والفقہ ظہور یافتہ است ازینجاست کہ نسبت بعضے مبنی است بر مجرد اعتقاد صحیح و نسبت بعضے
مع ذلک مؤید است بنور یقین نور علی نور یہدی اللہ لنورہ من یشاء ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء
وحضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم طریق حصول این مراتب رانمود چنانکہ ابوحنیفہ را رضی اللہ عنہ فرمود
سائل العلماء وخالط الحکماء وجالس الکبراء وخواجہ امام محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ سرہ درکتاب
خود نوادر الاصول در شرح این حدیث چنین ذکر کردہ است۔ رجال اللہ وخواصہ فی الارض
ثلث طبقات وکل طبقۃ انما نعرف بما عندہا وہم رجال وما عندہم فرجال ہم علماء باموراللہ تعالے
من الحلال والحرام فعلیہم سمات العلم وبالعلم یعرفون ورجال ہم علماء بتدبیر اللہ تعالی فعلیہم سمات
الحکمۃ وبالحکمۃ یعرفون ورجال ہم علماء باللہ تعالے فعلیہم سمات نورہ وہیبتہ فباللہ یعرفون فہم
اولیاء اللہ تعالے وہو قول رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وصحابہ لابی حنیفۃ سائل العلماء الحدیث
یعنی اگر بیان عقائد وشرائع خواہی سوال از علماء شریعت کن واگر وقوف بر تدبیر وحکمت مطلبی
دوستی وآمیزش با حکما کن واگر انکشاف اسرار وحقایق مے طلبی مجالست با کبرا کن کہ ایشانند
بحقیقت اولیاء اللہ ودیدار ایشان دواست ومجالست ایشان شفاست ودر نوادر ہم درین معنے
درہمیں موضع مذکور است قال عیسی علیہ السلام العلماء ثلثۃ عالم بامر اللہ لیس بعالم باللہ وعالم باللہ
لیس بعالم بامر اللہ وعالم باللہ عالم بامر اللہ فہذا الثالث من کبراء الدین وعالم باللہ قال لابی حنیفۃ
جالسہم فان رویتہم دواء ومجالستہم شفاء واین حدیث اگرچہ اشارت است بآنکہ ہر طائفہ بعلمے مخصوص اند
واستفادہ ہر علمے بطریق خاص واجب است نقاب جمال از جمال آنحدیث جوامع الکلم کہ طلب العلم
فریضۃ علی کل مسلم ومسلمۃ مے کشاید لان کلام الرسول یفسر بعضہ بعضا فرد شرح نطق اوانچہ پرسی
اے سلیم حکمت لقمان ز لقمان حکیم چون باجماع اہل تصوف در ظہور آثار واحوال اولیا ہیچ قصد
واختیار نیست قاید ہدایت است در اسباب وصول بصحبت مشائخ طریقت نیز کہ سرمایہ سعادت است
ہیچ طالبے را قصد واختیار نیست قاید ہدایت وسابق عنایت بحکم رویاے صالحہ این بندہ ضعیف
صالح بن مبارک البخاری را در ۷۸۵ھ خمس وثمانین وسبعمائۃ بخدمت ملاذ الاصفیاء شد

الاولیا خلیفہ قطب العالمین خواجہ علاء الحق والدین المشتہر بعطار ادام اللہ تعالے برکات روحہ المطہر علی الاخیار رسانیدہ و بواسطہ ایشان بنظر قبول حضرت قدوۃ العارفین قطب الکاملین المکملین محیی سنن سید المرسلین موضح آثار الصحابۃ اجمعین الذی یعنی الکلام لا یحیط بوصفہ ما لا یعنی مما لا ینفذ فہ دگر بگویم صفحش بردوام ۞ بگذرد عمر و نگردد این تمام ۞ یعنی حضرت شیخ بہاء الحق والدین المشتہر بنقشبند قدس اللہ روحہ و افاض علی الخلایق فتوحہ مشرف گشتم چون طریقہ حضرت ایشان صحبت بودہ است بدرویشان ایشان مصاحب شدم اول بواسطہ آنکہ ہر یک از ایشان نقلیات خود را بسبب مشاہدۂ انوار ولایت و آثار کرامت بحسب ظاہر و باطن در مجالس صحبت بسیار ذکر میکردند و بحقیقت کرامت ولی معجزۂ نبی اوست کہ از برکت متابعت حضرت او از آں ولی بظہور مے آید این ضعیف را داعیۂ قوی و رغبتے عظیم پیدا شد بجمع آن آیات بینات ولایت بیت گر ز احوال مردان نیست بہرہ ۞ ذکر آں بہتر کہ اندر کام زہر ۞ اما صدیقی اشارت فرمود کہ خدمت مولانا حسام الدین خواجہ یوسف نور اللہ مرقدہ کہ از فرزندان مولانا حافظ الدین کبیر البخاری بودند و استاد علماء بخارا و شرف مجالس صحبت حضرت خواجہ ما را بسیار دریافتہ بودند میخواستند کہ بجمع این مقامات مشغول گردند حضرت خواجہ ایشان را فرمودند این زمان اجازت نیست بعد ازین اختیار شما راست ۔ بنا بران این ضعیف متوقف شدہ چون در شب دوشنبہ سوم ماہ ربیع الاول سنہ احدی و تسعین و سبعمائۃ حضرت خواجۂ ما داعی یا ایتہا النفس المطمئنۃ ارجعی الی ربک راضیۃ مرضیۃ را اجابت فرمودند ۔ و سر امتثال انا للہ وانا الیہ راجعون بظہور پیوست ۔ و فرصتے بر آں بگذشت از خدمت ارشاد پناہے خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ وطیب مشہدہ کہ خلیفہ حضرت خواجہ بودند بحق قایم مقام مطلق در زمان خود حضرت خواجہ بسیارے را از طالبان بمصاحبت ایشان امر میفرمودند و استخارہ کردہ بجمع اشارت فرمودند ۞ چون بعضے از آں آیات ولایت ہم از نقل ایشان در قلم آوردہ شد تصاریف زمان حایل آمد و دست اہتمام از ادراک ذیل اختتام آں نرسید بعدہ خدمت خلافت پناہے بروح اللہ روحہ با تمام اشارت فرمودند

لاجرم بموجب قضیۂ اشارالی من اشارته حکم وطاعته علم مساعی جمیله در تکمیل این فضیله واجب نمود
چه امتثال انفاس شریفۂ ارباب ولایت فرض عین است و وسیله سعادت دارین تا باشد که از
نسیمات توجهات ایشان روحی بدلهائے طالبان واصل گردد وحجاب بشریت از پیش دیده ها زایل
واین کتاب یعنی انیس الطالبین وعدة السالکین ذریعه بحصول مطلوب گردد ورابطۂ قبول
قلوب گردد چه بیشک آن اشارت از صحیفۂ لی منطق است واگر فیاض عنایت بارے یاری
دهد شمۂ از کرامات ومقامات حضرت خواجه قدس الله سره شرح داده آید آنچه باین ضعیف
رسیده است از نقل ملازمان ونزدیکان ودرویشان ایشان واجازت اظهار آن شد امید واثق
است که آثارے واحوالے که از حضرت مطلع الانوار خلافت پناهے زاد الله انوار روحه المطهر الطیبه
نیز بظهور آمده است از برکات نظرے ولطفے که حضرت خواجۂ ما قدس الله سره بحکم ما صب الله
فی صدری شیئا الا وقد صببته فی صدره باایشان فرموده اند در ذیل این مقامات حضرت خواجه ثبت
کرده شود این مقدار که بنقل صحیح باین ضعیف رسیده است وتخصیص خود مشاهده کرده باسر آنکه حضرت
خواجه میفرمودند مصرعه من چه پنهان کردم آنکه بر زند انوار من ٭ بر عالمیان روشن گردد واین
روشنائی واسطۂ آشنائی حقیقی ایشان شود - وچون این کتاب مشحون است بذکر انوار ولایت
وآثار قربت وکرامت ونتائج محبت واجب نمود که کلمۂ چند در مبدا ذکر کرده آید در معنے
آنکه ولایت وکرامت چیست وولی کیست وکرامت ولی معجزۂ نبی اوست وبیان شود حال گروهے
که کرامات اولیا را منکرند واحوال ایشان را نفی میکنند وذکر نامبارکی اعتراض بر اهل الله وشرح
فضایل اولیا وشرف قبول صاحب دولتانی که لباس سعادت ایشان طراز محبت این طایفه یافته
است وخسارت جماعتے که بسلاسل واغلال عداوت اهل الله گرفتار شده اند تا هر که توفیق یابد -
این کتاب را از راه تیمن واسترشاد مطالعه کند وشرایط تعظیم ونیاز بجا آرد وشمایل وفضایل اولیا را
که محض عنایت الهی است از سر وقوف وادب در نظر آرد - واین کتاب مرتب بر چهار قسم کرده
آمد قسم اول در تعریف ولایت وولی قسم دوم در شرح ابتدائے احوال حضرت خواجه ما قدس

اللہ سرہ و ذکر سلسلۂ خواجگان نور اللہ مرقدہم قسم سوم در بیان صفت احوال و اقوال و
اخلاق حضرت خواجۂ ما و شرح طریقہ و روش و نسبت سلوک ایشان و نتایج صحبت و کیفیت
معاملۂ ایشان با طالبان در ہر مجلسے و ذکر حقایق و لطایفے کہ در مجالس صحبت بر لفظ مبارک
ایشاں میگذشتہ است قسم چہارم در ذکر سایر کرامات و ظہورات و مقامات و احوال و آثار
کہ از حضرت خواجۂ ما در محل تلاطم امواج بحار ولایت بظہور آمدہ است قسم اول در تعریف ولی
و ولایت بدانکہ ولایت عبارت از نوریست کہ بحکم و اشرقت الارض بنور ربہا از مشرق عنایت
حق جل و علا بر دل بندہ طلوع کند و انشراح صدر و انفتاح قلب او را حاصل آید و اسلام حقیقی
در لباس نور یقین جمال و نور روئے نماید افمن شرح اللہ صدرہ للاسلام فھو علے نور
من ربہ و بشرف قربت و محبت و کرامت حق سبحانہ مخصوص گردد و آنچہ از وے در
ہر مجلسے ظہور کند پرتو آن نور باشد و اثر قربت و کرامت و محبت اگرچہ در لباس درویشان
ظاہر آں را کرامات گویند اولیا اللہ را علامت بسیار است نقل صحیح است از ابن عباس
رضی اللہ عنہما کہ از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم سوال کردہ شد من اولیاء اللہ تعالے
چہ کسانند دوستان حق تعالیٰ فرمود۔ الذین اذا راو ذکر اللہ آنانند
دوستان حق تعالے کہ ہرگاہ کہ ایشاں را بینی ترا از حق تعالے یاد آید۔ امام العارفین خواجہ
محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ سرہ در شرح ایں حدیث در کتاب خود نوادر الاصول فی
احادیث الرسول علیہ الصلوٰۃ والسلام ذکر کردہ است کہ دل ولی معدن انوار جلال
آلہی است و ہیبت کبریا و بہاء قربت اوست و تازگی و نور روئے ولی از دل اوست پس
چوں دل بندۂ مومن بحیات طیبہ آں نور زندہ گردد و عکس آں بر سیمائے آں ظاہر گردد و
در صفحۂ جبین او لایح تا ہر کہ در روئے آں ولی محبوب نظر کند او را از حق تعالے یاد آید و از
حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ والغفران منقولست کہ میفرمودند رباعی

باہر کہ نشستی و نشد جمع دلت   وز تو نرمید زحمت آب و گلت

نہار از آں قوم گریزاں مے باش ورنہ کمند روح عزیزاں بحلت

بعلامت ولایت اشارت فرمودند کہ بندہ از برکت مجالست کبرا حقیقت او زحمت آب وگل بصحبت جان و دل میرسد۔ و از تفرقہ قالب بجمعیت قلب ۔ حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ بسیار میفرمودند قطعہ

سہ نشان بود ولی را نخست آں معنی کہ چو روی او بہ بینی دل تو با و گراید

دوم آنکہ در مجالس چو سخن کند ز معنی ہمہ را ز ہستی خود بحدیث مے رباید

سوم آں بود بمعنی ولی اخص عالم کہ ز ہیچ عضو او را حرکات بد نیاید

و دراں حدیث قدسی کہ اذا وجدت قلب عبدی خالیا عن الدنیا والاخرۃ ملاتہ حبی حتی اذا قبضت علیہ فکان فی قبضتی کنت سمعہ وبصرہ ویدہ ورجلہ ولسانہ وفوادہ لی یبصر ولی یسمع ولی ینطق ولی یمشی ولی یعقل اشارتے است غامض بایں علامات زیراکہ چوں بندہ بحق گوید وبحق بیند وبحق شنود لاجرم آخر الصفات ہر آئنہ جمیع حرکات او در غایت حسن وقبول بود ہر کہ او را بیند یا سخن او بشنود شیفتہ جمال ور بودہ کمال او گردد حکایت یکے در روئے مبارک خواجہ ما قدس سرہ نظرے کردہ است فرمودند کہ در ما نظر بسیار مکن تا دل بباد نہی فرد

دیوانہ شود کسیکہ بیند رخ ما کم گرد بگرد ما چو دیوانہ شد

مذہب اہل حق آنست کہ ہر چہ کرامت ولی است معجزہ رسول اوست وثبوت ولایت بظہور کرامت ہست کہ مقارن بود باستقامت ومتابعت سنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در افعال واعمال وا ز انفاس شریفہ حضرت خواجہ ماست قدس اللہ سرہ کہ بظہور خوارق عادات وکرامات اعتمادے نیست کار استقامت دارد در متابعت سنت چنانکہ در عقائد مسطور ہست۔ کلما ظہر کرامۃ الولی یکون معجزۃ الرسول فان بظہورھا یعلم انہ ولی ولا یکون ولیا الا وان یکون محقا فے دیانتہ یعنے علے نہج

الشرع هے التی علی الصواب فے سیرتہ و در کتاب تعرف فی علم التصوف مذکور ست واجمعوا علے اثبات کرامات الاولیاء وان کان تدخل فی معجزات کالمشی علے الماء وکلام البہائم وطی الارض وظہور الشیٔ فی غیر موضعہ و وقتہ ۔ فقہائے است از اہل سنت وجماعت واہل معرفت را اجماع است بر اثبات کرامات اولیاء ہر چند در باب معجزات داخل گردد چوں بر آب رفتن وسخن گفتن با بہایم وطی زمین وپدید آوردن چیزے در زمان ومکان غیر معہود کرامات اولیاست وقصہ ہر یکے در اخبار وآثار بنقل صحیح آمدہ ست ولسان تنزیل بآں ناطق است وہمدر آنجا ذکر کردہ است کہ کرامات ولی در عصر حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم مصدق او بود بعد از عصر او نیز مصدق اوست پس ہر کہ منکر کرامات اولیاست بہ حقیقت منکر معجزات است وکفی بہ ضلالا عجب از حال منکران کرامات نیست عجب از اہل سنت وجماعت است کہ بہ براہین قاطعہ و حجج ساطعہ اثبات کرامات اولیاے کنند وباوجود آنکہ خوارق عادات کہ از ایشان مشاہدہ کنند سخنانے میگویند کہ دراں سب اولیاست اعاذنا اللہ وایاکم من ذلک الکلمات العوراء ہرگز مباد ہیچ مومن پاک اعتقاد را در حق اولیاء اللہ چنیں ظن کہ بد باشد یا ایھا الذین امنوا اجتنبوا کثیرا من الظن ان بعض الظن اثم ۔ بیت

اے اولیائے حق را از حق جدا شمردہ گر ظن نیک داری بر اولیا چہ باشد

واگرچہ آنکہ مثل ایں سخنان در حق ایں طائفہ بطریق جزم گویند لیکن پیش از وقوف بر احوال ایشان ہم نشاید از جہت آنکہ حضرت صمدیت جل جلالہ حبیب خود محمد را صلی اللہ علیہ وسلم نہی فرمود ولا تقف ما لیس لک بہ علم ای لا تقل ما لم تعلم یقینا وعلما گفتہ اند کہ چیزے را کہ بیقین ندانی مگوے ولنا فیہ اسوۃ حسنۃ خصوصا در نفی کرامات سخن گفتن کہ بحقیقت نفی معجزہ پیغمبران است واگر بعد از وقوف وظہور آیات ولایت باشد طریق حسد وکتمان حق را گفتہ باشد ولا تلبسوا الحق بالباطل وتکتموا الحق و

انتم تعلمون حسدا من عند انفسہم من بعد ما تبین لھم الحق فھم ظاہر بیان مقصود برین است کہ ولی از گذشتہ و آئندہ خبر میدہد و ازیں خبر ندارد کہ ہر کہ بصحبت اولیا راہ یا بد بنظر قبول ایشان مشرف گردد و صفات بشری او متبدل بصفات ملکی شود و در کتاب نوادر الاصول مذکور است کہ تفرقہ میان حق و باطل مخصوص علما باطن است بواسطہ آنکہ نور یقین ہمراہ ایشان است حق سبحانہ و تعالی عقول ایشان زیادہ کردہ است ۔ بنابر احتمال احوالے قادر شدند کہ علما ظاہر ازاں عاجز و متحیر گشتند ازینجاست کہ بعضے از اہل ظاہر منکر شدند کہ وسوسہ در نماز از آدمی منقطع گردد و یا او بر آب تواند رفت یا طے ارض او را حاصل آید یا طعام مہیا او را در وقت یا در مکان غیر معہود حاضر گردد و اگر نہ ایں بودے علما ظاہر ہماں گفتندے کہ مطرف ابن عبد اللہ کہ از اولیا ہست است رفیق خود را گفت الملک ب بنجم اللہ یکذب ھذا بیت

منکر چہ شوی بحالت زندہ دلاں چوں ہر چہ ترا نیست کسے را نبود

اعتراض بر اہل اللہ مبارک نیست آنچہ بر ایشاں میگذرانند مبنی بر حکمت است آں را بعرضہ قدح و طعن ساختن بغایت محل خطر است حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ میفرمودند کہ ہر سوء ادبے کہ بنسبت ایں طائفہ کردہ بودند آں را تدبیر ہست الا اعتراض بر ایشاں کہ بے تدبیر است از برائے آنکہ ایشاں عذر خواستن میدانند اگر عذر خواہند از ایشاں در گذرانند صاحب اعتراض از خیر و برکت ایشاں بے بہرہ بماند ۔ و ہم حضرت ایشاں فرمودند کہ در صحبت اولیا اہل تمکین محافظت خود نمودن بغایت دشوار است از آنکہ سلطان ولایت ایشاں بر حال ایشاں مستور است کسے صفت و حال ایشاں را بے آنکہ او را انجو در راہ دہندے تواند شناخت اگر ازیں کسے را بنسبت حال ایشاں در خاطر یا در ظاہر یا باطن چیزے گذرد خطر عظیم وارد مثل ایں ہمچو آتشے است کہ در خاکستر نہان است در حکمت صلح مکہ در آیت ولولا رجال مومنون و نساء مومنات لم تعلموھم ان تطؤھم فتصیبکم منھم

معرفة بغیر علم اشارت بایں معنی است و در کتاب قوت القلوب فی معاملة المحبوب مسطور است کہ ہر کہ مقامے از مقامات اہل یقین را و یا طریقے از طریق عارفان را منکر شود حسن حال او ضعف یقین است و بدترین احوال او کفر است بصفت ایمان و کمینہ عقوبت او حرمان وجد و فقدان شہود و در فاتحة العلوم از بعضے عارفان منقولست کہ ہر گز از علم صدیقان و مقربان او را نصیبے نباشد بر بدی حال او در نفس آخر متیقن سیم داند کہ جزا انبست منکران ایں علم است کہ ہیچ وجہ ازیں علم محظوظ نگردند و علامت آنکہ شمۂ ازیں علم بمشام جان او رسیدہ است آنست کہ تصدیق کامل او را لحقیقت ایں علم حاصل باشد و بحملگی وجود اہل ایں علم را التسلیم باشد بدانکہ فضائل اولیاء بسیار است و در نوادر الاصول از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بنقل صحیح ذکر کردہ است - کہ صدیقان است مراتب خلافت انبیاء است علیہم السلام یدعون الی ما یدعون الیہ الانبیاء واجماع اہل تصوف است کہ صدیقیت نزدیکترین مقامے و مرتبہ ایست بہ نبوت و سخن سلطان العارفین ابو یزید بسطامی است قدس سرہ کہ آخر نہایت صدیقان اول احوال انبیا ست و از کلمات قدسیہ بیشان است کہ نہایت مقام عامۂ مومنان بدائیت مقام اولیا ست و نہایت مقام اولیا بدایت مقام شہیدانست و نہایت مقام شہیدان بدایت مقام صدیقان است و نہایت مقام صدیقان بدایت مقام انبیا ست و نہایت مقام انبیا بدایت مقام رسل است و نہایت مقام رسل بدایت مقام اولوا العزم است و نہایت مقام اولوا العزم بدایت مقام مصطفے است صلی اللہ علیہ وسلم و مقام مصطفے را نہایت پیدا نیست جز حق جل و علا کسے نہایت مقام وے را نداند و در روز ازل مقام ارواح و بروز میثاق ہم بریں مراتب بود کہ ذکر کردہ شد و در روز قیامت ہم بریں مراتب باشند و اسرار ایشاں در محبت حق بریں مراتب باشد و در کتاب ختم الولایہ خواجہ امام محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ سرہ آوردہ است کہ در آیہ وما ارسلنا قبلك من رسول ولا نبی ابن عباس رضی اللہ عنہما ولا محدث نیز میخوانند اشارت بآنست

که بعضے از اولیا حق تعالی چنان اند که از طریق الهام بر دلهائے ایشان سخنان میگذرانند
و در نوادر الاصول در شان این صفت از اولیا ذکر کرده است ولما صفت عقول
المحدثین وطهرت قلوبهم ونزهت من الآفات والشهوات والعلایق
کلموا علی القلوب فاذا کان الکلام علی الارواح فی المنام کان جزءًا
من ستة واربعین جزأ من النبوة فاذا کان القلوب فی الیقظة کان
کثیرا وربما کان ثلث النبوة وربما کان نصفها وربما کان اکثر
علی قدر قرب القلوب من ربها فی تلك المجالس والخلوات یعنی حضرت
حق عزّ وعلا هرچه گاه سخنان که بر ارواح این اولیا در خواب میگذرانند یک جزو باشد از
چهل وشش جزو نبوت هر آئینه سخنان که بر دلهائے ایشان در بیداری گذرانند زیاده باشد
بر قرب دلهائے ایشان در مجالس قبول حق تعالے وهم نوادر الاصول مذکور است
ان لاهل الیقین حظا من النبوة الا تری الی قول رسول الله صلی الله علیه وسلم الاقتصاد و
الهدی الصالح والسمة الحسن جزء من اربعة وعشرین جزء من النبوة یعنی میانه رفتن در دین
و روش صالح و طریق نیکو یک جزو است از بیست و چهار جزو پیغمبری ثمره صحبت اولیاء الله
سعادت بے پایانست و دشمنے ایشان سبب خسران **بیت**

گر تو مارا دوستداری بر دوام — زود از دنیا بر آریمت تمام

ور تو مارا دشمنی نه دوست وار — زود از دینت بر آریم اینت کار

و اگر مدد توفیق الٰهی بظهور آید شمهٔ از مناقب اولیا در فضایل الولایة ذکر کرده شود انشاء الله
تعالے **قسم دوم** در ذکر بدایت احوال حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره روحه و ذکر سلسله
حضرات خواجگان روح الله روحهم **حکایت** کردند خواجهٔ علاء الحق والدین نور الله مرقده
از لفظ مبارک حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره که میفرمودند یکے از عنایات حق سبحانه
وتعالے در حق من این بود که در ابتداے ایام طفولیت بنظر مبارک حضرت شیخ بزرگوار

خواجہ محمد بابائے سماسی قدس سرہ مشرف شدم و مرا بفرزندے قبول کردند حکایت کردند از جد حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ گفت سہ روز از ولادت فرزندم بہاء الدین گذشتہ بود کہ خدمت خواجہ محمد بابا قدس سرہ با جمعی از اصحاب بقصر ہندوان نزول فرمودند و مرا بحضرت ایشان ارادت و محبت تمام بود و از محبان ایشان دراں موضع بسیار بودند بخاطر گذشت کہ ایں فرزند را بخدمت ایں صاحب دولت برم معاملہ برسینۂ او گذاشتم و بہ نیاز و تضرع تمام او را بحضرت خواجہ محمد بابا بردم ایشاں فرمودند کہ ایں فرزند ماست ما او را قبول کردہ ایم پس ازاں روئے باصحاب کردند و دراں جمع امیر سید کلال بودند خواجہ توجہ بایشاں نمودند و فرمودند چند کرت کہ بریں موضع گذر افتادہ با شما گفتہ بودیم کہ ازیں خاک بوئے مردی مے آید و دریں کرت کہ از منزل شما بایں طرف متوجہ شدیم چون نزدیک ایں موضع رسیدیم با شما گفتم کہ آں بوئے زیادہ شد مگر آں مرد متولد شدہ است کہ بوئے او بیشتر مے آید و اینک آں مرد ایں فرزند است امید است کہ مقتدائے روزگار گردد حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ در ایام ولادت حضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہ بعضے از اصحاب حضرت خواجہ محمد بابا نور اللہ مرقدہ در قصر ہندوان بسیار بودند و میگفتند کہ پیش از ولادت خواجہ بہاء الحق والدین حضرت خواجہ محمد بابا بقصر ہندوان بسیار مے آمدند و در مجالس صحبت میفرمودند زود باشد کہ ایں قصر ہندوان قصر عارفان شود والحمد للہ کہ ایں زمان اثر آں نفس مبارک حضرت خواجہ محمد بابا بظہور آمد حکایت نقل کردند از والدہ حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ العزیز کہ میفرمودند فرزندم بہاء الحق والدین چہار سالہ و یک ماہہ بیش بود اتفاقاً مرا فراخ شاخی مادہ بود و در شکم بار داشت روزے فرزندم متوجہ باو شد و گفت ایں فراخ شاخ ما گوسالہ ٔ ابلق پیشانی خواہد آورد و از قدرت حق تعالیٰ بعد از چند ماہ آں فراخ شاخ ہماں طریق گوسالہ آورد ہر کہ آں روز آں سخن را از فرزندم

شنیده بود تعجب بسیار کرد و اثر نفس مبارک حضرت خواجه محمد بابا قدس الله سره بر او محقق
گشت حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین رحمه الله از حضرت خواجه ما قدس الله
سره که فرمودند من در سن هژده سالگی یا کمابیش بودم و جدهٔ من علیه الرحمة سعی می نمود که من
زود متاهل شوم مرا بحضرت شیخ بزرگوار خواجه محمد بابا قدس الله سره بسماس فرستاده اند تا بندگی
حضرت ایشان چون بآن بقعهٔ شریفه رسیدم و بلقای حضرت خواجه مشرف شدم و آن شام
در صحبت شریف ایشان بودم و از برکت صحبت ایشان دران شب در من تضرعی و
مسکنتی قوی پدید آمد در آخر آن شب برخاستم و وضو ساختم و دران مسجد متبرک که مسجد جماعت
ایشان بود در آمدم و دو رکعت نماز گزاردم و سر بسجده نهادم و در زاری و تضرع بسیار نمودم و در آن زمان
بر زبان من گذشت که الهی قوت کشیدن بار بلا و تحمل محنت محبت خود مرا کرامت کن
گفته اند محبت در یک وقت محنت جواب داد و بامداد چون بحضرت خواجه حاضر شدم توجه
بمن کردند و از مقام فراست و بصیرت آنچه دوش بر من گذشته بود فرمودند و گفتند ای
فرزند در دعا چنین باید گفت که الهی آنچه رضای حضرت تو دران است این بندهٔ ضعیف
را بران دار بفضل و کرم خود و هر آینه رضای خدا عز و جل در آنست که بنده را بلا نبود و اگر
بحکمت بنده دوستی بلا فرستد بعنایت خود آن دوست را قوت کشش آن بار دهد و حکمت
آن را بر او ظاهر گرداند که باختیار طلب بلا کردن دشوار است گستاخی نباید کرد بعده سفره
حاضر آوردند چون طعام خورده شد حضرت خواجه قرصی از سفره بمن فرمودند و من از قبول در
باطن امتناع میکردم فرمودند که قبول کن که بکار آید من آن قرص را گرفتم و در رکاب ایشان
بقصر عارفان روانه شدم در آن راه در عقب مرکب ایشان پیاده تمام میرفتم اما چند کرت خاطرم
را تفرقه شد بواسطه نسبت هواجس نفسانی هر بار که آن تفرقه واقع می شد اندک التفاتی
بمن می نمودند که در عقب بودم و میفرمودند که خاطر را نگاه می باید داشت و هر از مشاهده
آن احوال یقین و محبت بحضرت ایشان زیاده می شد و در راه بموضعی رسیده شد که

در آنجا یکی از محبان حضرت خواجه بود بمنزل او رفتند آن نیازمند به بشاشت و تضرع و
مسکنت تمام پیش آمد چون خواجه نزد دل فرمودند او را اضطراب شد خواجه فرمودند حقیقت حال
چیست براستی بازنمای آن نیازمند گفت حال این است که سبو شیر حاضر است ولیکن
نان نیست خواجه توجه بمن کردند که آن قرص را بیار که عاقبت کار بکار آمد و امثال این احوال که در رفتن
و آمدن از حضرت ایشان مشاهده شد اول احوالی که از ایشان معلوم کردم حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین
عطار الله تربته از لفظ مبارک حضرت خواجه ما قدس الله سره که میفرمودند چون خواجه محمد بابا
نور الله مرقده در پرده شدند جد من علیه الرحمه مرا به سمرقند بردند و هر کجا درویشی و اهل دلی
بود مرا بصحبت ایشان رسانیدند و نیاز و تضرع بی اندازه میکردند و هر یکی از ایشان مرا
نظری میفرمودند و بعد از آن مرا به بخارا آوردند و نسبت تاهل مرا تمام کردند و من در قصر عارفان
می بودم و دران اثنا از الطاف الهی کلاه مبارک عزیزان بمن رسید و حال من دیگر شد و
وقوی امیدوار شدم و بهار درین فرصت خدمت سید امیر کلال قدس سره تشریف حضور
فرمودند و گفتند حضرت خواجه محمد بابا مرا وصیتی فرمودند که در حق فرزندم بهاء الدین تربیت
و شفقت دریغ نداری و ترا بحل نکنم اگر تقصیر کنی خدمت سید امیر کلال فرمودند مرد نباشم
اگر در وصیت خواجه تقصیر کنم حکایت کردند از حضرت خواجه ما قدس سره که فرمودند در
همین ایام بخواب دیدم که حضرت حکیم آتا قدس الله سره که از کبار مشایخ ترک بودند مرا بدرویشی
سپارش می نمایند چون بیدار شدم صورت آن درویش در خاطر من بود و مرا جده صالحه
بود آن خواب را با ایشان گفتم فرمودند که فرزند ترا از مشایخ ترک نصیبه خواهد بود و من دائم
طالب ملاقات آن درویش می بودم روزی در بازار بخارا مرا با او ملاقات شد او را شناختم
نام او خلیل بود و در آن حال مرا با او صحبتی میسر نشد و بعد چون نگران خاطر بمنزل رفتم و شام
شد قاصدی بیامد که آن درویش خلیل ترا می طلبد زود دو سه نان گرفتم و به نیاز و شوق تمام
نزدیک او رفتم چون بصحبت او مشرف شدم خواستم که آن خواب را با او گویم بترکی با من

گفت کہ آنچہ در خاطر تست پیش ما عیان است حاجت بیان نیست حال من دیگر شد
و میل خاطر من باو بسیار شدہ احوال شگرف در صحبت او مشاہدہ مے افتاد و اتفاقاً او را بعد
از فرصتے پادشاہی ماوراء النہر مسلم شد او را سلطان خلیل میگفتند و بواسطۂ امرے مرا در
آں زمان سلطنت باو ملاقات شد ملازمت و خدمت او بایست نمودن و دراں زمان
پادشاہی نیز از وحالہائے بزرگ مطالعہ کردہ میشد و میل خاطر باو بیشتر مے شد و مرا شفقت
بسیار میکرد گاہے بلطف و گاہے بعنف آداب خدمت مرا درمے آموخت و ازاں معنی
فواید بسیار بمن میرسید و تعلیم آں آداب در مقام سیر و سلوک دریں راہ مرا قوی بکار آمد و
مدت شش سال در سلطنت او بریں طریق در خدمت او بودم کہ در ملا رعایت آداب حرمت
او مے نمودم و در خلا محرم صحبت خاص او بودم و بسیار وقت در حضور خواص بارگاہ خود چنیں
میگفت کہ ہر کہ از جہت رضائے حق سبحانہ و تعالےٰ مرا خدمت کند در میان خلق او بزرگ
شود و مرا معلوم مے شد کہ مقصود او کیست و چیست اشارت باں معنی میکرد کہ اعزاز و اجلال
سلاطین نہ از جہت ابہت و عظمت ظاہری ایشاں مے باید کرد بلکہ از جہت آں میباید
کرد کہ مالک الملک علی الاطلاق ایشاں را مظہر جلال و بزرگی خود گردانیدہ است و چوں
بعد ازیں مدت مملکت او از کمال بر زوال انتقال یافت در لحظۂ آں خدم و حشم و ملک
ہبآءً منثوراً شد تمام دنیا و کار دنیا بر خاطر من سرد شد بہ بخارا آمدم و در زیورتون کہ
از دہہائے بخارا است ساکن شدم ایں قصہ را بروایات مختلفہ از درویشان حضرت خواجۂ ما
قدس اللہ اسرارہم شنیدم حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ تربتہ از لفظ مبارک
حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ فرمودند مبدا آگاہی و انتباہ و توبہ و انابت من آں بود کہ
کہ در خلوت با یکے کہ خاطر را باو میلے بود التفات مے نمودم و سخن میگفتم ناگاہ آوازے بگوش
من رسید کہ وقت بیامد کہ از ہمہ باز آئی و روے بحضرت ما آری بیت

عمر بیست کہ ہاں از آن خویشی ہیں وقت آمد از آنِ ما باشی

ازاں آوازحال برمن دیگر شد بقرار از خانہ بیروں آمدم فصل تیر ماہ بود و دراں جوار جوئے آب بود بآب در آمدم وغسل کردم وجامہ ہارا شستم ودراں حالت شکستگی دورکعت نماز گذاردم بعد ازاں سالہا گذشت کہ در آرزوے آنم کہ مثل آں نماز نوانم گذارد ونمیتوانم حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ میفرمودند در بدایت جذبہ مرا گفتند دریں راہ چوں مے درآئی گفتم بایں طریق ہرچہ من گویم وخواہم ہمچناں شود خطاب آمد کہ ہرچہ ما میگوئیم آں میباید کردن گفتم من طاقت آں ندارم اگرچہ ہرچہ من میگویم آں شود دریں راہ قدم میتوانم زدن واگرنے شود نمیتوانم دوکرّت بایں طریق جواب وسوال شد بعد ازاں مرا بمن گذاشتند تا مدت پانزدہ روز احوال مرا خراب شد وتمام خشک شدم بیت

ایں کششے ہست ناگہاں تو نبری بجز وگماں   پیک قبول ہست آں کان سعئے مات میکشد

بعد از نومیدی خطاب شد کہ بیا ہرچہ تو میخواہی ہمچناں باش کہ بیت

آں را کہ در پذیرد معبود لا معلہ   اورا چہ حاجت آید رنج چہار چلہ

ہرکہ در سلسلۂ ما قدم نہد تا بمقصود نرسد از دنیا نرود وہر کہ از سلسلۂ ما روئے بتابد از دنیا بے ایمان رود حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طاب ثراہ از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ میفرمودند چوں بتوبہ موفق شدم در زیورتون مے بودم وملازمت نماز جماعت در مسجد میکردم واتفاقاً یک نماز بجماعت فوت شد آں دانشمند منتفی کہ دراں مسجد زیورتون امام بود مرا گفت ماترا دریں میدان صفدر تصور کردہ بودیم تو صف شکن بودی گفتم حضرت شما چناں تصور فرمودند کہ صفدر میدان طاعتم اما من علی الحقیقۃ قلب روی اندودم وبرزبان آں بزرگوار رحمہ اللہ ایں بیت گذشت بیت

قلب روی اندود نستانند در بازار حشر   خالصے باید کہ از آتش بروں آید سلیم

از سخن آں عزیز دردے در باطن من پیدا شد وآتش آں ہرساعت شعلہ میزد وآں بیقراری من زیادہ مے شد حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ فرمودند در اوائل

احوال و غلبات جذبات و بیقراری در نواحی بخارا شبها می گشتم و بهر مزاری می رفتم
شبی بسه مزار از مزارات متبرکه رسیدم و بهر مزاری که میرسیدم چراغی میدیدم افروخته و دران
چراغدان روغن تمام و فتیله میبود اما فتیله را اندک حرکتی می بایست داد تا از روغن بیرون
آید و بتازگی برافروزد و بمیرد و در اول شب بمزار متبرک خواجه محمد واسع رحمه الله علیه رسیدم
اشارت شد که بمزار خواجه محمود الخبیر فغنوی می باید رفت چون بآن مزار رسیدم دو کس آمدند
دو شمشیر بر میان من بستند و مرا برمرکبی نشاندند و عنان مرکب را بطرف مزار مزداخن
گردانیدند و در آخر آن شب چون بمزار مزداخن رسیدم فتیله و چراغدان بهمان کیفیت بود
متوجه قبله نشستم و دران توجه غیبتی افتاد و دران غیبت مشاهده چنان شد که دیوار جانب
قبله شق شد و تختی بزرگ ظاهر شد و بزرگی بران تخت نشسته و پرده سبز در پیش کشید
و گرد بر گرد آن تخت جماعتی حاضر و ظاهر بودند و خواجه محمد بابا را دران جمع دیدم دانستم
که این جماعت از گذشتگان اند اما بر خاطر من گذشت که آن بزرگ دران جماعت که باشد کسی از ان جماعت
مرا گفت آن بزرگ خواجه عبد الخالق اند و آنجماعت خلفای ایشان و نامهای خلفا را تعداد میکردند
و بهر یک اشارت کردند خواجه احمد صدیق و خواجه اولیا کلان و خواجه عارف ریوگری و خواجه محمود الخیر
فغنوی و خواجه علی رامیتنی قدس الله اسرارهم و چون بخواجه محمد بابای سماسی رسیدند
اشارت کردند و گفتند که ایشان را خود در حال حیات ایشان دریافته و دیده ایشان
شیخ تو اند و ایشان ترا کلاهی داده اند ایشان را می شناسی گفتم ایشان را می شناسم
از قصهٔ کلاه مدتی شد خبر ندارم فرمودند آن کلاه در خانهٔ تست و ترا این کرامت دادند
که هر بلائی که نازل شده باشد از برکت تو آن بلا دفع شود آنگاه آن جماعت گفتند
گوش دار و نیک شنو که حضرت خواجه بزرگ جهان قدس الله سره سخنان خواهند فرمود
که ترا در سلوک راه حق بکار آید از آن جماعت درخواستم که میخواهم بر حضرت خواجه
سلام کنم آن پرده را از پیش برگرفتند بر خواجه سلام کردم و حضرت خواجه قدس سره

سخنانے کہ بمبدا سلوک و وسط و نہایت تعلق داشت بامن درمیان آوردند و ازاں سخنان یکے آں بود کہ گفتند آں چراغ ہا کہ بآں کیفیت با تو نمودند ترا بشارت و اشارت بداں بود کہ ترا استعداد و قابلیت ایں راہ است اما فتیلۂ استعداد را در حرکت مے باید آورد تا روشن شود و اسرار ظہور کند بر موجب قابلیت عمل مے باید کرد تا مقصود بحاصل آید و دیگر فرمودند و مبالغت نمودند کہ در ہمہ احوال قدم بر جادۂ شریعت و استقامت امر و نہی مے باید نہاد و عمل بعزیمت و سنت مے باید کرد و از رخصت و بدعت دور مے باید بود و دائما احادیث مصطفے را صلی اللہ علیہ وسلم پیشوائے خود داشتن و متفحص و متجسس آثار و اخبار رسول و صحابۂ کرام او بودن بعد از تمامی ایں سخنان خلفائے خواجہ فرمودند مرا کہ شاہد حالت صدق تو آنست کہ نزدیک مولانا شمس الدین اینکوی روی و گوئی کہ فلاں ترک بر سقا نامی دعوی میکند و حق در طرف آں ترک است و شما جانب سقا را رعایت مے نمائید و اگر سقا حقیقت جانب ترک مدعی را منکر شود تو سقا را بگوئے کہ اے سقائے تشنہ وے ایں سخن را بیداند شاہد دیگر آنکہ سقا با یکے فسادے کردہ است و چوں ازاں بمبتہ ظاہر شدہ است آنرا اسقاط فرمودہ است و در فلاں موضع در زیر تاک دفن کردہ باز فرمودند کہ چوں ایں رسالت را بمولانا شمس الدین رسانی مے باید کہ روز دیگر بامداد بر فور سہ عدد مویز گیری و براہ ریگ مردہ بطرف نسف متوجہ گردی بخدمت امیر سید کلال و چوں به پشتۂ فراخواں رسی پیرے با تو ملاقات خواہد کرد و آں پیر ترا قرص گرم خواہد داد۔ آں قرص را از و گیری و با او سخن نہ گوئی و از و چوں گذری بکاروانی خواہی رسید و چوں ازاں کاروان گذرے ترا سوارے خواہد پیش آمد و تو آں سوار را نصیحت خواہی کرد و بدست تو توبہ خواہد کرد و کلاہ عزیزان را کہ با تست بخدمت سید امیر کلال با خود بری بعدہ آں جمع مرا حرکت دادند و بوجود آوردند دراں صبحدم بتعجیل تمام بطرف ریورتون بمنزل خود رفتم و از متعلقان از قصۂ کلاہ پرسیدم گفتند کہ آں کلاہ مدتے است کہ در فلاں موضع است

چون کلاه عزیزان دیدم حال من دیگر شد بسیار گریستم و در همان ساعت به ابکینه رفتم و نماز بامداد در مسجد
مولانا شمس الدین گذاردم و بعد از نماز برخاستم و گفتم ماموردم باوامر رسالت قصه را بمولانا گفتم متحیر شدند
سقا حاضر بود حقیقت جانب ترک مدعی را منکر شد سقا را گفتم که یک گواه من آنست که تو سقائے
تشنه و ترا از عالم معنے نصیبے نیست خاموش شد و گواه دیگر من آنست که تو با یکے فساد کردهٔ و نتیجه
که ازان ظاهر شده است آن را فرمودهٔ اسقاط کردن و در فلاں موضع در زیر تاکی دفن کردهٔ سقا آں
سخن را منکر شد مولانا و خلق مسجد باں موضع رفتند و تفحص کردند بچهٔ افگندهٔ چه را دران موضع یافتند
سقا در مقام عذر شد و مولانا و خلق مسجد در گریه شدند و احوال شگرف ظاهر شد چون آن روز گذشت
روز دیگر در وقت آفتاب برآمدن بر مقتضائے آنکه در واقعه مامور شده بودم سه عدد مویز گرفتم و براه
ریگ مرده بطرف نسف متوجه شدم از توجه من مولانا را خبر کردند مرا طلبیدند و الطاف بسیار فرمودند
و گفتند ترا درد طلب پدید آمده است شفاء درد تو نزد ماست همیں جا قرار گیر تا حق تربیت ترا بجائے
آریم در جواب سخن ایشاں بر زبان من گذشت که من فرزند دیگرانم اگر پستان تربیت در دہان من
نهید نباید که سر پستان را گیرم حضرت مولانا خاموش شدند و مرا اجازت فرمودند و در همان
اول روز میان را محکم بستم و دو کس را فرمودم تا از هر طرفے بقوت تمام میان بند مرا کشیدند و در
راه در آمدم چون بپشتهٔ فزاخول رسیدم به پیرے مرا ملاقات شد قرص گرم بمن داد ازو گرفتم و
با او سخن نگفتم چون ازو در گذشتم بکاروانے رسیدم اہل کاروان از من سوال کردند که از کجا مے آئی
گفتم از ابکینه گفتند وقت چه بود که از انجا بیرون آمدی گفتم وقت آفتاب بدر آمدن و آں ساعت
که من بایشان رسیدم وقت چاشت بود و ایشان تعجب کردند و گفتند ازاں ده تا ایں موضع چهار
فرسنگ است و ما اول شب بیرون آمده ایم و چون از ایشاں در گذشتم آں سوار مرا پیش آمد چون
باو رسیدم سلام گفتم آں سوار گفت تو کیستی که از تو میترسم گفتم من آنکسم که ترا بر دست من توبه میباید
کرد زود از مرکب پیاده شد و تضرع بسیار نمود و توبه کرد با او خرواری خمر بود همه را بریخت چون ازو
در گذشتم و بحد نسف رسیدم بموضعے رفتم که خدمت سید امیر کلال قدس سره در آنجا بودند بخدمت

ایشاں مشرف شدم وآں کلاہ مبارک عزیزاں راپیش ایشاں گذاشتم امیر لحظۂ خاموش
شدند و بعد از فرصتے بسیار فرمودند کہ ایں کلاہِ مبارک عزیزان است گفتم بلے امیر فرمودند اشارت
چنیں شد کہ ایں کلاہ رادر میان دو پردہ نگاہ داری من قبول کردم و کلاہ راگرفتم پس ازاں خدمت
امیر مرا سبق ذکر تلقین کردند و بنفی و اثبات بطریق خفیہ مشغول کردند مدتے بریں متابعت
کردم و بموجب آنکہ دراں واقعہ مامور بودم عمل بعزیمت کردن بذکر علانیہ عمل نکردم در بسیار میفرمود
حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ العزیز در آخر ایں قصہ چندیں سال است کہ گذشتہ است کہ من
ہنوز میان بستہ خود نکشادم حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ میفرمودند
بعد ازاں فرصت ہر یکے ازاں سخنان کہ حضرت خواجۂ بزرگ مرا فرمودہ بودند در محل خویشتن
اثر خود مے نمود دراں محل نتیجۂ عمل باں وصیت معاینہ مے گشت و چوں مامور بودم بتفحص
اخبارِ رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام و آثار صحابۂ کرام رضوان اللہ علیہم اجمعین ملازمت علماء
مے نمودم و احادیث میخواندم و آثار صحابہ رض معلوم میکردم و بہر یک عمل میکردم و نتیجۂ آں
بعنایت الٰہی در خود مشاہدہ میکردم حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہ کہ
در اوائل جذبہ شبے نزدیک مزار مزداخن بودم و درویش محمد زاہد با من بود تکیہ کردہ بودم
دراں حال روح من از قالب من بیروں آمد و گردان گردان بطرف آسمان رفت و ہماں صفت
آسمان اول را سیر کرد و از آنجا باسمان دوم و سوم و چہارم باں طریق رفت و سیر کرد و ہمچنیں گرداں
گرداں بسوئے زمین آمدہ در قالب من درآمد و ازیں احوال محمد زاہد ہیچ خبر نداشت و کس را
وقوف نیست کہ مارا چہ حالت است حکایت کردند حضرت خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ
تربتہ از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ فرمودند دراں مبادے احوال شبے در مسجد زیورتون
در پس ستونی متوجہ بقبلہ نشستہ بودم ناگاہ اثر غیبت و فنا ظاہر شدن گرفت و اندک اندک
استیلا آورد بکلی از خویشتن محو شدم و دراں حالت بفناء کلی رسیدم گفتند آگاہ باش آنچہ مطلوب
و مقصود است یافتی و بآں رسیدی بعد از فرصتے مرا بازاں حالت بخود آوردند حکایت

کردند خواجه علاء الحق والدین نورالله مشهده از لفظ مبارک حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره
که فرمودند هم در مبادی احوال بعد از قصهٔ زیور توتن روزے دراں باغ بودم و اشارت
بآں باغے کردند که حالیا مزار مرقد منور و مطهر ایشاں در آنجاست و جماعت متعلقان با من دراں
باغ بودند ناگاه اثر جذبات و لطف عنایت بے علت آلهی ظاهر شدن گرفت و اضطراب و
بیقراری پدید آمد و نتوانستم که باستراحت مشغول گردم بیقرار برخاستم و متوجه قبله نشستم ناگاه دراں
توجه غیبتے واقع شد و آں غیبت بفناء حقیقی انجامید و بحقیقت فناء فی الله عزوجل رسانید دراں
فنا معاینه دیدم که روح مرا بر ملکوت آسمانها گذرانید و بدانجا رسید که روح من در صورت ستاره در
دریائے نور بے نهایت محو و ناپدید شد و اثرے از حیات ظاهری بر قالب من نماند و اهل و
متعلقان دراں حالت مے گریستند و اضطراب و بیخودی ظاهر میکردند تا انگاه پاره پاره بوجود
بشریت مرا باز آوردند و آں غیبت و فناء کلی دراں وقت مدت شش ساعت بخوبی کمابیش
داشته است حکایت کردند از حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره که در اواخر حیات در حالیکه
از ابتدای حال سلوک خود حکایت میکردند و توجهات خود را با رواح طیبهٔ مشایخ طریقت
و کبراء حقیقت قدس الله اسرارهم ظهور اثر توجه روحانیت هر یک از ایشان را بیان میکردند میگفتند اثر توجه روحانیت اویس قرنی انقطاع
تمام و تجرد کلی از علایق ظاهری و باطنی بود هرگاه بروحانیت خواجه امام محمد علی حکیم ترمذی
قدس الله سره توجه نموده شدی اثر آں توجه مشاهده بے صفتی محض بودے و دراں بے صفتی
هیچ اثرے و گردی مطالعه نیفتاد و در تاریخ سنه تسع و ثمانین و سبعمائة ایں بندهٔ ضعیف در خدمت
حضرت خواجهٔ ما قدس سره بود میفرمودند مدت بیست و دو سالست که ما متابعت طریقهٔ حضرت
خواجه محمد علی حکیم ترمذی قدس الله روحه مے نمائیم و ایشاں بے صفت بودند اگر کسے بشناسد
من نیز ایں زماں بے صفتم حکایت کرد صالحے که دراں فرصت اوایل که حضرت خواجهٔ ما
قدس سره ریاضتے عظیم داشتند گاه گاه ایں معتقد بصحبت شریف ایشاں میرسید اتفاقاً فصل
زمستان بود و هوا بغایت سرد سحرگاهے بود که حضرت خواجه بکلبهٔ ایں فقیر رسیدند و اثر

ریاضت در ایشان ظاہر بود تجرد و انقطاع تمام داشتند دراں ساعت فرمودند مدت ہشت ماہ بود کہ ما توجہ بروحانیت اویس قرنی داشتیم و در صفت او سیر سلوک میکردیم اینک ایں لحظہ از صفت او بیروں آمدیم حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ تربتہ از حضرت خواجہ ما قدس سرہ کہ بسیار میفرمودند کار گذار روندۂ ایں راہ را نیاز و مسکنت و علو ہمت است و مارا ازیں در در آوردہ اند و ہرچہ یافتیم ازیں در یافتیم بیت

ایجا رسخ زرد و جامہ پارہ خرند　　بازارچہ قصب فروشاں دگر است

شبے در زیور توان بودم و در راہ میرفتم بہ پلے رسیدم حالے عجب در من تصرف کرد الہامے بدل من رسید کہ از حضرت ما چہ میخواہی بطلب از راہ نیاز و مسکنت گفتم آلہی از دریاہائے رحمت و عنایت خود ذرۂ نصیب من کن الہامے رسید باز کہ از کرم حضرت ما ذرۂ مے طلبی حال بر من دیگرگوں شد و علو ہمت در حرکت آمد بقوتے ہرچہ تمامتر طپانچہ برروئے خود زدم چنانکہ اثر آں تا چند روز باقی بود پس ازاں گفتم پاکا کریما دریاہائے رحمت و عنایت خود را نثار حال من کن و مرا قوت تحمل آں بخش در حال اثر عنایت و موہبت بظہور آمد و از برکت آں دیدہ شد ہرچہ دیدہ شد بیت

ہمت ترا بکنگرۂ کبریا کشد　　ایں سقف گاہ را بہ ازیں نردبان مخواہ

ما آں پل را پل ہمت گفتیم حکایت کردند علاء الحق والدین طیب اللہ تربتہ از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ در زمانیکہ از بدایات احوال خود حکایت میکردند فرمودند - ما دو لیست تن بودیم کہ قدم دریں راہ طلب نہادہ بودیم و دائم ہمت من آں بود کہ از ہمہ در گذرم عنایت آلہی در رسید و مرا از ہمہ در گذرانید و بمقصود رسانید بیت

مردان رہش بہمت و دیدہ روند　　زاں در رہ او نشان پیدائے نیست

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ میفرمودند دریں راہ نفی وجود و نیستی و کم دیدن بزرگ کاریست سر رشتۂ دولت وصول

بقبول ہست و من دریں طور نسبت ہر طبقہ از طبقات موجودات سیر و سلوک کردم و خود را بہر ذرۂ از ذرات موازنہ کردم ہمہ را از خود بحقیقت بہتر دیدم تا بحدیکہ طبقۂ فضلات را نیز سیر کردم در آنہا منفعت یافتم و در خود ہیچ منفعتے نیافتم بفضلۂ سگ رسیدم تصور کردم کہ در وے منفعتے نباشد مدتے نفس خود را بریں قرار دادم آخر الامر معلوم کردم کہ در وے نیز منفعتے بودہ است بتحقیق دانستم کہ در من ہیچ نوع منفعتے نیست چنانکہ گفتہ اند رباعی

از ہیچکسے خویشتن بے جرم — از ہیچ سگے بہ نیم الا بترم
ہر چند بجال خویشتن مے نگرم — یک حبہ نیرزد ز قدم تا بسرم

حکایت کردند علاء الحق والدین عطر اللہ تربتہ از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ از کمال شفقت و عنایت تربیتے کہ حضرت ایشان را قدس سرہ در حق روندگان ایں راہ بود علو ہمت را بایشان چنیں مے نمودند و میفرمودند کہ ہرگز شما را بحل نکنم اگر شما را ہمت در طلب مقصود چناں نباشد کہ قدم خود را بر سر من نہید و بگذرید و دریں سخن خواجۂ ما اشارتست بانکہ شیخ بحسب ظاہر و باطن در جمیع مقامات و منازل معراج مرید است و ترقی از حالے و صفتے بتحقیق مرید را بواسطۂ مرقاۂ ملطف ظاہری و باطنی شیخ است توجہ او چناں مے باید کہ مرید بر براق ہمت سوار گرد و از حضیض بشریت بسر حد بقاع ملکیت جولان نماید آنکہ حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ما میر المومنین علی را رضی اللہ عنہ فرمودند تا قدم بر کتف مبارک حضرت نہاد و بتاں را از دیوار کعبہ بینداخت اشارت بہمیں صفت است حکایت کرد دانشمندے کہ از محیان حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ بود کہ دراں فرصت کہ در بخارا بطلب علم بغایت مشغول در فتح آباد ساکن مے بودم یک بار در آخر روز در شہر بخارا مرا بایکے از درویشان حضرت خواجۂ ما ملاقات شد گفت کہ چرا بصحبت حضرت خواجۂ ما قدس سرہ نمے شتابی من او را عذر گفتم کہ روز بیگاہ است و در خاطر من گذشت کہ دریافت حضرت خواجہ را احرام علیحدہ میباید کرد و دیگر آنکہ مجلس شریف ایشان را بوجود خود چہ ملوث سازم و بمنزل خود رفتم بامدادیگاہ از

فتح آباد متوجہ حضرت خواجہ شدم چوں بلقائے ایشان مشرف شدم حضرت خواجہ توجہ
بعضے از اصحاب کردند و فرمودند دوستی داشتیم دانشمند بود و فقیہ و بزرگ و بصحبت ما مے رسید
اور اگفتم کہ چونست کہ بصحبت کم مشرف میشویم آں دانشمند فرمود کہ میخواہم کہ مجلس شریف حضرت
خواجہ را بوجود خود ملوث نسازم ماآں فقیہ را گفتیم حال این چنیں نیست بیا تا مصاحب ما را ببینی
واو را بطرف خانہ بردیم سگ گربینی بود کہ با او صحبت میداشتیم آں دانشمند را گفتیم کہ مصاحب ما
ایں جانور است چہ جائے ایں حکایات است کہ شما میگوئید بیت

سگ بہ ز کسے باشد کو پیش سگ کو پیش جاں را محلے بنہد دل را قدرے داند

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین روح اللہ روحہ کہ میفرمودند سخن کبرائے حقیقت
است کہ روندۂ ایں راہ اگر نفس خود را صد بار از نفس فرعون بدتر نمیداند اندریں راہ نیست
حکایت کرد آن دانشمند کہ دراں تاریخ کہ آنچناں لشکر عظیم از طرف دشت قبچاق بنجارا آمد
وآں چنداں خلق ولایت بخارا در حصار درآمدند واز غایت ازدحام مردم بسیار از بامہا مبرز ساختہ
بودند روزے حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ با جمعی از درویشان کہ دراں حادثہ در جوار
حضرت ایشان بودند بر بامے کہ مسجد ساختہ بودند و نماز بجماعت میگذاردند نشستہ بودند اتفاقاً دو
کس از طلبہ علم کہ از محبان حضرت خواجہ بودند آمدند و خواجہ ایشان را فرمودند کہ ایں بامہا را
کہ دریں جوالے خلق مبرز ساختہ اند پاک سازید کہ من جمیع مبرز ہائے شہر بخارا را پاک کردہ بودم
و بر سر کشیدہ بودم و من چوں ایں عمل را بدرویشے گفتم گفت سہل کارے کردۂ کہ بر سر کشیدۂ
من مبرز ہا پاک کردہ بودم و سر خود بر کشیدہ حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ
کہ در اوائل جذبات وطلب مرا با یکے از دوستان حق جل جلالہ ملاقات شد با من اختلاط
کردند از آشنایان مے نمائی گفتم امید دارم کہ از برکت نظر دوستان حق آشنا شوم آں عزیز وقت
حق از من پرسید کہ معاملہ با روزے چوں میکنی گفتم اگر مے یابم شکر مے کنم و اگر نمے یابم صبر کنم
آں عزیز تبسم فرمود و گفت ایں سہل کاریست کہ تو کردۂ کار آنست کہ نفس خود را در توبہ در آری

واگر ہفتہ نان و آب نباید سرکشی نکند من تضرع کردم و ازاں عزیز استمداد نمودم چنیں فرمود مرا کہ در بیابانے درآئی کہ امید نفس بالکلیہ از خلق منقطع گردد و بریں قدم تا سہ روز سلوک کنی چوں روز چہارم شود بدامن کوہے خواہی رسید شاہ سوارے ترا پیش آید بر مرکب برہنہ نشستہ چوں برسی براو سلام کنی و بگذرے چوں از و سہ قدم گذری ترا خواہد گفت اے جوان قرضے دارم بگیر با او التفات مکن۔ من باشارت او در بیابانے درآمدم و بہماں طریق رفتم چوں سہ روز گذشت روز چہارم بدامن کوہے رسیدم و آں شہسوار بآں کیفیت مرا پیش آمد برو سلام کردم و از و گذشتم بر من قرض عرض کرد بآں التفات نکردم باز فرمودند آں عزیز کہ بدریافت خاطرہا و خدمت فروماندگان و ضعیفان و شکستگان و کسانیکہ خلق بایشان نظرے والتفاتے ندارند مے باید مشغول گردی و مسکنت و نیاز پیش آری و من براں اشارت او بآں طریق مشغول شدم مدتے براں صفت سلوک کردم و باز فرمود آں عزیز کہ برعایت و تیمار حیوانات استادگی نمائی و برقدم نیاز باشی کہ اینہا نیز خلق خدائند نظر ربوبیت بنسبت ایشاں نیز ہست واگر ریشے و جراحتے بر پشت و پہلوے ایشاں باشد بتدبیر و علاج آں مشغول گردی و برموجب آں امر بآں خدمت قیام نمودم و فرصتے بآں مواظبت کردم واگر در راہے حیوانی مرا پیش آمدی توقف میکردم تا اول او گذشتی بر وے پیشے نمیکردم و شبہا روئے خود را بر جائیکہ سم ستوراں بودے بر زمین مے مالیدم مدت ہفت سال بریں منوال دریں راہ رفتم باز فرمودند کہ بخدمت سگاں ایں درگاہ از سر نیاز مشغول باشی و از ایشاں طلب کہ دریں میان بایک سگے خواہی رسید و از وے سعادتے خواہد رسید و من بآں اشارت ایں خدمت غنیمت شمردم و ملازمت مے نمودم تا بسگے رسیدم و حال من دیگر بود و نیاز و تضرع پیش آں سگ بردم و گریۂ عظیم بر من مستولی شد دراں حال آں جانور را دیدم کہ پشت خود را بر زمین داشت و روے سوئے آسمان کرد و ہر چہار دست خود از زمین برداشت و آواز حزیں و نالہ از وے شنیدہ مے شد من از راہ شکستگی و نیاز ہر دو دست بر داشتہ بودم و آمین میگفتم تا چندانکہ آں جانور خاموش شد و بحالت خود باز آمد و ہم دریں اوقات روزے در رفت گرم گاہ تموز[1] از قصر عارفان بطرفے میرفتم ولے حال آں جانور را کہ او را آفتاب پرست میگویند

[1] تموز نام ماہی است کہ او را در ہندی بھادوں میگویند

دیدم کہ در جمال آفتاب حیران و مستغرق شدہ است ازاں صفت او مرا ذوقے پیدا شد در خاطر من آمد
کہ از دور خواہم تا مرا بایں بارگاہ شفاعت کند با ادب و حرمت و نیاز تمام ایستادم و ہر دو دست برداشتم
آں جانور از حالت استغراق باز آمد و پشت خود بر زمین نہاد و روئے بآسمان کرد تا دیری و من
آمین میگفتم و باز فرمود بخدمت راہہا میباید مشغول گردی اگر در راہے چیزے ظاہر بود کہ سبب اہنت خلائق بود آنرا
از نظر ایشاں پوشیدہ گردانی تا زیان زدہ نشوند و من بآں عمل مشغول مے بودم و دراں ہفت سال
ہرگز آستین و دامن من از خاک خالی نبود و ہر عمل کہ آں دوست حق فرمود من آنرا از راہ صدق و نیاز بجائے آوردم
و نتیجہ ہر عمل ازاں عملہا در خود مشاہدہ کردم و ترقی تمام در خود معلوم کردم حکایت کردند از حضرت خواجہ ما قدس سرہ
کہ در اوائل احوال خود حکایت میکردند فرمودند فصل زمستان بود و ہوا بغایت سرد و جمیع آبہا یخ کردہ بود در ریورتون شبے
با جمعے از درویشان در منزلے بودم و مرا دراں شب احتیاج بغسل شد از انجا بیروں آمدم بہر طرفے کہ
رفتم چیزے نیافتم کہ بآں یخ را شکنم و آب گیرم و غسل آرم و نخواستم کہ نیز ہیچکس بواسطہ من دریں حال
شب مشوش حال گردد کسے را اعلام نکردم کہنہ پوستینے پوشیدہ بودم دراں سرما از ریورتون
بقصر عارفان آمدم و چوں بمنزل رسیدم نخواستم کہ ہیچکس از متعلقان بر حال من باخبر شود
در اطراف و حوالے منزل تفحص کردم آخر الامر بر کنار حوضیکہ نزدیک مسجد است کدوئے یافتم کہ ستور را ازاں آب میدادند
برحمت و مشقت بسیار یخ را شکستم و دست من مجروح شد بآں کدو آب گرفتم و غسل کردم سرما بغایت و من اثر کرد ہماں کہنہ
پوستین را پوشیدم و دراں شب دراں سرما از قصر عارفاں باز بطرف ریورتون متوجہ شدم حکایت کردند خواجہ علاء الحق
والدین از حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہما کہ فرمودند دراں جذبات و بیخودی بہر طرفے میرفتم و پاے
من از خار و خاشاک مجروح گشتہ بود کہنہ پوستینے در بر داشتم اتفاقاً فصل زمستان بود و ہوا بغایت
سرد شبے مرا جاذبۂ صحبت حضرت سید امیر کلال علیہ الرحمہ پیدا شد چوں بمنزل ایشاں رسیدم
امیر با درویشان در موضعے نشستہ بودند چوں نظر مبارک ایشاں بر من افتاد سوال کردند کہ
ایں کیست چوں معلوم کردند اشارت فرمودند کہ زود او را ازیں منزل بیروں کنید و چوں ازاں
منزل بیروں آمدم نزدیک شد کہ نفس من سرکشی کند و عنان تسلیم وا رانت در باید عنایت

آلهی درین حال مرا یاری کرد با خود گفتم این خواری از برائے رضائے حضرت عزت جلت عظمته گزیده در همین ست ازیں در گذر نیست سر نیاز بر آستان عزت نهادم و گفتم هر حال که خواهد شد سر ازیں آستان نخواهم برداشت اندک اندک برف مے آمد و هوا قوی سرد بود چوں صبح نزدیک شد خدمت امیر سید کلال قدس سره از منزل بیروں آمدند قدم شریف بر سر من نهادند سر مرا از آستان برداشتند و در منزل در آوردند و بشارت دادند و فرمودند فرزند ایں لباس سعادت بر قدتست و بدست مبارک خود خس و خار و خاشاک را از پائے من کشیدند و جراحت ها را پاک میکردند و نظر بسیار فرمودند حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین طیب الله مرقده از حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره در زمانیکه از ریاضات و مجاهدات خود حکایت میکردند فتور طالبان را در طلب ذکر کردند و در آخر آں فرمودند هر صباحیکه از منزل بیروں مے آیم میگویم شاید که طالبے سر بر آستان عزت نهاده باشد همه عالم شیخ است مرید نیست بیت

گر نشاید بدوست ره بردن ‎ ‎ ‎ ‎ ‎ ‎ ‎ ‎ شرط یاریست در طلب مُردن

حکایت کردند از حضرت خواجهٔ ما قدس سره مے فرمودند که من در بخارا بودم و خدمت سید امیر کلال رحمه الله در نسف بودند مرا جاذبه دریافت صحبت ایشاں پیدا شد بطرف نسف متوجه شدم چوں بخدمت ایشاں رسیدم فرمودند فرزند در محل نیک آمدی خمداں را بار کرده ایم کسے نیست که هیزم آرد من آں اشارت را قبول کردم همه هیزم خار مغیلاں را بر پشت خود نزدیک خُمداں آوردم بیت

جمال کعبه چناں مے دواندم بنشاط ‎ ‎ ‎ ‎ ‎ ‎ ‎ ‎ که خارهائے مغیلاں حریر مے آید

و میفرمودند که بر خدمت مولانا بهاء الدین دیگرانی رحمه الله حدیث خوانده بودند در اثنائے طلب ایں راه گذر من بر نسف افتاد خدمت ایشاں را اتفاق داعیهٔ آں شده بود که باغچهٔ عمارت فرمایند و دراں موضع درختان کج بسیار بوده احتیاج تبر شد بر زبان مولانا گذشت که تبر باد ربخارا ست نزدیک مولانا حسام الدین اصلی چوں من نگرانی خاطر مولانا را معلوم کردم بطریقیکه

مولانا وآں جمع حاضران معلوم نکنند از نسف بطرف بخارا متوجہ شدم وآں تبر مولانا روز دیگر از بخارا بنسف آوردم بخدمت مولانا بہاء الدین رسانیدم **حکایت** کردند کہ دراں فرصت کہ حضرت **خواجۂ ما** قدس اللہ سرہ در قصر عارفاں بعمارت مسجد مشغول بودند بر سر مبارک خود بربام مسجد گل مے کشیدند وایں بیت میخواندند **بیت**

بجان ودل کنم کار تو چہ انکنم　　بسر ودیدہ کشم بار تو چرا نکشم

حکایت کردند خواجہ **علاء الحق** والدین عطر اللہ تربتہ کہ حضرت **خواجۂ ما** قدس سرہ در کبر سن بسیار ذکر میکردند کہ مادر اوقات جوانی از حضرت **حق سبحانہ وتعالے** درخواستہ بودیم کہ مدد توفیق بخشد وقوت تحمل بارہائے ایں راہ کرامت فرماید تا ہر ریاضتے وبارے کہ دریں راہ باشد بکشم وحضرت احدیت **جل الطافہ** کرم فرمود وباجابت عنایت کرد تا بارہائے ایں راہ را در جوانی کشیدم ودر پیرے آزاد گشتم **بیت**

رسمیست کہ مالکان تحریر　　آزاد کنند بندۂ پیر

حکایت کردند خواجہ **علاء الحق** والدین طیب اللہ مشہدہ از حضرت **خواجۂ ما** قدس اللہ سرہ کہ میفرمودند کہ در بدایت طلب بہر صاحب دولتے میرسیدم از دمے پرسیدم ضعیفے را با قوی کار افتادہ است چہ کند فرمودند کہ صبر کند تا روزے بسر وقت یکے از دوستان حق تعالے رسیدم از وپرسیدم از من پرسیدند کہ حال چیست گفتم منتظر عنایتم آں دوست حق فرمود اے فرزند ماجستیم ونیافتیم تو طلب کن کہ خواہی یافت از برکت نفس آں عزیز از آں روز بانجد وطلب من زیادت شد دریں راہ **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق** والدین نور اللہ مرقدہ از حضرت **خواجۂ ما** قدس سرہ کہ فرمودند در اوائل طلب روزے گذر من در قمار خانہ افتاد جمعے را دیدم کہ بقمار مشغول بودند ودراں جمع دو کس را استغراق تمام بود دراں کار اما یکے مغلوب شدہ بود وہر چہ داشت از نقد ونسیہ درباختہ وباوجود آں ہر لحظہ سعی وجہد او دراں کار زیادہ بود وبا آں حریف غالب مے گفت اے یار شیریں روزے اگر سر زد وازیں کار رو نگردانم چوں من آں حالت

وبرادیدم دراں کار ازاں ذوق وشوق اومراغیرت آمد از آں روز باز طلب وسعی من دریں راہ در ترقی شد بیت

تا در نزنی بہر چہ داری آتش — ہرگز نشود حقیقت وقت تو خوش

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ ثراہ از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ میفرمودند در بدایت طلب حال چناں بود کہ ہر جا دو کس با یکدیگر سخن میگفتند من گوش میدا شتم اگر سخن او میگفتند شادمے شدم واگر سخن غیر میگفتند بغایت ملول مے شدم بیت

ہر کہ نہ گویائے تو خاموش بہ — ہر چہ نہ یاد تو فراموش بہ

ومیفرمودند کہ گاہے احوال بر من غلبہ میکرد و بے طاقت شدم آشنائے مے جستم کہ از عالم مقصود با او گویم وازو شنوم بیت

گر ہیچ نیابم کس کے بنشانم — تا از تو میگوید و من مے شنوم

حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ میفرمودند دراں غلبات طلب روزے از بخارا بطرف نسف میرفتم بدریافت صحبت شریف سید امیر کلال چوں برباط جغرانی رسیدم سوارے مرا پیش آمد چوبے بزرگ برسم گلہ باناں بدست گرفتہ نمد پوشیدہ نزدیک من آمد وباں چوب مرا بزد وبزبان ترکی مرا گفت اسپاں را دیدی من با او ہیچ سخن نگفتم چند بار پیش راہ مرا گرفت وہمچناں تشویش مرا داد ورا گفتم من نمی شناسم کہ تو کیستی تا رباط قراول در عقب من آمد ومرا گفت بیا تا زمانے صحبت داریم ومن با و التفات نکردم چوں بخدمت امیر سید کلال رسیدم فرمودند بخدمت خواجہ خضر علیہ السلام التفات نکردے گفتم بلے چوں متوجہ حضرت شما بودم با و التفات نکردم۔

حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ میفرمودند کہ دراں فرصت کہ ملازمت سید امیر کلال میکردم روزے خدمت سید امیر کلال باجماعت درویشاں درراہے میرفتند دریں اثنا خدمت امیر در راہ خطے کشیدند وفرمودند کسے ازیں خط نگذرد جماعت درویشاں متحیر شدند و ایستادند عنایت الٰہی مرا یاری کرد قدم نہادم وازاں خط گذشتم ودر عقب امیر رواں شدم چوں

نزدیک میر رسیدم در من نظر کردند و فرمودند نیک کردی اے فرزند کہ بخطے از ما باز نماندی **بیت**

ہر کجا خطِ مشکلے باشند — جہد کن تا درونِ خط باشی

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ میفرمودند دران جذبات یک بار از بخارا بہ **نسف** میرفتم اتفاقاً والدہ من آنجا بود با مادرے بسر جاہے رسیدم جوانے را دیدم نماز بامداد گذاردہ بود و دست نیاز برداشتہ و دعاے کرد و من آمین میگفتم و بر خاطر من گذشت کہ از و پرسم کہ چہ دعا کردی کہ من آمین گفتم ازاں جوان پرسیدم گفت پدرے و مادرے دارم دعا کردم کہ آلہی اگر ایشان مرا از حضرت تو باز میدارند دیدار ایشان مرا روزے مکن خواجۂ ما فرمودند من شکر کردم کہ آمین گفتم **فرد**

ہر کہ ما را از راہِ طلبت آدم خویش است — گر ز عشاق رہش نیست کہ بیگانہ ماست

بیت

ترک خویش و ترک خویشان کردہ ام — ہر کہ بے او یار ما اغیار ماست

حکایت کردند کہ بار اول کہ حضرت **خواجہ** ما قدس اللہ سرہ از حج آمدند از راہ **نسف** بقصر **عارفان** نزول فرمودند **والدہ** حضرت ایشاں در شہر بخارا بودند گفتند داعیۂ ملاقات والدہ میشود مکرر فرمودند کہ اگر این نبودے یعنی اگر مرا امر از حضرت **حق** سبحانہ وتعالے بتعظیم ایشان نبودے این داعیہ پیدا نشدی این گفتند و برو راز گوش بر نشستند و بطرف شہر بخارا روانہ شدند چوں مسافتے راہ رفتند حالے عجب واقع شد دراں اثنا حضرت خواجہ سہ کرت فرمودند توبہ انگاہ گفتند با من عتاب کردند کہ دعوئے محبتِ ما میکنی و توجہ ملاقات غیرے نمائی **بیت**

بر رخ ہر کس کہ نیست داغِ غلامی دوست — گر پدرِ من بود دشمن و اغیارم اوست

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین از حضرت **خواجۂ** ما قدس اللہ سرہا کہ میفرمودند بعد ازانکہ کریم **علی** الاطلاق جل عطاءہ بلطف بے علت در توبہ را بر من کشادہ گردانید شبے در راہے میرفتم جماعتے از یاران ایام گذشتہ مرا پیش آمدند و بطریق تقیہ بخود مرا دعوت و دلالت کردند

و جود سی نمودند بعنایت الٰهی این کلمہ از من ظاهر شد که درے را که حق تعالیٰ بستہ باشد شما میتوانید
که کشادہ گردانید ما یفتح الله للناس من رحمة فلا ممسک لها و ما یمسک فلا مرسل
له من بعدلا کا

بیت

کس بستہ در نتوبانہ تتواند کرد ... در باز بود فراز نتواند کرد

این سخن دران جماعت اثر کرد ہمہ از تابیان شدند حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین
از حضرت خواجۂ ما قدس الله سرہ ہا کہ در زمانیکہ از اوایل احوال خود حکایت میکردند میفرمودند
کہ مدت شش ماہ در فیض بر من لبستہ شد و ہیچ فیضے بمن نمیرسید بیطاقت و بے آرام گشتم خواستم کہ بجد
و ملازمت مخلوق مشغول گردم دران حال گذر من بر مسجدے افتادہ بود و بر آن مسجد این نوشتہ
دیدم **بیت**

اے دوست بیا کہ ما تراایم ... بیگانہ مشو کہ آشنا ئیم

چون این بیت خواندم رقتم شد و عنایت آلٰهی در رسید و باز آن در بر من کشادند حکایت
کردند خواجہ علاء الحق والدین از حضرت خواجۂ ما قدس الله اسرارہا کہ میفرمودند در آوان عبور
منازل و مقامات صفت حسین ابن منصور حلاج و وکرت در وجود من پدید آمد نزدیک
شد کہ آن صدائے کہ از وے بظہور آمدہ بود از من نیز بظہور آید در بخارا داری بود ہر دو کرت
خود را بپائے آن دار بردم و گفتم کہ جائے تو سرا این دار است بعنایت آلٰهی ازان مقام عبور افتاد
منقولست از حضرت عزیزان علیہ الرحمة والرضوان کہ در زمان ابن منصور اگر یکے از فرزندان
خواجہ عبد الخالق قدس الله سرہ مے بود ابن منصور بر سر دار نمے رفت حکایت کردند خواجہ
علاء الحق والدین از حضرت خواجۂ ما قدس سرہما کہ مے فرمودند از سلطان العارفین ابویزید
بسطامی قدس سرہ منقول است کہ میفرمودند در مقام سیر در صفات انبیا علیہم السلام سیر میکردم
ببارگاہ محمدی صلی الله علیہ وسلم رسیدم خواستم کہ در صفت او سیر کنم دستے در پیشانی من نہادند حضرت
خواجۂ ما فرمودند چون من بعنایت آلٰهی در سیر باین مقام رسیدم گستاخی نکردم سر نیاز و تعظیم بر

آستانهٔ عزت و احترام او نهادم حکایت کردند درویشی که در نسف در رکاب میمون حضرت
خواجهٔ ما قدس الله سره میرفتم و ایشان از نسبت سلوک خود سخنی میفرمودند دران اثنا بسیار
از مشایخ کبار را ذکر کردند و فرمودند در مقام سلطان ابویزید قدس سره سیر کردم بانجا که او
رسیده بود من نیز رسیدم و در مقام شیخ جنید و شیخ شبلی و ابن منصور حلاج نیز سیر کردم و آنجا
که ایشانان رسیده بودند من نیز رسیدم تا بجائیکه بارگاهی رسیدم که ازان معظم تر بارگاهی نبود دانستم
بارگاه محمدیست صلی الله علیه وسلم گستاخی نکردم و آنچه ابویزید کرده بود من نکردم حکایت کردند
از حضرت خواجهٔ ما قدس سره سوال کردند که بعضی از مشایخ طریقت فرموده‌اند که ولایت محمدیه برما
ختم شده است خواجه فرمودند که ایشان ختم ولایت زمان خود بوده اند اما مثال این تاویل حضرت
خواجهٔ ما در تاویلات آیات و احادیث بسیار است حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین
روح الله روحه از حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره که میفرمودند جماعتی این شام از قطب الاقطاب
زمان و اوتاد زمین حاضر شدند مرا در نمدی سفید نشاندند و اطراف آن را گرفتند و مرا بر تختی
بزرگ نشاندند و هر آینه مر العد ازین هیچ غمی نخواهد بود ذکر سلسلهٔ حضرات خواجگان
نور الله مرقدهم حکایت کردند که حضرت خواجهٔ ما قدس سره در طریقت نظر قبول بفرزندی از
شیخ طریقت خواجه محمد بابای سماسی است قدس الله سره که ایشان از خلفاء حضرت
عزیزان خواجه علی رامیتنی اند و ایشان از خلفاء خواجه محمود انجیر فغنوی اند و ایشان از
خلفاء خواجه عارف ریوگروی اند و ایشان از خلفاء حضرت خواجهٔ بزرگوار خواجه عبدالخالق
غجدوانی اند قدس الله اسرارهم و نسبت ارادت و صحبت و تعلیم و آداب سلوک و تلقین ذکر خواجهٔ
ما بخدمت امیر سید کلال است رحمه الله که ایشان از خلفاء خواجه محمد بابای سماسی مذکورند
اما نسبت تربیت حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره در سلوک بحقیقت از روحانیت حضرت
خواجه عبدالخالق غجدوانی است قدس سره چنانکه شمهٔ ازان واقعه در زیارت مزار مزداخن مذکور شد
و حضرت خواجه عبدالخالق از خلفاء امام ربانی شیخ ابویعقوب یوسف همدانی اند و خواجه

یوسف را در تصوف انتساب بشیخ طریقت ابو علی فارمدی طوسی است که از کبار مشائخ خراسان اند و حجۃ الاسلام امام محمد غزالی را تربیت و علم باطن از ایشان است و شیخ ابو علی فارمدی را انتساب بدو طرف است یکے بشیخ بزرگوار ابو القاسم گرگانی طوسی است که نسبت سلسلہ مشائخ بسہ واسطہ بسید الطایفہ شیخ جنید مے پیوندد و دیگر نسبت شیخ ابو علی فارمدی در تصوف بشیخ بزرگوار شیخ ابو الحسن خرقانی است که پیشوائے مشائخ و قطب زمان خود بودند شیخ ابو الحسن خرقانی انتساب در تصوف بسلطان العارفین شیخ ابو یزید بسطامی است و تربیت ایشان در سلوک از روحانیت شیخ ابو یزید است و ولادت شیخ ابو الحسن بعد از وفات شیخ ابو یزید بمدتیست و این مدت نود سالست و شیخ ابو یزید را انتساب در تصوف بامام جعفر صادق است رضی اللہ عنہ و تربیت ایشان از روحانیت امام جعفر است و بنقل صحیح ثابت شدہ است که ولادت شیخ ابو یزید بعد از وفات امام جعفر است رضی اللہ عنہما و امام جعفر را انتساب در علم باطن بدو طرف است یکے بپدر خود امام محمد باقر است رضی اللہ عنہ و امام محمد باقر را بپدر خود امام زین العابدین علی بن الحسین است بن علی رضی اللہ عنہم و امام زین العابدین را بپدر خود سید الشہدا الحسین بن علی است رضی اللہ عنہم و سید الشہدا الحسین بن علی را بپدر خود امیر المومنین علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ و امیر المومنین علی را بحضرت رسالت صلی اللہ علیہ و آلہ و صحبہ و تبعہ وسلم و دیگر امام جعفر را انتساب بپدر مادرے خود قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق است رضی اللہ عنہم و قاسم بن محمد از کبار تابعین است و از فقہائے سبعہ که در میان تابعین مشہور اند و آراستہ بعلم ظاہر و باطن و قاسم را رضی اللہ عنہ انتساب در علم باطن بسلمان فارسی است رضی اللہ عنہ و سلمان فارسی را با وجود دریافت شرف صحبت رسول صلی اللہ علیہ وسلم و تشریف سلمان منا اهل البیت انتساب در علم باطن بابوبکر صدیق است رضی اللہ عنہم قدس سرہم بعد از انتساب بحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در بیان صفت احوال و اقوال و اخلاق حضرت خواجہ ما و طریقہ و روش و نسبت سلوک ایشان و نتایج صحبت و کیفیت معاملہ ایشان با طالبان در ہر محلے و ذکر حقایق و لطائفے که در مجالس صحبت بر لفظ مبارک

ایشاں گذشتہ است حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ حضرت خواجہ
ما قدس اللہ روحہ وافاض علی العالمین فتوحہ فقیر بودند وترک دنیا وقطع تعلقات وتجرد کلی ونفی
ماسوا ہمیشہ انفاس قدسیۂ ایشاں در اثبات فقر بود ودر محبت فقر امیفرمودند ما ہر چہ یافتیم ازیں
صفت یافتیم در منزل ایشاں در زمستان خاشاک مسجد مے بود ودر تابستان بوریا ئے
کہنہ وطریقۂ ایشاں چناں بود کہ در رعایت حلال واجتناب از شبہات مبالغہ مے نمودند
خصوصاً در باب لقمہ ودائما در مجلس صحبت آں حدیث نبوی راکہ در اسرار الوحی مذکور ست قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان العبادۃ عشرۃ اجزاء تسعۃ منہا طلب الحلال وجزء واحد منہا
سائر العبادات میفرمودند وحضرت ایشاں را با وجود کمال فقر فدا وایثار درا علیٰ درجہ بود وہر کہ نزد
ایشاں ہدیہ آوردے بر متابعت حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم مثل آں ہدیہ یا امثال آں
با او احسان میفرمودند ودر جماعت متابعان از برکت صحبت ایشان آں صفات نیز حاصل
مے شد وبعمل مے پیوستند ونتائج آں را بخود بتحقیق مشاہدہ میکردند وبواسطہ آں در ہر محل نسبتہا
خود را میگذاشتند وایثار میکردند اگر دوستے ومہمانے بمنزل ایشاں مے آمد چوں شام شدے
طعامیکہ دراں اندک تکلفے بودے حاضر آوردندے وپیش آں دوست گذاشتندے وبطرفے
چراغ نشاندندے تا آں عزیز آں طعام را بخوردے واگر در خواب شدے وہوا سرد بودے اگرچہ
صاحب منزل را یک جامہ بیش نبودے آں را نیز برآں عزیز پوشانیدندے وطعام حضرت
خواجۂ ما از زراعت مے بود ہر سال پارۂ جو وپارۂ ماش زراعت میکردند ودر باب تخم وزمین وکار
فرمودن فراخ شاخ - احتیاط تمام میکردند واکابر وعلما کہ بصحبت شریف ایشاں میرسیدند طعام
ایشاں را بطریق تبرکی میخوردند وحضرت خواجۂ ما قدس سرہ در شہر خانۂ ملکی نبود عاریت وار
مینشستند وایشاں را خادم وخادمہ نبود ازیں معنی ایشاں را سوال کردند فرمودند کہ بندگی با
خواجگی راست نمے آید وحضرت خواجہ میفرمودند بسبب آنکہ در آثار آمدہ است کہ در حجرات ازواج
طاہرات رضی اللہ عنہن آرد جو را بغربال نمے بیختند چند روز در منزل ما آرد جو را نا بیختہ

طعام ساختند و خوردند جمیع متعلقان و فرزندان رنجور شدند مرا معلوم شد کہ ایں حال بواسطہ آنست
کہ با اہل بیت حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم بے ادبی کردہ شد و دراں تشبیہ صورت
مساوات نمودہ آمد و در متابعت مے باید بجد کوشیدن اما خود را فی الحقیقت در ہر امرے مقصر
مے باید دید بعد ازاں آرد جو را طعام نساختند ہمہ صحت یافتند فرد

ہر کہ پے در پے رسول نہاد　　　از ہمہ رہرواں بہ پیش افتاد

وحضرت خواجہ اکثر اوقات بخدمت سفرہ و پختن طعام خود اقدام مے نمودند و در وقت خوردن
طعام بتخصیص برعایت وقوف وحضور درویشاں را وصیت میکردند و مبالغہ و تاکید مے نمودند و
ہر چند اجتماع قوی مے بود و دراں میاں کسے خواستی کہ لقمہ را از راہ غفلت بخورد حضرت خواجہ
از راہ شفقت و تربیت بطریقہ او را آگاہ کردندے و نگذاشتندے کہ آں لقمہ را بخورد و اگر طعامے
بغفلت و کراہت پختہ شدہ بودے آں را نمیخوردند و مجلس را از درویشان نمیگذاشتند کہ بخورد
حکایت کردند کہ یک بارے حضرت خواجہ ما قدس سرہ بدعوت رفتہ بودند درویشے
طعامے بحضرت ایشاں آوردہ است فرمودند بارائے شاید ازیں طعام خوردن بسبب آنکہ
بغضب پختہ شدہ است از زمان آرد بیختن و خمیر کردن و پختن آں در کسے غضبے بودہ است و اگر یکے کفگیرے را بغضب
یا بکراہت در دیگ زدے آں طعام را نخوردندے فرمودند ہر کارے کہ بغضب و غفلت و بکراہ
و دشواری کردہ میشود دراں کار خیر و برکت نیست نفس و شیطان راہ یافتہ است نتیجہ ازاں عمل کہ
بظہور آید بناے صدور اعمال صالحہ و افعال حسنہ بر طعام حلال است کہ از سر وقوف و آگاہی خورده
شود و حضور در جمیع اوقات خاصہ در نماز ازینجا حاصل میشود حکایت کردند کہ دراں فرصت
کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ بہرات رسیدند ملک حسین را داعیہ پیدا شد کہ جمیع علماء
مشائخ را کہ در شہر ہرات بودند دعوتے بدہد ہمہ را طلب داشت و دراں اجتماع قوی شد
حسین بنفس خود بخدمت سفرہ قیام نمود و گفت بخورید کہ حلال است وجہ ایں طعام از پہلو
مرا میراث رسیدہ است اگر بقیامت چیزے باشد بعہدۂ من حاضران بخوردند و حضرت خواجہ

نیمخوردند شیخ الاسلام مولانا **قطب الدین** که مقتدای ولایت هرات بودند و بر خوان ملک
متوجه بحضرت **خواجه** شده گفتند که طعام **ملک** را چرا نمی خورید ایشان فرمودند مرا حاکمی است
این قصه را بر وی عرض کردم مرا دور راه پیش آورد و گفت اگر نخوری گویی که بر خوان ملک طعام نخورده
ام و اگر خوری پرسند که چرا خوردی چه گویی چون حضرت **خواجه** ما این نکته بزرگ در طریقت بمولانا
قطب الدین هروی در چنان مجمع گفتند حال **مولانا** دیگر شد **ملک** را گفتند درویشان چنین
نکته فرمودند و اشارت بحضرت **خواجه** کردند آنگاه از ملک درخواست کردند که امروز ما را بایشان
بخشند ملک نیز از آن نکته متحیر شده درخواست مولانا را قبول کرد و توجه بمولانا کرد و گفت پس این
طعام ما را با که صرف کنیم مولانا گفتند جواب این هم از ایشان پرسیم از حضرت **خواجه** سوال کردند فرمودند
در شریعت وظیفه آنست که هر چیز که در وی شبه ایست مصرف آن فقر است اگر چه این طعام حلال
است شک نیست که در هرات چندین مردم باشند و بلقمه از این طعام محتاج باشند بایشان میباید
داد حضار مجلس از آن انفاس قدسیه خواجه در حیرت ماندند **حکایت** کردند که در آن وقت که حضرت
خواجه ما قدس الله سره در بلده **سرخس** بودند قاصدان ملک **حسین** از هرات رسیدند و نشان
ملک ظاهر گردانیدند مضمون آنکه ما را اشتیاق صحبت درویشان است اشارت چه میشود اگر چه حضرت
خواجه ما را ملاقات ملوک و سلاطین وظیفه نبود فاما بواسطه آنکه اگر ملک **حسین** بطرف **طوس**
یا **سرخس** توجه نمودی بر خلق آن دیار دشوار می شد حضرت خواجه ما بنا بر این معنی بطرف
هرات متوجه شدند چون بمجلس ملک رسیدند ازدحام عظیم بود از حشم و خدم و اعیان و ارکان
مملکت هرات جمع کثیر حاضر بودند چون حضرت **خواجه** ما با ملک ملاقات کردند ساعتی نگذشت
خوان حاضر آوردند با انواع تکلف کرده بودند حاضران بخوردن طعام مشغول شدند حضرت خواجه
هیچ نخوردند بعده گوشت صید حاضر آوردند خواجه از آن هم نخوردند علما گفتند که در گوشت صید شبهه نیست چرا نخورید
خواجه فرمودند مرا بر خوان ملک نمی شاید طعام خوردن من معتقد جماعتی ام و اینکسان از درویشان در دنبال ما اند
اینجا حاضر است ایشان چه دانند که من چه طعام میخورم از این سخن خفائی خواجه همه خاموش شدند چون خوان

برداشتند ملک از حضرت خواجہ سوال کرد کہ صفت درویشی شما را موروثی است خواجہ فرمودند کہ
بحکم جذبۃ من جذبات الحق توازی عمل الثقلین جذبۂ رسید وبہ ایں سعادت
مشرف شدم ملک پرسید کہ پس در طریقۂ شما ذکر جہر و سماع وخلوت مے باشد خواجہ فرمودند
نمے باشد ملک پرسید پس طریقۂ شما چیست خواجہ فرمودند سخن خانوادۂ خواجہ عبدالخالق
غجدوانی است قدس سرہ کہ خلوت در انجمن ملک پرسید کہ خلوت در انجمن چہ مے باشد خواجہ فرمودند
بظاہر باخلق بودن وبباطن با حق بیت

از دروں شو آشنا واز بروں بیگانہ وش   ایں چنیں زیبا روش کم مے بود اندر جہاں

ملک گفت ایں چنیں میسر شود خواجہ فرمودند حضرت حق سبحانہ وتعالے در کتاب کریم خود
میفرماید رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله ۔ بعد از زمانے ملک سوال
کرد کہ بعضے از مشایخ گفتہ اند الولایۃ افضل من النبوۃ کدام ولایت است کہ از نبوت فاضلتر
است خواجہ فرمودند ولایت ہماں نبی فاضلتر است از نبوت او روایت کرد درویشے کہ
دراں سفر کہ در خدمت خواجہ ما بود کہ حضرت ایشاں در ہرات در خانقاہ شیخ عبداللہ
انصاری علیہ غفران الباری نزول فرمودہ بودند چوں آں روز در مجلس ملک از حضرت
خواجہ آں سخنان سبحانی بظہور آمد در ہماں شام ملک حسین با جمعی از خواص بارگاہ خود
انواع خدمتہا در طبقہا بخدمت خواجہ فرستادند والتماس نمودند کہ قبول فرمایند خواجہ آں
ہدیہ را قبول نفرمودند وگفتند دریں چند سال کہ حق تعالے با من عنایت کردہ است دریں
میدان درویشی ہیچ احدے نتوانستہ است کہ پشت مرا بر زمین آرد ملک را گوید کہ تا امثال
ایں معنی خاطر خود را مشغول نگرداند چوں فرصتے گذشت ہم دراں شب خواجہ سرایان ملک
آمدند واز طرف خاتون ملک نیازمندی بسیار اظہار کردند وپیراہنے وجامۂ ورومال آوردند
کہ اینہا را خاتون ملک بہ نیازمندی تمام بدست خود رشتہ است ودرخواست مے نماید کہ قبول
فرمایند والحاح بسیار کردند خواجہ آنہا را نیز قبول نفرمودند وازآنجا کہ خواجہ بشہر ہرات درآمدند

تا زمانیکه بیرون آمدند دریں مدت حضرت ایشان را نمدے و عمامۂ و کفش کہنہ ہمراہ ایشان بود
الحق مشاہدۂ ایں احوال سبب ازدیاد رسوخ محبت ملک و اتباع او و خلق ولایت ہرات شد
بحضرت خواجہ **بیت**

دیوانہ کنی ہر دو جہانش بخشی دیوانۂ تو ہر دو جہاں را چہ کند

حکایت کردند دراں باغ کہ ایں زمان مرقد منور حضرت **خواجہ** در قصر عارفان درآنجاست
حجرۂ بود دراں حجرہ مے بودند و کیفیت احوال معاملۂ ایشان بقدر آنکہ درویشاں را براں اطلاع
میدادند چنیں مے بود کہ در باب لقمہ احتیاط بکار مے بردند و مبالغت و محافظت تمام مے نمودند
وگاہے کہ بروزہ مے بودند در ہر زمانے کہ مہمان آمدے اگر ما حضرے مے بود البتہ با او موافقت
میکردند و در عقب آں عزیز با درویشاں میگفتند در آثار آمدہ است از اصحاب رسول صلی اللہ
علیہ وآلہ وصحابہ وسلم کانوا لا یتفرقون الا عن ذواق ۔ گفت چوں صحابۂ کرام بیک جا
جمع شدندے و پراگندہ نشدندے مگر بچیزے خوردن و آں روز کہ روزہ دار بودندے موافقت
کردندے و روزہ کشادندے و حضرت شیخ ابوالقاسم گرگانی قدس سرہ در کتاب خود
اصول الطریقۃ و فصول الحقیقۃ ذکر کردہ است کہ فضل موافقت برادران در کارے کہ معصیت
نباشد کمتر از روزۂ نوافل نیست و من الاداب فی الصوم قلۃ الملاحظۃ یہ گفت یکے از آداب
روزہ آنست کہ روزہ را در نظر روزہ دار مقدارے نباشد **حکایت** کردند خواجہ علاء الحق
والدین طیب اللہ تربتہ کہ روزے نیازمندی در حضرت **خواجہ** ما قدس اللہ سرہ ماہی پختہ آوردہ
بود و درویشان حاضر بودند و دراں جمع جوانے بود عابد و زاہد نیز بود اتفاقاً صایم بود **خواجہ**
او را گفتند موافقت کن و بجز لنفس شریف ایشان را اجابت نکرد حضرت **خواجہ** کرم فرمودند
و باز گفتند من ثواب روزۂ رمضانرا بتو بخشم بجز ہم اجابت نکرد کرت سوم فرمودند ہمہ ثواب روزۂ رمضان تو را
بخشم بجز ہم اجابت نکرد **خواجہ** فرمودند در حضرت سلطان العارفین **ابویزید** قدس سرہ چنیں واقعشدہ است او را گذاید
کہ اندر ماندگان ہست منقولست کہ آنجوان عابد از غربۂ صیام و قیام بمذلت طلب حطام دنیا گرفتار شد و بواسطۂ ترک ادب

وموافقت ناکردن بدرویشان وسبک داشتن نفس اولیاء اللہ از شرف صحبت ایشان محروم شد حکایت کرد درویشے کہ روزے درحضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ ہریسہ آوردہ بودند ایشان تناول میفرمودند درویشے دراں صحبت حاضر بود وطعام نمیخورد خواجہ فرمودند چرا نمیخوری گفت روزہ میدارم خواجہ فرمودند چہ روزہ میداری آں درویش خاموش شد خواجہ فرمودند کہ بخور کہ مارا از دو نفل درآوردند وظیفۂ ما ادائے فرض است وواجبہا وسنتہائے موکدہ من شغلہ الفرض عن الفضل فھو معذور ومن شغلہ الفضل عن الفرض فھو مغرور وفرمودند کہ ہرکہ از اصحاب ماست اورا متابعت مے باید نمود درویش بے متابعت دریابندۂ نسبت ما نمیشود ومیفرمودند آں ریاضتہا وعملہا کہ بعنایت الٰہی ما بجاے آوردیم شمارا طاقت آں نیست تدبیر شما آنست کہ بے اعتبار باشید ودر نسبت رضا طلبی رعایت عملہا نماید درویش میبابد کہ نگران باشد کہ چہ عمل کند کہ آں مرضی اہل اللہ باشد از سخنان ایں طایفہ است کہ خدمت مشایخ درویش را افضل از نوافل عبادات است در اخبار آمدہ است کہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم در سفرے بودند وابوبکر صدیق وعمر رضی اللہ عنہما در خدمت رسول بودند صلی اللہ علیہ وسلم وروزہ میداشتند حضرت رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام ایشاں را فرمود کہ بخورید کہ سفر است بواسطہ روزہ شمار ضعیف میشوید واز خدمت باز مے مانید ودیگرے را بخدمت خود مشغول مے سازید

حکایت کرد دانشمندے کہ روزے بصحبت شریف خواجہ ما قدس سرہ رسیدم اتفاقا من صایم بودم وکسے از حال من واقف نبود حضرت خواجہ درویشے را فرمودند کہ طعام بیارو متوجہ بمن شدند وفرمودند در حدیث صحیح وارد شدہ است بئس العبد عبد ھواہ یضلہ۔ وایں حدیث را شرح کردند وفرمودند ہولائے مضل آنست کہ در کارہا ترک حق نکند ودر مقام سیر الی اللہ ترک حق کند چوں طعام حاضر شد فرمودند بخور کہ گفتہ اند عمر از جہت آں میباید کہ کسے اول تجربہ کند وانگاہ عمل کند ما تجربہ کردیم مے باید خوردن اشارت بحال من کردند کہ تو سالک راہ حقی وایں روزہ تو ادہوا است ترک حق کردہ حق بنسبت تو خوردن طعام است

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ تربتہ کہ از برکت نظر حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ دیدانیم کہ فرحتے درویشان حضرت ایشاں را احوال چناں مے شد کہ از حظوظ بشری واوصاف نفسانی بالکلیہ خلاص مے یافتند تا بجائیکہ اگر طعام بخوردندی طعم از طعام را معلوم نمیکردند از ترشی وشیریں وتلخی مے آرند کہ درویشے طعام غیر معہود بخوردہ است او را پرسیدہ اند کہ ایں چہ طعام است گفتہ است طعم حال من دارد زیرا کہ حالت قبض را طعم دیگر است وحالت بسط را طعم دیگر خلق حضرت خواجہ ما قدس سرہ در اعلیٰ درجہ بود اگر دوستے بمنزل ایشاں میرسید او را بانواع خدمت ورعایت میکردند وبحکم حدیث نبوی کہ ھم المومن دابتہ وھم المنافق بطنہ در تربیت مرکب او مبالغہ مے نمودند تا آنکہ خاطر دوست از طرف آں مرکب فارغ گشتے وصحبت بے شوایب مزاحمت اغیار توانستے بود ومیفرمودند کہ از حضرت عزیزاں قدس سرہ منقولست کہ اول بخدمت وتربیت مرکب دوست اشتغال مے نمودند ومیفرمودند ایں جانور سبب شدہ است کہ ایں دوست تشریف قدوم فرمودہ است از شیخ شادی غدیوتی رحمہ اللہ کہ از جملہ مشایخ منظوران ومقبولان حضرت خواجہ ما بودہ منقولست کہ ہرگاہ دوستے ومہمانے نزدیک او مے آمد چوں از خدمت آں عزیز فارغ مے شد آب وعلف پیش مرکب او میگذاشت و بہ نیاز ومسکنت تمام دو دست ادب برہم نہادہ تا صبحدم مے ایستاد ہم از و منقولست کہ ہرگاہ درویشان حضرت خواجہ بمنزل او نزول میفرمودند کلوخ استنجا واستبرا ایشاں را بروے خود مے مالید ودرست ومہیا میکرد واز غایت ذوق میگفت منت اینہا ہمہ برجان ماست وحضرت خواجہ ما را اگر بمنزل درویشی میرفتند جمیع فرزندان ومتعلقان وخادمان ایشاں را پرسش میکردند وخاطر ہر یکے را بنوعے درمے یافتند واحوال مرغان وستوران او را جدا بجد اتعہد وتفحص مے نمودند وبنسبت ہر یکے شفقتے بجامے آوردند ومیفرمودند از حضرت سلطان العارفین ابویزید قدس سرہ العزیز منقولست کہ ہرگاہ از عالم استغراق باز مے آمدند ایں چنیں معاملہ میکردند واز مکارم اخلاق حضرت خواجہ ہمسایہ ودوست وآشنا

محظوظ مے شدند واورا دلیل براہ حق مے شد درویشے میگفت کہ پیش ازانکہ بسعادت صحبت خواجہ مشرف گردم بفرصتے بدہقانی مشغول بودم پالیزی کشتہ بودم روزے حضرت خواجہ بران موضع گذر کردند وما حضرے نبود در پالیز تفحص کردم شفتجۂ یافتم زود بحضرت ایشان بمسکنت ونیاز بردم وعذر خواستم کہ ما حضرے جزاین نیست حضرت خواجہ بلطف تمام آنرا قبول فرمودند ومدتے مدید با من بنسبت ظاہر شفقت کردند تا آں خلق ایشان سبب شد بمحبت ایشان وآں محبت دلیل شد بسلوک راہ حق وبعد ازاں بنسبت ظاہر وباطن بمن و متعلقان من چندیں سال است کہ شفقت مے کنند حضرت خواجہ بسیار در مجالس صحبت میفرمودند در نسبت عمل آں درویش کہ خلق با ما آشنا نشدہ بودند آں درویش بنسبت ما حقی اثبات کرد بیت

جان میفروختم بجوے کس نمیخرد آں لحظہ یار بر سر بازار ما رسید

آنچہ در پالیز او بود نزدیک ما آورد بطریق نیاز وہر آئنہ بر ما واجب است کہ بظاہر وباطن رعایت احوال او نمائیم کہ متابعت در احسان کارے بزرگست ہرگاہ بایکدیگر دو کس ملاقات میکنند یکے براں دیگرے پیشی بسلام میکند جواب براں دیگر واجب میشود وگفتہ اند تا آنکس در حیات است حق سلام او نمے تواند گذارد در رعایت سلوک ایں رہ است ہر کہ بجائے رسید ازیں جا رسید چنانکہ آں بزرگوار دیں گفتہ است

مَن اتّصل بالادب وَمَن لم یتّصل ترک الادب واحوال درویشان حضرت خواجہ ما از برکت صحبت شریف ایشان آں بود کہ ہمہ را حضوری وجمعیتے حاصل بود اگر جماعتے کہ در طریقہ حضرت ایشان مبتدی بودند وازاں صحبت بواسطہ ضرورتے بیروں مے آمدند ورعایت احوال باطن نمیتوانستند نمود وخاطرہا ایشان را بطرفے برفتے میشدند وازدولت آں حضور محروم میشدند چوں بحضرت ایشان میرسیدند بنابر ضعف احوال ایشان ہر فرد تطمیرے را از سر رفت خوطر از راہ تربیت وشفقت بایشاں مے نمودند وبقدر وقوف دریافت بنسبت آں طریقہ بایشان معاملہ میکردند وعنایت مے فرمودند وایشان را ازاں باز بیروں

مے آوردند وطریق محافظت آں حضور را وکیفیت دفع خواطر را بتکرار با ایشاں مے نمودند و
بعدہ اگر آں جماعت را ہر چند مہم بودے از صحبت حضرت خواجہ نمیخواستند کہ بیروں آیند از
خوف بر رفت خواطر حذر میکردند و باز زاں بحکم ایں حدیث صحیح کہ لا یلدغ المؤمن من جحر واحد
مرتین خود را نگاہ میداشتند و اگر متوسط الحال مے بودند از برکت ملازمت صحبت شریف حضرت
خواجہ وموافقت درویشان ایشاں آں جماعت را قوت رعایت حضور حاصل شدہ مے بود
وبطریق محافظت آں را در نسبت جذبہ وسلوک دانستہ مے بودند وکیفیت دفع خواطر را نیز
شناختہ وبکرات ہر یکے را بعمل پیوستہ وطریقہ عذر وانابت را دریں نسبت حضرت ایشاں تحقیق
کردہ کہ صاحب قصور مے باید کہ اول آنچہ بر وگذشتہ است پیدا کند و آنگاہ بعذر وانابت بصفت
تضرع و درماندگی مشغول گردد تا مفقود موجود گردد و مقصود بحصول موصول کہ اگر با وجود ایں مقدار
شناخت خواطر ایشاں را بیروں ایں صحبت بطرفے بر رفتنے شدی یا ایشاں را خدمتے
فرمودندے واندک از کراہت و دشوار آمدی بنسبت باطن دراں خدمت بر ایشاں گذشتی
وزود بتدبیر وعذر وانابت بر طریقہ معلومہ مشغول نشدندے حضرت خواجہ ایشاں را بر آں
خواطر و آں مقدار کراہت مواخذہ میکردند و بار حزن وقبض ایشاں را نہایت نمے بود و لحوال
باطنی ایشاں تمام دیگر مے شد و حضرت خواجہ التفات شریف خود را از ایشاں باز مے گرفتند
و بحکم وضاقت علیہم الارض بما رحبت زمین فراخ بر ایشاں تنگ مے شد و سر رشتۂ نسبت
خود را رعایت میکردند لاجرم ایشاں را مے بایست سعی نمودن و آنچہ بر ایشاں گذشتہ است
پیدا کردن و براں تدبیر بر طریقۂ مذکورہ اشتغال نمودن اگر بعنایت الٰہی میتوانستند آں بر رفت خطرہ و آں
مقدار کراہت را پیدا کردن وطریقۂ عذر وانابت را سلوک کردن از بار خلاص مے یافتند و سر رشتۂ نسبت را
بدست مے آوردند و اگر نمے توانستند پیدا کردن در خلا و ملا تضرع مے نمودند و بسیاری از درویشان بحضرت خواجہ شفیع مے آوردند
تا آں بر رفت خطرہ و کراہت را با ایشاں از راہ شفقت و تربیت مے نمودند و سر رشتۂ نسبت خود را مے یافتند و بتدریج ایشاں را
دراں نسبتہا زیادتی قوتے بحاصل مے آمد و دریں حال حضرت خواجہ بسیار مے فرمودند کہ خلق

میگویند که در طریقۂ ما ریاضت نیست و اگر درویشے با شارت حضرت ایشاں سفرے رفتے

مدت رفتن و مراجعت نمودن خوشحال مے بود و از برکت ایشاں احوال ظاہر و باطن او

محفوظ مے بود و اگر آں درویش بعد سالے مثلاً از سفر آمدے جمیع آنچہ او را در سفر واقع شدہ

بودے در ہر منزلے تفصیل از وے مے پرسیدند و اگر او صاحب وقوف نبودے و از بیان آنچہ

بر و گذشتہ است عاجز بودے از راہ شفقت ہمہ را با او شرح میفرمودند تا مزید یقین او را در یں

طریق بحاصل آمدے و حضرت خواجہ قدس سرہ درویشاں را در مباحات بسیار مخالفت نفس

میفرمودند و ہر کہ باں عمل مشرف میشد نتائج بزرگ مشاہدہ او مے شد و یقین او در یں راہ زیادت

مے شد و میفرمودند ہر کہ توفیق یابد کہ مخالفت نفس کند ہر چند آں عمل اندک باشد باید کہ آنرا

بزرگ دارد و شکر توفیق حق تعالےٰ و تقدس گوید و آنچہ گفتہ اند اذا ارادت مقام الابدال فعلیک

بتبدیل الاحوال مراد از تبدیل مخالفت نفس است و میفرمودند حضرت ایشاں درویشاں را کہ نفس ہائے

خود را متہم نہید و ہر کہ باں عمل موفق مے شد حضرت ایشاں نیز با او نسبت آں معاملات

میکردند و تحقیق او را در بارایں عمل مید اشتند و سعادت از اں عمل با و میرسید ہر چہ اشارت آیت

وما ابرئ نفسی ان النفس لامارة بالسوء ہر گناہے و عصیانی کہ بندہ بر نفس خود کند گویند حقیقتہ

زیادت از اں از وے متصور است وما ابرئ نفسی و لا ازکیہا کہ ہر چہ نقل کنند از

بشر در امکان است و آں عزیز از حقیقت حال گفتہ است رباعی

زہر بدی کہ تو دانی ہزار چندانم	ہر اند اندازیں گونہ کس کہ من دانم
با شکار بدم در نہاں زبد بترم	خدائے داند ازیں آشکار و پنہانم

دریں محل میفرمودند کہ ہر کہ بعنایت حق نفس خود را بہ بدی شناختہ باشد و مکر و کید او را دانستہ نزد

او ایں عمل سہل باشد از روندگان ایں راہ بسیار بودند کہ گناہ دیگرے را بجد و لطف الٰہی بر خود نہادہ

اند و بار آں را کشیدہ و بظاہر و باطن خود را فدائے آں دوست کردہ مصرعہ

از خود چو گذشتی ہمہ عیش است و خوشی

ان احسنتم احسنتم لانفسکم واکثر سخنان از حضرت خواجہ بظہور آمدہ است از اشارت و رموز واحادیث نبوی وآثار صحابہ و سیرت سلف صالح میفرمودند قولہ تعالیٰ یاایہا الذین امنوا امنوا باللہ ورسولہ اشارت بآنست کہ در طرفۃ العینی نفی این وجود طبعی مے باید کرد واثبات معبود حقیقی مے باید نمود وجودک ذنب لایقاس بہ ذنب از حضرت جنید قدس سرہ منقولست کہ میفرمودند سہ بیست سال است کہ در ایمان آوردنم وخواجہ ما میفرمودند اگرچہ نماز و روزہ و ریاضت و مجاہدت طریق وصول است بحضرت احدیت تعالیٰ وتقدس اما نفی وجود نزدیک ما اقرب طرق است این ہم مے باید ولیکن جز بترک اختیار و دید قصور اعمال حاصل نمیشود روزے بلفظ مبارک خواجہ ما میگفتند کہ تعلق با سوار وندگان این راہ حجابی بیغایت بزرگست بیت

تعلق حجابست وبے حاصلی	چو پیوندہا بگسلے واصلی

برخاطر این ضعیف گذشت کہ تعلق بایمان و اسلام نیز باید کہ زبان دارد حضرت خواجہ باین شکستہ فرمودند وتبسم کردند وتوجہ نمودند کہ بیت ابن منصور حلاج رانشنودہ شعر

کفرت بدین اللہ والکفر واجب	علیّ وعند المسلمین قبیح

گفتند کار ایمان و اسلام حقیقی دارد واہل حقیقت ایمان را چنین تعریف کردہ اند کہ الایمان عقد القلب بنفی جمیع ما توہمت القلوب الیہ من المضار والمنافع سوی اللہ عزّ وجلّ منقولست کہ درویشے بود حنفی المذہب از جملہ منظوران حضرت خواجہ ما قدس سرہ روزے باکیے ہم از درویشان ایشان در تقریر و تحقیق ایمان سخنے میگفت و باقرار و تصدیق کہ تعریف ایمانست تسلیم را زیادہ میکرد وآنرا تمثیل میکرد و درمیان مبالغہ مے نمود وانگاہ بحث ایشان بسمع مبارک حضرت خواجہ رسید آن درویش را فرمودند ترا این بحث تعلق شدہ است مصلحت آنست کہ ازین ایمان تقلیدے بگذری آن درویش مضطر و متحیر شدہ نتوانست ازان گذشتن حضرت خواجہ فرمودند بعد ازین ترا در صحبت درویشان راہ نخواہد بود طاقتش طاق شد از حضرت

ایشاں مددے طلبید و تضرع بسیار کرد تا عنایت الٰہی در رسید و ازاں عقبۂ تقلیدے در گذشت
حالش قوی خوش شد اضطراب بسیار کرد چوں ازاں حال باز آمد در حضور جمیع درویشاں گفت کاشکے
حضرت خواجہ پیش ازیں با من ایں لطف میکردند الحمد للہ حضرت اللہ تعالےٰ مرا از عقبۂ تقلیدے
گذرانید و بسعادت ایمان حقیقی رسانید و ہم در نقل آمدہ است کہ روزے خدمت خلافت پناہے
خواجہ علاء الحق والدین را با درویشے از کبار درویشاں بخارا کہ مشہور بود بنسبت خلوے ملاقات
شد و در میان ایشاں قضیۂ گذشت از عالم غیرت براں درویش خلوے غلبہ کردند آں معنی بحضرت
خواجہ رسید متوجہ خواجہ علاء الحق والدین شدند کہ تو ولی ایشاں آں صفت را از خود نفی کردند باز
حضرت خواجہ فرمودند من میگویم تو ولی ایشاں چنانکہ تضرع و مسکنت بحسب ظاہر و باطن کہ در خلا
و ملا روظیفۂ ایشاں بود خصوصاً در حضور خواجہ پیش آوردند حضرت خواجہ فرمودند ترا چارۂ نیست
اگر صحبت مرا مے طلبی از صفت ولایت گذر خدمت خواجہ علاء الحق والدین فرمودند از برکت
توجہ حضرت خواجہ عنایات حق سبحانہ و تعالےٰ در رسید و مرا ازیں عقبہ و حجاب گذرانیدہ دیدم
آنچہ دیدم و معلوم کردم کہ کمالے و حالے ازاں شریف تر نیست اگر روندۂ ایں راہ را باآں اندک
تعلقے و دلبستگی است میان او و میان مقصود آں سد عظیم است و حجاب اکبر است **مصرعہ**

گر بستہ بموئے زاں موئے در حجابے

حکایت کردند یک بارے حضرت خواجہ ما قدس سرہ در کوفین بودند و جمعے از درویشاں
ایشاں و خلقے ازاں اطراف در رکاب خواجہ میرفتند و حضرت **ایشاں** دراں حال میگریستند
ازاں حاضران نیز میگریستند و ہیچکس را براں حال ایشاں اطلاع نے بعد از ساعتے حضرت
خواجہ از راہ مسکنت و افتقار تمام فرمودند با وجود ایں خرابی و عجز و افلاس و بیحاصلی کہ من دارم
شائستہ آں نیستم کہ سلام مرا جواب گویند حق تعالےٰ و تقدس مرا در میان خلق رسوا کردہ است
و ایشاں را با من مشغول گردانیدہ دریغا کسے را از حال من خبر نیست **بیت**

گر بدانندم برانندم ز شہر　　اے دریغا کس نمیداند مرا

ازیں کلمات حضرت **خواجہ** ما معلوم مے شود کہ در ہر محلے کہ توہم است کہ وجودے از سالک

ایں راہ سر برزند بمدد عنایت حق مے باید کہ آں را نفی کند وحق این است کہ خواجہ فرمودہ

اند زیراکہ تا بندہ بکلیت احوال وصفات وحرکات وسکنات وخطرات وتعلقات قلبی و

قالبی وسری وغیر آں بحق مشغول نباشد وتمام از خود منقطع نشود اسم بندگی بروطریق حقیقت

منطلق نگردد وبسعادت اخلاص مشرف نشود وبجہت آنکہ شعب تعلقات بشریہ وہولے

نفس بد فرمائے بسیار است ہر لحظہ بحکم رجعنا من الجهاد الاصغر الی الجهاد الاکبر از ہر

یکے تبرّی وبیزاری وانقطاع باید نمود چنانکہ حق تعالے میفرماید فمن یکفر بالطاغوت ویؤمن

باللہ فقد استمسک بالعروۃ الوثقی دریں طریق ماسوائے حق طاغوت است کفر بوے و

ایمان بحق در ہر قدمے شرط لازم سالک است وپیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است الهوٰی

عند اللہ ابغض من جمیع الاٰلهة بدترین خدایانی کہ بر زمین مے پرستند ہوائے

انسان است وحق تعالے میفرماید افرایت من اتخذ الٰهه هواه یعنی لے محمدؐ

آں راکہ ہوائے خود را بخدائے گرفتہ است آں بیچارہ مے پندارد کہ او بندہ خدا است **بیت**

خواجہ پندارد کہ دارد حاصلے　　　حاصل خواجہ بجز پندار نیست

در حدیث صحیح وارد شدہ است کہ لعن عبد الدراهم لعن عبد الزوجة در ہلاکت است

بندۂ زن وفرزند ہر آئنہ ہر یک بندہ چیزے میباشد آنرا پرستد **بیت**

ہر چیز کہ اندر دو جہاں بستۂ آنی　　　آنست ترا در دو جہاں مونس ومعبود

بالضرورت از ہمہ مے باید برید وبحق تعالی مے باید پیوست منقولست از حضرت **عزیزاں**

علیہ الرحمۃ والرضوان پرسیدند کہ درویشی چیست فرمودند بر کندن وپیوستن بر کندن از غیر و

پیوستن بحق تعالے سخن یکے از بزرگان ایں طائفہ است کہ ہر کہ از ماسوائے حق بسلامت

رستگاری یافت او مسلمانست وہر کرا از مرادات ومقاصد خود ایمن کردند در دو جہان مومن

است حق تعالی میفرماید ما کان اللہ لیذر المؤمنین علی ما انتم علیه حتی یمیز الخبیث من الطیب

مومن نباشد مرد تا طیب را از خبیث جدا نکند هرچه مراد و هوائے اوست خبیث است مهم
سخن اوست که بعد آنکه همه موجودات را از آسمانها و زمین ها و عرش و فرش واپس گذاشتی و از
بند رسیدن و نارسیدن خود برخاستی و از توقع دیدن و نادیدن پاک شدی از همه آفتها
و بلاها رستی هیچ بلائے ترا درین راه سخت تر از وجود نیست و هیچ زهرے قاتل تر درین راه از
تمنائے مریدان نیست از سر همه بر باید خاست آخر سخنے که حضرت خواجهٔ ما قدس سره بطریق
وصیت باین بندهٔ ضعیف فرمودند درین معنی موجز و وافی این بیت بود بیت

تا در نزنی بهرچه داری آتش هرگز نشود حقیقت وقت تو خوش

و در آثار صحابه آمده است رضی الله عنهم که بعضے مر بعضے را گفته اند تعال نؤمن ساعة بیا تا
ساعتے ایمان آریم و این اشارت بآنست که اگر جمعی از طالبان این راه بایکدیگر صحبت دارند
دران خیر و برکت بسیار است امید است که ملازمت و مداومت بران صحبت منتهی بایمان و اسلام
حقیقی میشود و خدمت خلافت پناہے خواجه علاء الحق والدین نور الله مرقده بتکرار در مجلس
صحبت بتاکید و تحقیق این معنی اشارت میکردند و درویشان را امر میفرمودند که مے باید که
بایکدیگر صحبت دارید که صحبت سنت مؤکده است و میفرمودند قوله تعالی واما بنعمة ربک
فحدث امر است از حضرت منعم علی الاطلاق و عمت نعماءه بحضرت پیغمبر ما صلی الله علیه
وسلم که نعمت هدایت و عنایت ما را با خود حدیث کن و الطاف ربوبیت ما را بر وگذران و درینجا
اشارتست بپرورش صفت محبت حضرت حق سبحانه و تعالی که در جواهر وجود حضرت رسالت
است صلی الله علیه وسلم و در حدیث قدسی آمده است که حضرت صمدیت عز سلطانه بداؤد
پیغمبر علیه السلام خطاب کرد که ما را دوست دار و دوستداران ما را دوست دار و بندگان ما را دوست
گردان و ما را به بندگان ما دوست گردان داؤد گفت الٰهی بندگان تو ترا چگونه دوست دارند فرمود هرگاه
که بندگان من از مناهی باز ایستند من ایشان را دوست گیرم داؤد گفت بار خدایا تو دانی حضرت پاک ترا دوست دارم و دوستان
دوست دارم لا نمے توانم که محبت ترا در دلهای بندگان تو پیدا کنم حق عزوجل و علا با داؤد گفت هرگاه که نعمتها

مارا با بندگانِ ما حدیث کنی و یاد دہی چناں باشد کہ محبت ما را در دلہاے بندگانِ ما پیدا کردہ
باشی و پیغمبر فرمودند قولہ صلے اللہ علیہ وسلم من استوی یوماہ فی دینہ فھو مغبون ومن
کان غدہ شر یومہ فھو ملعون ومن لم یکن فی الزیادۃ فھو فی النقصان ومن کان
النقصان فالموت خیر لہ اشارت بحال روندۂ راہ حق است مے باید کہ در ورزِ او در طلب مزید یقین بزرگ
نباشد و پیغمبر فرمودند در اخبار و آثار یا سخنان مشائخ وارد شدہ است اذا احب اللہ عبدًا لا
یضرہ ذنبہ تاویل آنست کہ چوں بندۂ محبوب عذر گناہ واند و نخواہد گناہ او را ضرر نکند
و پیغمبر فرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم اکثروا السؤال من اللہ حتی الملح لقدور کم والشیع
لنعالکم الحدیث معنی اکثروا السؤال یکے آنست کہ یک نعمت را کہ از حضرت عزت
جل انعامہ مے طلبید چنداں تضرع نماید کہ بحصول پیوندد و آنگاہ نعمت دیگر را ہمیں طریق طلبید
در اخبار آمدہ است ان اللہ تعالیٰ یحب الملحین فی الدعاء پیغمبر فرمودند صلی اللہ
علیہ وسلم ما کرھت ان یراہ الناس منک فلا تفعلہ اذا خلوت اشارت
بآنست کہ درویش مے باید کہ خلا را در ملا باشد و رعایت ادبے کہ در نظر خلق مے نماید در خلوت
نیز نماید و پیغمبر فرمودند قولہ صلے اللہ علیہ وسلم الصلوٰۃ معراج المؤمن اشارت
بدرجاتِ نماز حقیقی است چنانکہ در نماز و در زمان تحریمہ مے باید کہ اکبریت حضرت حق جل جلالہ
در وجود نماز گزارندہ حال شود و خضوع و خشوع در وے پیدا شود تا بہ حال استغراق رسد کمال ایں صفت
مر حضرت رسالت را صلے اللہ علیہ وسلم بودہ است و در اخبار وارد شدہ است کہ در نماز از سینۂ
پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم چناں آوازے آمد کہ در بیروں مدینہ آں را شنیدہ مے شد و لہ ازیز
کازیز المراجل اشارت بایں معنی است یکے از علماے بخارا از حضرت خواجہ ما سوال کردند
کہ حضور در نماز بچہ حاصل مے شود خواجہ فرمودند بخوردن طعام حلال کہ از سر وقوف و آگاہی خوردہ
شود و در اوقات بیروں نماز و در زمان وضو و تحریمہ رعایت وقوف نیز کردہ باشد و پیغمبر فرمودند
الصوم لی اشارت بصوم حقیقی کہ امساک کلی است از ماسوی حق و پیغمبر فرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم

نصیب اُمتی من نار جھنم کنصیب ابراھیم من نار نمرود و قال علیہ الصلوٰۃ والسلام لا تجتمع
اُمتی علی الضلالۃ مراد ازیں امت امت متابعت است امت سہ است امت دعوت است و
امت اجابت است و امت متابعت و میفرمودند الفقراء الصبراء جلساء اللہ یوم القیٰمۃ
ای المقربون غایۃ القراب اشارت بہ بیان حال اہل ظاہر است و فقر بر دو نوع
اختیاریست و اضطراری و ایں بہتر است کہ اختیار حق است بہ نسبت بندہ و میفرمودند کہ آنچہ در حدیث
قدسی وارد شدہ است انا جلیس من ذکرانی بشارت بہ بیان حال اہل باطن است
دیگر میفرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم لی مع اللہ وقت لا یسعنی فیہ ملک مقرب و لا نبی
مرسل و معنی لا یسعنی فیہ ملک مقرب و لا نبی مرسل یکے آنست کہ مرا حالے میباشد کہ دراں حال ملک
مقرب و نبی مرسل ملاحظہ نے بودہ و ایں حال مبتدی را نیز در بعضے اوقات مے باشد و دیگر
آنکہ مرا حالے مے باشد کہ آں حال اعلیٰ و اشرف است از حال ملک مقرب و نبی مرسل و آں حال
عبارت از ولایت و نبوت رسول است علیہ الصلوٰۃ والسلام چنانکہ بعضے از مشایخ گفتہ اند
ھذا الولایۃ افضل من النبوۃ و دیگر آنکہ شاید اشارت باشد بایں معنی کہ ہرگاہ کہ حق تعالیٰ
بہ بندہ بصفت جمال تجلی کند وجود آں بندہ چناں بزرگ شود کہ در عالم نگنجد و میفرمودند قولہ صلی اللہ
علیہ وسلم ان اللہ تعالیٰ تسعۃ و تسعون اسما مائۃ غیر واحدۃ من احصاھا دخل الجنۃ
معنے احصاھا یکے آنست کہ نامہائے حق را شمار کند و دیگر آنکہ ایں نامہا را داند و دیگر آنکہ عمل بموجبات
ایں نامہا نواند کرد چوں رزاق گوید مثلاً اصلاً غم روزے بر خاطر او نگذرد و چوں متکبر گوید عظمت و
کبریا و پادشاہی از آن حق داند و پس از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ چوں تسعۃ و
تسعون مذکور شدند بذکر مائۃ غیر واحدۃ چہ احتیاج بود حضرت خواجہ فرمودند جہت آں محل تاکید
شد کہ عرب را در باب حساب مہارتے نبود و ایں التفات ندارند ازیں جہت حضرت رسالت
صلی اللہ علیہ وسلم در بیان عدد روزہائے ماہ فرمود الشھر ھکذا و ھکذا باانگشتان اشارت
کرد و در کرت سوم نہ انگشت را بر داشت و محسوس نمود کہ ماہ بیست نہ روز مے آید و بزبان نگفت

و میفرمودند قوله صلے اللہ علیہ وسلم امط الاذی عن الطریق مراد از اذی نفس است و از طریق راہ حق دع نفسك وتعال بیت

خود را بر در بجان وانگہ در رو ٭ در راہ تو خاشاک و خسے نیست توئی

بیت

زیر دیوار وجود تو توئی گنج و گہر ٭ گنج ظاہر شود ار تو ز میان برخیزی

و آنچہ در حدیث قدسی وارد شدہ است نفسك مطیتك فارفق بها اشارت بنفس مطمئنہ است کہ بخلعت الالہام ربّی مشرف شدہ است بعضے از اولیاء اللہ را حال چنان است کہ نفس ایشان در مقام انقیاد بجائے میرسد کہ اگر او را بصفتے امر کنند خلاف امر ایشان نکند و میفرمودند ولایت نعمتے است ولی مے باید کہ داند کہ او ولی است تا بشکر این نعمت قیام نماید ولی محفوظ عنایت الٰہی است او را با او نمیگذارند و از آفات بشریت نگاہ میدارند بر ظہور خوارق عادات و احوال و کرامات را ہیچ اعتمادے نیست کار استقامت دارد در افعال و اقوال شیخ عبد الرحمن سلمیؒ در کتاب خود حقایق التفسیر در تفسیر این آیہ کہ فاستقم کما امرت نقل کردہ است از یکے ارباب حقیقت کہ کن طالب الاستقامة لا طالب الكرامة فان ربك يطلب منك الاستقامة ونفسك يطلب منك الكرامة و از سخنان این طائفہ است کہ اگر ولی در بستان در آید و از ہر برگ درخت آواز آید کہ یا ولی اللہ مے باید کہ بظاہر و باطن او را بآں صدا ہیچ التفاتے نباشد بلکہ ہر لحظہ سعی او در صفت بندگی و تضرع زیادہ گردد کمال این مقام را حضرت مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم داشت کہ ہر چند احسان و اکرام و انعام آلٰہی نسبت او بیشتر مے شد بندگی و نیازمندی و مسکنت او بیشتر مے شد ازینجا مے گفت افلا اکون عبدا شکورا و آنچہ بر ولی میگذرانند از قصورات حکمت دراں نفی وجود بشری اوست و میفرمودند روندہ این راہ را بتبعیت اولیاء اللہ در ولایت خاصہ میدارند و میفرمودند کہ این طائفہ سہ قسم اند مقلد و کامل و کامل مکمل مقلد بشنودہ عمل میکند و کامل از خود تجاوز نمے تواند کرد و تربیت غیر کامل

تکمیل نمیکنند ونمے توانند ومیفرمودند ارادت وتسلیم وبے اختیاری بزرگ کاریست ودرارادت
سخنان گفتند مختار ما این است الارادة ترک الارادة فی الارادة مرید مے باید
که خواست خود را درخواست مقتدا بکلی گذارد بیت

ما اختیار خویش هم از دست داده ایم کاں اختیار شاه همه اختیار ماست

اختیار ماست اگر خواهیم طالب را بطریق جذبه مشغول گردانیم و اگر خواهیم بطریق سلوک مرشد
طبیب حاذق است علاج بنوعیکه موافق حال مسترشد است میکند در حدیث صحیح وارد شده
است که حضرت حق سبحانه وتعالے با هر بنده بحکمت بالغهٔ خود معامله میکند یکے را در فقر
وشدت میدارد دیگرے را در غنا وثروت میدارد ومیفرمودند طالب مے باید که در سلوک
اول مدتے با یاران را نشیند تا در او قابلیت صحبت ما پیدا شود بیت

نه بهر وقت عشق هرو خاک بشاگردان وهد در خطرناک

ومیفرمودند طریقهٔ ما از نوادر است وعروة الوثقیٰ است چنگ در ذیل متابعت سنت مصطفیٰ
صلی الله علیه وسلم زدن است واقتدا با آثار صحابهٔ کرام او نمودن درین راه ما را از در فضل درآورده
اند از اول تا آخر همین فضل حق مشاهده کرده ایم نه عمل خود ودرین طریقه باندک عمل فتوح بسیار است
اما رعایت متابعت سنت کاری بغایت بزرگست ومیفرمودند هر که از طریقهٔ ما روے گردانید
خطر دین دارد از حضرت خواجهٔ ما سوال کردند که حضرت شما را بچه تواں یافت فرمودند بمتابعت
سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم ومیفرمودند طریقهٔ ما صحبت است ودر خلوت شهرت است ودر شهرت آفت
ومیفرمودند خیریت در جمعیت است وجمعیت در صحبت وصحبت در نفی بودن در یکدیگر ومیفرمودند جمعیکه بصحبت ما پیوستند
بعضے چنانند که تخم محبت در دلهاے ایشان میباشد اما بواسطهٔ خاشاک تعلقات نشو ونماے تواند یافت ما آں تعلقات
او مے باید پاک کردن وبعضے چنانند که تخم محبت در دلهاے ایشان نیست ما را مے باید آنرا
پیدا کردن ومیفرمودند هر که با ما اهل خاطرے ومحبتے دارد خواه دور باشد از ما خواه نزدیک
در هر شبانروزے ما را بنسبت او گذرے مے باشد واز سرچشمهٔ شفقت وتربیت ما با فیض

رسندہ است اگر او واقف حال خود بود و ارنگذار فیض را از خاشاکِ تعلقاتِ پاک وا ردو
میفرمودند سالک در طریقۂ ما مے باید کہ بداند کہ در چہ مقام است تا حجاب راہ او نشود من
راضی بمقامہ حجب عن آمامہ و میفرمودند کہ مرشد مے باید کہ از سہ حال طالب کہ ماضی و حال و
آئیندہ است باخبر باشد تا او را تواند تربیت کردن و از شرائط طالب آنست کہ در زمانیکہ
با دوستی از دوستان حق تعالیٰ و تقدس مصاحب است وقف حال خود بود و زمان
صحبت را با زمان گذشتہ موازنہ کند تا اگر تفاوتے از نقصان بکمال مشاہدہ کند بحکم اصبت
فالزم ملازمت صحبت آں عزیز را بر خود فرض عین داند و میفرمودند الطریقۃ کلہا ادب و
از شرائط طلب ایں راہ ادب ست ادبے است نسبت بحق سبحانہ و ادبے بنسبت پیغمبر
صلی اللہ علیہ وسلم و ادبے است بنسبت مشائخ طریقت اما ادبے کہ بنسبت حق سبحانہ و تعالیٰ
است آنست کہ بظاہر و باطن بشرط کمال بندگی فرمانہائے او را بجا آرد و از ماسوا بکلی اعراض
نماید ادبے کہ بنسبت پیغمبر است صلی اللہ علیہ وسلم آنست کہ خود را تمام در مقام فاتبعونی
دارد و در جمیع احوال بواجبے حرمت او را نگاہ دارد و واسطۂ کل موجودات بحضرت حق سبحانہ
او را داند ہر کہ ہست و ہر چہ ہست ہمہ را سر بر آستان عزت او ست و ادبے کہ بنسبت مشائخ
لازم و واجب است بر طالبان بجہت آنست کہ ایشاں بواسطۂ متابعت سنت پیغمبر صلی اللہ
علیہ وسلم بمقام دعوات خلق بحق رسیدہ اند پس درویش مے باید کہ در غیبت و حضور ادب
وقت ایشان نگاہ دارد و مے فرمودند اولیا اللہ اہل کرم اند و آموختگان الطاف حضرت
لایزالی قصورات و خطورات کہ بر طالبان مے گذرد و مے بینند و میگذرانند و احوال مختلف
است در زمان مشاہدۂ الطاف ربوبیت کوہی کاہی است بیت

پیش جوش لطف بیحد تو شاہ توبہ کردن از گناہ آمد گناہ

در حدیث یا آثار صحابہ یا سخنان مشائخ آمدہ ترک الذنب ذنبٌ و میفرمودند
ایں طائفہ امینا نند ذرہ و قطمیرے کہ بر طالب میگذرد مے بینند و از راہ تحقیق باو مے نمایند

در مقام شفقت فروگذاشت نیست **بیت**

اگر بینی کہ نابینا و چاہ است ۔۔۔ وگر خاموش بنشینی گناہ است

ومیفرمودند روش با اہل اللہ کسے میتواند نمود کہ از خود تمام گذشتہ بود **بیت**

یا مکن با پیلبانان دوستی ۔۔۔ یا بنا کن خانہ در خور و پیل

ومیفرمودند اہل ارشاد مثل صیاد استاد است کہ بدقایق صنعت جانور متوحش را در قید مے آرد
و از آں صفت او را بمقام استیناس میرسانند بنجا بنزایں طائفہ اہل حکمت اند بحسن تدبیر معاملہ با طالب
طبیعت چناں میکنند کہ او را منقاد و تسلیم میگردانند و در طریقت متابعت سنت مے در آرند
و از انجا بمقام وصول میرسانند و میفرمودند معاملۂ ایں طائفہ با ہر کسے بقدر قابلیت اوست
اگر طالب مبتدی است بار او مے کشند و خدمت او مے کنند از حضرت عزت جل سلطانہ
ایں خطاب شد یا داؤد اذا رایت لی طالبا فکن لہٗ خادمًا بسیار مے باید تا طالب را
قابلیت سلوک طریقت پیدا شود و میفرمودند کہ سلوک ایں راہ موقوف بر حصول یقین
ہمت از اہل اللہ **بیت**

تا تو نہ بینی جمال عشق نگیرد کمال ۔۔۔ مے شنوی وصف یار رست بباید شنید

ہمہ اعمال سالک مے باید کہ بریں طریق باشد تا نتیجہ بظہور آید و معرفت تفصیلیہ کہ منتہائے
مقاصد طالبان است بحصول پیوندد زیراکہ از حسن عقیدت طالب نسبت حقیقت اہل اللہ
حاصلے نیست اعتقاد او باندک چیزے مبدل میشود و میفرمودند تلقین ذکرے باید کہ از کامل
مکمل باشد تا موثر بشود و نتیجہ ازو بظہور آید تیر از ترکش سلطان مے باید تا حمایت را شاید
و ما تلقین ذکر از خلیفۂ حضرت شیخ بزرگوار خواجہ محمد بابائے سماسی داریم و میفرمودند از
حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ والغفران دو طریقۂ ذکر منقولست جہر و خفیہ ما خفیہ را بجہت
آنکہ اقوی و اولی است اختیار کردہ ایم و میفرمودند وقوف عددی اول مرتبہ علم لدنی است
حکایت کرد دانشمندے صالح کہ پیش از آں کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ مراد وقوف عددی دلقید
فرمائند بیان سلسلۂ خود کردند بحضرت شیخ یوسف ہمدانی رسانیدند و فرمودند کہ روزے خواجہ

عبدالخالق عجدوانی رح بر استاد خود امام صدرالدین رح تفسیر میخوانده اند بایں آیہ رسیدہ اند ادعوا ربکم تضرعاً وخفیۃ انہ لا یحب المعتدین از استاد خود پرسیدند کہ ایں خفیہ کہ حضرت حق سبحانہ فرمودہ است چہ طریقہ است اگر ذاکر بلند میخواند یا بمقام ذکر باعضا حرکت مے کند غیر واقف میشود خفیہ نماند و اگر بدل گوید الشیطان یجری فی عروق ابن آدم مجری الدم او واقف میشود استاد فرمودند ایں علم لدنی است اگر حق تعالے خواستہ باشد از اہل اللہ کسے بتو رسد کہ از برکت صحبت وے ترا معلوم شود حضرت خواجہ عبدالخالق منتظر مے بودہ اند تا چند آنکہ بحضرت شیخ یوسف رح رسیدند وقوف عددے را باو تلقین کردند و میفرمودند لا الہ نفی آلہہ طبیعت است الا اللہ اثبات معبود بحق و مقصود از ذکر آنست کہ ذاکر بحقیقت کلمۂ توحید برسد بسیار گفتن شرط نیست وحقیقت کلمہ آنست از گفتن کلمہ ماسوائے بکلی نفی شود و میفرمودند وقوف زمانے کہ کارگذار رہروندہ است آنست کہ واقف احوال خود باشد کہ در ہر زمانے صفت حال او چیست موجب شکر است یا موجب عذر و میفرمودند بنائے کار سالک را بر ساعت کردہ اند تا دریابندۂ نفس خود شود کہ بحضور میگذرد یا بر برفت کہ اگر بر نفس بنا کند سالک دریابندۂ ایں دو صفت نشود و مے فرمودند سالکان در رفع خواطر شیطانی و نفسانی متفاوت اند بعضے چنانند کہ پیش از آنکہ چیزے از نفس شیطانی بخاطر در آید او را مے بینند و ہم از انجا دفع میکنند و بعضے چنانند کہ چوں در خاطر در آید پیش از آنکہ قرار گیرد او را دفع میکنند و بعضے چنانند کہ بعد از در آمدن و قرار گرفتن دفع میکنند و ایں چندان فائدہ نمیکند اما اگر منشاء آں را و سبب انتقالات او را پیدا سازند خالی از فائدہ نیست و میفرمودند شناختن کیفیت تحول و انتقال از صفتے بصفتے بغایت دشوار است و میفرمودند راہ عارفان کہ بواسطۂ آں مے یابند و دیگران نمے یابند سہ است مراقبہ و مشاہدہ و محاسبہ والمراقبۃ نسیان رویۃ المخلوق بدوام النظر الی الخالق یعنی روندۂ راہ را مے باید کہ دائما ناظر جناب احدیت باشد و رقم نیستی و فنا و نسیان بر ناصیۂ ہستی جمیع مکونات کشد و

دوام مراقبہ نادرست ازیں طائفہ اندک دریں معنی کسب کردہ اند و ما طریق حصول آنرا
یافتہ ایم مخالفت نفس است و مشاہدہ واردات غیبیہ است کہ بر دل نزول میکند و بواسطہ
زمان گذرندہ است سکون ندارد و آں وارد لئے توانیم ادراک کرد بصفتے کہ در ما حال شود
از قبض و بسط آنرا در مے یابیم در قبض مشاہدۂ صفت جلال مے کنیم و در بسط مشاہدۂ صفت
جمال و محاسبہ آنست کہ ہر ساعتے آنچہ بر ما گذشتہ است حساب کنیم کہ بر رفت و حضور چیست
مے بینیم کہ ہمہ ہم نقصان است باز گشت میکنیم و عمل از سر مے گیریم از حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ
والغفران منقول است کہ میفرمودند عمل مے باید کردن و ناکردہ انگاشتن و خود را حقیر و مقصر دیدن
و عمل از سر گرفتن و چوں راہ دریں سہ منحصر است و دیگران غیر ایں مے طلبند بجہت آں نمی یابند
و خدمت خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ میفرمودند کہ از برکت نظر حضرت خواجہ ما
قدس سرہ طالباں را حال چناں مے بود کہ ہمہ در قدم اول بسعادت مراقبہ مے شدند و ہر گاہ
کہ نظر حضرت ایشاں زیادہ مبذول میشدی بدرجۂ عدم میرسیدند چوں از آں ہم زیادہ تر شدی بمقام
فنا میرسیدند و از خود فانی میشدند و بحق باقی و دریں حال حضرت خواجہ چنیں میفرمودند ما
واسطۂ دولت وصولیم از ما منقطع مے باید شد و بمقصود حقیقی مے باید پیوست و سنت ارباب
تکمیل و ایصال چنیں است کہ اطفال ایں راہ را در گہوارۂ طریقت مے بندند و از پستان تربیت
شیر میدہند تا آنگاہ کہ بحد وصال رسند بعد ازانکہ ایشاں را بنوعے از خودی بشریت باز میکنند و
محرم بارگاہ احدیت مے سازند تا بے واسطۂ و دلیل فیض از حضرت عزت جل جلالہ توانند گرفت

بیت ممکن نبود وصول مقصد بے بدرقۂ عنایت یار

اگر وصل عمر ابدی یابد شکر تربیت موصل نتواند گذارد **بیت**

گر بگویم شکر لطفش بر دوام بگذرد عمر و نگردد ایں تمام

و میفرمودند مجاورت با حق مے باید نہ با خلق حق و میفرمودند کہ در عبادت طلب وجود ست
و در عبودیت تلف وجود تا نہ خود باقی است ہیچ عمل نتیجہ نمیدہد و میفرمودند کہ اذا اردت مقام

الابدال فعليك بتبديل الاحوال اشارت بمخالفت نفس است و ترک ہوا و طبیعت و تبدل و تغیر اوصاف نفسانی از بنجا بمحال مے آید ابعنایت مرشد علی الاطلاق جل نعمۃ

بیت

کیست ابدال آنکہ او مبدل بود   خمرش از تخلیل بر جان خل بود

ومیفرمودند حقیقۃ الادب ترک الادب اولیاء اللہ را اوقاتست زمانے است کہ در صحبت ایشان بے ادبی عین ادب است و زمانی است کہ ادب عین بے ادبی است و ترک ادب و قبول نفس حقیقت عین ادب است ومیفرمودند من عرف اللہ لا یخفی علیہ شیئ و بخدمت خواجہ علاء الحق والدین روح اللہ روحہ چنیں مے گفتند مراد ازیں کلمۂ قدسیہ حضرت خواجہ آنست کہ ظاہر شدن اشیاء بر عارف باز بستہ بتوجہ اوست ومیفرمودند آئینہ ہر یکے از مشایخ را دو جہت است و آئینۂ ما را شش جہت است ومیفرمودند کہ چہل سال است کہ ما آئینہ داری میکنیم ہرگز آئینہ وجود ما غلط نکردہ است اشارت بآں کردند اولیاء اللہ آنچہ مے بینند از نور فراستی مے بینند کہ حضرت لا یزال ایشان را کرامت کردہ است ہر آئینہ ہر چہ از خدا ئیتعالے باشد بلاشک صواب و راست باشد حکایت کردند از عبد القدوس کہ قطب اولیاء عزلت بود کہ گفت سیر حضرت خواجہ ما قدس سرہ در مجموع طبقات آسمان و زمین جاری بود ومیفرمودند از سخنان عزیزان است علیہ رحمۃ الرحمان کہ زمین در نظر ایں طایفہ چون سفرہ است و ما میگویم چوں روے ناخن است و ہیچ چیز از نظر ایشان غایب نیست منقولست کہ حضرت عزیزان بر سر سفرہ بودند بنسبت ایں حال فرمودہ اند و آنچہ حضرت خواجۂ ما فرمودند از نسبت ہفت دایرہ ولایت فرمودہ اند و آں بزرگی دل عارف در شرح نمے آید ومیفرمودند بستر توحید زود مے تواں رسیدن اما بستر معرفت رسیدن دشوار است ومیفرمودند اگر در قدم درویشے خارے مے خلد باید کہ شناسد کہ از کجا است در حضرت خواجۂ ما ذکر کردند کہ فلاں نگران خاطر است کہ بر حضرت ایشان سلام کردم جواب نفرمودند خواجہ فرمودند او را عذرے باید

خواست کہ در زمان سلام او ہمگی متوجہ استماع کلام حق تعالیٰ و تقدس بودیم شغلني کلام الحق
عن سلام الخلق و میفرمودند الکاسب حبیب اللہ اشارت بکسب رضا ست نہ
بکسب دنیا و میفرمودند ہر کہ خود را بسلامتی بحضرت حق تعالے و تقدس تفویض کند انجا مودن
او بغیر حق جل و علا شرک است و این شرک از اہل عموم معفو ست و از اہل خصوص معفو
نیست و میفرمودند کہ متوکل مے باید کہ خود را متوکل نہ بیند و توکل خود را در کسب پنہاں کند
و میفرمودند حق تبارک و تعالے لامرابراے خرابی دنیا موجود کردہ است و خلق از من عمارت
دنیا مے طلبند بیت

چرا بعالم اصلی خویش وا نروم   من از کجا غم باران و ناودان زکجا

و میفرمودند اگر وجودے ازیں خراب تر وجود بودے کہ ایں گنج فقر را آنجا نہادندے گنج در ویرانہا
پنہاں وارند مدام و میفرمودند اہل اللہ بار خلق از براے آں مے کشند کہ خلق ایشاں مہذب
شوند نا ولی را دریابند از براے آنکہ ہیچ ولی نیست کہ حضرت حق را با و نظرے نیست خواہ صا
آں ولی واقف باشد یا نباشد ہر کہ آں ولی را در مے یابد از اں نظر آلٰہی فیض با و رسندہ است

بیت

صد سفرہ بدشمن بکشد طالب مقصود   باشد کہ یکے دوست بیاید بضیافت

و میفرمودند اگر بعیب یار نظر میکنیم بے یار مانیم ہیچکس نیست کہ از صفت خبیثے خالی باشد فرد
حاصل دریا نہ ہمہ دُر بود   یک ہنر از ہر کہ بود پُر بود
میفرمودند کشیدن بار ایں راہ را یاران مے شاید گفتہ اند در دین بار بسیار یار از کبریت احمر
است از حضرت خواجہ عبدالخالق غجدوانی قدس سرہ سوال کردند کہ آب بچہ میرود فرمود
بمدد یار میرود در اخبار آمدہ است کہ تا عمر رضی اللہ عنہ ایمان نیاورد بانگ نماز آشکار
الرفیق ثم الطریق از لوازم ایں راہ است و میفرمودند کہ ہر کہ خود را خواہد خود را نخواہد و ہر کہ دیگر
را خواہد خود را خواہد و میفرمودند چوں شمع باش چوں شمع مباش چوں شمع باش کہ رو...

بدیگرے رسانی چوں شمع مباش کہ خود را در تاریک گذاری حق تعالیٰ و تقدس مر پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم نہی میکند و میگوید و لا تبسطها کل البسط فتقعد ملوما محسورا با آنکہ فدا و ایثار حضرت او در اعلاء درجہ کمال بودہ میفرمودند ہر کہ روزے کفش پیش ما نہادہ است او را شفاعت خواہیم کرد روزے ایں بیت دیوانہ میخواند فرد

نیکواں را دوست دارد ہر کہ باشد در جہاں گر بداں را دوست داری گوئی بردے از میاں

حضرت خواجہ فرمودند ما ازیں سخن سبق گرفتیم درویشاں را گفتند ایں بیت را یاد گیرید آنرا حضرت خواجہ ما التماس کردند کہ فلاں بخور است توجہ خاطر دریوزہ مے نماید خواجہ فرمودند اول باز گشت خستہ مے باید آنگاہ توجہ خاطر شکستہ و میفرمودند ما دریں راہ خواری گزیدیم حق تعالیٰ بفضل و کرم خود ما را عزت داد و للہ العزۃ ولرسولہ وللمؤمنین و میفرمودند کار صاحب پندار دریں راہ بغایت مشکل است بیت

گرچہ حجاب تو بروں از حد است ہیچ حجابیست چو پندار نیست

حضرت خواجہ ما را قدس سرہ یکے بصفت تکبر نسبت کرد فرمودند کبر ما از کبریا حق است

بیت

باد تکبر اگرم در سر است ہم زدم اوست کہ درمن دمید

و میفرمودند کہ درویش مے باید کہ ہرچہ گوید از سر حال گوید مشایخ طریقت گفتہ اند ہر کہ سخنے از حال گوید کہ در وے نباشد ہرگز حق سبحانہ و تعالےٰ او را بسعادت آں حال نرساند و میفرمودند ہر کہ دوید گور گرفت گور کسے گرفت کہ دوید اشارت بدوام سعی است دریں راہ رباعی

اے عاشق بیچارہ او باش طلب ایں وعدہ کہ کرد است کہ فرداش طلب

در غم اگرش نیابی و در شادی جوے سرگردانی گزیں و ہر جاش طلب

و میفرمودند عادت انس ہیبت [illegible] انس نشود و میفرمودند از برکت دعاے حضرت پیغمبر

انس طبیعت ترک نوافل عبادت سالک را گاہ گاہ ہست تا عادت او را

علیہ الصلوٰۃ والسلام مسخ صورت امت ازیں امت برخاستہ شد اما مسخ معنی باقیست بیت

اندرین امت نباشد مسخ تن　　　　لیک مسخ دل بود اے ذوالفطن

وے گفتند اولیا را بر اسرار اطلاع است و میدہند اما بے اجازت اظہار آں نمیکنند و گفتہ اند

ہر کہ ہرچہ بیدار و سے پوشد و ہر کہ ندار د میخروشد اخفاء الاسرار من صنع الابرار مصرعہ

سر فاش مکن کہ خون نریزی بزمین

و میفرمودند آنچہ از ما نسبت اظہار خواطر و اعمال و احوال خلق صادر میگردد در میان ہیچیم یا با ہام

مارا اعلام مے نمائید یا بواسطہ کسے بما میرسانند و میفرمودند درویشی چیست بیروں بیرنگ

و درون بے جنگ بیت

تا دریں خرقہ ایم از کس ما　　　　ہم نرنجیم و ہم نرنجانیم

و میفرمودند یکے از اکابرین را سوال کردم کہ درویشی چیست فرمودند بو نی عزیزے مرا

گفت واقف باش کہ کارہا را خود میکند و تارہا را بر تو مے درانند میفرمودند درویش در مقام

تحمل و بارکشی مے باید کہ چوں جمل باشد ہرچند طلبانچہ خورد و صدائے مخالف ازو ظاہر نشود

و میفرمودند درویشان اہل نقد اند حوالہ بآئندہ نکنند بیت

امروز ہیں بدیدۂ باطن جمال دوست　　　　اے بیخبر حوالہ بفردا چہ میکنی

الصوفی ابن الوقت اشارت باین صفت است بیت

خردمند از انکس تبرا کند　　　　کہ او کار امروز فردا کند

و میفرمودند سخن شیخ ابوالحسن خرقانی است قدس سرہ کہ راہے کہ از حق است بہ بندہ ہمہ سعادت

در سعادت است و راہیکہ از بندہ بحق است ضلالت در ضلالت است و میفرمودند تصحیح نیت

در امور بغایت مہم است بجہت آنکہ نیت از عالم غیب است نہ از عالم کسب نہ بینی کہ آں

بزرگوار دین بر جنازۂ حسن بصری رح نماز نکرد و گفت لم یحضرنی النیۃ گفت ہنوز نیت

حاضر نیامدہ است از شیخ عبداللہ تستری رح منقولست کہ گفت النیۃ نور لان حانا

النون نود والیاء ید اللہ علی عبدہٖ والهاء هدایة اللہ تعالیٰ فان الیة نسیم الروح والریحان حضرت خواجہ ما
قدس سرہ سوال کردند کہ اگر کسے علم منطق خواند بچہ نیت خواند فرمودند بہ نیت تمیز حق از باطل
و میفرمودند ہر کرا بغیہ قابلیت بواسطۂ صحبت ہائے مختلف فاسد شدہ کار او دشوار است جز
بصحبت اہل تدبیر کہ کبریت احمر است بصلاح نمے آید رباعی

جز صحبت عاشقان مستان مپسند   دل در ہوس قوم فرومایہ مبند

ہر طائفہ ات بجانب خویش کشد   چغدت سوئے ویرانہ و طوطی سوئے قند

و میفرمودند در اوائل ما خود را مطلوب میساختیم و دیگراں را طالب ایں زماں آں طریقۂ خود
را گذاشته ایم مرشد علی الاطلاق اوست و ہر کرا داعیۂ طلب ایں راہ پیدا شود و بسر وقت
ما فرستد آنچہ نصیبۂ او باشد باو رسد و میفرمودند در اثبات اختیار بندہ سعادت بسیار است
تا اگر عملے بر خلاف رضائے حق تعالیٰ بروے گذرد و اختیار خود بہ بیند از راہ خجالت
بعذر و انابت مشغول گردد و اگر محل رضا ادریابد اختیار بیند و شکر توفیق آں گوید و میفرمودند
المجاز قنطرة الحقیقة مراد آنست کہ جمیع عبادات ظاہری قولی و فعلی مجاز است تا رونده
راہ ازیں ہا نگذرد بحقیقت نمیرسد روزے کودکے بیروں آمد مصحف باو بود خواجۂ ما را
سلام گفت چوں مصحف او را کشادند ایں آیہ بر آمد و کلبهم باسط ذراعیہ بالوصید خواجہ
فرمودند کہ امید داریم کہ ما آں باشیم و میفرمودند کہ سخن شیخ ابو سعید ابو الخیر است قدس
سرہ کہ غیاب الزیارة مع حضور القلب خیر من دوامها بلا حضور حضرت رسالت علیہ الصلوٰۃ
والسلام مر ابوہریرہ را رضی اللہ عنہ فرمودہ زر غبا تزدد حبا ابوہریرہ از پس ستون
درگذشت گفت یا رسول اللہ بیش ازیں طاقت ندارم اگرچہ ابوہریرہ اظہار کمال
محبت خود کرد فاما اگر متابعت او کردے بہتر بودے و میفرمودند کہ اگر طالب را در کار مقتدا
مشکلے پیدا شود باید کہ بہ مقدار طاقت خود صبر کند و بے اعتقاد نشود کہ حکمت آں بر وے ظاہر شود
و اگر او را طاقت آں نباشد و مبتدی بود از مقتدا سوال کند کہ او را سوال روا است و اگر متوسط

الحال بود سوال نکند حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کرت دوم کہ بزیارت
بیت اللہ زادہا اللہ شرفا مشرف شدند در زمان مراجعت بغداد رسیدند و دراں ایام مجمع عظیم
شد از علما و فقرا و غیرہم و حضرت خواجۂ ما قدس سرہ با شیخ نورالدین عبدالرحمن نبیرۂ شیخ
نورالدین رحمہما اللہ بودند دراں جمع بر یک صُفہ گردیدند مقابل یکدیگر و اصحاب حضرت
خواجۂ ما اعلی اللہ مراتبہم در پہلوے ایشاں نشستہ بودند و حضار آں مجلس نیز حضور حضرت
خواجۂ ما قدس سرہ از جملہ سکوت بظاہر شدہ و صفت کانّ علی رؤسہم الطّیر دریشاں پدید
آمد درآں زماں صورت غیبتے از حضرت خواجہ مطالعہ کردہ میشد بعد از زمانے سر برآوردند
و با اصحاب بطریق مسارہ گفتند ایں زماں کہ غیبتے واقع شد دراں غیبت چناں مطالعہ افتاد
کہ شیخ بزرگوار بابا سماسی روح اللہ روحہ حاضر شدند و مرا گفتند فرزند دریں مجمع سوال بزرگ
خواہد بود در طریقت وقف حال باش و بے دہشت جواب گوے بعد از زمانے از درویشانی
کہ دراں مجمع بودند پایان ایں مجلس سوال کردند کہ در اخبار و آثار یا سخنانِ اہل اللہ ایں
چند سخن منقولست کہ ما رأیت شیئاً الّا و رأیت اللہ فیہ ما رایت شیئاً الّا و رایت اللہ معہ
ما رایت شیئاً الّا اللہ معکم اینما کنتم و رایت اللہ بعدہٗ و ما رایت شیئاً الّا توفیق درمیان ایں سخنان بر چہ وجہ
است شیخ نورالدین عبدالرحمان رحمہ اللہ از خواجۂ ما التماس جواب کردند خواجہ حوالت
با یشاں کردند ہمچنیں چند کرت مراجعت کلام میان ایشاں واقع شد آخر الامر حضرت خواجۂ ما
قدس سرہ بسکونت و وقار تمام سخن موجز پر معنی ادا فرمودند اہل آں مجلس ہمہ در ذوق شدند و
بیک کلمہ اظہار تحسین کردند و ہیبت حقانیت کلام ایشاں بر ہمہ محیط شد باآنکہ دراں جمع و
براں صُفہ بسے از عرفا و علما مناظرہ حاضر بودند و صفت ایشاں در سرعت خوض در کلام خاص
در مجلسے کہ خاص و عام حاضر بودند معلوم شد مشایخ طریقت قدس اللہ ارواحہم گفتہ اند علامۃ
خاطر الحق سبحانہ ان یطمئن القلب النفس و الجوارح عندہٗ لا تعرض علیہ احد کاینا ما کان
بل یستمیل لہ ولیسترسل و ینطق من قیود الشک والریب از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ یکے از کبار

اہل اللہ ما وراء النہر سوال کردند مقصود از سیر و سلوک چیست خواجہ فرمودند مقصود معرفت تفصیلی است آں بزرگوار باز پرسید کہ معرفت تفصیلی چیست خواجہ میفرمودند آنست کہ آنچہ از مخبر صادق اجمالاً قبول کردہ شد آنرا بطریق تفصیل شناختہ شود از مرتبۂ دلیل و برہان بمرتبۂ کشف و عیان رسیدہ شود از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ دانشمندے سوال کرد کہ لطف و قہر ہر دو صفت حق است و در اعلاء مرتبہ کمال است ایں تفرقہ از کجا ست کہ ہر کہ مظہر صفت قہر میشود محل نفی است و ہر کہ مظہر صفت لطف میشود محل اثبات است خواجہ فرمودند مظہر قہر را دو معنی است یکے آنکہ قہر حقانی از و صادر شود و ظاہر گردد و علامت آں لا یبغ ولا یعارض بشیٔ من جہۃ العباد اصلاً و شک نیست کہ ایں صفت کمالست دیگر آنکہ قہر حقانی بر وے واقع و ظاہر گردد ایں صفت نقصان است از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ فرق میان بلا و بلوی چیست خواجہ فرمودند بلا بنسبت ظاہر ست و بلوی بنسبت باطن از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ ہر گاہ حق تعالے حالے را از درویشے باز گیرد چہ کند فرمودند اگر رمقے ازاں حال باقی ماندہ است دلیل آنست کہ از و تضرع و نیاز خواستہ اند و از حضرت حق تعالے آں را درخواہد و اگر باقی نماندہ است دلیل آنست کہ از و صبر و رضا خواستہ اند و میفرمودند خدا طلبی بلا طلبی است در احادیث قدسیہ آمدہ است من احبنی ابتلاہ ابتلیتہ ایں معنے روشن است کہ لازمۂ و ظیفۂ محبت آنست کہ محب چو بان محبوب شد و ہر چند محبوب عزیز تر در راہ طلب او بلا بیشتر و در اخبار آمدہ است کہ یکے بحضرت رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام آمد و گفت یا رسول اللہ ترا دوست میدارم رسول گفت فقر را آمادہ باش و دیگرے گفت خدائے را دوست میدارم گفت بلا را آمادہ باش و میفرمودند کمال دریں راہ طلب حقیقی است چنانکہ طالب را بیقرار و بے آرام سازد بیت

ایں طلب مفتاح مطلوبات تست   ہم سپاہ نصرت از آیات تست

از حضرت خواجۂ ما سوال کردند کہ درویشان تمام از خود گذشتہ اند و ہیچ بہرہ نے طلبند پس

اللهم اغفرلی چرا میگویند فرمودند بجہت پاکی وجود خود وبجہت پاکی دیگراں از حضرت خواجۂ ما سوال کردند کہ درویشان در کرامات چہ میگویند فرمودند کہ ہر چیز کہ ہست ہمہ در جنب حقیقت کلمہ توحید نفی ہست کرامات چہ باشد اصحاب الکرامات کلھم محجوبون والعارفون عن النظر الیھا محجوبون از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ ایں بصیرت وشناخت اہل اللہ بنسبت خطورات واحوال واعمال خلق از کجا ست فرمودند از نور فراست است کہ حق تعالی بایشان کرامت کردہ است چنانکہ در حدیث وارد ہست اتقوا فراسۃ المؤمن فانہ ینظر بنور اللہ از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کرامات طلبیدند فرمودند کرامات ما ظاہر است با وجود چندیں ہ بر روے زمین مے توانم رفت ومیفرمودند کہ ظہور احوال از مرید کرامات شیخ است منقول است از شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سرہ العزیز کہ از ایشاں کرامات طلبیدند فرمودند من بر سر کشتی ام پس ایں چندیں خلق چرا بر من جمع آمدہ اند ہم از حضرت شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سرہ سوال کردند کہ در پیش جنازۂ شما کدام آیہ خواہیم خواند فرمودند ایں بیت خوانید بیت

چیست ازیں خوبتر در ہمہ آفاق کار　　دوست رسد نزد دوست یار بنزدیک یار

وحضرت خواجۂ ما فرمودند ایں خواندن کار بزرگست در پیش جنازۂ ما ایں بیت خوانند بیت

مفلسانیم آمدہ در کوئے تو　　شیئاً للہ از جمال روئے تو

از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ از قلب سلیم سوال کردند فرمودند رباعی

عاشق تو یقین داں کہ مسلماں نبود　　در مذہب عشق کفر وایماں نبود

در عشق دل وعقل وتن وجاں نبود　　ہر کس کہ چنیں نباشد او آں نبود

از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ بعضے از مشایخ گفتہ اند الصوفی غیر مخلوق اویل ایں چیست خواجہ فرمودند صوفی را در بعضے اوقات صفتی وحالی میباشد کہ او نے باشد ایں سخن بنسبت آں وقت است والا صوفی مخلوقست از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کرد کہ از حضرت شیخ جنید قدس سرہ منقولست کہ فرمودند اقطع القاطعین وواصل الصوفیین

قاری کیست خواجہ فرمودند قاری آنست کہ باسم مشغول باشد از حضرت خواجہ ما قدس سرہ سوال کردند کہ الفقیر لا یحتاج الی اللہ از سخنان ایں طائفہ است مراد چیست فرمودند ایں نفی احتیاج سوالست حسبی من سوالی علمہ بحالی اشارت بایں مقام است از حضرت خواجہ ما سوال کردند از معنی اذا تم الفقر فھو اللہ فرمودند ایں اشارت بفنا و نیستی بندہ و محو صفات اوست **بیت**

چوں تو نبودی کہ بود جملہ خدا بود و بس   چوں تو نماندی کہ ماند جملہ خدا اے گدا

و نیز فرمودند آنچہ گفتہ اند لا تصح معرفۃ العارف حین یتضرع الی اللہ اشارت ہستی بندہ و بقای صفات اوست **بیت**

تا ز تو ہستی خود زیر و زبر نگروی   در نیستی مطلق مرغ دو پر نگروی

قسم چہارم در ذکر سایر کرامات و ظہورات احوال و آثار کہ از حضرت خواجہ ما قدس سرہ العزیز در محل تلاطم امواج بحار ولایت بظہور آمدہ است **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق** والدین عطر اللہ تربتہ کہ حضرت **خواجہ ما** در بخارا بودند و **مولانا عارف** کہ از دوستان عزیز ایشان بودند بخوارزم رفتہ بودند و **خواجہ** در صفت حس بصیری سخنے میفرمودند دراں اثنا گفتہ اند کہ ایں زمانہ مولانا عارف را اتفاق شد کہ از خوارزم بطرف سرایے رود از خوارزم بیروں آمد و تا فلاں موضع از راہ سرایے رفت بعد از لحظہ خواجہ فرمودند کہ باز در خاطر **مولانا عارف** افتاد کہ بسرایے نرود و اینک برگشت و بطرف خوارزم آمد جمعے از درویشان دریں زمان در صحبت خواجہ بودند تاریخ ایں قصہ را نوشتند بعد از فرصتے مولانا عارف از خوارزم آمدند حاضران مجلس از ایشان پرسیدند کہ در فلاں تاریخ در **خوارزم** شما را اتفاق سرایے رفتن شدہ بود مولانا عارف قصہ را تمام گذارد از اول تا آخر چنانکہ حضرت **خواجہ** فرمودہ بودند شرح کردند کہ داعیۂ رفتن و باز گشتن را نیز مشاہدہ کردند **حکایت** کرد دانشمندے کہ از اکابر بلاد ماوراء النہر بود کہ در اوائل مرا بحضرت **خواجہ** قدس سرہ پیوستگی و محبتے شدہ بود و از برکت

نظر ایشاں صفتے در من حاصل شدہ بود مرا وصیتے کردہ بودند کہ ما را فراموش نکنی و من زمانے
از ایشاں خالی نبودم دریں اثنا پدرم را اتفاق سفر گنج برد و مرا با خود برد چوں بہرات
رسیدیم مطالعۂ او شاع آں دیار افتاد آں صفت کہ از حضرت خواجہ بمن رسیدہ بود غایب گرد
بعدہ چوں باصفہان رسیدم دراں اطراف عزیزے بود کہ خلق روزگار با و تقرب مے نمود
و علامات ولایت ازو مشاہدہ کردہ بودند پدر من ازاں عزیز نظرے بجہت من التماس نمود
حال آں بود از صفت غیوری خواجہ مے ترسیدم بعد ازانکہ لباسے یا بیشتر از طرف حج مراجعت
کردہ آمد در زمان ملاقات بحضرت خواجہ خوف تمام داشتم از سبب قصور شہر ہرات و قصہ
صفہان خواجہ فرمودند مترس آں کار ماست تو فرزند مائی کسے فرزند ما را تصرف نمیتواند
کرد باز فرمودند چوں بہرات رسیدی ما را فراموش کردی مصرعہ

فراموشی نہ شرط دوستان است

حکایت کرد دانشمندے کہ چوں عزیمت شہر عراق مرا مصمم شد اتفاقاً از درویشان حضرت
خواجہ بہاء الحق والدین قدس اللہ روحہ مرافقت افتاد چوں بسمنان رسیدم شنودہ آمد کہ
دریں دیار عزیزیست میر محمود قصر معالی نام از جملۂ محبان حضرت خواجہ است با آں درویشان
ایشان بصحبت آں عزیز شتافتیم چوں با او ملاقات شد از سبب پیوستگی بحضرت خواجہ پرسیدہ
گفت از عنایات الٰہی شبے بخواب دیدم کہ در موضعے بغایت باصفا حضرت خواجۂ
کونین علیہ الصلوٰۃ والسلام حاضر بودند واللہ اعلم یا بزرگے از بزرگان ہست و دراں مجلس
بغایت نورانی نشستہ من از حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم بتضرع و مسکنت التماس مے
میگویم کہ بشرف صحبت و برکت عہد و زمان خدمت شما را نیافتم و ازاں سعادت دور ماندم تدبیر
کار من چیست حضرت پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام مرا آں بزرگ میگویند کہ اگر خواہی خیر و
برکت ما را دریابی متابعت ایں عزیز نمائی و نام مبارک حضرت خواجہ با من گفتند و حال
پیش ازیں خواجہ را در ہیچ حال ندیدہ بودم چوں بیدار شدم صورت و سیرت خواجہ را بستہ

کتاب نوشتم و تاریخ آنرا ثبت کردم بعد از چند سال روزے در بازار بر دوکان بزازی نشسته بودم ناگاه عزیزے نورانی آمد و بر دوکان بنشست و اثر ہیبت و جلال در جبین مبارک او ظاہر بود چوں در روے او نظر کردم مرا آں صورت کہ در پشت آں کتاب نوشتہ بودم در خاطر گذشت حال بر من دیگر شد بعد از زمانے در از چوں بحال آمدم از حضرت خواجہ التماس کردم کہ مبادا کہ قدم شریف بخانۂ ایں ضعیف رسد خواجہ کرم فرمودند و در پیش آمدند و من در عقب ایشاں راست بمنزل ایں فقیر قلندر و ایں اول کرامتے بود کہ از حضرت ایشاں مشاہدہ کردم کہ ہرگز ایشاں منزل مرا ندیدہ بودند و چوں در آمدند اتفاقاً حجرۂ مرا بود فے الحال قصد آں حجرہ کردند چوں در آمدند بر دیوار آں حجرہ طاقی بود و در انجا چند کتابے بود حضرت خواجہ دست مبارک خود دراز کردند و در میان آں کتابہا کتابے بود و بیروں آوردند و بدست من دادند و گفتند بر پشت ایں کتاب چہ نوشتہ چوں نظر کردم چناں بود کہ آں واقعہ را بر پشت آں کتاب نوشتہ دیدم و تاریخ آں کتاب و آں واقعہ تا زمان ملاقات بحضرت ایشاں ہفت سال شدہ بود و احوال من از آں اشراف ایشاں دیگر قوی شد چوں بحال خود باز آمدم لطف فرمودند و در خواست مرا قبول کردند و مرا بسعادت بندگی خود مشرف گردانیدند بعدہ آں دانشمند امی روے بایں ضعیف گفت کہ از کمال محبت امیر محمود بہ نسبت خواجہ و کمینہ درویشان ایشاں را حالتے مشاہدہ کردہ شد کہ از تحریر و تقریر بیروں است **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق** والدین عطر اللہ تربتہ کہ شامی حضرت **خواجۂ** ما قدس سرہ در بخارا در محلہ کلاباد بودند در منزل درویشی جمعی از درویشان نیز حاضر بودند دریں حال حضرت خواجہ قدس سرہ توجہ بمولانا **نجم الدین** دادارک کردند فرمودند آنچہ ترا فرمائیم بجا مے آری گفت مے آرم فرمودند فلاں عمل و فلاں کار اگر فرمائیم از عہدہ بیروں مے آئی گفت مے آئیم خواجہ فرمودند دزدی اگر فرمایم خواہی کرد گفت نے خواجہ فرمودند چرا گفت بجہت آنکہ آں کارہائے کہ حق خدمت کرم او را نہایت نیست و دزدی تعلق بحق بندگان دارد خواجہ مولانا دادارک را

نشنند تو امر ما را پیش نمی بری ترک صحبت ما کن در حال قبض و اندوه عظیمی برو مستولی شد و
قوی و اضطراب آمد حاضران از حضرت خواجه درخواست کردند و تضرع بسیار نمودند تا حضرت
خواجه از مولانا دادرک عفو فرمودند بعد از آن حضرت خواجه از آن منزل بیرون آمدند و در صحبت
ایشان مولانا دادرک بود و بعضی از درویشان متوجه بطرف محلهٔ دروازهٔ سمرقند شدند چون
آن موضع رسیدند حضرت خواجه متوجه بخانه شدند و درویشان را فرمودند این خانه را سوراخ سازند
و درویشان با آن عمل مشغول شدند و سوراخ کردند خواجه فرمودند در فلان موضع درون
این خانه جوالی است پر از رخت می باید درین خانه درآمدن و آن جوال را بیرون آوردن
خواجه با درویشان در گوشهٔ بیرون بنشستند چون ساعتی بران گذشت آواز سگ آمد خواجه
مولانا دادرک را فرمودند یا بعضی از درویشان که بطرف آن خانه روید چون رفتند دیدند
که دزدان آنطرف دیگر آن خانه را سوراخ کرده‌اند و دران خانه درآمده‌اند و گفتند از ما پیشتر عیاران
درآمده‌اند آنچه درین خانه بوده است برده‌اند چون آن حالت را مشاهده کردند متحیر شدند اتفاقاً خداوند
خانه بباغ رفته بود بامداد حضرت خواجه آن جوال رخت را بدرویشی نزدیک خداوند خانه
فرستادند و آن درویش را گفتند بگو که درویشان چنین شب برین موضع گذشتند برین حال
واقف شدند و جوال را از دزدان گرفتند بعده خواجه مولانا دادرک را گفتند اگر تو در ابتدا این
قبول میکردی حکمت بسیار بر تو ظاهر میشد مولانا دادرک قوی نا امید شد و مطالعهٔ این
واقعه سبب رسوخ محبت جماعتی شد بحضرت ایشان در کتاب صحیح بخاری در قصهٔ موسی
و خضر علیهما السلام این حدیث مذکور است که حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمودند
رحم الله اخی موسی لو صبر لقص الله علیه حکایت کرد درویشی که در آن فرصت
حضرت خواجهٔ ما قدس سره در مرو بودند در خدمت ایشان بودم و حضرت ایشان درویشان
را بقدر حال هر یک را بمخالفت طبیعت بشریت میفرمودند درین ولا مرا میل اهل و اولاد
تشویش داده می ترسیدم که اجازت طلبم جهت رفتن بخارا شیخ احمد حسین آنجا در خدمت

ایشاں بود از وے در خواست کردم کہ شما در محل مناسب مرا از حضرت خواجہ اجازت حاصل سازید
کہ از اطراف بخارا کسے آمدہ است و خبر آوردہ کہ برادرم شمس الدین فوت شدہ است ازیں امر
خاطرم نگران است و اتفاقاً روز جمعہ بود و در آں زمان کہ حضرت خواجہ میخواستند کہ از مسجد
جمعہ بیروں آیند شیخ امیر حسین خبر برادرم شمس الدین تقریر میکرد خواجہ فرمودند امیر حسین
تو ایں سخن فوت او را از کجا میگوئی او نمردہ است بوئے او مے آید باز فرمودند بوئے او نزدیک
مے آید حضرت خواجہ با شیخ امیر حسین دریں سخن بودند کہ برادرم شمس الدین از طرف
بخارا رسید و بر حضرت خواجہ سلام کرد خواجہ فرمودند امیر حسین را اینک شمس الدین حاضر آں
را حال دیگر شد و آں قصہ دراں نفحہ مشہور شد حکایت کرد یکے از محبان حضرت خواجہ
ما قدس سرہ و گفت دراں تاریخ کہ لشکرے از طرف دشت قبچاق بخارا آمد و آں خلق را
ہلاک کرد بسیار مردم را نیز اسیر سے بردند برادرم را بردند و پدر من بجہت فرزند قوی خستہ
خاطر شدہ بود و دائم مرا میگفت اگر رضائے من میطلبی برائے برادر بطرف دشت قبچاق برو
چوں مرا بحضرت خواجہ عقیدہ و محبت تمام بود و در مہمات رجوع بارشادات ایشاں مے کردم
ایں قصہ را نیز برائے ایشاں عرض کردم فرمودند بزودی بر و رضائے پدر بحاصل آر
کہ دریں کفایت سعادت بسیار است در سے معاملہ بحضرت ایشاں بردم لطف نمودند
وقبول کردند بعد از قبول باز من دادند و گفتند با خود نگاہدار کہ برکات خواہد بود و ہر گاہ ترا
در سفر مہمے پیش آید توجہ بما نمائے چوں باشارت رواں شدم دراں سفر باندک تجارتے
فتوح بسیار شد و بے تشویش بزودترین اوقات برادر را در خوارزم یافتم و با جماعت
اسیران در کشتی نشستیم و بطرف بخارا متوجہ شدیم و حال آں بود کہ در کشتی خلق بسیار بودند
ناگاہ باد مخالف برخاست و خوف آں شد کہ کشتی غرق گردد و فغان از آں خلق برآمد
دراں حال درماندگی آوازے بگوش من آمد کہ کسے خواجہ را یاد میکند آں سخن حضرت
خواجہ مرا بیاد آمد کہ ہر گاہ ترا مہمے پیش آید توجہ بما نمائے توجہ بحضرت خواجہ کردم در حالی

دیدم کہ حضرت ایشاں ظاہر شدند بر ایشاں سلام کردم در لحظۂ از برکت ایشاں باد ساکن شد و موج دریا ایستاد بعد ازاں فرصتے کہ ہر دو برادر بر بخارا رسیدیم بدریافت لقائے حضرت خواجہ شتافتیم سلام کردیم خواجہ تبسم فرمودند و گفتند آں زمانیکہ در کشتی بر ما سلام گفتی ما جواب سلام تو گفتیم اما تو نشنودی از مطالعۂ ایں واقعہ محبت و عقیدۂ من بحضرت ایشاں زیادہ شد حکایت کردند از شیخ عبداللہ خجندی رحمہ اللہ کہ او گفت سبب بیہوشگی من بحضرت خواجہ قدس سرہ آں بود کہ پیش ازانکہ بصحبت ایشاں مشرف گردم بچندیں سال پیش مرا جذبہ پیدا شدہ بود در خجند بیقرار و بے آرام گشتہ بودم و در طلب ایں راہ بر وجود من استیلا آوردہ بود دراں حال از خجند بیروں آمدم و بہر طرفے میرفتم بتر مذرسیدم بر قد منور حضرت خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس سرہ رفتم اضطراب قوی داشتم از غایت آں نسبت آں مقام از من بے ادبی صادر شد خادم۔ مزار ازاں واقف شد قصد آں کرد کہ مرا برنجاند چوں حالت مرا معلوم کرد معذور داشت بعدہ دراں مسجد کہ در کنار آب جیحون است درآمدم و بخواب رفتم چناں دیدم کہ دو پیر نورانی درآمدند و یکے ازاں دو پیر مرا میگوید مارا مے شناسی۔ من محمد علی حکیم ترمذی ام و آں دیگر حضرت خواجہ خضر علیہما السلام تو خود مارا ایں زمان تشویش مدہ و اضطراب مکن کہ آنچہ تو مے طلبی وقت آں نیست بعد از دوازدہ سال در بخارا خواہد ظہور آمد و بتو خواہد رسید کہ آں خواجہ بہاء الدین است کہ قطب جہان خواہد بود ازیں واقعہ مرا تسکین پیدا آمد بطرف خجند رفتم روزے در بازار رفتم در مسجدے دیدم دو ترک نشستہ اند و باہم سخنے میگویند استماع نمودم ازیں باب حکایتے میگفتند مرا با ایشاں میل خاطرے شد زود طعامے پیش ایشاں آوردم با یکدیگر گفتند ایں درویش از راہ نیاز طالب است لایق آنست کہ در نظر سلطان زادہ ما باشد اسحاق خواجہ چوں از ایشاں ایں سخن شنودم تفحص کردم کہ اسحاق خواجہ در نواحی استخان است از خجند بصحبت او رفتم بمن لطف بسیاری نمودند فرزندے داشت شایستہ و آثار قبول در ناصیۂ او ظاہر بود روزے پدرش اسحاق خواجہ گفت

کہ ایں درویش مسکین است مے باید کہ بصحبت شما باشد اسحاق خواجہ گریان شد و گفت اے
فرزند ایں درویش فرزند خواجہ بہاء الدین خواہد بود مارا با و تصرفے نیست باز بطرف خجند رفتم
و منتظر زمان ظہور آں دو بشارت مے بودم بعد از مدتے مرا کششے پیدا آمد بطرف بخارا و
نتوانستم توقف کردن متوجہ بحضرت خواجہ شدم چوں بخارا آمدم رسیدم بحضرت ایشاں
فرمودند خوش آمدی عبداللہ خجندی سہ روز ماندہ است تا آں دوازدہ سال تمام شود
ازیں اشارت ایشاں صفت عظیمے درمن تصرف کردہ صبح سعادت محبت ایشاں درمن
پیدا آمد درویشان کہ در صحبت ایشاں بودند تعجب کردند ازاں اشارت قصہ را ازمن پرسیدند
اول تا آخر تمام با ایشاں گفتم حیرت درویشاں زیادہ گشت بعدہ حضرت خواجہ عنایت
نمودند و مرا بہ بندگی قبول کردند حکایت کردند از بابا صاحب سمرقندی کہ گفت
چوں کرامات و مقامات خواجہ بہاء الحق والدین رح مشہور شدہ بود مرا داعیہ ملاقات
ایشاں پیدا آمد از سمرقند بدریافت صحبت شریف ایشاں بخارا آمدم و دائما ازاں زمانیکہ
توجہ بخدمت ایشاں کردم در خاطر من ایں بود کہ در بخارا اول بخدمت ایشاں مشرف گردم چوں
بخارا رسیدم در کاروان سرائے نزول کردم و پیش ازانکہ بکسے ملاقات شود زود از کاروان سرائے
بعزیمت دریافت خدمت خواجہ بیروں آمدم و متوجہ بطرف ایشاں شدم دیدم کہ جمعی در
پیش مے روند در خاطر من گذشت کہ ایں طائفہ مے باید کہ از درویشان باشند صفتے درمن
تصرف کرد کہ بتعجیل در عقب ایشاں رواں شدم دریں حال در خاطر من گذشت کہ مے باید
کہ چوں بحضرت خواجہ رسم اول مرا سر شیر دہند و کسے با من شریک نباشد چوں دریں
صفت دو سہ قدم رفتم آں جمع استادند و درمیان عزیزے نورانی کہ آثار ولایت در جبیں
او لائح بود مرا استقبال کرد و در کنار گرفت و دو کرت گفت خوش آمدی بابا صاحب سمرقندی
و حال آں بود کہ پیش ازیں ہرگز مرا باآں عزیز ملاقات نشدہ بود متحیر شدم کہ ایشاں مرا
چگونہ دانستند دراں حال در خاطر من آمد کہ ایشاں حضرت خواجہ بہاء الدین اند و ہماں

صورت رواں شدند از من احوال اکابر علمائے سمرقندی پرسیدند چوں در منزل بیروں
درآمدند زود حضرت خواجہ ازاں منزل بیروں آمدند و صحاب ہمچنانکہ سنت و طریقۂ ایشاں
بود حاضر و غایب آمادہ نشستہ بودند صحبتے بود بغایت خوب و خوش و مجلسے قوی و دلکش
لحظۂ گذشت خواجہ آمدند و قرص سرشیر پیش آوردند و نزدیک من نشستند و فرمودند بخور
نصیبۂ تست کسے را با تو شرکت نیست و آہستہ با من گفتند خاطر عزیزاں را بایں مقدار
چیزے نباید رنجانید حکایت کرد درویشے یعنی شیخ امیر حسین کہ از ملازمان حضرت
خواجۂ ما قدس سرہ بود کہ بامداد عید قربان بود و حضرت ایشاں در شہر بخارا در منزل درویشی
بودند و از مقام معرفت سخنے میفرمودند در خاطر من گذشت کہ مے باید اجازت فرمایند تا
حضرت والدۂ ایشاں را مبارکباد عید گویم و دیگر مرا طعام خلوتے دہند و دیگر سہ درم
را بادام و سہ بادرم را رستہ و سہ درم را شرانۂ شور بمن دہند چوں حضرت خواجہ از مصلے
بیامدند مرا گفتند کہ نزدیک والدۂ من بمبارکباد عید برو چوں نزدیک خانۂ آں درویش رسیدند
او را فرمودند کہ خانہ را خلوت سازد مرا اشارت کردند کہ دراں خانہ دررو و حضرت خواجہ
آں مقدار طعام پیش آوردہ بودند کہ از من زیادہ آمد بعدہ مردے آمد و پارۂ رستہ پیش خواجہ
آورد از و پرسیدند کہ ایں رستہ را بچند درم خریدۂ گفت بسہ درم و دیگرے بیامد طبقے مرشانۂ شور
آورد از و پرسیدند بچند درم خریدۂ گفت سہ درم ساعتے گذشت کسے بیامد و بخدمت ایشاں
بادام بسہ درم ہدیہ آورد بطرف من اشارت کردند فرمودند تو امروز سہ چیز طلبیدہ بودی اجازت
مبارکباد عید و طعام خلوت و ایں سہ چیز آنگاہ فرمودند ایں خواستنے ہا نیک نیست بایں واسطہ
ما ازاں عالم بایں عالم آمدیم و از جہت کفایت کار تو گوشۂ خاطر مشغول کردیم **حکایت**
کرد درویشے کرت اول کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ از سفر مبارک مراجعت فرمودند
بماخان آمدند و دانشمندے بود کہ او را مولانا محمد ہروی میگفتند در عقب ایشاں از بغداد آمد
و اظہار طلب کرد خواجہ فرمودند موقوف بر زمان التفات است روزے جمعی از درویشان

حاضر بودند خواجه فرمودند آں ساعتے و زمانیکہ ہمہ طالبان و عاشقان و سوختگانِ این راہ نگرانند رسیدہ ہست مولانا محمد را از و بیک خود خواندند و فرمودند واقف باش تا بہرہ گیری نگشت مسبحہ را بر زانوے او رسانیدند حالش دیگر شد خواجہ او را باز بحالِ خود آوردند فرمودند باخبر باش کہ زمان میگذرد باز بار التفات نمودند ہمان حالت اول واقع شد باز بخود آوردند و فرمودند نیک واقف باش کہ فرصت بغایت اندک ماندہ ہست مولانا محمد متوجہ حضرت خواجہ شد ایشان بار دیگر عنایت فرمودند چوں ساعتے براں حال گذشت خواجہ فرمودند لے مسلمانان دریں زمان چہ محل یاد باغ زاغان ہست چوں خواجہ این سخن گفتند مولانا محمد در گریہ شد و جامہ بر خود پارہ کرد و اضطراب عظیم نمود چوں آں اضطراب ساکن شد اصحاب ازو پرسیدند کہ در آں زماں کہ حضرت خواجہ فرمودند کہ چہ جاے یاد باغ زاغانست سبب آں چہ بود و آں اضطراب شما در پی آں سخن خواجہ از چہ بود مولانا محمد گفت قصہ باغ زاغاں آں بود کہ روزے با دوستے در باغ زاغاں ہمراہ بودم آں دوست مرا گفت وقتیکہ صحبت دوستے از دوستان حق تعالی بر سی و ترا از برکت آں صاحب وقت خوش شود در آں وقت مرا فراموش مکن در زمانیکہ حضرت خواجہ با من التفات میکردند و عنایت میفرمودند احوال عجیب بود قصہ باغ زاغان بر خاطر من گذشت حضرت خواجہ ازاں جہت فرمودند کہ چہ جاے یاد باغ زاغانست و اضطراب من ازاں بود کہ خواجہ براں خاطر من مطلع شدند و من سالہا بود کہ در عالم مے گشتم باین کمال کسے ندیدہ بودم و گمان من این بود کہ دریں زمان چنیں صاحب اثرے نیست حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطار اللہ روحہ کہ روزے در ملازمت حضرت خواجہ قدس سرہ بودم و اتفاقاً ہواے ابر بود خواجہ از من پرسیدند کہ وقت نماز پیشین شدہ است من گفتم ہنوز وقت نماز پیشین نشدہ ہست خواجہ فرمودند بطرف آسمان نظر کن چوں نظر کردم ہیچ حجاب نبود دیدم کہ جمیع فرشتگان آسمان اول برائے فرض نماز پیشین مشغول اند

من ازاں گفته خود محجوب شدم و استغفار کردم و مدتے در بار آں سخن بودم حکایت کرد
یکے از درویشان حضرت خواجهٔ ما قدس الله روحه از خواجه علاء الحق والدین قدس
سره سوال کردند که حال دل نزد شما چه کیفیت است ایشاں فرمودند کیفیت دل پیش من
معلوم نیست آں درویش گفت دل پیش ما چوں ماهِ سه روزه است حاضران آں قصه
را بحضرت خواجه رسانیدند حضرت خواجه فرمودند آں درویش نسبت حال دل خود را
بیان کرده است آنگاه حضرت خواجه علاء الحق والدین را طلب کردند و بایشاں لطفے کردند
حال بزرگی در ایشاں تصرف کرد بعد ازاں که خواجه علاء الحق والدین ازاں حال باز آمد
حضرت خواجه فرمودند ایں حال را شرح دهٔ ایشاں فرمودند جمیع موجودات در خود مشاهده
کردم حضرت خواجه فرمودند که نسبت دل تو ایں است و چوں حال تو ایں باشد پس تو کے
توانی که حال دل خود را ادراک کنی صفت بزرگی دل در بیان نمے آید سر آں حدیث را
که لا یسعنی ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن کسے شناسد که دل را شناسد
حکایت کردند که روزے شیخ شادی غدیوتی علیه الرحمه با جمعی از درویشان غدیوت
بحضرت خواجهٔ ما قدس الله روحه بقصر عارفان آمدند حضرت ایشاں نزدیک باغ مزار
بودند شیخ امیر حسین در حضور ایشاں با جمعی در زمین پنبه کاری مشغول بودند چوں درویشان
غدیوت رسیدند خواجه با شیخ امیر حسین میگفتند دریں سخن حق بر طرف ماست یا در طرف
تو شیخ امیر حسین هیچ نگفت حضرت خواجه بصفت هیبت در روے نظر کردند افتاد و سر
او چوں آماج در زمین میرفت و سر و گردن او در خاک پوشیده گشت و از وے هیچ نفسے بر
نمے آمد دراں نزدیکے درختے بود حضرت خواجه پشت مبارک بر آں درخت باز گذاشتند شیخ
شادی بار دوم پیشے گفتند که تو دریں راه مبتدی و سخن ترا قبول میکنند از حضرت خواجه
شیخ امیر حسین را در خواه آں درویش از حضرت خواجه درخواست کرد خواجه درخواست
او را در حق امیر حسین قبول کردند و بطرف شیخ امیر حسین رواں شدند و اتفاقا در کنار

آں پنبہ زار دو کس ایستادہ بودند و بطرف حضرت خواجہ نظرے میکردند دریں اثنا نظر
خواجہ بایشاں فتاد ایشاں نیز افتادند چوں حضرت خواجہ نزدیک امیر حسین رسیدند
قدم مبارک از کفش بیروں آوردند و بر سینۂ او نہادند در حال در حرکت آمد و بسیار گریست
و عذر خواست آنگاہ او را فرمودند در آب در آ و اشارت بحوض مزار کردند و آں درویش
گفت کہ خواجہ مرا فرمودند کہ بنگر ایں دو کس کیستند و آں جانب رفتم محمد زاہد و محمد زیورتونی بود
بحضرت خواجہ عرضہ داشتم کرم فرمودند و نزدیک ایشاں رفتند و سہ کرت گفتند محمد زاہد
جواب داد و برخاست از ایشاں پرسیدند کہ شمارا چہ حال شد گفتند بطرف شما نظر میکردیم
از ہیبت شما ایں حال واقع شد چوں حضرت خواجہ بباغ مزار در آمدند شیخ امیر حسین میخواست
کہ در حوض در آید چوں در آمد غوطہ خورد و بسیار توقف کرد خواجہ فرمودند سر از آب بر آر
و گرنہ ہماں صفت بازپیدا خواہد شد زود از آب بیروں آمد ایں قصہ را ایں ضعیف از
ناقل شنیدہ بود از شیخ امیر حسین نیز پرسیدم کہ سبب توقف شما در آب چہ بود فرمود چوں
غوطہ خوردم چشم کشادہ بودم نہ آب بود و نہ زمین و نہ آسمان و نہ ستارہ و نہ ماہ و نہ آفتاب
و نہ شب و نہ روز ہر طرف کہ نظر میکردم نورے بے نہایت بود حکایت کرد درویشے
عزیز یعنی شیخ خسرو کہ یک کرت بصحبت شریف حضرت خواجۂ ما قدس سرہ رسیدم
ایشاں از قصر عارفاں بطرف شہر بخارا میرفتند و در رکاب مبارک یکے از نزدیکان
بود بادمنجہ شدند و اشارت بایں فقیر کردند و فرمودند ایں مردیست کہ بر آسمان خواہد
پرید ان چند روز در صحبت شریف ایشاں بودم و آں لفظ ایشاں در خاطر من سے بود
چوں مرا بطرف ولایت خود روانہ ساختند از برکت التفات خاطر مبارک خواجہ
صفتے بزرگ در من تصرف کردہ بود روزے در منزل نماز میگذاردم در قعود بودم حال
عجیبے ظاہر شد چناں دیدم خود را کہ بر آسمان میروم تا چندانکہ رسیدم بجائے کہ تقریر از شرح
آں عاجز بود نہ آسمان بود و نہ زمین بود و نہ ماہ و ستارگان حکایت کرد درویشے

که حضرت خواجهٔ ما قدس سره در قصر عارفان بودند شبے نماز خفتن گذارده بودند بر در مسجد ایستاده و مردم ده که نماز بجماعت گذارده بودند نیز حاضر بودند اتفاقاً فصل بهار بود حضرت خواجه بمن اشارت کرده فرمودند که پارهٔ ترانجبین از شهر بخارا بیار زود در نظر ایشان روانه شدم اتفاقاً دراں فرصت گرگ غلبه کرده بود و خلق را قوی تشویش میداد مشهور شده بود که بسیاری از مردم هلاک کرده است در راه چوں به پل علی سلیمان رسیدم سه گرگ بیامدند و قصد من کردند و نزدیک بمن رسیدند چنانکه دهان آنها بمن رسید نتوانستند که دهان را کشایند چوں بشهر بخارا رسیدم هنوز مردم نماز خفتن میگذارند به بازار در آمدم هر کجا دو کانے بود میگفتم که بنده از بندگان خاص حق را ترانجبین مے باید تا چندانکه ترانجبین خریدم دراں حال متوجه بقصر عارفان شدم چوں نزدیک رسیدم اثر باران پیدا شد زود در مسجد در آمدم آں شب بسیار باران آمد چوں صبح دمید خلق ده بمسجد حاضر شدند و مرا دیدند با یکدیگر گفتند که او خلاف امر خواجه کرد و ترانجبین نیاورد چوں حضرت خواجه نماز بامداد بجماعت گذاردند من آں ترانجبین را در خدمت خواجه گذاشتم خواجه فرمودند در راه گرگان پیش آمدند گفتم بلے ولیکن اسلے بر من نتوانستند رسانید حضرت خواجه فرمودند هر آئینه نتوانند دهان آنها بسته بودند اهل مسجد با یکدیگر آهسته سخن میگفتند خواجه فرمودند چه سخن میگوئید گفتند ما را مشکلے است خواجه فرمودند از و سوال مے باید کرد گفتند امشب باران بسیار آمد پوستین از و خشک است من گفتم چوں نزدیک ایں ده رسیدم اثر باران پیدا شد زود در مسجد آمدم خلق متحیر شدند و گفتند از زمان نماز خفتن گذاردن تا زمان باران آمدن اندک فرصتے بود و ایں مسافت یک فرسنگ راه چوں رفته است و آمده من گفتم مرا سعادت را بر من کشاده بودند مرا با رفتن و آمدن چه کار

حکایت کرد درویشے که از جملهٔ متابعان حضرت خواجهٔ ما قدس سره بود که سبب پیوستگی من بحضرت ایشان آں شد که درویشانے که در بخارا بودند بعیادت خواجهٔ ما بطریق اجتماع آمده بودند و ایشاں در باغ مزار بودند دراں حالت رنجورے درویشاں را بغایت تملق

خوش کردند و بشاشت بسیار نمودند و با وجود مرضے کہ داشتند زور بجمعے کہ در صحبت ایشاں بودند
رفتند و گوسفنداں آوردند یک گوسفند را بر دوش مبارک خود نہادہ بودند آنگاہ بکار پختن
طعام خود مشغول شدند و الحق مشاہدۂ آں مکارم اخلاق سبب محبت من شد بحضرت
ایشاں بعدہ مرا بشغلے بمنزل خود فرستادند و فرمودند چوں بدیہ رسی منزل ما را پرس و کودکے
فرست و بگوتا دیگ و کلیہ و آنچہ بکار پختن وارد طلبد و بتو دہد اگر کودکے نیابی آہستہ حلقہ بر در
زن و آنچہ گفتم طلب کن و زود بیار چوں بدیہ رفتم ضعیفہ نشستہ بود ازوے پرسیدم کہ منزل شیخ
بہاء الحق والدین کدام است آں ضعیفہ بجفا کردن مشغول شد و گفت دریں موضع شیخ نیست
طرا لیست جلا دیست منزل او فلان است خاطر من از سخنان او بغایت خستہ شد بطریقے کہ
کہ مرا بحضرت خواجہ تعلیم فرمودہ بودند حلقہ بر در زدم و آں اسباب پختن طعام را با ایشاں
رسانیدم در من نظر کردند و فرمودند آنچنانکہ از پیش ما رفتہ بودے نیامدے سبب تغیر تو
چیست باز نمائی آنچہ ازاں ضعیفہ شنیدہ بودم بضرورت گفتم حضرت خواجہ فرمودند باز
برو و سفرہ بیار و باز رفتم آں ضعیفہ در جفا زیادہ کرد گفت ایں شخص را چہ شیخ میگوئید ذکرے
و سماعے و خلوتے ندارد و از سخن او ایں زمان خستہ تر شدم و از منزل خواجہ سفرہ طلبیدم
بطریقۂ معلومہ و بخدمت خواجہ بردم فرمودند ایں کرت از گذشتہ متغیر تر آمدۂ سبب را گفتم
فرمودند بیروں ایں باغ درویشے است از آن ما امیر حسین نام بزراعت مشغول
است او را طلب نمائی چوں شیخ امیر حسین حاضر شد خواجہ فرمودند فلاں ضعیفہ را بگوے
کہ جلادی تو مے کنی و بر ما تہمت مے نہی اگر گوید کہ من جلادی نکردم بگوے کہ با فلان
کس در فلان کاہدان فساد کردی و چوں اثر آں در تو ظاہر شد مردمان خواستند کہ ترا فضیحت
کنند آنرا از خود دفع کردی و در فلاں جائے دفن کردی بعدہ مرا فرمودند کہ در عقب
امیر حسین برو و بنگر تا ایں سخن را چنانکہ از ما شنیدی میگوید با شیخ امیر حسین نزدیک
آں ضعیفہ رفتم ایں سخنان را چنانکہ از خواجہ شنیدہ بودم با آں ضعیفہ گفتہ او در گریہ و

ناله آمد وتضرع بسیار نموده وگفت بندگان حق تعالے برین کارها واقف مے شوند بدکردم
وتوبه کردم شیخ امیر حسین گفت اگر حق تعالے ایشان را اطلاع ندهد کے توانند بظهور آوردن
ناقل گفت مشاهدهٔ این احوال سبب مزید محبت من شد بحضرت ایشان حکایت کردند
که حضرت خواجهٔ ما قدس سره در قصر عارفان در منزل ویگدان مے ساختند بداس
احتیاج شد هرچند طلب کردند نیافتند خواجه فرمودند انشاء الله این داس ظاهر خواهد شد مکتوبے
فرستادند بغدیوت نزدیک درویشے واورا گفتند که این داس در خانهٔ قطب الدین
غدیوتی است آهنین داس را در خرقه پیچیده است و در سقف گنجینهٔ خود نهاده از در گنجینهٔ او چون
در آئی برابر سر خود در سقف آن خانه است داس را زود فرستد درویش آن داس را در
همانجائے که حضرت خواجه اشارت فرمودند در گنجینهٔ قطب الدین یافت وبحضرت
خواجه فرستادند وکسانیکه دران زمان فرستادن مکتوب وآوردن داس حاضر بودند همه
متحیر شدند حکایت کرد درویشے عزیز که روزے حضرت خواجه قدس سره در شهر بخارا
در راهے میرفتند وهنوز از اکابر بخارا وعلماے بخارا کسے بحضرت ایشان نپیوسته بود و
آشنا نشده دران روز مولانا حسام الدین خواجه یوسف رحمه الله که نبیرهٔ مولانا حافظ الدین
کبیر بخاری بودند علیه الرحمة با جمعی از طلبهٔ علم از طرف مقابل حضرت خواجه دران راه نمے آمدند
خواجه آن جمع را دیدند بطرفے متوجه شدند وبتعجیل میرفتند ومسافت درمیان خواجه وآن جمع
بسیار بود آن بزرگوار دین ازمیان طلبه یگانه بیرون آمد ومقدارے راه بطرف خواجه آمد و
بتواضع ونیاز تمام بر خدمت خواجه سلام کرد وحضرت خواجه بلطف تمام جواب سلام ایشان
را باز دادند بعده با من فرمودند که اول کسیکه از علماء بخارا با ما آشنا خواهد شد این بزرگوار
خواهد بود وآن نفس خواجه دائما در خاطر من بود بعد هفت سال اثر آن نفس ظاهر شد وخدمت
خواجه یوسف بخواجهٔ ما پیوستند حکایت کرد درویشے که پیش از انکه بشرف حضرت
خواجه قدس سره مشرف گردم در نسف میبودم ودران موضع مردے از ترمذ آمده بود واو

را دختر ے بود مرا با او میل خاطر شد روزے آں دختر را در خانۂ خالی یافتم و با او ہر نوع سخنے
میگفتم و او را در کنار گرفتم و بوسہ دادم بعد ازاں آں درویش از بخارا آمد مرا بصحبت او میل شد
چند روزے با او مصاحب شدم معلوم کردم کہ او از جملۂ درویشان خواجہ است چوں بنجا سا
رسیدم با حضرت خواجہ ملاقات شد بمن التفاتے کردند و فرمودند در چہ کارے گفتم داعیہ
صحبت درویشان دارم فرمودند ایں از کجا و آں احوال کجا دختر مرد ترمذی را در اں خانۂ خالی
بوسہ میدہی و کنارے گیری و باز میگوئی کہ محبت درویشان دارم من گفتم ندانستم آں کار بد
بودہ است خواجہ فرمودند آں کار بد بودہ است و آں کار حرام است و نامشروع من گفتم شما
آنجا نبودید چوں معلوم کردید خواجہ فرمودند آنکس کہ دیدہ دانست مرا معلوم گردانید من متحیر شدم و
محب حضرت ایشاں شدم حکایت کرد درویشے از نزدیکان حضرت خواجہ کہ مرا بیست
و پنج دینار عدلی غائب شدہ بود بحضرت خواجہ گفتند ایشاں فرمودند کہ ایں عدلی را کنیزک
ایں خانہ گرفتہ است کنیزک را فرمودند کہ عدلی را بدہ گفت در فلاں موضع در زیر خاک دفن
کردہ ام خواجہ فرمودند آنچہ در زیر خاک است سہ دینار است حاضران ازاں سخن خواجہ تعجب
کردند دیدند در زیر خاک سہ دینار بیش نبود حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس
سرہ بعضے از نواحی بخارا بودند و جمعی از درویشاں در صحبت ایشاں بودند اتفاقاً فصل زمستان
بود و در نزدیکے آں موضع مردم نبودند و درویشان گرسنہ شدند خواجہ یکے ازاں حاضران
را فرمودند کہ در فلاں دیہ برو و دراں دیہ باں علامت باغے است دراں باغ حوضے است
در وے آب است و دراں آب ماہی بزرگ است بیار تا اصحاب را طعام شود آں درویش
مسافتے راہ قطع کرد و باں دیہ رفت باں باغ کہ حضرت خواجہ فرمودہ بودند در آمد و آں
حوض را طلب کرد بہماں صفت کہ خواجہ فرمودہ بودند دراں حوض اندک آب بود و دراں
ماہی بزرگ ماہی را بحضرت خواجہ آورد حاضران را حالتے خوش پیدا شد حکایت کرد
درویشے عزیز کہ جمعی از درویشان در سفرے در خدمت خواجہ قدس سرہ بودند توشہ

تمام شده بود اصحاب از حضرت خواجه طعام طلبیدند خواجه فرمودند آرزوے شما چیست
گفتند بریانی دران نزدیک توده بود بغایت بزرگ اشارت فرمودند خواجه گفتند بیران توده
برآید اصحاب چون آمدند سوارے آمد و خوان آراسته آورد بریانی و سبزی و سرکه و نان و
نمک مهیا اصحاب طعام را سیر بخوردند حکایت کرد درویشے دران فرصت که آں لشکر
عظیم از طرف دشت قپچاق بخارا آمد خلق آں ولایت در حصار در آمدند و احوال اہل
اسلام بغایت دشوار شد و آں لشکر گرد حصار گرفته بود دران زمان غلام ترکی داشتم گریخت
و از حصار بیروں آمد و بطرف آں لشکر رفت من قوی نگران خاطر شدم از جهت گریختن غلام
و از جهت خوف از حاکمان حصار که مرا متهم نسازند که تو خبرے از حال اہل حصار نزدیک
آں ظالمان فرستادۂ بحضرت خواجه رفتم و صورت حال را عرض کردم فرمودند تو خاطر
دار که اگر از حاکمان حصار بر تو تهمتے نهند غرامت آں من کشم و از طرف غلام نیز خاطر جمع
دار که غلام تو خواهد آمد آں درویش گفت آنچنانکه حضرت خواجه فرمودند بظهور آمد هیچکس از
طرف حاکمان حصار از جهت گریختن غلام مرا سخن نگفتند روزے بجهت تقاضائے غلام
رفتم فرمودند ایں زمان وقت تقاضا نیست بار عالم بر ماست **بیت**

اگر خراب شود مملکت ز شاه چه رنج ۞ که نزد اہل حقیقت گناه درویش است

اگر غلام تو بیاید ملک و سراے را بر هم زنیم ناقل گفت از توجه و برکت خاطر مبارک حضرت
خواجه آں غلام از سراے آمد چنیں گفت که مرا بسراے برده بودند گریختم و بایں طرف آمدم
ایں ضعیف نیز ایں قصه را ازاں غلام پرسیدم همچنیں تقریر کرد حکایت کرد جمعے
از درویشان حضرت خواجه ما قدس سره که میفرمودند وقتے با محمد زاهد که درویشے صادق
بود در صحرا بودیم بکارے بیروں آمده بودیم تیشه ها با ما بود حالتے پدید آمد تیشه ها را گذاشتیم
و روے در بیابان آوردیم و با یکدیگر از هر نوع سخن مے گفتیم تا بدانجا رسید که سخن در عبودیت
و فنا میرفت محمد زاهد پرسید که فنا تا چه غایت باشد گفتم تا غایتے که اگر درویشے را گوید

مے باید مردن فی الحال بمیر و در زمان گفتن صفتے در من پیدا شد کہ روئے بمحمد زاہد کردم وگفتم کہ بمیر در حال محمد زاہد بیفتاد و روح از بدن او بکلی مفارقت کرد و مدتے بریں صفت بگذشت تن او بعد از مفارقت روح او فتادہ بود و پشت بر زمین و روئے بسوئے آسمان و پائے سوئے قبلہ از چاشت تا نیم روز آں روز ہوا بغایت گرم بود و آفتاب در برج سرطان بود و ازاں صفت قوی مضطرب شدم در نزدیکی آنجا سایہ بود زمانے در حیرت دراں سایہ نشستم و باز از انجا پیش او آمدم و در روئے او نگاہ کردم رنگ روئے او از تاثیر گرمی ہوا بسیاہی میزد حیرت من زیادہ شد ناگاہ الہامے بدل من رسید کہ بگو محمد زاہد زندہ شو سہ بار ایں کلمہ را بگفتم اثر حیات در وے ظاہر شدن گرفت و در اعضائے او حرکتے پیدا شد و در ہماں ساعت زندہ شد و بحال اصلی باز آمد و بخدمت سید امیر کلال رفتم و ایں قصہ را بایشاں عرض کردم کہ روح از بدن او بکلی مفارقت کرد و من متحیر شدم امیر فرمودند اے فرزند چرا دراں حالت حیرت نگفتی زندہ شو گفتم الہامے رسید تا چنیں گفتم او بحال آمد حکایت کردہ درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ درویشے را بطرفے روانہ میکردند چنانکہ طریقہ ایشاں بود او را در کنار گرفتند و حالے و صفتے ہمراہ آں درویش کردند اتفاقاً اخی محمد دراٰہی کہ از کبار درویشاں خواجہ بود ناچند قدمے بارفتہ آں درویش رفت و بعد از ساعتے آں درویش افتاد و حال دیگر شد و روح از قالب او بیروں آمد اخی محمد چوں آں حال را مشاہدہ کرد زود بحضرت خواجہ رفت و قصہ او را عرض کرد خواجہ کرم فرمودند و نزدیک آں درویش رفتند و قدم مبارک بر سینہ او نہادند در حرکت آمد و روح او در قالب آمد بعدہ خواجہ فرمودند روح او را در آسمان چہارم یافتم بازگردانیدم حکایت کردیکے از سادات صحیح النسب کہ بحضرت خواجہ ما قدس روحہ محبت و عقیدت راسخ داشت کہ دراں یک کرت کہ حضرت خواجہ ما بزیارت بیت اللہ رفتہ بودند و دراں روز کہ حجاج قربان میکردند فرمودند ما ہم قربان کنیم پسرے داریم مے باید کہ آں را قربان کنیم درویشاں کہ در خدمت

ایشاں بودند دراں سفر مبارک ایں سخن را ثبت کردند بعد ازاں چوں بخارا آمدند آں
پسر خواجه فوت شده بود سوال کردند در ہماں روز که بر لفظ مبارک خواجه گذشته بود در کعبه
آں پسر ایشاں در بخارا ہماں روز فوت شده بود **حکایت** کردند خواجه **علاء الحق**
والدین عطر الله تربته که دراں ابتدا که بحضرت **خواجه** قدس سره فقیر پیوستم روزے با جمعی
از درویشان در شهر بخارا در دروازه کلاباد بودند در منزل درویشی اتفاقاً آں درویش کلاه
نو روزے برائے حضرت **خواجه** میدوخت و آں کلاہے بود که اُمرا و حکام مے پوشیدند
و حضرت **خواجه** بسط عظیم داشتند چنانکه همه را ازاں صفت ایشاں ذوق عظیم پیدا شده بود
در آنحال حضرت خواجه برائے درویشاں که در صحبت ایشاں بودند ہر یکے را کلاہے پوشیدند
آنگاه خواجه فرمودند چوں کلاه اہل ملک بر سر نهادیم مے باید که در مملکت تصرف کنیم اکنوں تخت
را بر کدام از اہل ملک زنیم **پهلوان محمود** رحمه الله تعالے درویشے بود دراں صحبت ذکر
حاکمے کرد که دراں عصر حاکم ماوراء النهر بود فرمودند بروزدیم حاضران تاریخ آں را ثبت کردند
و دراں مجلس کسے بود که بکابل میرفت نزدیک یکے از امراء بخاری که ازیں حاکم ماوراء النهر
گریخته بود خواجه بدست آں روندگان کابل مکتوبے برائے امیر بخاری فرستادند که حال چنیں
شد باید که پانصد دینار معامله بدست دارنده مکتوب نزدیک درویشاں روانه کنی بعد از
چند روز خبر آوردند که آں حاکم ماوراء النهر کشته شد تفحص کردند در ہماں تاریخ بود و همه از حال
آں تعجب کردند و گفتند که حق تعالے و تقدس بندگان خاص خود را چنیں تصرف ها داده
است و آں واقعه سبب مزید یقین جماعتے شد حضرت خواجه میفرمودند در اوقاتے که
ایں معنی از ما بظهور مے آید اے دوستان ما در میان نبینیم بر بلائے خواست میگذرانند
و گر نه از فقیر مخلص عاجز مجبر تقصیر چه در وجود آید **بیت**

نے ہے سلطان نے ہمتا که باچا کرند سؤا   اگر خواهد دهد کالا و گر خواهد بر اندازد

باوجود ایں کمال قرب که حضرت محمدی را صلے الله علیه وسلم بود با وخطاب آمد و ما

وما رمیت اذ رمیت ولکن اللہ رمی ازینجا معلوم کن کہ احوال بیچارگان ہست او چہ خواہد بود ہر چہ از درویشان صادر میشود ایشاں را دراں اختیارے وحظے نیست بجہت راہ نمودن طالبان است **حکایت** کرد درویشے کہ روزے حضرت **خواجہ ما** قدس سرہ برکنار حوضے ایستادہ بودند کہ طرف قبلۂ شہرستان **بخارا** ست دراں حال درویش عزیزکہ مشہور درمیان خلق بارشاد وتربیت بود با خواجہ ملاقات کرد از وسوال کردند کہ شنیدہ ام کہ اتفاق رفتن بخوارزم داری گفت بلے **خواجہ** فرمودند ما ترا نمیگذاریم کہ بطرف خوارزم روے آں درویش گفت ایں سخن راگذارید کہ شمارا فوتِ ایں معنی نیست اتفاقاً دریں اثنا۔ خدمت مولانا **حمید الدین شاشی** رحمہ اللہ با جمعے دراں موضع رسیدند و باخواجہ ملاقات کردند خواجہ آں قصہ را با مولانا تقریر کردند وفرمودند من حضرت شمارا گواہ میکنم کہ ایں درویش را نمیگذاریم کہ بخوارزم رود مولانا فرمودند کہ ما نیز گواہ شدیم بعدہ آں درویش مشہور بخوارزم رواں شد چوں بافشنہ رسید کہ از نواحے بخارا ست وجائے جمع آمدن کاروان ست قاصدان سلطان روزگار آمدند وراہ خوارزم رابستند تا کسے بخوارزم نرود آں درویش با اہل کاروان تدبیر کردند وپارۂ از راہ بیروں شدند و باز براہ خوارزم درآمدند قاصدان سلطان براثر ایشاں رفتند وآں درویش را بارکاروان تشویش بسیار دادند وبطرف بخارا بازگردانیدند آں درویش بخواجہ داؤد نبیرۂ شیخ **سیف الدین** باخرزی قدس سرہ التجا نمودند ومبلغ مال خرج کردند تا ازچنگ قاصدان خلاص یافت ایں خبر بمولانا **حمید الدین** شاشی رسید تعجب بسیار کردند وفرمودند خواص بندگان الٰہی بایں نوع تصرف میکردہ اند ومطالعۂ اں حال دلیل محبتِ خدمتِ مولانا شد بحضرت خواجہ **حکایت** کرد درویشے کہ حضرت **خواجہ** ما قدس اللہ سرہ مرا فرمودند کہ شش خروار گندم است۔ مے باید کہ بآسیا بری وآرد سازی وآں روز بیست ویکم بود از برج قوس ودرآسیا خلق بسیار جمع آمدہ بود نوبت آسیا بمن نرسید شش روز براں حال گذشت بحضرت خواجہ رفتم قصہ

را عرضه داشتم در روز نماز دیگر بود و هوا سرد شده بود و در کنارهائے رود بخارا علامت یخ پیدا شده
پس حضرت خواجه فرمودند که آسیابان را بگوئے که این آسیا بتو دهد اگرچه سرد شده است باک
نیست او را بگوئے که این زمستان نخواهد آسیا سے بوا ایستادن و این زمستان یخ نخواهد بود
و نخواهد کرد و فرمودند که در وقت شیخ عالم **سیف الدین** باخرزی قدس سره همین نوع
قصه واقع شده بوده است ایشاں فرمودند که این زمستان یخ نخواهد کردن ما نیز میگوئیم یخ
نخواهد کرد بعد ازاں نفس مبارک خواجه بآسیابان رسانیدم و آسیا را بمن داد چوں شام شد
آنچناں هوائے سرد که در وقت نماز دیگر بود نماند و در آسمان ابر پیدا شد و هوا خوش آمد و آں
زمستان یخ نکرد و آں حال سبب محبت آسیابان و جمعے شد **حکایت** کردند که حضرت
خواجۂ ما قدس سره در غدیوت بودند جمعے درویش حضرت ایشاں پارۂ انار آورده بودند
درویش محمد زاهد دراں جمع بود حضرت خواجه انار را قسمت کردند و فرمودند بخورید **محمد زاهد**
گفت خاطر من مشغول است بجهت آنکه غلام من گریخته است خواجه فرمودند بطرفے نمیتواند رفتن
دو روز و دو شب نزدیک ما باش روز سوم بطرف زیورتون بمنزل خود رو و خبر غلام بتو رسد
محمد زاهد آنچه فرموده بودند بجائے آورد روز سوم **محمد زاهد** چوں بمنزل خود رسید پیش ازانکه
بشارت **حضرت** خواجه را باهل خود گوید غلام از در خانه در آمد محمد زاهد و کسان او تعجب کردند
کیفیت احوال از غلام پرسیدند گفت چوں از بخارا بیروں آمدم قصد آں کردم که بطرف نسف
روم چوں پارۂ راه رفتم در پائے من بندی پیدا شد که رفتن نے توانستم و آواز درائے مے آمد
چنانکه مراد و هم شد که این آواز بخارا می رسد و چوں بطرف **زیورتون** باز گشتم آں بند از پائے
من کشاده مے شد و آں آواز درائے نمی آمد سه روز حال من چنیں بود دانستم که این کیفیت
از جائے دیگر است برگشتم و بخدمت شما آمدم عفو طلبید و عذر خواست و هر که آں قصه را شنید
او را بحضرت **خواجه** محبت بسیار شد **حکایت** کردند که حضرت **خواجۂ ما** قدس سره
در قصر عارفان بودند و شیخ **شادی** از غدیوت آمده بود و از قصورے که بر دے گذشته

بود عذر میخواست خواجه فرمودند معاملت مے باید گفت فراخ شاخے معاملت آرم خواجه فرمودند این در وجه معامله قبول نیست چهل و هشت دینار عدلے داری که در غدیوت در سوراخ دیوار پنهاں کردهٔ و دود آں موضع را سیاه کرده است و مدتے براں گذشته است از جهت معامله آں مبلغ را مے باید آورد شیخ شادی را حال دیگر شد بواسطهٔ آنکه هیچکس را از خلق در زمان پنهاں کردن در سوراخ دیوار اطلاع نبود و بتعجیل بغدیوت رفت و آں مبلغ چهل و هشت دینار را بحضرت خواجه آورد و ایں عدلے را کشادند و طلب کردند و یک دینار ازاں عدلے پیش شیخ شادی دادند و فرمودند ایں یک دینار حرام است از کجا بتو رسیده است آنگاه اشارت بشیخ شادی کردند که ایں مبلغ چهل و هفت دینار را فراخ شاخے بگیر و زراعت کن و بخدمت بندگان خدا اجل جلاله صرف کن بعده از شیخ شادی از حال یک دینار پرسیده شد گفت پیش از آنکه بحضرت خواجه پیوندم بمدتے مقامرے کرده بودم آں یک دینار از آنست **حکایت** کردند دراں فرصت که حضرت خواجه ما قدس سره بکرمینه رسیدند در منزل شیخ **خسرو** اشارت کردند که بر در خانه کیست شیخ خسرو چوں بیروں آمد یوسف نام کسے را دیدند که بر در ایستاده بود و طبق امرودی در دست او بود گفت آمدم تا بلقائے شریف حضرت خواجه مشرف گردم آنگاه یوسف درآمد و بر خواجه سلام کرد و آں طبق را در پیش **خواجه** گذاشت خواجه از وجه حلال آں امرود پرسیدند و مبالغت نمودند یوسف گفت از فلاں کس خریده ام خواجه بشیخ خسرو اشارت فرمودند که امرودها را در جائے خالی ساز خواجه بدست مبارک خود تفحص کردند از میان امرودها یک امرود را باں یوسف دادند و باقی را فرمودند بر حاضران قسمت نماید فاما کسے ازیں امرودها نخورد پس روئے باں **یوسف** کردند چه سر است که دریں بر خاطر ما گذشت تا در باب ایں امرود بحث بسیار کردیم و باز گفتیم که کسے ازیں امرود نخورد راست بگوے یوسف گفت صورت ایں بود که دریں **کرمینه** گفتند چنیں صاحب کمالے آمده است من خواستم که شما را بیازمایم یک امرود را از نشان کردم و در طبق نهادم و باقی امرودها را بر بالائے امرود گذاشتم خواجه فرمودند نیک تفحص کن

که آں امرود این است که بتو دادم گفت بلے همانست حضرت خواجه یوسف را نصیحت کردند
و گفتند که بندگان خدائے را نمے شاید آزمودن اگر این امرود را بتو نمیدادم زیان زده میشدی
و از یاد و رسمے افتادی کسیکه درویش دین محمد باشد او را آزمودن چه حاجت است آں یوسف
توبه و انابت کرد حاضران را محبت و میل خاطر بسیار بحضرت خواجه شد **حکایت** کرد درویشے
حضرت **خواجهٔ ما** قدس سره که در غدیوت بودند مرا فرمودند که پارهٔ هیزم بمنزل ما بقصر عارفان
مے باید رسانید و ایشان از غدیوت بطرفے میرفتند من بموجب اشارت ایشان پارهٔ هیزم
سوس گرفتم چوں معلوم شد که هیزم سوس بدشواری جمع میشود با خود اندیشه کردم و پارهٔ هیزم
خار با سوس جمع کردم و بمنزل حضرت خواجه بقصر **عارفان** بردم بعد سه روز حضرت خواجه
آمدند و از من سوال کردند که هیزم بردی گفتم بلے بردم فرمودند قصهٔ هیزم را تو میگوئی یا من
انگاه فرمودند اول هیزم سوس گرفتی و با خود اندیشه کردی و پارهٔ هیزم خار با آں جمع کردی...

حکایت کرد درویشے از درویشان قرشی که دراں یک فرصت که حضرت **خواجهٔ ما**
قدس الله روحه در قرشی بودند روزے فرمودند که درویشے است از درویشان ما در بخارا
در غدیوت شادی نام بعد از سه روز از بخارا بقرشی خواهد آمد بواسطهٔ آنکه در قصر عارفان بمنزل
ما پارهٔ هیزم آورده است و در آں زمان بروے قصورے گذشته است آں درویش قرشی
گفت من آں سه روز را نگاه میداشتم روز سوم بود که شیخ **شادی** غدیوتی از بخارا بقرشی
آمد بملازمت خواجه **حضرت** ایشاں او را در صحبت خود راه ندادند چند روز بر آں گذشت چوں
من مبتدی بودم در طریقه با ایشاں التماس کردم که شیخ شادی را ببخشند خواجه لطف نمودند و او
را ببخشیدند در خلوت از وے پرسیدند که سبب آمدن شما درین محل از انجا چه بود گفت درین نزدیکے
در قصر عارفان بمنزل حضرت خواجه پارهٔ هیزم آوردم و بر من قصورے گذشت نتوانستم که توقف
کنم در همان روز متوجه شدم و در روز سوم بقرشی آمدم **حکایت** کردند خواجه **علاء الحق**
والدین روح الله روحه که یکبارے حضرت **خواجهٔ ما** قدس سره بقرشی رفتند و جمعیت خدمت

منزل ایشاں کہ در قصر عارفان بود درویشے راگذاشتند روزے در قرشی در حضور جمعے
فرمودند کہ آں درویش خادم از باغ بمنزل ما ایں زمان ہیزم مے برد و در خاطر او گذشت
کہ اگر خواجہ اینجا بودندے نیک بودے و خدمت من در محل بودسے و ہیزم را بکراہت بمنزل
ما برد چوں بمنزل ما رسید کسانیکہ در منزل بودند آں کراہت او را دیدند و ہیزم را قبول نکردند ہر چند
تضرع و درخواست نمود قبول نفرمودند و آں درویش از جہت آں بسیار مقبوض شد و بعد سہ روز
از بخارا بقرشی خواہد آمد آں جمع کہ در حضور ایشاں ایں قصہ را فرمودہ بودند منتظر بودند چوں سہ
روز شد آں درویش از بخارا بقرشی آمد آں جمع آں قصہ را از دے پرسیدند چنانکہ حضرت خواجہ
فرمودہ بودند بیان کرد ہمہ در حیرت شدند و عقیدۂ ہمہ بحضرت ایشاں رسوخ تمام یافت
حکایت کرد خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مشہدہ کہ روزے حضرت خواجۂ ما
قدس اللہ سرہ با جماعت درویشاں در حجرۂ درویشے بودند از متابعان ایں خانوادہ بعضے
ازاں جماعت بجہت اسباب سفرہ ازاں حجرہ باشارت خواجہ بیروں آمدند دو فریق شدند
یک فریق ببازار صرافاں متوجہ شدند حضرت خواجہ را دراں موضع دیدند تصور کردند کہ ایشاں
ازاں حجرہ بیروں آمدند و فریق دیگر طرف چہار سو رفتند حضرت خواجہ را آنجا یافتند آنجماعت
را نیز ہماں تصور شد بعدہ ایشاں را باخی محمد در آہنین در بازار ملاقات شد قصۂ خود را باو
شرح کردند او گفت من ایں ساعت خواجہ را در فلاں موضع دیدم بطرفے میرفتند درویشاں را
تردد شد کہ حضرت خواجہ را کجا طلبیم دریں اندیشہ بودند کہ درویشے آمد کہ خواجہ میفرمائند کہ
اصحاب چرا تاخیر کردند در آمدن قصہ را باآں درویش بیان کردند او گفت ازاں ساعتے کہ
شما از حضرت خواجہ ازآں حجرہ بیروں آمدید صاحب حجرہ و من در خدمت ایشاں بودیم
بطرفے بیروں نیامدہ اند ایں زمان بر سبیل تعجیل مرا بر اثر شما فرستادہ اند اصحاب در حیرت
شدند و ہماں صفت بخدمت خواجہ رفتند از کیفیت حال از ایشاں پرسیدند اصحاب قصہ
را شرح کردند خواجہ تبسم کردند صاحب حجرہ از استماع آں بسیار گریست و سبب مزید محبت او

شد آنگاہ خواجہ فرمودند منقولست کہ حضرت عزیزاں راقدس سرہ شام رمضانے سیزدہ جائے
طلبیدند ہمہ را اجابت فرمودند ناقل گفت کہ من بر سر یک سفرہ در خدمت ایشاں حاضر
بودم وازاں مواضع دیگر پرسیدم چنیں شنیدم کہ ایشاں در ہمہ جا حاضر بودند حکایت کرد
درویشے دراں فرصت کہ حضرت خواجہ ما قدس اللہ روحہ در مرو بودند و درویشان ایشاں
برصفت وباتون من کل فج عمیق از ہر طرفے صحبت ایشاں را مسارعت مے نمودند و ریگ
بیابان مرورا چوں پرنیان طے میکردند و ہریک بزبان حال میخواندند مصرعہ
راہ وصلش گہ بہلوگہ بسر باید دوید
درویشان غدیوت نیز برآں سفر مبارک رفتہ بودند دراں حال کہ حضرت خواجہ آں درویش
غدیوتی را بطرف بخارا رواں میکردند امر کردند ایشاں را کہ زنہار چوں بخارا رسید اول بکار عمارت
در باغ خواجہ علاء الدین مشغول گردید و دراں عمارت اہتمام و احتیاج تمام بجائے آرید
و دریں مبالغت و تاکید بسیار نمودند و اتفاقاً آں درویشان باشارت خواجہ بعمارت آں
رز مشغول گشتند اما ہمچناں احتیاط کہ مے بایست دراں رز نکردند و در بعضے مواضع تقصیر کردہ
بودند چوں حضرت خواجہ از مرو بخارا رسیدند دوستان ایشاں ہمہ بدریافت قدوم شریف
خواجہ مسارعت نمودند چوں نظر ایشاں بدرویشان غدیوت افتاد قصۂ تقصیر ایشاں را
کہ در عمارت رز باغ خواجہ علاء الدین کردہ بودند بر ایشاں خواندند و مواضع تقصیر را
روشن بیان کردند بہ مثابتے کہ فرمودند در عمارت فلاں تاک تقصیر کردہ اند درویش میبا ید
ہر کارے کہ در اں افتد فرا بد تحقیق چناں داند کہ آں کار وسیلہ سعادت اوست ہمہ درویشان
در بار آں تقصیر شدند حکایت کردند کہ روزے محمد ترک کوفتی کہ از جملہ درویشان حضرت
خواجہ ما قدس سرہ بود در بازار بر دوکان یکے از درویشان نشستہ بودند در شہر بخارا و صفت
جذبۂ آں درویش بقوت بود و سخنان بلند میگفت دریں اثناء گفت کہ درویشے باشد کہ اگر پشہ
در بغداد بر شاخ درخت باریک نشیند ازینجا بہ بیند بعد ازاں حضرت خواجہ آمدند و او را گفتند

تمرا این سخن بچہ کار آید غم دین و مسلمانی خور و بر جادۂ شریعت مصطفویہ ثابت قدم باش ازیں
سخن آں کار کفایت نمیشود حاضران را ازاں اشراف و شفقت ایشاں وقت خوش شد
حکایت کردند از شیخ **شادی** غدیوتی کہ گفت سبب محبت من بحضرت **خواجہ** قدس
سرہ آں بود کہ من در غدیوت بودم بکار دہقانی مشغول مے بودم روزے بغلہ کوفتن
مشغول شدہ بودم ناگاہ دیدم کہ **عزیزے** نورانی بر فراخ شاخ نشستہ میگذرد چوں بطرف
ایشاں نظر کردم مرا بطرف خود اشارت کرد اتفاقاً نزدیک من چہار ہندوانہ بود دو را
گذاشتم و دو دیگر را گرفتم و بطرف ایشاں رفتم چوں آں دو ہندوانہ را دیدند گفتند آں دو ہندوانۂ
بزرگ را آنجا گذاشتے چوں ایں سخن را ازاں عزیز شنیدم تعجب کردم و زود آں دو ہندوانۂ
بزرگ را نزدیک آں بزرگوار دین آوردم فرمودند زود اینہا را پارہ ساز کہ خورندگان میرسند
چوں ساعتے در صحبت شریف ایشاں بودم فرمودند ایں مقدار حقوق در میان ماثابت
شدہ مے باید کہ بخانہ تو رویم کہ خانون تو سر گوسفندے را در تنور ہریسہ پختہ است و حالانکہ مرا
ازاں احوال خانہ ہیچ خبرے نبود چوں در قدم مبارک **خواجہ** بخانہ رسیدم واقع آنچناں
بود کہ ایشاں خبر دادہ بودند از ظہور آں واقعہ سعادت محبت در باطن من و اہل و اولاد من
پیدا شد و دائما شیفتۂ صحبت شریف ایشاں مے بودم **حکایت** کردند از شیخ شادی کہ
چوں روزے چند ازیں قصہ گذشت و محبت حضرت **خواجۂ ما** قدس سرہ بر ما غلبہ کرد
شبے از غایت اشتیاق لقائے مبارک ایشاں من و اہل بیت من سر بر زمین نہادیم و تضرع
و زاری کردیم و گفتیم خداوندا بہ بزرگیت خود شیخ **بہاء الدین** را بمسکیناں رساں فصل زمستان
بود و ہوا بغایت سرد بود لحظۂ براں گذشت حضرت **خواجہ** در آمدند و فرمودند اگر حقوق صحبت
شما نبودے کار مشکل بودے در چنیں محل کسے درویشاں را تشویش میدہد در چنیں وقت
از حق سبحانہ و تعالے در میخواہید کہ شیخ **بہاء الدین** را بمارساں درویشاں را اوقات
مے باشد کہ غیر دست مے گنجد در تکیہ بودم کہ گفتند آں فقیراں مشتاق و منتظر اند ہر چند سعی کردم

همکان توقف نشد در چنیں هوا از قصر عارفان آمدم حکایت کردند شیخ محمد زاهد
زیور توئی در منزل شیخ شادی بود رحمهما الله و نادو دانگ شب باهمدیگر صحبت داشتند
شیخ محمد زاهد توجه بشیخ شادی کردند گفت من ضعیفه خودم خلانه را فدائے تو کردم واورا
طلاق دهم تو بخواه شیخ شادی نیز به نسبت شیخ محمد زاهد همیں نوع سخن گفت چوں هر دو ایں سخن
گفتند از خود رفتند و افتادند و فانی گشتند و زمان بسیار بریں حال گذشت هر که دراں خانه
بودند تصور کردند که روح از بدن ایشاں مفارقت کرده است همه در حیرت شدند دراں حال
حضرت خواجه از قصر عارفان آمدند شیخ شادی و شیخ محمد زاهد را ازاں صفت برآوردند
و فرمودند در قصر عارفان بودیم دراں زماں که شما هر دو در صفت فنا در آمدید و شما را ایں حال
واقع شد مرا گفتند که بندگان ما را دریاب بایں سبب دریں شب آمدم حکایت کردند
خواجه علاء الحق والدین عطر الله تربته که روزے قدم مبارک حضرت خواجه را مے مالیدم
واتفاقاً شریف زاده دراں صحبت حاضر بود خواجه سخن در مقام فنا مے گفتند دراں اثنا فرمودند
اولیا را در فنا تصرف میدهند آں شریف زاده از حضرت خواجه سوال کردند که اولیا را در
فنا چگونه تصرف میدهند خواجه قدم مبارک خود را بر سینه من بنهادند و در من کیفیتے پیدا شد از
خود رفتم آں عنایت پیش از وقت نماز دیگر تا وقت نماز بامداد داشت چوں بحال اصلی باز آمدم
بحضرت خواجه مشرف شدم فرمودند ما ایں معاملت با تو بجهت آں کردیم که آں شریف زاده
را اعتقاد بحال درویشاں حاصل آید حکایت کرد بعضے از درویشاں که بار اول که در سفر
زیارت بیت الله در خدمت خواجه ما قدس سره رفته بود گفت که چوں بخراسان
رسیدند در مهنه منزل خواجه موید که از نوافل شیخ ابو سعید ابوالخیر است نزول فرموده
بودند روزے گفتند داعیه سیر داریم بطرف کاروانسرائے مهنه رفتند درویشے دراںجا مے آمد
فرمودند ایں درویش از دوستاں است لیکن ما را نشناخت بعده چوں بمنزل در آمدند سفره
حاضر آوردند حضرت خواجه توجه بخواجه موید نمودند و فرمودند امروز در شهر فسادے است از

دوستان حق آمده است اگر اجازت باشد اینجا حاضر شود خواجه موید فرمودند نباشد باشد حضرت خواجه بمن اشارت کردند بجهت استدعاے آں درویش بر و چوں درویش بیامد و از طعام خوردن فارغ شدند خواجه موید با آں درویش در بحث شدند از مسائل طریقت در میان ایشاں مذکور میشد ہر چند آں درویش از خواجه فایده التماس مے نمود سخنے نفرمودند چوں بحث میان ایشاں بفوت شد آں درویش ازاں خانه بیروں آمد و چوں مرغ پریده و در جائے بلندی منشست خواجه ازاں عمل او تبسم کردند و فرمودند سہل باشد چوں وقت نماز دیگر شد آں درویش بحضرت خواجه آمد اور اگفتند آں چه کار بود که تو کردی نزدیک بندگان حق تعالے مثال ایں اعمال را اعتبارے نیست بندگان باشند حق را که آنچه بر ایشاں میگذرند اگر چیزے ازاں بر خلق ظاہر کنند احوال ایشاں دیگر شود آں درویش گفت مدت چہل و پنجسال است که در بحر و بر عالم طلب میکنم ہرگز من کسی ندیده ام کرشمه ازیں معنی در و بوده باشد و دہ کرت بزیارت حج و روضه رسول صلی اللہ علیہ وسلم رفته ام ایں معنی را در کسے نیافتم خواجه ما فرمودند او را که اگر یک لحظه تو تسلیم باشی یقین شود ترا که در عالم ازیں طائفه ہستند یابی آنگاه او را گفتند نزدیک بنشیں و انگشت مسبحه خود را بر زانوے او رسانیدند حالش دیگر شد و بیفتاد و رنگ او تمام متغیر گشت و نفس از و بر نمے آمد و فرصتے دراز بریں معنی گذشت حضرت خواجه انگشت مسبحه خود را بر پیشانی او رسانیدند چشم باز کرد و در حرکت آمد و بسیار تضرع نمود و گفت یاد کردم بگفتم و از سبب معرفتے بعینیت کمال شما از من ایں سخنان صادر شد بندگان حق تعالے زیاده از آنچه خدمت شما فرمودند بودند آنگاه دامن حضرت خواجه را محکم گرفت و التماس کرد که مقصود مرا از راه کرم بدہید که عمر یست که در جستجوئے آں بودم اکنوں یافتم خواجه فرمودند که ترا تسلیم مے باید بود گفت در خدمت شما بمیرم خواجه فرمودند که گفتی ده کرت بکعبه رفتم گفت اے

حضرت خواجه آں در حساب نیست مصرعه

عمرے کسے دو ستتا رفتیم ہیچ حسابش مگیر

خواجہ فرمودند تراً بطرف ہرات مے باید رفت چناں کرد بعدہ خبرے رسید کہ در ہرات موضعے خواجہ راانبات بسیار سیکردہ است خواجہ فرمودند اینجا مصلحت باشیدن نیست زود عزیمت راہ حج کردند حکایت کرد درویشے کہ روز عید قربان حضرت خواجہ ما از مصلی بیروں آمدہ بودند و خلق بسیار در قدم مبارک ایشاں میرفتند و امیر برہان فرزند میر کلال رحمہما اللہ کہ از برکت نظر شریف حضرت خواجہ از عالم معنی بہرۂ تمام داشت در عقب ایشاں بود چوں اقبال خلق را بحضرت ایشاں مشاہدہ کرد آہستہ با خود میگفت خوشا ایام اوائل ظہور حضرت خواجہ احوال و ظہورات و کار و بار ایں زمان ایشاں را در تشویش مے اندازند نزدیک امیر برہان الدین بودم خواجہ در پیش میرفتند چوں او ایں سخن گفت ایشاں توقف نمودند با میر برہان الدین رسیدند گریبان اور اگرفتند و اندکے اور احرکت دادند صفت بزرگ در وے تصرف کرد طاقت ایستادن نداشت خواجہ اور انگاہ داشتند زمانے براں صفت گذشت چوں بحال خود آمد اور اگفتند چہ میگوئی آں احوال و کار و بار ایں زماں ہست یانی امیر برہان الدین عذر بسیار گفت داز آنچہ گفتہ بود استغفار کردہ گفت کار و بار و احوال از گذشتہ زیادت شدہ است حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ بدریافت درویشے عزیز یعنی شیخ شمس الدین کلال خلیفہ سید امیر کلال کہ از قرشی بخارا آمدہ بود متوجہ شدند آں درویش در فتح آباد نزول فرمودہ بود و در زمان متوجہ شدن خواجہ درویشے کہ از متابعان پہلوان محمود رحمہ اللہ بود دیک بار نیز بجہت ایشاں موافقت کرد چوں حضرت خواجہ بفتح آباد رسیدند باں درویش عزیز ملاقات کردند خطۂ براں گذشت صریح معلوم شد کہ خواجہ بنسبت عالم باطن با من التفاتے و عنایتے فرمودند دراں حال آں درویش پہلوان محمود یک بار درمے از درون کفش خود بیروں آورد و از لو نیاز در نظر آں درویش عزیز گذاشت آں عزیز از طریق رعایت ادب و مقتضائے معرفت در پیش پہلوان محمود ر ابراں عمل مواخذہ کرد و گفت یک نکتہ را کہ دنیا دمی است

ومحل امانت است دیدی ونکتهٔ دیگر آنکه نام رسول را صلی اللہ علیہ وسلم بر درم نقش می کنند ندیدی بعده آں درویش عزیز بطرف من نظر کرد بقصد آنکه مرا تشویش دہد از برکت نظر شریف خواجہ بباطن یاد مشغول شدم در حال مقبوض گشت و راه سخن بر وبسته شد فرصتے بریں صفت گذشت وبحضرت خواجہ متوجہ شد وگفت ایں درویش شمارا چه نام است خواجہ فرمودند امیر حسین که یا من مصاحب می شود آں درویش عزیز برخاست ومرا در کنار گرفت وتلطف بسیار نمود والطاف واعتذار بے اندازه بجائے آورد وصفت قبض او بکلی زائل گشت وسخن آغاز کرد بعد ازاں مردے درآمد وسلام گفت ویک دینار پیش او گذاشت وگفت دراز گوشی غایب کردم بشما اشارت کردند آں عزیز گفت ایں معامله را نزدیک خواجہ ببر بعده حضرت خواجہ خاموش شدند وسر برآوردند وگفتند که دراز گوش تو در طرف قبلهٔ فتح آباد در فلان موضع درآمده است آں مرد بآں اشارت چنانکه فرموده بودند بداں جانب رفت ودراز گوش را یافت ودر حال آمد بسر در تمام حاضران ازاں اشراف تعجب بسیار کردند حکایت کرد درویشے که بعد ازیں قصه آں درویش عزیز ازاں منزل بعضے از درویشان ومتابعان خود بیروں آمد وحضرت خواجہ ما قدس سره درہماں منزل نشسته بودند وباقی درویشان آں عزیز در صحبت خواجہ بودند یکے از ایشان خواست که بنسبت باطن یکے از درویشان خواجہ مشغول گردد وآں درویش بحضرت خواجہ توجه کرد آثار صفت جلال در خواجہ پیدا آمد بطرف آں درویش که با درویشان ایشان گستاخی کرده بود نظر کردند حالش دیگر شد ودر لحظه چوں مشک پر باد شد وصورت ولون او دیگر شد ازاں واقعه آں درویش عزیز را خبر کردند بغایت تعجیل آمد چوں ایں حال را مشاہده کرد از درویشان خواجہ سوال کرد ایشاں گفتند ہم از صاحب حال واقعه تفحص فرمائید از و پرسیدند او گفت چنیں بے ادبی کردم وآں درویش عزیز توجه بحضرت خواجہ کرد وگفت بد کرده است ولز بے معرفتے ایں عمل کرده است عفو فرمائید الے که بشاخ رسد برتنهٔ درخت

نیز میرسد خواجہ آں درویش را بواسطۂ التماس آں عزیز بخشیدند از آں حالت بحالت صلبیہ
خود باز آمد و حاضران کہ دراں مجلس بمنزل بودند قوی تعجب کردند و خوشحال گشتند
حکایت کردہ ہمیں درویش کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ باآں عزیز نشستہ بودند بر
کنار آں جوئے کہ در مقابلہ مزار شیخ سیف الدین و شیخ حسن بلغاری علیہما الرحمۃ
والرضوان است با یکدیگر سخن میگفتند دراں اثنا آں قصہ ماہی را کہ میان شیخ سیف الدین
و شیخ حسن بلغاری رحمہما اللہ بارے گذشتہ است میگفتند آں عزیز گفت کہ اولیاء را
ایں چنیں تصرفہا مے بودہ است دریں زمانہ کسے بود کہ مثل ایں احوال ازو بظہور آید خواجہ
فرمودند من ایں ہیچ اہم بلے کساں باشند اگر مثلاً ایں جوئے را اشارت کنند کہ بالا رو
رواں شود خواجہ دریں سخن بودند آں جوئے بطرف بالا رواں شد خواجہ فرمودند من
ایں ہیچ اہم انگاہ آب جوئے بہمان طرف اول کہ میرفت رواں شد خلق بسیار آں را
مشاہدہ کردند و اعتراف نمودند بکمال ولایت خواجۂ ما حکایت کردندے کہ روزے
حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در قصر ہمارفان بر در مسجد نشستہ بودند درویشان ایشاں
از ہر طرف آمدہ بودند ازدحام و صحبت عظیم بود درویشے از طرف تاشکند بدریافت قدم
حضرت خواجہ آمد با او ہیچ التفات نکردند و فرمودند کہ خلق ما خان بواسطۂ تو زیان زدہ
شدہ اند و تو بے اجازت ما ازانجا بہ بخارا آمدہ دبہ ہیبت بطرف او نظر کردند حال او متغیر
شد و بیخود گشت و نفس از دبر مے آمد و مدتے بریں حال گذشت و از ترس حضرت خواجہ
حاضران نمے توانستند کہ در باب او کلمہ بگویند و شفاعت کنند دریں وقت درویشے
خواست کہ درخواست کند خواجہ فرمودند او را کہ تو از من مشفق تر نیستی خاموش باش چنداں
فرصت گذشت کہ تناج بچشند و درویشان خوردند آں درویش برہمان حال افتادہ بود
آخر الامر درویشان بخدمت پدر خواجہ رفتند کہ بغیر از شما کسے دیگر شفاعت ایں درویش
نمے تواند کرد ایشاں نیز فرمودند من مے ترسم بخوف بسیار نزدیک او رفتند و گفتند کہ

درویشاں را خاطر بطرف آں گناہگار نگرانست خواجہ فرمودند تا مادام کہ او بجاخان نخواہد
رفت و بنسبت خلق آں موضع تضرع نخواہد کرد تا آں خلق از زبان او بیروں آیند او را
بما راہ نیست حضرت **خواجہ** قدم مبارک را باو رسانیدند و گفتند برخیز در حال بخود باز
آمد آں درویشان کہ حال را پیش ازوے مشاہدہ کردہ بودند متحیر شدند **حکایت** کرد
درویشے کہ روزے حضرت **خواجۂ ما** قدس سرہ در اطراف قصر **عارفان** سیر میکردند
و من در قدم ایشاں بودم قصابے بود دراں نزدیک اتفاقاً چوبے بر گردن نہادہ بود
و بطرف خانۂ خود میرفت و بجہت عمارتے از **خواجہ** مددے طلبید و ازاں موضع
تا خانۂ او مسافتے راہ بود زود **خواجہ** یک طرف آں چوب را خواستند کہ بر دوش مبارک
خود گیرند من درخواست کردم با من گذاشتند اما چوں آں طرف چوب کہ گران بود لطف
نمودند و مراد کردند و آہستہ باو گفتند کہ اے قصاب مسکین بچوبے کہ ما گیریم خوش
عمارتے خواہی کرد نہ خانہ خواہدت ماند نہ روزگار دیگر روز آں قصاب را دیدم کہ دیوانہ
شدہ بود و جامہ ہا بر خود پارہ کردہ و در صحرا میگشت و آرام و قرار نداشت فرصتے چنیں
بود بس ازاں از میان خلق بر آمد و غایب شد **حکایت** کرد ہماں درویش کہ روزے
حضرت **خواجۂ ما** قدس اللہ سرہ در باغ بودند کہ ایں زمان مرقد منور ایشاں در آنجاست
و شیخ **شادی** در خدمت ایشاں بود کہ آں قصاب دیوانہ در آمد و بر خواجہ سلام کرد
و باسکونت و وقار در مقام نیاز بایستاد و بشکر لطف خواجہ مشغول شد و گفت از برکت
حضرت شما از جمیع تعلقات خلاص یافتم خواجہ بطرف منزل رفتند و فرمودند کہ بعد
از نماز دیگر حاضر گردند بعد ازاں میان آں **قصاب** و شیخ **شادی** سخنے گذشت
و ہر دو گرم شدند قصاب مسافتے راہ چوں مرغ پرید و بر سر دیوارے نشست من آں
نفس خواجہ را کہ فرمودہ بودند کہ بعد از ادائے نماز دیگر نزدیک ما حاضر گردند بآں
قصاب رسانیدم گفت کہ اشارت ایشاں قرض است از دیوار فرود آمد و نماز دیگر ادا

کردو چوں بطرف منزل خواجہ متوجہ شدیم چند قدم ما رابیش آمدند فرمودند امیر حسین چہ بودہ است زود بگو من از ابتدائے بحث تا آخر درپیش حضرت خواجہ تقریر کردم خواجہ نظر هیبت در شیخ شادی نظر کردند حالتِ عجبے در وافتاد و تغیر در و پیداشد آں قصاب ازاں متحیر شد و توجہ بحضرت خواجہ کرد و تضرع گفت ایں چہ واقعہ است خواجہ فرمودند از سبب تو شدہ است برتست کہ اورا باصلاح آری قصاب گفت من چہ کردم خواجہ فرمودند بسبب آنکہ با تو بحث کردہ است و خاطر تو از و خستہ شد او را ایں حال واقع شد تا تو ازو راضی نخواہی شد او بحال نخواہد آمد قصاب گفت من ازو راضی شدم خواجہ فرمودند سر اورا از زمین بردار آں قصاب چناں کرد شیخ شادی چشم باز کرد و در حرکت آمد آں درویش قصاب تضرع وزاری بسیار کرد تا حضرت خواجہ شیخ شادی را عفو فرمودند و آں قصاب را از نظر مبارک ایشاں احوال بزرگ پیدا شد و از دوستان حقیقی گشت حکایت کرد دانشمندے اعنی حضرت مولانا یعقوب چرخی رحمہ اللہ کہ از دوستان حضرت خواجۂ ما قدس سرہ بود پیش ازاں کہ بحضرت خواجہ پیوستگی شود و چنگ در دامن دولت ایشاں زنم محبت و عقیدہ من بحضرت خواجہ تمام بود و حالانکہ بعد ازاں کہ از اکابر علماء فاخرۂ بخارا اجازت فتوے گرفتم و عزیمت کردہ بودم کہ بوطن اصلی خود مراجعت نمایم روزے مرا بخدمت خواجہ ملاقات شد تضرع و نیازمندی بسیار کردم فرمودند ایں زمان کہ عزیمت کردی نزدیک ما آمدی گفتم دوستدار خدمتم گفتند از چہ جہت گفتم ازانکہ شما بزرگید و مقبول ہمہ خواجہ گفتند دلیل بہتر ازیں مے باید شاید کہ ایں قبول شیطانی باشد گفتم حدیث صحیح است ہرگاہ حق سبحانہٗ بدوستے برگیرد دوستے اورا در دلہائے بندگان انداز و خواجہ تبسم کردند و فرمودند ما مرید عزیزانیم حال من ازیں اشرف ایشاں دیگر شد از جہت آنکہ پیش ازیں ملاقات یک ماہ بخواب دیدہ بودم کہ مرا میگویند مرید عزیزاں شو و ایں خواب مرا فراموش شدہ بود چوں خواجہ ایں سخن فرمودند مرا آں خواب یاد آمد بعدہ از حضرت خواجہ التماس کردم کہ خاطرے با من باشد

خواجہ فرمودند از حضرت عزیزاں نیاز مندی خاطرے طلب کردہ است فرمودند در خاطر
مے گنجد چیزے با ما گذار کہ آں را بینم تو یاد آئی حضرت **خواجہ** فرمودند ترا چیزے نیست
کہ نزدیک ما گذاری کلاہ مبارک خود را با من دادند و فرمودند کہ ایں را نگاہ داری ہر گاہ کہ ایں را
بینی ما را یاد کنی و چوں یاد کنی یاد آئی و فرمودند بہار دریں سفر مولانا **تاج الدین** دشت
کولک را دریابی کہ وے از **اولیاء اللہ** است بخاطر من آمد کہ ازیں راہ بطرف وطن خود
بیروم **بلخ** کجا و دشت کولک کجا از بخارا بیروں آمدم و بطرف **بلخ** رواں شدم اتفاقاً مرا ضرورتے
پیش آمد کہ از بلخ بدشت کولک رفتم بعد از دو ماہ مرا آں اشارت **حضرت** خواجہ بخاطر آمد تعجب
بسیار کردم و بدریافت صحبت مولانا **تاج الدین** شتافتم و محبت من بحضرت **خواجہ**
قوی شد بعد ازاں بسببے واقع شد کہ بہ بخارا آمدم بملازمت حضرت **خواجہ** رفتم و ارادت
گفتم و مدتے در صحبت شریف ایشاں بودم و دراں زمان کہ داعیۂ ارادت در من پیدا شد خواستم
بکلام اللہ فال گیرم در حقیقت ایں ارادت و طریقۂ استقامت ایشاں چوں مصحف را کشادم
ایں آیہ بر آمد کہ اُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ بعد ازاں داعیۂ ارادت زیادہ شد چوں
عزیمت کردم کہ بخدمت ایشاں روم مجذوبے بود مرا بوے اعتقادے بود بر سر راہ نشستہ
دیدم با وے گفتم بروم گفت برو و ایں **مجذوب** در پیش خود خطوط کشیدہ بود گفتم ایں خطہا
را شمار کنم اگر فرد بود دلالت بر حقیقت ایں داعیہ باشد کہ اللہ فرد یحب الفرد چوں شمار کردم
فرد بود بعد ازانکہ بصحبت شریف حضرت **خواجہ** مشرف گشتم ابتدا دراں صحبت ایں فرمودند
کہ العلم علمان علمٌ ظاہری علی لسان ابن آدم وھو حجۃ علیہ و علمٌ باطنیٌ وھو النافع
وذالک علم الانبیاء والمرسلین گفتند علم دو است یکے علم است کہ ظاہر است بر
زبان ابن آدم و آں علم حجت است بر وے و دیگر علم است کہ پوشیدہ است از و آں علم است
کہ نافع است در دین و آں علم پیغمبران و رسولان است بعدہ فرمودند چوں با ایں طایفہ
نشستہ شود باید کہ از سر صدق و عاو ہمت باشید زیرا کہ گفتہ اند اذا جلستم مع اخوان

الصدق فی السر هم بالصدق فانهم جواسیس القلوب یدخلون فی قلوبکم و ینظرون الی
همکم و نیاتکم و بخبر جون محکم بعده فرمودند شب منتظر بم تا از ان ارواح عزیزان اشارت
چه شود تا بآن عمل کنیم با مامورین المامور معذور چوں شب گذشت بعد از ادائے فرض بامداد در
خلوت فرمودند مبارک باد ترا قبول کردند و فرمودند ما کسے را قبول نے کنیم اگر قبول مے کنیم زود
قبول نے کنیم تا ما ہر کس چوں آید و وقت چوں باشد بعده بیان سلسلۂ خود کردند بحضرت
شیخ **یوسف** ہمدانی رحمہ اللہ رسانیدند و فرمودند روزے حضرت خواجہ **عبد الخالق**
عجدوانی قدس سره بر استاد مولانا **صدر الدین** رحمہ اللہ تفسیر مے خواندند بایں آیہ رسیدند
کہ ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ واز استاد خود پرسیدند کہ ایں خفیہ کہ حضرت حق سبحانہ
فرمودہ است چه طریقه است اگر ذاکر بلند بخواند یا در مقام ذکر با عضا حرکت مخصوص مے کند
غیر واقف مے شود و خفیہ نمے ماند و اگر بدل میگوید الشیطان یجری فی عروق ابن آدم مجری الدم واقف میشود
استاد فرمودند ایں علم لدنی است اگر حق تعالیٰ خواسته باشد از **اہل اللہ** کسے بتو رسد
و ترا تعلیم کند حضرت خواجہ **عبد الخالق** رحمہ اللہ متوجہ مے بوده اند تا چند انکہ مردے از
اہل اللہ بایشاں رسیده و وقوف عددے را بایشاں تلقین کرده حضرت خواجہ ما قدس
سره میفرمودند کہ وقوف عددے اول خزینۂ علم لدنی است بعده مرا بوقوف مشغول ساختند
و میفرمودند تا توانی عدد فرد را رعایت کن اشارت بآں خطوط فرد کردند کہ من دلیل بر
حقیقت داعیۂ خود ساخته بودم از آں اشارت ایشاں محبت و عقیدۂ من از آنچه بود زیاده
شد **حکایت** کردہ ہمیں دانشمند کہ چوں حضرت **خواجہ** ما قدس سره مرا بوقوف عددے
مشغول کردند در واقعه چناں دیدم کہ در آب صاف بزرگ افتاده ام بعد از اں بحضرت خواجہ
رفتم فرمودند و واقعه ہمیں دلیل قبول طاعت است پس دلیل ایں است کہ دل بواسطۂ ذکر زنده
شده است سخن ایں خانواده است **بیت**

دل چو ماہی و ذکر چوں آب است — زنده دلہا بذکر در آب است

در کتاب مرصاد العباد شیخ نجم الدین رازی رحمہ اللہ آوردہ اند کہ روزے درویشے بحضرت شیخ یوسف ہمدانی قدس سرہ آمد و گفت ایں زمان نزدیک شیخ احمد غزالی قدس سرہ بودم بر سفرہ با درویشان طعام میخوردند زمانے او را غیبتے واقع شد بعدہ چنیں فرمودند کہ ایں ساعت حضرت پیغمبر را صلے اللہ علیہ وسلم دیدم کہ آمدند و لقمہ در دہان من نہادند شیخ یوسف ہمدانی قدس سرہ فرمودند تلک خیالات تربی بہا اطفال الطریقہ حکایت کرد درویشے کہ شبے مشوش حال بودم و ذوق خود را ہیچ نیافتم چوں بامداد شد بحضرت خواجہ قدس سرہ رفتم فرمودند روزے بصحبت درویشے رسیدم ساعتے گذشت دراں صحبت یکے از متابعان پہلوان محمود قدس سرہ درآمد و متابع پہلوان محمود درمے از کفش بیروں آورد و در نظر آں درویش بہاند فرمود کہ یک نکتہ دنیاوی را کہ خوارے باید داشت دیدہ نکتہ دیگر کہ نام رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم بر درہا نقش مے کنند ندیدہ آں دانشمند گفت ازاں قصہ کہ حضرت خواجہ فرمودند خاطر من نگران شد چوں بمنزل رسیدم تفحص کردم و در پایان قدم چند درمے بودہ است بدانستم کہ پریشان حالے من ازاں بودہ است۔

حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ روزے رومال بر دوش مبارک خود اندختہ بودند بر خاطر من گذشت کہ ایں طریقہ طرفہ است در حال خواجہ بدیگرے متوجہ شدند و فرمودند کسے بایکے خصومتے کردہ است و حق در طرف آں فلانست میخواہم کہ ایشاں را باہم صفا دہم و ایں رومال را ہم بادہم ایں بجہت خود نکردہ ام حکایت کرد درویشے کہ روزے مرا با اہل خود رنجشے شدہ بود و اندک فرصتے با او باز صفا کردم چوں بحضرت خواجہ قدس سرہ رسیدم فرمودند با جماعت زنان حسن معاشرت مے باید کرد من در باطن خود گفتم بہ خلاف کس میگویند در حال حضرت خواجہ فرمودند کہ حضرت خواجہ محمد بابا میفرمودند کہ اینکس مے باید کہ بطرفہا خود کشند باز در خاطر من گذشت کہ اندک خصومت بود زود صفا کردم حضرت خواجہ فرمودند تا امکانست رعایت مے باید کرد قصہ حضرت رسالت

علیه الصلوٰة والسلام را شنیده که سوی کنیز آبدست مبارک خود گرفته تا او بر سر خود آب ریخت و مینا و غسل آورد این همه از برای رعایت خواتین است حکایت کردند که روزی حضرت خواجه به نسف رفته بودند و عظ میگفتند بطریق معهود بخاطر من گذشت که چه خوش بودی اگر در نسف بودمی تا وعظ ایشان را شنودمی بعد از این خاطر بچند روز بحضرت خواجه رفتم چون به قصر عارفان رسیدم بآن باغ که حضرت خواجه بودند بر در باغ اندکی توقف کردم حضرت خواجه بیرون آمدند باین فقیر التفات کردند بعد از آن خطبه وعظ خواندند و این حدیث را روایت نمودند الفقراء الصبراء هم جلساء الله تعالیٰ یوم القیمة ای المقربون غایة القرب و فرمودند که شیخ احمد جام قدس سره فرموده اند فقر بر دو نوع است فقر اختیاری و فقر اضطراری فقر اضطراری بهتر از فقر اختیاری است اختیار حق است بنسبت بنده و دران وعظ این فقیر را وعده فرمودند به نسبت فقر و صبر حکایت کرد درویشی که روزی بصحبت شریف حضرت خواجه رسیدم لحظهٔ گذشت چنان دانستم که آن نسبتی و صفتی که از برکت نظر حضرت خواجه بمن رسیده بود هیچ نماند در خاطر من آمد که مگر آن معنی را حضرت خواجه از من باز گرفتند درین حال خواجه بدرویشی متوجه شدند و فرمودند ما هر چه داریم از آن شماست اما صید کلب غیر معلم حرام است نمی شاید خوردن حکایت کرد درویشی که یکبار حضرت خواجه ما قدس سره از من رنجیده بودند و مقدار دو هفته بملازمت حضرت خواجه نمی توانستم رفتن و درین مدت در قبض و اندوه بودم بحکم ضاقت علیهم الارض بما رحبت زمین فراخ بر من تنگ شده بود آخر عنایتی رسید از حق تعالیٰ بهمت و بازگشت کردم و ارواح بسیاری از مشایخ را و روح آن درویش را که دران نزدیک فوت شده بود شفیع آوردم چون بامداد شد مراد عیه آن شد که بحضرت خواجه روم چون رفتم و سلام گفتم حضرت خواجه تلقی بعنایت کردند پیش از درویشان را مخاطب ساختند و گفتند که ما از تو رنجیده بودیم و ترا از خاطر بیرون کرده اما چون امشب ارواح بزرگان دین و روح آن درویش متبع را که درین نزدیک فوت شده است شفیع آوردی ترا بخشیدیم و قبول کردیم بعده آن درویش گفت چون طریقهٔ حضرت ایشان در

متابعت سنت برکمال بود مرا نیز ازاں آگاہ کردند کہ فلاں مبتدع بودہ است، ذرہ از تربیت
وشفقت فرونگذاشتند حکایت کردند دراں فرصت کہ آں لشکر عظیم از طرف دشت قبچاق بجانب
آمد وآں چنداں خلق در حصار ہلاک شدند و خرابی چہار پایاں وسقط شدن را خود اندازہ نبود
درویشے بود از جملہ دوستان حضرت خواجہ ما قدس سرہ فراخ شاخے بود در الہ از لاغری و
بے قوتی از جائے خود برئے تواست خاست ماندہ بود روزے حضرت خواجہ ازاں موضع
گذر کردند آں درویش را گفتند فراخ شاخ را تربیت کن آں درویش گفت تربیت تا کے کنم
نمیدانم کہ ایں بلا کے دفعہ خواہد شد خواجہ فرمودند دہ روز دیگر ایں فراخ شاخ را تربیت کن آں
دانشمند گفت کہ من حساب کردم از برکت نفس مبارک خواجہ روز دہم آں بلا از اہل بخارا دفعہ شد
واہل اسلام ازاں درماندگی خلاص یافتند حکایت کرد درویشے کہ درہمیں ایام فتنہ و
اضطراب اہل حصار بخارا حاکمے کہ ضبط احوال حصار و تدبیر دفعہ ظالمان دیگر میکرد جمعے از خواص
خود را بحضرت خواجہ فرستاد کہ ما بکلی از حرب و کار تدبیر حصار عاجز شدیم دیگر از ما کارے نمے
آید ہر کفایتے وکشادی و نجاتے کہ ہست از حضرت شما ست خلاصی اہل اسلام از شر ایں ظالمان
اگر خواہد بود از برکت دعائے شما و درخواست شما خواہد بود وقت دستگیریست حضرت خواجہ
فرمودند ما نیز امشب پالہنگ در گردن اندازیم واز حضرت حق جل قدرہ درخواہیم باشد کہ کشادے
پدید آید چوں بامداد شد خواجہ فرمودند کہ بشارت شد کہ بعد از شش روز ایں بلا دفعہ خواہد شد ایں
بشارت را نزدیک آں حاکم حصار فرستادہ اند اہل بخارا شادمان شدند والحق چناں شد کہ
فرمودہ بودند بعد از شش روز دیگر آں ظالمان از گرد حصار بخارا بتعجیل رفتند وآں مسلمانان
ازیں بلیہ نجات یافتند حکایت کرد درویشے کہ درہمین حال درماندگی خلق بخارا حضرت
خواجہ فرمودند کہ راہگذر ما را خراب مدارید کہ قدمہائے من خراب میشود و جامہ ہائے نماز نجس میشود
تا بجہت آں دعا کنم تا حضرت حق تبارک وتعالے شما را ازیں بلا نجات دہد شبانگاہ ہماں روز
بود کہ فرمودند امشب آں شب است کہ داغ در گردن اندازیم و درخواست کنیم وچوں بامداد شد

آن ظالمان از گرد حصار بخارا بزودی رفتند واهل بخارا خلاص یافتند **حکایت** کرد درویشے
که پیش ازانکه بشرف صحبت حضرت خواجه قدس الله سره برسم ملازمت خدمت سید **امیر کلال**
نور الله مرقده میکردم چنانکه وظیفه وطریقه ایشان ذکر جهر بود در بعضے اوقات متابعت آن
مے نمودم و دران فرصت مرا بر خاتونے تعلق شده بود وخود را بر صفت پری خوانان میکردم
وچشم مے پوشیدم ومیگفتم ارواح چنین میگویند وسخنان بے فائده میگفتم روزے حضرت
خواجه ما بمنزل سید امیر **کلال** آمده بودند واتفاقاً آن شام وظیفه ذکر جهر خدمت
امیر بود چون بذکر جهر مشغول شدند خواجه زود از ان منزل بیرون آمدند وبمنزل امیر برهان الدین
که فرزند امیر کلال بودند رفتند ومن نیز در عقب خواجه رفتم بقصد آنکه ایشان را گویم که چرا موافقت
ذکر نکردید چون بمنزل امیر برهان الدین رسیدند خواجه روے بمن کردند وگفتند ترا باین چه
کار اگر ازین درویش عزیز شرم نمیداری از حضرت حقتعالے وتقدس نیز شرم نمیداری میگوی
که ارواح چنین میگویند چرا نمیگوئی که بر فلان خاتون عاشق شده ام وتعلق وهم وازین
سخنان ایشان حال من دیگر شد زود دامن مبارک خواجه را گرفتم یافتم آنچه مے جستم خواجه
دست مبارک خود را بمن رسانیدند بیخود شدم وچون بحال خود باز آمدم بخدمت **خواجه**
متعلق شدم و در ملازمت ایشان مے بودم بعده این قصه بسمع مبارک سید امیر کلال رسید
از حضرت **خواجه** شکایت کردند که فرزند من امیر برهان را ودرویش دیگر نیز را بخود متعلق
گردانیده اند وچون شکایت امیر بسمع مبارک خواجه رسید مرا وامیر برهان را از صحبت خود را
ندند نعوذ بالله از من چه عمل ناپسندیده بود که در وجود آمد که خلاف رضاے حق بود و مدتے
برین گذشت روزے مرا بحضرت خواجه ملاقات شد گفتند اے بے سعادت این
چه حالت است ترا اندکے آشنا کرده بودیم بحق تعالے باز در گمراهی افتادی گفتم سبب
خرابی نزدیک شما معلوم است فرمودند احوال اوائل واواخر خود را بحضرت امیر سید کلال
بگو وباز نمائی که مارا آشنا کرده بودند مارا منع کردید بران اشارت **خواجه** بخدمت سید امیر کلال

نتم و حال خود را گفتم و در آن زمان خلق بسیار حاضر بودند امیر فرمودند هر کجا مقصود تو کفایت
میشود برو بر فور بحضرت خواجه آمدم و باز بسعادت هدایت رسیدم **حکایت** کردند
از همین درویش که گفت امیر برهان را نیز خواجه تربیت میفرمودند و بر من سابق بود
هرگاه که مرا با وی ملاقات میشد احوال باطنی مرا غارت میکرد و مرا عریان میساخت با خود
تامل کردم واجب آن نمود که احوال بحضرت خواجه عرض کنم روزی باین عزیمت بحضرت
خواجه رسیدم فرمودند بشکایت آمده گفتم بلی فرمودند در آن زمان که امیر برهان بتو توجه مینماید
بگو من نه بستهٔ ایشانم بعده چون باو رسیدم خواست که بهمان طریقه بمن مشغول گردد گفتم من
نه بستهٔ ایشانم اشارت بحضرت خواجه کردم حالش دیگر شد و هوش از وی زایل گشت و من بعد
هرگز نتوانست که بطریق گذشته در من تصرف کند **حکایت** کردند که بر زبان حضرت
خواجه ما قدس سره بنسبت بیان آن حال که میان ایشان و خدمت سید امیر کلال
نور الله مرقده این سخن بسیار میگذشت در حضور و غیبت ایشان چون مرغ روحانیت
طالب از بیضهٔ بشریت بواسطهٔ تربیت صاحب دولتی بیرون آمد بعد ازان پروازگاه
آن مرغ را جز حضرت اله دیگر نمیدانند قد علم کل اناس مشربهم **حکایت** کردند که در مرض اخیر خدمت سید
امیر کلال قدس سره اصحاب را بمتابعت حضرت خواجه ما قدس سره اشارت فرمودند
بنابر صحت حال ایشان در آنچه بر ایشان گذشت اصحاب از خدمت سید **امیر کلال** سوال
کردند که ایشان در ذکر جهر متابعت شما نکردند امیر فرمودند عمل ایشان به از دیگران است
آنچه بر ایشان میگذرانند بنابر حکمتی است سخن خلفای خانوادهٔ **خواجگان** است قدست
اسرارهم اگر نزا بیرون آوردند ستر بس و اگر از خود بیرون آمده هنر بس چنانکه گفته است قطعه

یکی است عشق لیکن بحضور می‌نماید | وین احولان جنس او دو چار می‌نماید
صدیق با محمد در هفتم آسمانست | هرچند او بظاهر در غار می‌نماید

و صاحب مرصاد رحمه الله در تفسیر او که مسمی ببحر الحقایق است در معنی این آیت قل فاتوا

بلکتاب من حسنا لاله هوا هد ے سنهما انبعہ ان تشمد صادقین بصحت شل این حال ہست بہ نسبت
صادقان اہل طلب اشارت فرمودند واللہ سبحانہ یقول الحق وھو یہدی السبیل
حکایت کرد درویشے کہ خواجہ ما قدس سرہ مرا بشغلے بطرفے فرستادند واتفاقاً ہوا گرم
بود در وقت مراجعت در سایہ درختے نشستم و بر درخت تکیہ کردم و بخواب رفتم حضرت خواجہ را
دیدم عصائے بزرگ در دست مبارک ایشان قصد من کردند و فرمودند این چہ جائے خوابست
برخیز من از ہیبت آں خواب برخاستم دیدم کہ دو گرگ بر بالائے سر من ایستادہ اند زود برخاستم
و متوجہ قصر عارفان شدم چوں نزدیک رسیدم خواجہ بر سر راہ ایستادہ بودند فرمودند کسے
در چناں موضع تکیہ کند حکایت کردند از مولانا عارف کہ از خلفائے سید امیر کلال
بودند رحمہ اللہ کہ فرمودہ اند دراں فرصت کہ از عیادت خواجہ بہاالدین قدس سرہ
بطرف شہر بخارا میرفتیم جمعی از درویشان بخارا دراں راہ نیز بودند دراں میاں یکے ایشانرا
نفی کرد و او را منع کردیم کہ تو ایشاں را نمے شناسی در حق اولیاء اللہ گمان بد نمے تواں برد
و بے ادبی نمے باید کرد آنکس ہمچناں نفی میکرد دریں حال زنبورے از ہوا بدہان او در آمد
و دہان او را فگار کرد چنانچہ بدرد عظیم مبتلا شد و بے آرام گشت ہمہ درویشان او را گفتند کہ
بواسطہ بے ادبی بتو ایں رسید آنکس بسیار گریست و توبہ و انابت کرد جماعت حاضران ازاں
حال در تعجب شدند حکایت کرد درویشے کہ روزے جمعی از درویشان در حضور حضرت
خواجہ ما قدس سرہ کباب میکردند من بے ادبی کردم دزدیدہ پارۂ کباب خوردم چوں کباب
را پیش خواجہ حاضر آوردند چنانکہ طریقۂ ایشاں بود کہ بر متابعت سنت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم
کسانے را کہ بخدمت پختن طعام و سفرہ مشغول بودندے ہر کسے را لقمہ دادندے ہر کس از ایشاں
را لقمہ دادند و مرا ندادند مرا در خاطر گذشت کہ چرا مرا لقمہ ندادند حضرت خواجہ توجہ بمن کردند و
فرمودند کباب دزدیدہ خوردن و طمع لقمۂ ما نیز کردن بیرون راہ ہست حکایت کرد درویش
غدیوتی کہ حال من ایں بود کہ مقدار دہ فرزند از من فوت شدہ بود از حضرت خواجہ التماس

کردم کہ فرزندے ندارم امید دارم کہ از برکت دعائے شما حضرت **حق** سبحانہ مرا فرزندے بدہد و او را حیات بسیار باشد حضرت خواجہ فرمودند در خواستم از لطف الٰہی تو میا نبیستم بعدہ از برکت دعائے ایشاں مرا دخترے شد چند روزے گذشتہ بیمار شد بحضرت **خواجہ** رفتم فرمودند جان را جان میباید داد برہ بحضرت ایشاں بردم آں فرزند صحت یافت و عمر دراز یافت ایں ضعیف ایں قصہ را ازاں درویش شنیدم بعد از ولادت آں فرزند او بچندیں سال بود وہنوز در حیات بود **حکایت** کرد ہمیں درویش کہ بار دیگر بحضرت **خواجہ قدس سرہ** رفتم و التماس دعاے کردم بجہت پسر قبول فرمودند و مرا پسرے شد از برکت دعاے ایشاں بجہت پیراہن او نزد ایشاں رفتم فرمودند تو برو پیراہن نفرستادند و آں پسر فوت شد چوں بحضرت ایشاں ملاقات شد فرمودند از ما دعاے پسر درخواست کردی پسر شد اما امید است کہ حق تعالےٰ ترا بدعاے درویشان دو پسر دہد و بایں دو پسر بسند کن باشد کہ ایشاں را حیات بسیار باشد بعدہ از برکت دعائے حضرت **خواجہ** مرا پسرے شد قریب سنے گذشت بیمار شد بحضرت **خواجہ** رفتم فرمودند او فرزند ماست ترا با رنجوری او چہ کار بسیار بیمار بیمار شود باز صحت یابد بعدہ باز مرا پسرے شد دراں فرصت کہ ایں ضعیف در عنایت آثار لطف **الٰہی** را در قلم مے آورد آں درویش با آں دو پسر خود دراں مجلس حاضر بود

حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت **خواجہ ما قدس سرہ** در قصر **عارفان** در نماز شام و خفتن مرا امامت فرمودند و در زمان استقبال قبلہ فرمودند کہ بطرف چپ محراب متوجہ مے باید بود و دریں معنی مبالغت نمودند بعد از نماز در خاطر من گذشت کہ من ہمہ روز بکار زراعت مشغول بودم و ماندہ شدہ مرا ایں سخنان چہ کار آید چوں شب بخواب رفتم حضرت **خواجہ** کعبہ را معاینہ نمودند و فرمودند بنا و داں کعبہ نظر کن کہ ہر گاہ بطرف چپ محراب ایں مسجد متوجہ مے باشی قبلۂ تو ہست مقابل ناو داں کعبہ خواہد بود بامداد چوں بمسجد حاضر شدم در عقب خواجہ نماز بامداد گذاردم روئے بامن کردند و گفتند ایں درویش

منتسبیت که در صحبت ما است او را بگوییم که در وقت استقبال متوجه بطرف چپ محراب باش میگوید که من مانده شده‌ام مرا این سخنان بچه کار
آید شب مر ا مشغول بایست شد تا وقت معاینه دیدار را یقین حاصل شد که بطرف چپ محراب متوجه میبایست شد حکایت کردند و از
خدمت مولانا حافظی بخاری یعنی حضرت خواجه محمد پارسا که اورع زمان و تذکرهٔ خانوادهٔ خواجگان اند قدس الله اسرارهم که در وے گفتند
که عم من مولانا حسام الدین خواجه یوسف رحمه الله که از خواص باریافتگان صحبت شریف
خواجه ما بودند قدس الله سره در باغ خود در سفید مون بودند و اتفاقاً تابستان بود و
هوا در غایت حرارت حضرت خواجه در نیم روزے از شهر بخارا به سفیدمون آمدند و عم من خواجه
یوسف بمقدم شریف ایشان قوی شادمان شدند دران مجلس حضرت خواجه متوجه بخواجه
یوسف شدند و فرمودند درین وقت بجهت آن آمدیم که مارا خبر کردند که درین نزدیک شما را ازین
عالم نقل مے باید کرد و فرمودند بعد از شما او خواهد بود بشارت باین ضعیف کردند و فرمودند این
باغ و منزل شما بفرزندان برادر شما خواجه یحیی انتقال خواهد کرد و حال آنکه خواجه یحیی در قید حیات
بودند خواجه یوسف ازان اعلام حضرت خواجه گران خاطر شدند و آثار حزن در ایشان ظاهر
شد حضرت خواجه فرمودند اندوه فایده نمے کند خوشحال مے باید بود و صفت بسط و حضرت
خواجه پدید آمد بطریق مسارت بخواجه یوسف سخنان بسیار گفتند در لحظهٔ آنچنان صفت حزن
خواجه یوسف بصفت بشاشت متبدل گشت و تبسم بسیار کردند و بحکم المؤمنُ حیٌّ فی الدارین
نگران حیات آن عالم شدند بعده خواجه فرمودند که من درین هوائے گرم بجهت این سخن
آمده بودم و در همان ساعت بطرف شهر بخارا رفتند بعده باندک فرصتے آن قصه واقع
شد که جماعتے که صورت تغلب داشتند بسلطان روزگار بیرون آمدند و عوام شهر بخارا با ایشان
موافقت نمودند و آن فتنهٔ عظیم و خرابی بسیار پیدا آمد و بیشتر شهر بخارا را سوختند و دران اثنا
خواجه یوسف بسعادت شهادت رسیدند و مراد آن اعلام حضرت خواجه متحقق گشت و بعد از
مدتے پسر عم من خواجه یحیی فوت شدند و آن باغ سفیدمون و آن منازل خواجه یوسف
تمام بفرزندان خواجه یحیی انتقال کرد و جمیع آن سخنان حضرت خواجه بظهور آمد و سبب مزید یقین

ہن شد حکایت کردند کہ بعد ازیں قصہ باغ سفید مول بعضے از حکام و رؤسائے شہر بخارا اتفاق کردند کہ بسلطان روزگار بیروں آیند خدمت خواجہ یوسف را با جمعی از اہل اتفاق بحضرت خواجہ قدس سرہ فرستادند کہ عزیمت ما دریں کار رفع شر ظلم طلمہ است از اہل اسلام توقع از حضرت خواجہ آنست کہ دریں کار با ما موافقت فرمایند خواجہ فرمودند از فقیری چہ آید و آن جمع ہیچاں درخواست میکردند خواجہ بنوعے آں جمع را عذر خواستند و بعدہ فرمودند کہ ایں جمع را دریں کار اخلاصے نیست و ایں فتنہ عظیم است ایں شہر را خواہند بسبب ایں جماعت سوختن از ما موافقت مے طلبند اگرچہ بظاہر موافقت نمائیم اما پیش ما معلوم است و درویشان کہ در آں زمان در صحبت خواجہ حاضر بودند چنیں تقریر کردند کہ حضرت خواجہ را از آمدن خواجہ یوسف باں جمع دشوار آمد و در آخر آنچنانکہ بر لفظ مبارک ایشاں گذشتہ بود بظہور آمد شہر بخارا را سوختند و آں چنداں خرابی باہل بخارا راہ یافت حکایت کردند درویشے کہ در قرشی یوم در خلوتے با جماعتے رقص کردم و فوطۂ نیکی داشتم بقوال دادم بعدہ بمہمے از خانہ بیروں آمدم دراں حال حضرت خواجہ قدس سرہ از طرف کش رسیدند و اتفاقاً ہیچکس از قرشی از درویشان پیش از من بخدمت ایشاں ملاقات نکردہ بود بر حضرت ایشاں سلام کردم جواب سلام باز نفرمودند چوں بمنزل رسیدند ہیچکس نیز التفات نکردند و در خلوت با من چنیں گفتند کہ ہر شفقتے کہ کردہ شود مے باید کہ با فقیر خویش کردہ شود و بشارت بقصۂ فقیر کردند بجہت فوطہ و فرمودند در طریقۂ ما ذکر جہر و رقص نیست از آں اشارت ایشاں حال بر من دیگر شد بعدہ مرا مدتے در صحبت شریف خود راہ ندادند آخر الامر تا جمعے از درویشان مرا در حضرت خواجہ شفاعت نکردند مرا بخود راہ ندادند و سر رشتۂ نسبت خود را نیافتم حکایت کرد درویشے کہ من در موضعے ساکن بودم کہ نزدیک بود بقصر عارفان و گاہ گاہ بقصاے مشغول مے بودم و دراں موضع عزیزے رمۂ گوسفندے داشت روزے حضرت خواجہ قدس سرہ مرا گوسفندے دادند کہ نگاہدار و من ایں گوسفند را در رمۂ آں عزیز گذاشتم بعد از فرجانتے مرا فرمودند کہ آں گوسفند ما را

قصابے کن ومن دراں کار تاخیر کردم روز دیگر مرا و آں عزیز را طلبیدند و متوجہ باو شدند
فرمودند احوال شب ما را بگوے آں عزیز گفت شب در رمۂ چہار صد گوسفند من دزد در آمدہ
است و آں یک گوسفند خواجہ را بردہ است درویش قصاب گفت من ازاں واقعہ در خجالت
شدم بجہت آنکہ در شارتِ خواجہ تقصیر کردم زود قیمتِ آں گوسفند را بطریق تضرع بحضرت
خواجہ بردم و گفتم غرامتِ ایں بر من است گناہ من کردہ ام خواجہ فرمودند ایں وجہ را من قبول نکنم
بسبب آنکہ دوش بحضرت حق تعالےٰ عرضہ داشتہ ام کہ آں گوسفند من فدائے راہ تو باد و
عوضِ آں گوسفند دہ گوسفند خواستہ ام بعدہ من و آں عزیز منتظر آں نفس بودیم در ہماں روز وقت نماز دیگر
درویشان خواجہ از طرف نسف آمدند و دہ گوسفند آوردند محبت من بحضرت ایشاں زیادہ شد
و آں عزیز از جملۂ محبان ایشاں شد **حکایت** کرد ہمیں درویش کہ فصل زمستان بود و ہوا
بغایت سرد بود شبے بر من غسل واجب شد بسبب مانع قوی کہ واقع شد نتوانستم کہ آب گرم
سازم و غسل آرم و نماز بامداد گذارم از حد بیروں در بار شدم درین حال حضرت خواجہ بخانۂ من رسیدند
بر حضرت خواجہ سلام کردم فرمودند مرا کہ فلاں شخص سخت مکدر شد از غایت دہشت و بیخودی بر
زبان من سخنے گذشت حضرت خواجہ فرمودند کہ با من منکر میشوی بر تو غسل واجب شدہ
است و عظیم تقصیر کردہ و نماز بامداد بر تو فوت شدہ است و ایں زمان میگوئی کہ مکدر نیستم خجالت
من ازاں قوی بسیار شد و حس و حرکت در من ہیچ نماند والحق مشاہدۂ ایں واقعہ موجب مزید
یقین و محبت من شد بحضرت خواجہ **حکایت** کرد درویشے کہ دراں فرصت کہ حضرت
خواجۂ ما قدس سرہ در خراسان بودند روزے از طوس بطرف مشہد میرفتند در راہ سوارے
پیش آمد و از مرکب پیادہ شد و خدمت کردہ و چند دینارے بحضرت خواجہ آورد و نیازمندی
بسیار نمود خواجہ فرمودند کہ ازیں عدلے بوئے نیاز مے آید صورت حال را باز نمائی سوار
گفت سہ ماہ است کہ ہفت شتر من غائب شدہ است خواجہ فرمودند عدلے را ہر گیر و فتیلہ شتران
مو تر سند با آں عدلے را بگیریم انگاہ فرمودند زود خواہی یافت بعد از اندک فرصتِ مدت آں

سوار آمده گفت شتراں را یافتم از برکت نفس شما و از جملهٔ محبان شد **حکایت** کردند کہ
حضرت **خواجہ ما** قدس سرہ روزے در غدیوت بودند شیخ شادی بحضرت خواجہ رسید
تومی در بسط و سرور خواجہ فرمودند خوشحالے داری خدمت کرد و گفت از برکتِ دریافت
قدوم شریف حضرت خواجہ است خواجہ فرمودند ایں بسط نواز ما نیست خواجہ ایں فرمودند
و شیخ شادی را بکارے فرستادند چوں از پیشِ حضرت خواجہ بیروں آمدند خواجہ فرمودند ایں
بسط شادی از حق است در راہ چند تنگہ زر یافتہ ست و بداں التفات نکردہ است بعد
ازاں موشیخ شادی آمد خواجہ از وے پرسیدند چہ عمل از تو در وجود آمدہ است شیخ شادی گفت
در خدمت شما مے آمدم چند تنگہ زر دیدم در خاطر من آمد کہ اینہا را از نظر خلق بردارم باز استغفار
کردم و گفتم مرا بایں چہ کار است مصلحت آنست کہ بہیچ وجہ بایں چیز التفات نکنم چوں سہ قدم
گذشتم در من ایں صفت پیدا شد خواجہ فرمودند ہر کہ حق را بر غیر حق گزیند کمینہ سعادت
او ایں باشد **حکایت** کرد درویشے کہ سبب محبتِ من بحضرت **خواجہ** قدس سرہ آں بود
کہ من در سمرقند مے بودم وصفتِ بزرگے احوال و کرامات و مقامات خواجہ را از صادر و وارد
بسیار مے شنیدم داعیہ در من پیدا شد کہ در بخارا روم و چنگ در ذیل سعادتِ ایشاں زنم
چوں عزیمت کردم والدۂ من مرا چہار دینار عدلی داد و گفت شاید کہ ترا بکار آید چوں بخارا
رسیدم بصحبت شریف حضرتِ خواجہ مشرف شدم بعدہ از درویشان ایشاں درخواست کردم
کہ از حضرت خواجہ درخواہید تا مرا بہ بندگی قبول فرمایند و از راہ صدق طلب نیازمندی بسیار
پیش آوردم آں درویشان حال مرا در حضرت خواجہ عرضہ داشتند خواجہ از احوال گذشتۂ من
پرسیدند آنگاہ فرمودند معاملت مے باید تا ترا قبول کنیم من گفتم چیزے از دنیا ندارم خواجہ فرمودند
بے ایں ترا قبول نمے کنیم و من ہماں افلاس خود را عرض میکردم و در آں زمان جمعی از درویشان
حاضر بودند خواجہ متوجہ درویشاں شدند و فرمودند چہار دینار عدلی دارد کہ در فلاں موضع از
شلو جامہ گرفتہ خود نہادہ است او چوں میگوید کہ چیزے ندارم من چوں اشراف حضرت خواجہ

مشاہدہ کردم حالم دیگر شد زود آں چہار دینار در حضور ایشان آوردم وگذشتم وخواجہ آں را قبول نکردند دراں جمع کودکے بود ایستادہ اشارت فرمودند کہ ایں عدلے را باو دہد۔ بنابر اشارت ایشان چوں عدلی را دادہ شد درحال چوں کلوخ آں عدلی بطرفے انداخت من شرمسار وخجل شدم بعدہ حضرت خواجہ ازاں دہ بطرف غدیوت رفتند ودرانجا صحبت عظیم شد انجا نیز اصحاب حاضر بودند بجہت من از خواجہ درخواست کردند اتفاقاً دراں صحبت کودکے بود حضرت خواجہ باز فرمودند کہ آں عدلی را بایں کودک بدہ او نیز بہماں صفت آں عدلی را انداخت باز خجالت من زیادہ شد وبغایت نومید گشتم اصحاب از جہت من عذر بسیار خواستند **خواجہ** فرمودند صفتِ بخل بسیار بغایت مذموم است خاصہ در راہِ حق **مصرعہ**

کمتریں چیزے دریں رہ سر بود

درم ودینار را اینجا چہ قدر آنگاہ لطف نمودند ومرا بہ بندگی قبول کردند **حکایت** کرد درویشے کہ مرا بایکے نزاعے شدہ بود وخاطر او از من خستہ گشتہ اتفاقاً من در ولایت **نسف** بودم بعد از چند روز مرا عزیمت شد کہ بطرف **بخارا** رفتم چوں بحضرت خواجہ ملاقات کردم با من ہیچ التفات نکردند ہر چند تدبیر کردم وکبار اصحاب را شفیع آوردم مرا قبول نکردند اما ایں مقدار سخن فرمودند کہ تا من ازیں بخارا بہ نسف نخواہم رفت وآنکس کہ تو با او نزاع کردہ وخاطرش از تو خستہ شدہ است عذر نخواہم خواست سلام ترا علیک نخواہم گفت چند روز در **بخارا** بودم وبضرورت بطرف نسف باندوہ وبار وقبض عظیم متوجہ شدم ودایم منتظر قدوم حضرت **خواجہ** مے بودم بعد ازاں خواجہ لطف نمودند واز بخارا بہ نسف آمدند چوں دراں موضع کہ من درانجا ساکن مے بودم رسیدند بہیچ چیز وہیچکس مشغول نشدند درحال بمنزل آں کس کہ من با او نزاع کردہ بودم رفتند وروئے مبارک خود را بر آستانۂ آنکس مالیدند وعذر بسیار خواستند وذکر من کردند وفرمودند ایں گناہ او نکردہ است من کردہ ام آنکس از حال خود رفت اضطراب وگریہ بسیار کرد بعد ازاں از من عفو کردند واز تائبان ومحبان حضرت خواجہ شدند

واں خلق سعی جمیل ایشاں و آمدن ایشاں از بخارا بہ نسف بجہت رفع آزار خاطر مشد شئے
دراں ولایت مشہور شد و سبب محبت جمعی شد بحضرت ایشاں **حکایت** کرد ہمیں درویش
کہ در یک فرصت کہ در ولایت نسف بسیار بے آبے شد ہمہ زراعت خراب شد صحاب
خواجہ قدس سرہ در نسف بسیار بودند بواسطۂ بے آبے مرا بحضرت خواجہ بخارا فرستادند چوں
بحضرت خواجہ ملاقات کردم فرمودند صحاب نسف خوشند نزا بجہت آب فرستادند و بر لفظ
مبارک ایشاں گذشت کہ ایں بار شمارا ازینجا آب فرستیم و مرا فرمودند توقف کن زمانے گذشت
باران باریدن گرفت و ہر ساعت بقوت تر میشد آں روز بارید و روز دیگر مرا اجازت فرمودند
ہمچناں باران سے بارید تا بنسف رسیدم دراں سہ شباں روز متصل باران مے بارید و از
برکت **حضرت** خواجہ ہمہ ولایت نسف سیراب شد **حکایت** کرد درویشے کہ روزے
حضرت **خواجہ** ما قدس سرہ باجمعی از درویشان در حمام بودند و بعضے قدم مبارک ایشانرا
مے مالیدند و من در مقابلۂ ایشاں نشستہ بودم دریں اثنا یکے را از مردم حمام داعیہ پیدا شد کہ بر
قدم مبارک حضرت خواجہ آب ریزد پیش از انکہ قدم مبارک ایشاں را بسعادت آب ریختن
مشرف گردد برقدم من بوسہ داد انگاہ برقدم حضرت خواجہ آب ریخت من از عمل او خجل شدم
حضرت خواجہ آں حالت را بنور فراست معلوم کردند و بلطف مرا از بار خجالت بیروں آوردند
وچنیں فرمودند کہ آنکس کہ نیاز مند بود از در نیاز در آمد چوں از ما خورد تر بودی از در تو در آمد
حکایت کرد ہمیں درویش کہ در غدیوت بودم و از برکت شیخ **شادی** بصحبت حضرت
خواجہ قدس سرہ مشرف مے گشتم و شیخ شادی نصیحت بسیار میفرمودند کہ ہر طرف کہ حضرت خواجہ
باشند مے باید کہ وقت استراحت ہمہ ما قدم دراز نکنیم روزے در تابستان مرا اتفاق فتاد کہ
از غدیوت بقصر عارفان بحضرت **خواجہ** روم و در راہ در گرم گاہ در سایہ درختے تکیہ کردم و دو
پائے مرا جانورے گزید و بغایت متالم گشتم باز تکیہ کردم کرۃ سوم نیز ایں حال واقع شد در تامل شدم کہ ایں چہ حالت است
آں نصیحت شیخ شادی مرا یاد آمد چوں نظر کردم پائے من بطرف قصر عارفان بود و چوں تفحص کردم خواجہ آنجا بودند دراز داشتم

کہ این تادیب مرا ازین جہت بودہ است **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق** والدین عطاء اللہ
تربتہ کہ روزے در فصل زمستان حضرت خواجہ ما قدس سرہ درویش امیر حسین را فرمودند کہ ہیزم
بسیارے جمع مے باید کرد چوں آں مقدار ہیزم کہ اشارت ایشاں بود جمع شد روز دیگر برف
عظیم آمد تا چہل روز برف متعاقب بارید درچناں حال حضرت خواجہ بطرف خوارزم متوجہ شدند
و شیخ شادی در قدم ایشاں بود چوں بکنار آب حرام کام رسیدند حضرت خواجہ شیخ **شادی** را
فرمودند قدم برآب مے باید نہاد و گذشت شیخ شادی توقف کرد مکرر فرمودند بہیبت در و نظر
کردند بیخود شد چوں بحال خود آمد قدم درآب نہاد و رواں شد و حضرت **خواجہ** در عقب او میرفتند
چوں از آب گذشتند خواجہ بشیخ شادی خطاب کردند کہ بنگر ہیچ موضعے از موزۂ تو تر شدہ است
پائے شیخ **شادی** نظر کرد بقدرت الٰہی ہیچ جائے تر نشدہ بود بعدہ حضرت **خواجہ**
شیخ شادی را فرمودند ترا بطرف شہر بخارا مے باید رفت و برگشت ہرچند تضرع و زاری کرد کہ
در خدمت شما باشم اجابت نفرمودند و گفتند اشارت چنیں شد کہ شادی را برگردان کہ او نیز احتیاج است
چوں او بازگشت فرمودند کہ عنایت الٰہی در رسید و در ہژدہ ہزار عالم ولایت برمن کشادہ گشت
بعدہ یگانہ بطرف خوارزم رواں شدم آخر روز بہ بنجان کہ از دہ ہائے بخارا ست رسیدم و شب در
مسجد آں دہ بودم الہام مے رسید کہ والدۂ تو ترا از مادر خواست کرد اجازت بطرف خوارزم رفتن نیست
بطرف والدہ بقرشی مے باید رفت اتفاقاً اہل آں دہ بمسجد حاضر نشدہ بودند خبر کردم تا حاضر
گشتند ایشاں را نصیحت کردم توبہ و انابت کردند **حکایت** کرد درویشے کہ حضرت خواجۂ ما
قدس سرہ فرمودند کہ بنا برآں اشارت بخوارزم نرفتم و چہار مویز گرفتم و بقدم توکل بطرف والدہ
بقرشی روانہ شدم و برف بغایت عظیم مے آمد چوں بہ بوندق کہ سرزمین بخارا است از طرف نسف
رسیدم نماز خفتن شدہ بود دراں حال کاروانے بشتاب مے آمد و مے گفتند چہ حالت است
وقت فرود آمدن کاروان نماز دیگر مے بود تا وقت خفتن ما را دوانیدن چوں مرا دیدند ہمہ
یکبار گفتند زہے بزرگ خدائے را جل جلالہ کہ ما را دوانید و باینجا رسانید حکمت این بودہ است

من چوں ایں سخن از اہل کاروان شنیدم گفتم من از اں جماعت نیستم کہ طعام ایں کاروان را بخورم زود در راہ درآمدم بطرف نسف متوجہ شدم ناقل گفت من خورد سال بودم در حضرت ایشاں گستاخی کردم و سوال کردم کہ در آں راہ طعام خورد ید فرمودند بلے باز سوال کردم کہ کہ بواسطۂ غیر یا بیواسطہ حضرت **خواجہ** تبسم کردند و گفتند اسرار مرداں را فاش مے کنی من دہشت خوردم و خاموش شدم **حکایت** کرد درویشے کہ اول چیزے کہ از حضرت **خواجہ ما** مشاہدہ کردم و سبب محبتِ من شد بحضرت ایشاں ایں بود کہ روزے در بازار بخارا بر دکانے نشستہ بودم حضرت **خواجہ** بر دکان من آمدند و از شمائل **سلطان العارفین ابو یزید** قدس سرہ العزیز ذکر میکردند تا چند انکہ سخن ایشاں بجائے رسید کہ فرمودند در مقامات سلطان چنیں مذکور ہست کہ اگر گوشۂ فوطۂ خود را بکسے رسانم آنکس شیفتۂ من شود و در عقب من روان گردد خواجہ فرمودند من میگویم اگر آستین خود را جنبانم جمیع اہل **بخارا** از خورد و از خورد و بزرگ والہ و حیران شوند خانہ و دوکان را گذارند و در عقب من رواں شوند ایں چنیں گفتند و دست مبارک در آستین کردند دریں حال چشم من بر کنار آستین ایشاں افتاد حالتِ عجیبے در من واقع شد بیخود شدم و در دوکان افتادم و زمانِ بسیار براں حال گذشت چون بحال خود آمدم سلطنت محبتِ حضرتِ ایشاں تمام بر وجود من مستولی شدہ بود خانہ و دوکان را پدرود کردم **حکایت** کرد درویشے کہ روزے کہ دراں فرصت حضرت خواجۂ ما قدس سرہ از طوس بواسطۂ استدعائے ملک **حسین** بہرات رفتند و ببوستان سرائے ملک درآمدند و بہر جا کہ میگذشتند نظرے میکردند از دربان و خدم و حشم و اعیان و ارکان و ندما و وزرائے ہمہ از حال خود میرفتند **حکایت** کرد درویشے کہ روزے حضرت **خواجۂ ما** قدس سرہ بمنزل من رسیدند قوی خوشحال شدم در خانۂ من آرد نبود و در ہماں روز خروار آرد آوردم خواجہ فرمودند ایں آرد را خرج مے سازد و از حال کمی و بسیاری ایں آرد بانہیچکس اعلام مکن حضرت خواجہ مدت دو ماہ در منزل ایں ضعیف بودند دائما درویشان و دوستان بواسطۂ

قدم شریف ایشاں مے آمدند وازاں آرد طعام پختہ مے شد وآں آرد برحال خود بود بعدازانکہ
خواجہ رفتند مدت بسیار ازاں آرد خرچ کردہ میشد وآرد برحال خود بود بعدہ چوں نفس بسیار کہ
خواجہ را خلاف کردم وباہل اولاد قصہ را گفتم دیگر آں برکت نماند ومشاہدہ آں معنی سبب مزید
یقین من شد در کمال ولایت حضرت خواجہ حکایت کرد درویشے کہ رتن اول کہ حضرت
خواجہ ما قدس سرہ ازطرف بیت اللہ بولایت مازندران رسیدند خدمت مولانا سیف الدین
ابہری کہ از اکابر علمائے روزگار خود بودند ودراں سفر ہمراہ خواجہ بودند وایشاں را محبت بصحبت
حضرت خواجہ بسیار شدہ بود وایں ضعیف را در خدمت مولانا بخوارزم فرستادند از خوارزم از مولانا
اجازت خواستہ بطرف بخارا متوجہ گشتم ومعلوم کردم کہ ہنوز حضرت خواجہ در مرو اند از بخارا احرام
دریافت حضرت جناب ایشاں کردم درویشے عزیز کہ از درویشان حضرت خواجہ بود از
تاشکن رسید بہمیں عزیمت وبامن موافقت کرد اتفاقاً درراہ میان من وآں درویش سخنے گذشت
وازو کلمۂ ظاہر شد کہ بنسبت حضرت خواجہ گستاخے بود چوں بآں موضع رسیدیم کہ حضرت خواجہ در آنجا بودند شب بیگانہ شدہ بود
مارا معلوم نبود کہ منزل خواجہ کدام ست وکسے ہم نبود تا از منزل خواجہ مارا اعلام کند دریں حال بخیر بدر خانۂ رسیدم
درخاطر کششے پیدا شد کہ حلقہ بر در آں خانہ زنم طلب کہ دست بر در آں خانہ رسانیدم حضرت
خواجہ از درون نام مرا گفتند چوں در آمدیم وقت مصافحہ آں درویش تاشکنی را مصافحہ نکردند وتا
مدت دہ روز در بار قبض عظیم بود بواسطۂ آں کلمہ کہ در راہ ازو ظاہر شدہ بود تا آنگاہ کہ والدۂ حضرت
خواجہ او را شفاعت نکردند از وعفو نفرمودند وازاں بار عظیم خلاص نیافت حکایت کرد
درویش محمد زاہد کہ در اوائل طلب روزی در صحبت شریف حضرت خواجہ قدس سرہ
بودم در صحرائے واتفاقاً فصل بہار بود سلخنے گذشت مرا آرزوئے خربزہ شد از حضرت
ایشاں طلب کردم ودراں نزدیک جوئے آبے بود اشارت فرمودند کہ بکنار جوئے برو چوں
بکنار جو رفتم خربزۂ بابا شیخے بغایت تازہ دیدم کہ در آب مے آمد چنانکہ گوئی ایں ساعت از پالیزہ
بیروں آمدہ است آں را گرفتم وبواسطۂ آں حال من دیگر شد ویقین من در کمال ولایت ایشاں

زیادہ گشت حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ در غدیوت در
منزل درویشی بودند من چوں دراں منزل درآمدم معلوم کردم کہ مجلس باخوف و باہیبت است
و شیخ شادی در بار است زمانے گذشت شیخ شادی را در تن شور افتاد و حال او متغیر گشت بعدہ
حاضران مجلس از حضرت خواجہ بجہت شیخ شادی درخواست کردند و عفو طلبیدند خواجہ فرمودند
از وسوال باید کرد کہ واقعہ او را چہ سبب پیش آمدہ است درویشان ہرچند شیخ شادی را سوال
کردند کہ بر شما چہ گذشتہ است کہ حال چنیں شد ہیچ سخن نگفت خواجہ فرمودند او سخن گفتن نمیتواند
بسبب آنکہ آں فراخ شاخ کہ او را شادی کاہ بکراہت دادہ است در اندرون شادی درآمدہ
است و او را شاخ میزند ما چہ کنیم شادی خود کردہ است بعدہ خواجہ فرمودند صورت حال
آں بود کہ مولانا عبدالعزیز را بنزدیک او فرستادیم تا از وے یک خروار کاہ طلبد در آں زمان
کہ کاہ را در جوال میکردہ است بکراہت بودہ است چوں عبدالعزیز آں کاہ را آورد فراخ شاخ را
ما آں کاہ را نخورد و درویشان غدیوت باز از خواجہ بجہت شیخ شادی درخواست کردند خواجہ
او را در حرکت آوردند و بخود آوردند بعدہ حضرت خواجہ از شیخ شادی پرسیدند کہ در زمان
کاہ دادن چہ میگفتی شیخ شادی گفت میگفتم اے خواجہ مخدوم من فقیرم و مرا اندک کاہ است
و شما پادشاہید از ہر کہ کاہ مے طلبید منت میدارد از من چہ کاہ مے طلبید پس شیخ شادی
تضرع بسیار کرد تا خواجہ از و عفو فرمودند حاضران قصۂ آں شاخ زدن فراخ شاخ را از و
پرسیدند گفت آنچناں بود کہ حضرت خواجہ تقریر کردند حکایت کرد درویشے کہ چوں بسعادت
قبول حضرت خواجہ قدس سرہ مشرف گشتم و محظوظ الطاف ایشاں شدم بہاں کسے کہ
پیش از دریافت صحبت ایشاں مشغول مے بودم روزے در بازار بودم واتفاقاً مبلغے سودا کردہ
بودم حضرت خواجہ بدوکان من آمدند و پرسیدند چہ مقدار سودا کردۂ گفتم مقدار آں بر من
روشن نیست فوطہ گذاشتند و آنچہ سودا شدہ بود دراں فوطہ ریختند و بردند چوں شام شد رفتم
جماعتے کہ در منزل بودند ہر نوع چیزے طلبیدند من عذر گفتم قصہ را شرح کردم ناگاہ از

کید نفس و وسوسۂ شیطانی سخنے کہ دلیل کراہت بود از من صادر شد بیگاہ شب شدہ بود در ہماں
ساعت حضرت خواجہ یکے از درویشانِ مخصوصِ خود آں فوطہ را باں وجہ فرستادند بارے
عظیم بر من مستولی گشت در خلا و ملا بتحقیق دایم توبہ و انابت و استغفار میکردم آنچہ بر من گذشت
چوں حضرت خواجہ آں بار مرا بحقیقت دیدند لطف نمودند و مرا از بارِ بے ادبی بیروں آوردند
حکایت کرد شیخ شادی کہ سحرگاہے بود حضرت خواجہ ما قدس سرہ از غدیوت بطرف
شہر بخارا میرفتند و من و درویش محمد زاہد در رکاب ہمایونِ ایشاں بودیم چوں روز شد بشہر
بخارا رسیدند بمنزل اخی محمد در آمدند رفتند و اورا فرمودند از بازار بجہتِ ما طعام بیار ولیکن از
فلان دوکان نگیری اخی محمد چوں طعام آورد بحجرہ و آنکہ قدم در منزل نہد حضرت خواجہ اورا
فرمودند ترا نگفتیم از فلان دوکان طعام بگیری کاہلی کردی و ازاں یک دوکان دیگر طعام
بگرفتی حاضران چوں تفحص کردند عدلی آں دوکان از تمغا بودہ است ازاں اشراف حال ایشاں
دیگر شد و سبب مزید یقینِ جماعتے شد حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ
تربتہ کہ روزے عجوزے درمے چند از خانۂ تمغاچی آورد کہ معاملت حضرت خواجہ است من
آں را قبول نکردم کہ ایشاں چیز ایں طایفہ قبول نمیکنند و لحظہ گذشت بحضرتِ خواجہ رفتیم بر دروازہ
کلاباد در منزل درویشی بودند کہ از درویشانِ ایشاں بود و مادرِ آں درویش صالحہ بود و خلق او
تقرب مے نمودند چوں بدرِ خانۂ آں درویش رسیدم اتفاقاً ہماں عجوزہ از درِ خانۂ او بیروں آمد
و حالانکہ حضرت خواجہ در حجرۂ آں درویش تکیہ کردہ بودند ساعتے گذشت باایں ضعیف
فرمودند ایں زمان در خواب چنیں دیدم کہ دو گوشہ جغرات آوردند و کچہ در آنجا چوں کچہ را در
جغرات زدم مارے بیروں آمد حضرت خواجہ ایں خواب را با من مے گفتند خادمۂ مادرِ ایں
درویش دو گوشۂ جغرات و کچہ آورد بحضرت خواجہ گذشت خواجہ تبسم کردند و گفتند عجب خوابیست
کہ در حال آنچہ دیدہ شد بظہور آمد تفحص مے باید نمود تا حقیقتِ ایں جغرات معلوم شود چوں تفحص
نمودند چنانچہ ایشاں فرمودہ بودند بظہور آمد بعدہ من قصۂ آں عجوزہ را تمام شرح کردم خواجہ از

حقیقت آں حضرات پرسیدند ظاہر شد کہ از ورہائے آں عجوزہ خریدہ بودند آں درویش و والدہ اش وخانوادۂ او متحیر شدند از مشاہدۂ آں حال بعدہ حضرت خواجہ آں درویش را گفتند والدۂ خود را نصیحت کن ہر کہ نیاز پیش از راہ خلاص وعقیدہ بیارد بے تحقیق کردن آں را قبول کردن نمے شاید گرفتن چیزے از کسے بغایت دشوار است ہر چیز ہر کسے را نمیشاید گرفتن والدۂ آں درویش توبہ کرد کہ من بعد از کسے چیزے نگیرم حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت خواجۂ ما قدس سرہ با من خطاب کردند کہ بفلاں طرف میرویم بعد از مدت پانزدہ روز انشاء اللہ تعالےٰ خواہیم آمد چوں آں مدت گذشت حضرت خواجہ آمد مرا بر ایشاں سلام گفتم فرمودند آں صباح دوشنبہ بر توچہ گذشتہ بود من متحیر شدم دگریستن بر من غلبہ کرد بعد ازاں حضرت خواجہ آں خاطر را کہ بر من گذشتہ بود بیان فرمودند وگفتند ایں چنیں قصورات واقع مے شود اما حکمت در گذرانیدن قصور شکستِ نفس است چنانکہ ایں زمان مرترا ہست پس ازاں لطف نمودند واز من عفو کردند حکایت کردند نجم الدین وادرک کونیشی رحمۃ اللہ کہ گفت در یک فرصت حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در قرشی بودند ومن در بخارا بودم ناگاہ آواز حضرت خواجہ بگوش من رسید کہ مراے طلبند بیقرار شدم وتوقف نتوانستم کرد در آنزمان از بخارا متوجہ نسف شدم روز دیگر وقت نماز پیشین بود کہ بقرشی رسیدم وبصحبت شریف حضرت خواجہ شتافتم جمعے از درویشان قرشی حاضر بودند بعدہ از ایشاں ہمچنیں شنیدم کہ گفتند وبروز حضرت خواجہ گفتند کہ مارا درویشے است در بخارا مولانا نجم الدین وادرک نام او را طلب نمایم تا فردا نماز پیشین بیاید حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین رحمۃ اللہ از امیر برہان الدین کہ فرزند بزرگ سید امیر کلال قدس سرہما بود کہ گفت حضرت خواجہ بہاء الحق والدین قدس سرہ در منزل ما بودند در سوخارے من از حضرت خواجہ التماس کردم کہ مرا اشتیاق مولانا عارف است رحمۃ اللہ وایشاں در نسف اند خاطر شریف متوجہ گردانید تا مولانا عارف زود تر بیایند خواجہ فرمودند مولانا عارف را زود طلبیم تا بیاید پس ازاں حضرت خواجہ بر بام خانقاہ با امیر

برہان برآمدند وسہ کرت گفتند مولانا عارف انگاہ گفتند مولانا عارف آواز مارا شنیده و
باین طرف متوجہ شد میر برہان الدین گفت چوں مولانا عارف از نسف بخارا آمدند واز
بخارا بسوخار آمدند از خدمت مولانا سوال کرده شد از قصۂ طلب داشتن حضرت خواجہ
قدس سره فرمودند در فلاں روز در فلان ساعت با اصحاب نشستہ بودیم کہ آواز خواجہ بگوش
من رسید کہ مے طلبیدند زود از نسف متوجہ بخارا شدم حکایت کردند خواجہ علاء الحق
والدین عطر الله تربتہ کہ حضرت خواجۂ ما قدس سره در دیہے بودند از دہ ہائے بخارا درویشان
در صحبت شریف ایشاں حاضر بودند حضرت خواجہ از میان آں جمع برخاستند وفرمودند مولانا عارف
در نسف ورقشلاق خواجہ مبارک در خدمت مولانا بہاء الدین نشستہ اند و مارا طلبیدند فے
الحال حضرت خواجہ از بخارا متوجہ نسف شدند در وقتے گفت دراں زمان کہ حضرت خواجہ بخدمت
مولانا بہاء الدین بقشلاق رسیدند مولانا عارف فرمودند بخواجہ کہ ما تا شمارا سہ کرت طلب
نکردیم نزدیک ما نیامدید و مولانا عارف دراں حال بخدمت مولانا بہاء الدین حاضر بودند
حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور الله مرقدہ شامے بود حضرت خواجہ ما
قدس سره با جمعی از درویشان بربام خانۂ درویش عطا بودند ودراں نزدیک قصر عالی بود
امیرے کہ در شہر بخارا بود آں شام بربام آں قصر بود وجماعتے از قوالاں در صحبت آں امیر بودند
وجمع دیگر رقص میکردند وغلبہ ونعره وشغب آں گروه بقوت بود حضرت خواجہ فرمودند اینہا
نہ بیاندر داز قبیل ملاہے است واستماع آں مشروع نیست نمے باید شنود تدبیر آنست کہ پنبہ در
گوش کنیم تا دیگر آں آوازہا نشنویم بمجرد آنکہ حضرت خواجہ اینچنیں فرمودند دیگر ما ہیچ یک از آں
آوازہا نشنودیم واحوال ہمہ متحیر گشت چوں بامداد شد گروہے کہ در جوار منزل آں درویش عطا
بودند وطریقۂ درویشان خواجہ را معلوم کرده بودند کہ حضرت خواجہ خلق را از حضور صحبت ملاہے
واستماع آں بقدر امکان منع میکنند درویشاں را گفتند شما شب را چوں گذرانیدید باندیشہ
باندیشہ ہائے آوازہائے قوالاں وغلبۂ آں جمع کہ رقص میکردند درویشان خواجہ آں گروه را

جواب دادند کہ ما آں آوازہا بواسطۂ عنایتِ حضرت خواجہ ہیچ نشنیدیم و قصہ را بتمام شرح کردند
آں گروہ تعجب بسیار کردند و ظہور آن از ولایت سبب محبت جمعی شد بحضرت خواجہ حکایت
کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ تربتہ کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ دراں صحبت
کہ در طوس بودند روزے فرمودند مے باید کہ بزیارت معشوق طوسی رویم جمعی از درویشان
نیز در قدم ایشاں بودند خواجہ چوں بمزار معشوق رسیدند گفتند سلام علیک یا معشوق
طوسی خوش ہستی از مرقد معشوق آوازہ آمد و علیکم السلام خوشیم دراں جمع یکے بود کہ اورا
بحضرت خواجگان قدس اللہ اسرارہم انکارے بود حال او بغایت متغیر گشت و مضطرب
بسیار کرد ازاں صفتِ انکار باقرار آمد حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ
تربتہ کہ یکے از درویشان خواجۂ ما قدس سرہ پارۂ سیب آوردہ بود خواجہ فرمودند ساعتے صبر
فرمایند و آں سیب را نخورید کہ سیب تسبیح میگوید بیت

ہمہ ذرات در نطق اند لیکن　　　تو بے سمعی نمیدانی شنودن

والحق چناں بود کہ حضرت خواجہ فرمودند بعضے از حاضران صریح تسبیح آں سیب را میشنودند
حکایت کرد دانشمندے فقیہ صالح کہ از جملۂ مقبولان خدمت خلافت پناہے خواجہ علاء الحق
والدین بود کہ گفت دراں فرصت کہ در خدمت مولانا سعد الدین قرشی کہ مقتدائے
خلق نسف بودندے بودم روزے مولانا شرح بزرگئے و ولایت خواجہ بہاء الحق والدین
قدس سرہ میکردند و از شمایل ایشاں بسیار ذکر کردند و از جملہ آں فرمودند کہ روزے حضرت
خواجہ فرمودند ایں ضعیف را مے باید کہ بباغ شما رویم اتفاقاً فصل زمستان بود چوں بباغ
رسیدیم در نظر من بغایت بیطراوت نمود گویا خارستانی و شورستانی است خواجہ فرمودند
باغ شما این است حال عجبے در من تصرف کردہ بود گفتم آرے آنگاہ خواجہ فرمودند باغ شما
را سبز و باطراوت سازیم تا یقین شما زیادہ شود و آنگاہ فرمودند نظر کنید چوں نظر کردم چوں گلستان
پر از ریاحین مشاہدہ کردم با خود گفتم ایں باغ از ما نیست خواجہ فر... وند ہماں باغ شما است

چوں زمانے گذشت آں باغ را بر حال اول دیدم در یک ساعت از برکت عنایت خواجہ آں باغ بدو حالت مشاہدہ کردم وایں سبب مزید یقین من شد **حکایت** کردند از شیخ خسرو کرمینی کہ گفت یک کرت مرا طلب دریافت صحبت شریف حضرت **خواجہ** قدس سرہ پیدا شد در وقتیکہ خربزہ زمیچی پختہ بود واتفاقاً ماہ رمضان بود نماز بامداد گذاردم واز کرمینہ متوجہ شہر بخارا شدم بملازمت حضرت خواجہ ویک درویش بامن بود واز برکت توجہ خواجہ وقت نماز دیگر بود کہ بقصر عارفان رسیدہ شد حضرت خواجہ در باغے بودند کہ ایں زمان مزار منور ایشاں درانجاست وخدمت مولانا حسام الدین خواجہ یوسف باجمعی از علما کہ محبان خواجہ بودند نیز حاضر بودند نماز دیگر را بجماعت گذاردہ شد حاضران تعجب بسیار کردند **حکایت** کردند ہم از شیخ خسرو کرمینی کہ یک کرت حضرت **خواجہ ما** قدس سرہ مرا از طرف بخارا بطرف کرمینہ رواں ساختند حالتے از برکت خاطر مبارک ونظر ایشاں بامن ہمراہ بود شامے بود کہ از بخارا متوجہ کرمینہ شدم اتفاقاً فصل تیرماہ بود درہماں شب بکرمینہ رسیدم بخانہ رفتم و زمانے گذشت آرام وقرار نداشتم بحمام رفتم وحمامے را بیدار کردم ودر حمام درآمدم ولحظۂ توقف کردم پس ازاں بیروں آمدم وبمسجد رفتم ودر مسجد بوریا نبود دبخانہ رفتم وخادم را گفتم تا داراز گوشہ بگیرد با او بکنار آب حرام کام رفتم ویک خروار خاشاک بہ مسجد آوردیم انداختیم وزمانے دراز درمسجد نشستیم آنگاہ سپیدہ دمید ایں ہمہ از برکات التفات حضرت خواجہ بود تا قل گفت مسافت شہر بخارا وکرمینہ دوازدہ فرسنگ است **حکایت** کردند درویشے کہ من درغدیوت بودم حضرت **خواجہ** قدس سرہ بنام من وبنام درویشے دیگر مکتوب فرستادند کہ فراخ شاخ بانزدیک فلان درویش است شما ہر دوے توقف نزدیک او روید وآں فراخ شاخ را بسمل کنید ودریں کار ہیچ تقصیر وتاخیر مے باید کرد پس من وآں درویش زود رفتیم وخلقے را جمع کردیم تا تو انستیم فراخ شاخ خواجہ را گرفتن ودرحال درنظر آں مردم گاو را بسمل کردیم چوں شکم او را شگافتند ہمہ آں مردم تعجب کردند بواسطۂ آنکہ دراندروں آں فراخ شاخ چند

جائے علامت زحمتے پیدا شده بود که اگر ساعتے تاخیر میگذشت از بسمل آں فراخ شاخ
هلاک میشد و حالانکه حضرت خواجه مدت دو سال بود که آں فراخ شاخ را ندیده بودند
واز کسے هم حال او را نشنیده و بواسطهٔ مشاهدهٔ آں حال بسیار کس صاحب عقیده شدند
حکایت کرد درویشے که پیش از آنکه بحضرت **خواجه** مشرف گردم بایکے از اهل بخارا شریک
شدم و بجهتِ تجارت بطرف کش رفتم و بعده او توقف کرد و من از انجا بقرشی آمدم و در کار و کسب مشغول
مے بودم روزے چند گذشت بیمار شدم و در چنیں حال نیز درد از گوش من غائب شد قوی پریشان
خاطر شدم و براں حال دوازده روز گذشت ناگاه حضرت خواجه نزدیک من آمدند و گفتند ما ایں
روز دریں ولایت درآمدیم احوال تو چیست من از طرف بیماری و شریک نالیدم فرمودند در
باطن تشویش دیگر است من گفتم دوازده روز است که درد از گوش من غایب شده است
خواجه فرمودند زود خواهی یافت خاطر خوش دار چوں آخر روز شد همسایهٔ من آمد که درد از گوش
تو بر در ایستاده است من از کمال بصیرت و بشارتِ ایشاں در شگفت شدم **حکایت** کردند
شیخ **شادی** که چوں بنظرِ قبول حضرت **خواجه** قدس سره مشرف شدم عالم فدا و ایثار بر من
سهل شده بود اتفاقاً مرا صد دینار عدلی بود روزے اهل خانهٔ من گفت که ایں را خرجی داریم
بواسطهٔ ضعف یقین با او دراں سخن موافقت کردم و بشهر بخارا رفتم و آں صد دینار را موزهٔ کیمخت
و هر نوع چیزے خریدم و اتفاقاً چناں کردم که از راه قصر **عارفاں** بدیوت رفتم چوں بحضرت
خواجه رسیدم فرمودند شادی بشهر بخارا بچه سبب رفته بودی من گفتم اندکے کار بود خواجه فرمودند
آں موزهٔ کیمخت و هر چیزے که گرفتهٔ حاضر کن زود آں را پیش خواجه بردم گفتند باقی آں صد
صد دینار عدلی را بیار بحضرت خواجه بردم روئے بمن کردند و گفتند که اگر دینار میخواهی کوه را
بعنایت الٰهی زر مے سازم اما در عالم فقیریم التفات ما بامثال ایں چیزها نیست کارخانهٔ
ایں طائفه ورائے ایں عالم است هیچ چیز ترا کم نخواهد آمد چرا ذخیره مے کنی بعد ازیں ایں
چنیں نکنی **رباعی**

هیچ مائی و هیچ ماکم سنے　　　وزپئے ہیچ ہیچ ماغم سنے
زندہ بر پشت پشتِ گورستاں　　　گر بمیریم ہیچ ماتم سنے

حکایت کردند خواجہ **علاء الحق** والدین طیب اللہ مشہدہ کہ چوں بسعادت صحبت حضرت **خواجہ** قدس سرہ مشرف گشتم برادرے داشتم از من بزرگتر قوی منکر بود حضرت خواجہ را و مرا ملامت میکرد در ہر محلے کہ چرا بصحبت ایں درویش میروی دراں فرصت او را اتفاق شد کہ مبلغے از مال خود را بہ برادر کہ خورد تر بود بطرف تجارت فرستاد در ہماں نزدیک شہر **بخارا** دزداں اموال او را بردند چوں خبر بہ برادر بزرگتر رسید در اندوہ و اضطراب شدہ آرام و قرار از و زایل گشت و ہر لحظہ میگفت تدبیر ایں کار چیست من چوں آں حالت بیقراری او را مشاہدہ کردم گفتم ایں را تدبیر ہست گفت چوں گفتم اگر ایں را بسمع حضرت خواجہ رسانیدہ شود امید است کہ بتوجہ خاطر مبارک ایشاں ایں اموال بحاصل آید بعدہ من ایں قصہ را بحضرت خواجہ عرض کردم و تضرع و نیازمندی برادر را باز نمودم خواجہ فرمودند انشاء اللہ زود کفایت شود خاطر جمع میباید داشت بعد ازاں آنحضرت بجہت کفایت ایں مہم از منزل بیروں آمدند در حال سواری پیش آمد زود از مرکب پیادہ شد و شرائط تعظیم بجاے آورد خواجہ فرمودند از منزل بجہت کفایت کارے بیروں آمدیم اول تو ما را پیش آمدی در خاطر ما گذشت ایں سر را با تو گویم چوں با و گفتند او گفت ایں قصہ از برکت توجہ خاطر شما کفایت شود و آں اموال بحصول خواہد پیوست در ساعت رفت و خبر کیفیت حصول را بحضرت **خواجہ** آورد و دوم را گفت مصلحت ایں است کہ با برادر خوردتر شما ہر دو بطرف آں فلاں باغ روید کہ آں جماعت دزداں دراں باغ اند حضرت خواجہ ما ہر دو برادر را بطرف آں باغ کہ آں سوار اعلام کردہ بود فرستادند چوں بآں باغ رسیدیم پیش آں جماعت دزداں را دیدیم کہ آں اموال را در میان خود نہادہ اند و میخواہند کہ قسمت کنند چوں از آمدن ما واقف گشتند در حال بر مرکبات سوار شدند و دست بسلاح بردند برادر خوردتر من چوں آں حال را مشاہدہ کرد قوی در خوف شد من او را گفتم از برکت نظر حضرت خواجہ

بہیچ املے بما نخواہد رسید بارد خاطر شریف ایشاں درحال آں جماعت ہر کسے بطرفے متفرق شدند و ایں احوال تمام حاصل آمد در زود ترین اوقات ایں خبر باں کیفیت ببرادر بزرگتر من رسید دانست ایں فتح و کفایت از وسطہ توجہ خواجہ شدہ است وآں معنے سبب کمال محبت برادر من شد بحضرت خواجہ قدس سرہ وآں ہمہ انکار باقرار و اعتقاد مبدل گشت و صاحب یقین شد بہ نسبت ظہورات ایشاں **حکایت** کرد درویشے کہ دوستے داشتم او را کنیزک ترکیہ بود از وغائب شدہ بود و مرا دیک کس دیگر را درخواست کرد کہ کار خود را گذارید و بکار من مشغول گردید و دراز گوشی یا جرہ گیرید و بہر طرف تفحص او روید و دریں اثنا مرا بحضرت خواجہ در بازار ملاقات شد قصہ را بایشاں عرض کردم عنایت کردہ فرمودند آنکس را بگو کہ تو بہم گفتند تو نیز بکار خود مشغول باش انگاہ فرمودند خاطر جمع دارید کہ آں کنیزک بہیچ طرف نرفتہ است معاملہ ما قبول کردن آں نفس خواجہ را بصاحب کنیزک رسانیدم شاد شد و معاملہ قبول کرد چوں نماز پیشین شد خواجہ پرسیدند کہ از کنیزک خبرے شد صاحب کنیزک گفت کہ بمنزل نرفتہ ام تا از حال کنیزک پرسم پس بمنزل رفتہ پیش از انکہ با اہل خانہ سخنے گویم اہل خانہ من بمصلحتے و گنجینہ در آمد سید بزرگے بود بر سر آں چیزے پوشیدہ دید اتفاقاً آں چیز را بر داشت کنیزک را در اں سبد نشستہ دید زود از و گنجینہ بیروں آمد و از حال کنیزک با شوہر گفت نظر کرد شوہر را متغیر دید از سبب تغیر حال پرسید شوہر قصہ را از اول تا آخر با اہل خانہ گفت او نیز متحیر شد و ہر دو محب و معتقد حضرت خواجہ شدند و ہر کہ آں قصہ را شنید او نیز معتقد گشت **حکایت** کرد آں درویش بعد از آں قصہ روزے عزیزے مرا گفت کہ کنیزکے ترکیہ داشتم دو سال است کہ از من غائب شدہ است و معاملہ قبول کردہ ام من آں قصہ را بحضرت خواجہ قدس سرہ عرضہ داشتم فرمودند کنیزک آں عزیز پیدا مے شود اندک مدتے بریں گذشت آں عزیز تقاضا کرد خواجہ فرمودند دو سہ روز دیگر صبرے باید کرد کہ محل صبر است اتفاقاً دوکان آں عزیز بہ دوکان من نزدیک بود روزے بیکے بدوکان آں عزیز آمد و سوال کرد کہ کنیزک ترکیہ غائب کردہ آں عزیز

(حاشیہ: ۱۵۰ دکی ۲۰۰ خ)

گفت بلے دو سال است و صفت اورا گفت آنحضرت گفت کہ ایں کنیزک کہ تو میگوئی در فلان دہ است و آں عزیز شادمان شد خلق ازاں حال بسیار تعجب کردند **حکایت** کردند خواجہ علاء الحق والدین طابت تربتہ کہ دراں فرصت کہ عبداللہ فرعن در مملکت ماوراءالنہر حاکم بود و بطرف بخارا آمدہ بود عزیمت آں کرد کہ در نواحی بخارا بصید بیروں آید و خلق ولایت را حکم کرد کہ بجہت صید بیروں آیند اتفاقاً حضرت خواجہ در بعضے از نواحی بخارا بودند چوں خلق آں موضع بصید بیروں آمدند ایشاں نیز باں خلق موافقت کردند چوں ہر کسے بطرفے بصید رفتند تلے بود در آں نزدیکے حضرت **خواجہ** برآں تل برآمدند و برگوشۂ بنشستند و کہنہ خرقۂ خود را لمے دوختند در اثنائے آں بر خاطر ایشاں گذشت کہ عزت اولیا بحق است از بنجا بودہ است کہ سلاطین عالم سر بر آستان ایشاں نہادہ اند درہمیں حال سوارے بالباس ملوکانہ آمد و از اسپ پیادہ شد و بتعظیم و احترام تمام بر حضرت خواجہ سلام گفت و بادب بیامد و در طرف آفتاب بایستاد چوں ساعتے گذشت حضرت **خواجہ** سر برآوردند و گفتند در چہ کارے او گفت در صید بودم ناگاہ جاذبۂ در باطن من پیدا شد و بے اختیار مرا بدیں طرف آورد و چوں بایں موضع رسیدم حضرت شمارا دیدم مرا میلے تمام بخدمت شما بحاصل آمد ایں سخن را بادب و حرمت تمام گفت و آنگاہ اظہار طلب کرد و تضرع و نیازمندی بسیار نمود والتماس التفات کرد خواجہ فرمودند مرا بگذار فقیرے ام دریں دہ بودم **عبداللہ** فرعن خلائق را بصید بیروں آورد و من بایشاں موافقت کردم چوں مرا صلاحیت ایں کار نبود بدیں جانب آمدم چوں **خواجہ** ایں سخن گفتند آں سوار گفت بارے شما مرا صید کردید بعد ازاں **خواجہ** برخاستند و آں خرقہ را بر دوش مبارک خود نہادند و بطرف صحرا روانہ شدند حضرت **خواجہ** ساعتے راہ قطع کردند و ہنوز آں سوار پیادہ در عقب ایشاں بہ نیاز تمام میرفت حضرت خواجہ بہیبت سوے او نظر کردند دیگر ہیچ نتوانست کہ در عقب ایشاں رود متحیر برجائے بماند **حکایت** کردند کہ در کرمینہ از درویشان و محبان و متابعان حضرت **خواجہ** ما قدس سرہ بسیار بودند درویشے ازیں جمع با امیرزادۂ کہ در کرمینہ بود اختلاطے داشت یک روز آں امیر

درویش را جفا کرد و ناسزائے بسیار گفت و بہ نسبتِ حضرتِ خواجہ نیز بے ادبی کرد آں درویش
خستہ خاطر نزدیک شیخ خسرو آمد درویشان جمع بودند او را گفتند درویشاں را دریں راہ امثالِ
ایں بارہا بسیار مے باید کشید انبیا، و اولیا، را چندیں جفا و ناسزا گفتند تحمل میباید کرد باشد کہ
حق سبحانہ و تعالےٰ از برکت حضرتِ خواجہ او را دشنائی کرامت کند روز دیگر آں امیر زادہ
بصحبت درویشانِ حضرتِ خواجہ آمد و گفت توبہ کردم کہ بعد ازیں ہیچ درویشے را سخن نگویم
دوش در خواب دیدم کہ در دریائے افتادم حضرت خواجہ مرا ازاں گرداب خلاص دادند
و من در نظر ایشاں توبہ کردم و عذر بسیار خواست درویشان او را گفتند مبارکباد کہ بسعادت
رسیدی چوں او بمنزل خود رفت بعد از نماز پیشین یکے آمد کہ فلاں امیر زادہ دیوانہ شدہ است
و جامہ ہا بر خود پارہ کردہ در صحرا مید ود و پائے برہنہ و سر برہنہ و جمعی از متابعان او در عقب
او رفتند بعضے درویشان چوں بمنزل او رسیدند متعلقان او را بر مرکب نشاندہ بمنزل آوردہ
بودند و پائے او قوی مجروح شدہ بود و اضطراب میکرد چوں زمانے درویشان بنزدیک
او نشستند اضطراب او کمتر شد و بخود آمد از وے پرسیدند کہ سبب ایں احوال چہ بود گفت چوں متعلقان
من معلوم کردند کہ من توبہ کردہ ام مرا ملامت کردند و سخنان باطل بسیار گفتند و مرا بشرب
خمر دلالت کردند و الحاح بسیار نمودند کہ یک قدح بخور ناچار بوسوسۂ شیطان یک قدح
گرفتم خواجہ را دیدم کہ در خانہ در آمدند بصفتے و ہیبتے کہ آں را شرح نتواں کرد قصد من کردہ
خواستند کہ چیزے بر من زنند چوں من آں حالت را مشاہدہ کردم مرا از خود خبر نماند و حالت
آں امیر زادہ چناں بود کہ از الم قدم نوحہ مے نالید بواسطۂ آنکہ میخے در قدم او رفتہ بود
و نتوانستن کشید در خواست کرد درویشاں را کہ مرا زود تر بہ بخارا بحضرت خواجہ رسانید کہ
شفائے ظاہر و باطن من بسبب نظر قبول ایشان است در حال درویشان او را در محفہ
نشاندند و بطرف بخارا روان ساختند چوں بہ بخارا بحضرت ایشاں رسیدند او را قبول کردند
و صحتِ ظاہری و باطنی او را بحاصل آمد امارت و حکومت را گذاشت و تا آخر حیات در صحبت

درویشان راسخ بود حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ مرا بطرف خوارزم بمصلحتے روانہ ساختند جمعی از بخارا نیز با من ہمراہ بودند چوں در خوارزم در کاروانسرائے نزول کردیم و ہر کس از ما بکار خود مشغول گشتیم روزے آں جمع مرا ناسزائے بسیار گفتند و بحضرت خواجہ نیز بے ادبی بسیار کردند و بعضے از ایشاں دراں جفا مبالغت نمودند من ازاں حال قوی خستہ خاطر شدم و بحضرت خواجہ توجہ کردم و دہ کس را از مردم کاروانسرائے نیز حاضر کردم و گفتم من شیخے دارم وایں جمع نیز شیخے دارند اگر شیخ ایشاں بر صواب بود بر مال من یا بر جان من زند و اگر شیخ من بر صواب باشد بر مال ایشاں یا بر جان ایشاں زند گفتم اثر ایں سخن امروز یا فردا ظاہر شود آں روز گذشت روز دیگر بامدادے یکے آمد کہ در خانۂ فلاں کس کہ یکے از منکران بود آنچہ بودہ است دزد بردہ است وایں خبر باہل ایں کاروانسرا نیز رسید ہمہ ازاں تعجب کردند مرا بآں صاحب واقعہ ملاقات شد گفت واقع آں چہ نفس بود کہ دیروز در کاروانسرائے بر تو گذشت گفتم بے ادبی نسبت باولیاء اللہ خطر دین و دنیا وارد بعد ازیں قصہ ساعتے در کاروانسرا جمعی نشستہ بودیم و آتش کدوسے پختند چنیں گفتند کہ از ہراست مردے آمدہ است ومیگوید با فلان بخاری بوے دارم آنکس کہ او را خدمت میفرماید میگوید غلام من است آں فرزند من است کہ در آمدن قرغن بہرات او را اسیر کردہ بودند و حالانکہ آں بخاری از منکران بود و در جواب دعوے مرد ہروے میگفت من ایں غلام را در بخارا بچہار صد خریدہ ام لحظۂ گذشت آں غلام را مرضے شد و اندک زمانے فوت شد شورے وفغانے در کاروانسرا افتاد و از مطالعۂ ایں احوال آں دہ کس و اہل کاروانسرا قوی در حیرت شدند و میگفتند آں چہ سخن بود کہ تو گفتی دیروز کہ اگر شیخ من بر صواب بود بر جان شما زند یا بر مال و اہل انکار خجل و شرمسار گشتند و ازاں داوری و انکار بمقام استغفار آمدند حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ در غدیوت در منزل شیخ شادی بودند اتفاقاً فصل زمستان بود و ہوا بغایت سرد بود و شب بیگاہ شدہ بود خواجہ

ودند شادی آتش بکن تا گرم شویم شیخ شادی بطلب آتش بیروں رفت و بمنزل پدر من
وچراغ نبود و ایشاں تکیہ کردہ بودند پرسید کہ آتش ہست مادر من جواب داد کہ ہست و
آنکہ شیخ شادی چیزے ناداشت کہ باں آتش گیرد چیزے طلب کرد مادر من گفت در فلاں
ے کاسہ ہاست آنکہ بہتر باشد بگیرید شیخ **شادی** در کاسہ آتش گرفت وچوں آتش
حضرت **خواجہ** گرم شدند و فرمودند شیخ شادی از چہ جائے آتش آوردی از منزل
فقیر شیخ شادی قصہ را شرح کرد خواجہ فرمودند ایں زمان باں منزل رو وہر چہ شنوی
بائی شیخ شادی چوں بمنزل پدر من رفت او را در ذکر یافت بحضرت **خواجہ ما عرض**
با مداد پگاہ مادر من بحضرت خواجہ رفت و از غدیوت و کوفین درویشاں بسیار جمع بودند
ت **خواجہ** از مادر من پرسیدند کہ چہ آرزو داری امروز طلب کن حال ایں بود کہ پدر
ر و خواہر من در ذل بندگی مالکان غدیوت بودند مادر من از جہت خود و خواہر من
ع بسیار کرد و گفت ما ایں دو ضعیفہ طاقت ذل بندگی آں جماعت نداریم خواجہ فرمودند
ختر تو زود خلاص خواہید شد اما سخت بخلے کردی اگر اہل بخارا در سخاوتی بتو مے بخشیدم
ک فرستے از برکت نفس حضرت خواجہ ما مادر و خواہر مرا آزاد کردند و بعد ازاں پدر من
خلاص یافتیم و دین و دنیائے ما معمور شد **حکایت** کردند دراں فرصت کہ حضرت
جہ ما قدس سرہ از قرشی بسنزل رفتند در آں زمان شیخ **خسرو** با جمعی از درویشانِ
بنہ متوجہ دریافت صحبت شریف حضرت ایشاں شدند چوں بنانکن رسیدند شنیدند
جہ کہ در سوال اند شیخ خسرو گفت در خاطر چنیں میگذرد کہ حضرت **ایشاں** درکشائی
ہوں باں طرف توجہ نمودند از نانکن درویشے با ایشاں موافقت کرد و کچکول حلوائی پیش
د شیخ **خسرو** گفتند ایں را بحضرت **خواجہ** مے باید برد وقت صبح بود کہ بکشائی رسیدند
باسنے حضرت خواجہ مشرف گشتند از اطراف خلق جمع شدہ بودند چوں کچکول حلوا را
ضور خواجہ گذاشتند فرمودند آں کودک دیوانہ را طلبید کہ وے آخر روز از ما حلوائی

سے طلبید ساعتے گذشت کودک برہنہ را آوردند آں حلوا را پیش او نہادند و گفتند حلوا
سے طلبیدی بجز آں جمع کہ دی آخر روز در حضرت خواجہ بودند متحیر شدند از سبب تحیر
پرسیدہ شد چنیں گفتند کہ دی آخر روز ایں کودک دیوانہ از خواجہ حلواے طلبید فرمودند
صبر کن بامداد دوستان حق تعالےٰ خواہند آمد و حلوا خواہند آورد حکایت کردند حضرت
خواجۂ ما قدس سرہ در نواحی کرمینہ در کنار آب حرام کام نزول فرمودہ بودند و طعام میخوردند
و شیخ خسرو بسط تمام داشت و در خدمت خواجہ ایستادہ بودند خواجہ بطرف شیخ خسرو نظر کردند
و فرمودند تو انی حاضران در تعجب شدند کہ ہیچکس سخن نمیگوید خواجہ ایں سخن بچہ معنی میگویند
بعدہ از شیخ خسرو پرسیدہ شد کہ آنچہ خواجہ فرمودند بشما اشارت بچہ بود شیخ خسرو فرمود
چوں قدوم میمون حضرت خواجہ بکرمینہ رسید و فقیران آں موضع بلقاے ایشاں مشرف
شدند و من از ذوق صحبت ایشاں در عالم نے گنجیدم دراں حال در خاطر من آمد کہ وقتیکہ
حضرت رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام بمیان صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین میرسیدند
چندیں فداہا و قربانہا میکردند مرا چیزے نیست یکے فرزند دارم او را فداے ایشاں کنم
ایں سخن در خاطر من بود و درویشان طعام میخوردند خواجہ روئے بمن کردند و فرمودند توانی
صورت حال ایں بود ہر کہ ایں سخن را شنید بحضرت ایشاں متعلق شد حکایت کردند
کہ چوں حضرت خواجۂ ما بکرمینہ رسیدند اتفاقاً دراں فرصت گرگ غلبہ کردہ بود و خلق از آں
قوی بہ تنگ آمدہ بودند خصوصاً در شب تقریب در محل نیک آں قصۂ غلبہ گرگ را و بعضے مہمات
و اسباب خرابی کرمینہ را عرضہ داشتیم کہ ہر چند وقت آب حرام کام سر جوئے کرمینہ را ویران میکند
و ایں زمان نزدیک آمدہ است کہ باز ویران کند و دیگر کرمینہ بر سر راہ افتادہ است کارگذاران
و قاصدان سلاطین روزگار بسیار بر کرمینہ میگذرند و خلق موضع مشوش حال میگردند تقریر
کردیم حضرت خواجہ فرمودند دیگر گرگ زحمت نرساند و آب حرام کام سر جوے کرمینہ را ویران
نکند و قاصدان سلاطین دیگر نگذرند بعدہ از برکت نفس خواجہ دیگر گرگ تشویش نکرد

ودرہمان نزدیک از پادشاہِ روزگار حکم رسید کہ دیگر قاصدان بکر بسینہ نگذرند دسی سال
است کہ سر جوے کرسینہ آب حرام کام دیران کردہ است واین قصہ درمیان خلق مشہور شد
حکایت کرد شیخ امیر حسین کہ در قصر عارفان بکارِ زراعت حضرت خواجہ مشغول میبودم
وبواسطۂ آنکہ حضرت خواجہ میفرمودند امیر حسین ہر کارے کہ ترا میفرمائیم بحقیقت کنندۂ آں کار
منم تو نسبتی از برکت آں عنایت ایشاں آثار بزرگ مشاہدہ مے کردم وہم بنا بر آنکہ از ایشاں
دانستہ بودم آں را از خود نفی میکردم وحوالہ بوجود مبارک حضرت خواجہ میکردم تا یک کرت
خاطرہا ی برمن گذشت کہ مقصود توئی نہ خواجہ بیقرار شدم وزود از قصر عارفان بشہر بخارا
رفتم حضرتِ خواجہ بدروازۂ کلاباد بودند درمنزل درویشی چوں برایشاں سلام گفتم تبسم کردند
وخاموش شدند مرا حالتے عجب پیدا شد وقبضے عظیم وبارے قوی چنانکہ طاقت از من
رفت ازاں منزل بیروں آمدم از خود رفتم وکار برمن دشوار شد درویشان کیفیت حال
مرا بحضرت خواجہ عرض کردند فرمودند تا آنچہ در سر اوست نگوید خلاص نخواہد یافت
ناقل گفت باوجود آں بار دشنجہ کہ من داشتم نفس بافرمانِ من منجواست کہ آں سر را کشایم
چوں کارم بتنگ آمد آنچہ گذشتہ بود تقریر کردم وعذر واستغفار پیش آوردم تا خواجہ از من بخشیدند
واز من عفو کردند وباز درِ لطف وتربیت را برمن کشادند حکایت کرد شیخ امیر حسین
کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در قصر عارفان روزے فرمودند کہ بزیارت دوستے
میرویم بعد از پانزدہ روز خواہیم آمد ان شاء اللہ آنگاہ بطرف غدیوت روانہ شدند ودرویش
دیگر با من بود چوں شام شد شوق حضرت خواجہ برمن غالب گشت بیطاقت شدم باں
درویش گفتم در اندوہ آنم کہ حضرت خواجہ از غدیوت کے خواہند آمد آں شام گذشت
وروزِ دیگر شد بعد از ساعتے حضرت خواجہ از غدیوت آمدند دبہ ہیبت درنظر من نظر
کردند وفرمودند نہ گفتہ بودیم کہ بعد از پانزدہ روز خواہیم آمد کوہے را در پیش ما ایستادہ کردی
باں طرف چوں رویم بعدہ روئے باں درویش کردند وگفتند امیر حسین شام باتو چہ گفت

آں درویش گفت شام با من چنیں گفتم که در اندوہ آنم که حضرت خواجہ از غدیوت کے خواہند آمد من
تضرع و زاری بسیار کردم خواجہ عفو فرمودند چوں مقصود تو ایں است که من با تو باشم یک لحظہ از تو
غائب نیستم **بیت**

باتوام ہر جا کہ ہستم باتوام ❊ تا نہ پنداری کہ تنہا میروی

ایں طریقہ را مے باید گذاشت انگاہ فرمودند بزرگ صفتے است ایں کار راہ حق ہمیں است
فقرا صحابہ را رضی اللہ عنہم ہمیں صفت بود نمیخواہستند کہ از خدمت و صحبت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم
خالی باشند لاجرم در دل ایشاں پیغمبر را نگذاشت کہ بارہا سوسا سے قریش صحبت خاصہ وار داگرچہ
نیت صحبت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم در باب دین بحضرت **حق تعالیٰ** و تقدس معلوم بود
باز فرمان اند کہ بایشاں باش کہ بامداد و شبانگاہ بیاد پروردگار مشغول اند و ہر دو چشم خود را از ایشاں
بر مدار پس حضرت **خواجہ** ایں لطف ہا نمودند و بطرف آں دوست رفتند و بعد از پانزدہ روز
تشریف قدوم فرمودند **حکایت** کردند از حضرت **خواجہ ما** قدس سرہ در غدیوت با محباں بسیار
مے بودند و ہر کہ ایشاں را بمنزل خود مے طلبید بر متابعت سنت رسول صلی اللہ علیہ وسلم
و بجہت برآمدن کار آں نیازمند مے رفتند و اہل بیت شیخ شادی را خاطر ایں میخواست کہ برکت
وجود شریف حضرت خواجہ دائما در منزل ایشاں باشد اتفاقا شامے بود خواجہ در منزل درویشی
بودند و اہل بیت شیخ شادی آں شام تضرع بسیار کردند بحضرت حق تعالےٰ و تقدس کہ
خواجہ مے باید کہ دریں دہ در ہمیں منزل ما باشند و بسیار گریستند بامداد حضرت خواجہ بمنزل شیخ
شادی آمدند و گفتند حق تعالےٰ ما را از براے ارشاد خلایق آفریدہ است - تو از حضرت
حق در میخواہی کہ مے باید کہ شیخ **بہاء الدین** دریں دہ در منزل ما باشند و جاے دیگر نرود
ایں سخن کجا راست آید شفقت مے باید کرد ہمہ خود را مے باید بود **حکایت** کردند خواجہ علاء الحق
والدین روح اللہ روحہ کہ حضرت **خواجۂ ما** قدس سرہ در قرشی بودند ایشاں را مرضے پیدا
شد در آں مرض ہند و یافتند شبے بیگاہ بود کہ جماعتے از عزائیان بعیادت حضرت ایشاں آمدند

از ہر صفت مردم بودند بعد از ساعتے ہر یک از ایشاں احوال و مقامات خود بر ایشاں عرض
میکردند از نسبت خود از خواجہ سوال میکردند بعضے بلغت عربی و بعضے بلغت ترکی و بعضے
بفارسی و خواجہ جواب سوال ایشاں بزبان ایشاں باز میدادند آنشب تا آخر خواجہ باآں طایفہ
مشغول بودند خواجہ در منزل درویش امین شاہ مے بودند و اہل بیت او از برکت صدق خدمتے
کہ داشتہ بہ نسبت ایشاں و درویشان ایشاں آثار قبول از وے بسیار دیدہ شد حضرت خواجہ
گفتند چوں بامداد شد از آمدن آں جمع عزلتیان آں درویش حکایت کرد۔ حکایت
کرد شیخ خسرو کرمینی کہ روزے حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در قصر عارفاں بودند در باغے
کہ ایں زمان مرقد مطہر ایشاں در انجاست و بر کنار حوض ایستادہ بودند و با پیرے
سخن میگفتند من برسیدم و سلام گفتم آں پیر بطرف باغ رواں شد خواجہ فرمودند ایں خواجہ
خضر است علیہ السلام دو کرت خواجہ چنیں گفتند من ہیچ نگفتم خاموش شدم و بعنایت
حق جل و علا در ظاہر و باطن مرا باو میلے نشد چوں دو سہ روز گذشت در خانقاہ باز ہماں
پیر را دیدم کہ حضرت خواجہ باو سخن مے گفتند چوں مقدار دو ماہ بریں حال گذشت
روزے در بازار بخارا مرا باں پیر ملاقات شد تبسم کرد سلام کردم مرا در کنار گرفت و بصفت
بسط پیش آمد و از احوال من پرسید چوں بقصر عارفان بحضرت خواجہ رسیدم فرمودند در
بازار با خضر علیہ السلام ملاقات کردی حکایت کرد شیخ امیر حسین کہ یکبارے حضرت
خواجۂ ما قدس سرہ مرا از قصر عارفان از راہ فتح آباد بشہر بخارا روانہ کردند بکفایت مہمے
و فرمودند شب در شہر بخارا باش و بامداد بیا چوں پارۂ راہ رفتم مے گریستم و بانفس خود جنگ
میکردم و ناسزا میگفتم کہ اے نفس کافر ہرگز باشد کہ مسلمان شوی کہ تا از شر تو خلاص یابم
دریں سخن بودم مرد نورانی قوی با صفا مرا پیش آمد و گفت چند مضطرب میگنی معلوم باشد
کہ چہ مقدار مشقت و ریاضت کشیدہ باشی بسیار از مشایخ کرام یاد کردہ و ریاضت ہائے
ایشاں را گفت و بطریقہ رفتن ایشاں را دریں راہ بیان کرد من تضرع و زاری کردم دست

در گریبان کرد و پارۂ خمیر با من داد و گفت نان پز و میخور چوں از من گذشت غایب شد بعدہ بشہر بخارا رفتم و مہے کہ حضرت خواجہ اشارت فرمودہ بودند کفایت شد آں خمیر را نزد یک نانوائی بردم نام او عطا بود چوں آں خمیر را بدید تعجب بسیار کرد و گفت من ہرگز مثل ایں خمیر ندیدم واز حال من پرسید گفتم از خادمان حضرت خواجہ ام آں نانوا آں خمیر را بہ نیارہ تمام نان بپخت پر چہ ازاں نان با و دادم چوں بطرف قصر عارفان متوجہ شدم و بدروازۂ کلاباد رسیدم نماز شام شدہ بود بوئے سیب بمشام من رسید در خاطر من گذشت کہ ایں بوئے سیب از کجا باشد ساعتے نبود کہ مقدار چہار دہ سیب از طاق مسجد از طرف قبلہ افتاد پارۂ نان وسیب خوردم و پارۂ از شب توقف کردم و در ہماں شب بقصر عارفان رفتم و در مسجد آمدم و نماز بامداد را در حضرت خواجہ ادا کردم و برایشاں سلام گفتم فرمودند آنکس کہ در راہ ترا پارۂ خمیر داد کہ بود دانستی گفتم ندانستم فرمودند چہ سخنہا گفت من گفتم چنیں و چنیں گفت فرمودند آنکس مہتر خضر بود علیہ السلام خضر را چہ میکنی او نیز غیرت حق را طلب بعدہ آں قصۂ سیب را فرمودند آنگاہ گفتند زہے سعادت کہ ہمراہ آں نانوا شد عاقبت الامر چناں شد کہ حضرت **خواجہ** فرمودہ بودند آں نانوا بقبول حضرت خواجہ مشرف گشت و تا آخر عمر بر محبت ایشاں بود **حکایت** کرد درویشے کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در غدیوت بودند و من و خال من و یک درویش نیک شاہ باغ ارسلان در قبض و بار بودیم اما حال مرا قبض بغایت عظیم بود چنانکہ در خاک میغلطیدم سر روے در خاک پوشیدہ میشد در ایں اثنا خواجہ فرمودند کہ معاملت میباید تا خلاص شوید ہزار دینارے باید کہ درویش باغ ارسلانی وہد وصد دینار خال مرا فرمودند و دہ دینار مرا فرمودند در خاطر من گذشت کہ درویش باغ ارسلانی یک دینار از دنیائے ندارد و خال من صد دینار نیز ندارد و اگر من آنچہ دارم جمع کنم شاید کہ ہزار دینار جمع شود از من دہ دینار معاملہ مے طلبند حضرت **خواجہ** فرمودند من معاملہ بہ نسبت دنیائے مے طلبم بمقدار آشنائی و در آمدن دریں راہ مے طلبم آں باغ ارسلانی

ہزار دینار ہست وآں خال نو صد دینار ہست وآں تودہ دینار یقین من بہ نسبت کمال شہرت
ایشاں زیادہ شد حکایت کرد درویشے یعنی شیخ رشید موئے باف کہ یکے از اسباب
محبت من بحضرت خواجہ ما قدس سرہ آں بود کہ عزیزے یعنی شیخ محمد دراہتی مرا بقصر عارفان
بہمے فرستادہ بود و شیخ امیر حسین و شیخ امیر محمد خرگوشی با درویشان دیگر نزدیک باغے
کہ ایں زمان مرقد منور خواجہ در انجاست ایستادہ بودند و تیشہ ہا و زنبر ہا در دست ایشاں بود
چوں من نزدیک ایشاں رسیدم خوفے در من پیدا شد و لرزہ بر اعضائے من افتاد بعد
از اندک فرصتے حضرت خواجہ از طرف منزل آمدند و از من سوال کردند کہ چرا چنیں متغیر
حالے گفتم بایں موضع رسیدم ترسے در من پیدا شد سبب ایں را ندانم خواجہ فرمودند
از امیر حسین پرس کہ احوال چہ بود از شیخ امیر حسین پرسیدم گفت از بامداد درویشان مر
حضرت خواجہ بزنبر خاک مے کشیدند بعد از فرصتے خواجہ بطرف منزل خود متوجہ شدند
بجہت طعام درویشان لحظۂ گذشت چونے ازادیدم از طرف منزل خواجہ بایں طرف مے آمد کہ از
جائے بجائے چوں مرغ مے پرید چوں نزدیک ما رسید بہمیں صفت از پیش ما گذشت
ما ہمہ نگران او شدیم قصد کردیم کہ ایں کار را گذاریم و در عقب او رویم کہ دریں حال حضرت
خواجہ از منزل خود بیروں آمدند و اشارت بما کردند کہ ساعتے صبر کنید تا من بیایم از آں
سخن خواجہ ترسے و تغیرے در ما پیدا شد و دریں زمان تو اینجا رسیدی چوں شیخ امیر حسین
ایں سخن گفت خواجہ بمن متوجہ شدند و فرمودند چوں دریں حال نزدیک ایشاں رسیدی
صفت ایشاں در تو عکس کردہ است بعدہ حضرت خواجہ فرمودند قصۂ آں جوان چنیں
بود کہ من از نسف بنجار امے آمدم یکے را دیدم ہمچوں مرغ مے پرید چوں باو رسیدم گفتم
صحبت عزلتیاں را چوں گذاشتی و بچہ سبب اینجا افتادی بدرد و حسرت گفت من از
فلاں شہرم آں قوم مرا با خود آشنا کردہ بودند و در صحبت شریف خود راہ دادند و مدتے
با ایشاں بودم روزے بر کوہے نشستہ بودم آرزوئے زن و فرزند در خاطر من گذشت

این طائفه بر رفتنِ خاطرِ مرا دیدند قصد کردند که بروند و مرا آنجا گذارند و من دامن یکے از ایشان را گرفتم و درخواست کردم که مرا در جاے گذارید که در آنجا خلق باشند نظر کردم خود را اینجا دیدم پس من آن جوان را از نسف به بخارا آوردم و شش روز در منزل ما بود درین زمان که منزل رفتم تا بجهت این درویشان طعام بیارم آن جوان اجازت طلبید او را از آنجا منع کردم و خواستم که سفره برگیرم تفرقهٔ احوال و بر رفتنِ خواطر این درویشان را دیدم نزد و از منزل بیرون آمدم و ایشان را گفتم ساعتے صبر کنید تا من بیایم درویش مے باید که بهر چیز از جاے نرود و عتقاد او در حق پیر خود بهیچ وجه متبدل نشود تا که اگر خضر علیه السلام را ببیند با و التفات نکند درین زمان که حضرت خواجه این سخنان با آن درویش میگفتند آثار هیبت در جبین مبارک ایشان ظاهر شده بود فرمودند اهل مرتبه است در هوا پرید این مگس نیز در هوا مے پرد متوجه بشیخ امیر حسین و آن درویشان شدند و فرمودند زنبیل را از خاک پر سازید و گذارید آنگاه خواجه زنبیل را اشارت کردند نیز خود رفت و خاک را خالی کرد باز نزدیک ایشان آمد چند کرت چنین مشاهده افتاد و همه را احوال ازین مشاهده دیگر شد خاصه مر اصحاب صحبت شد پس ازاں خواجه فرمودند مثال این چیزها در پیش بندگان خاص حق تعالی و تقدس اعتبارے ندارد و بعده چون من بشهر بخارا رفتم و آن قصه را در حضور عزیزان شرح کردم متحیر شدند حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین عطر الله تربته که درویشے بود امیر تاج نام از جمله درویشان حضرت خواجه قدس سره و صفت او چنین بود که هرگاه درویشان او را بخدمتے از قصر عارفان بشهر بخارا فرستادندے بسهل وقت آنجا میرسید و از شهر بخارا بقصر عارفان باز باین طریق میرفتار بود که چون از نظر درویشان غایب مے شد اکثر وقت چون مرغ مے پرید او چنین گفت که روزے مرا درویشان بشغلے بخارا فرستاده بودند و من بهمان صفت میرفتم اتفاقاً حضرت خواجه بطرف شهر بخارا میرفتند بران صفت من مطلع شدند آن صفت را از من خلع کردند و دیگر نتوانستم بآن طریق رفتن شنیدم از درویشے که میگفت حضرت خواجه ما در خراسان بودند با درویشان داد ان

گرفتن احوال وصفات را بتحقیق مے نمودند مے فرمودند من بر اں احوال وصفات متصرفم اگر خواہم بکسے دہم واگر خواہم از کسے بگیرم حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ روزے اصحاب در حضرت خواجہ ما قدس سرہ حاضر بودند اما الا نام ترکی از کوفین آمد و بر خواجہ سلام گفت و با ادب بانشاد حضرت خواجہ فرمودند چرا آمدہ و چہ مے طلبی او گفت روح شما را مے طلبم حضرت خواجہ توجہ با صحاب کردند و گفتند در و طلب وہمتش را بینید اصحاب گفتند کرم حضرت خواجہ بسیار است پس ازاں خواجہ او را نظرے فرمودند در حال چناں صفتے وحالے در وے پیدا شد کہ از بیان بیروں بود ہر کہ او را مے دید شیفتہ او مے شد واز برکات نظر ایشاں از جملہ مقبولان شد حکایت کردند کہ روزے درویشان حضرت خواجہ ما قدس اللہ روحہ در قصر عارفان باشارت ایشاں زنبر مے کشیدند دراں اثنا محمد خر گوشی کہ از درویشان خواجہ ما بود از زبور توں آمد صفتے وحالے در و تصرف کردہ بود قرار و آرام نداشت از درویشان کہ زنبر مے کشیدند از حضرت خواجہ سوال کرد گفتند خواجہ بطرف منزل رفتند درویش محمد بتعجیل تمام بطرف منزل خواجہ رواں شد واز غایت اضطرابے کہ داشت چوں مرغ مے پرید از انجا کہ درویشان زنبر مے کشیدند تا منزل خواجہ مسافتے بود دو کرت پرید نزدیک بمنزل خواجہ رسید درویشان خواجہ چوں آں حال مشاہدہ کردند در عقب او رواں شدند چوں باو رسیدند خواجہ از منزل بیروں آمدند و بانگ براں درویشان زدند گفتند ازیں فقیرے سر و پا چہ میخواہید ازیں صفت حاصلے نیست و بریں احوال اعتماد مے نیست بسیار بیگانہ باشد کہ چوں مرغ در ہوا پرد حق طلبی بیروں ازین است آں درویشان قوی در خوف شدند دراں حال حضرت خواجہ ایشاں را گفتند زنبر را پر خاک سازید خواجہ اشارت بزنبر کردند با خاک می رفت و خاک را مے بخشت د بازمے آمد حاضران از مطالعۂ آں حال از کردۂ خود پشیمان شدند حکایت کردند کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ دو کس را باجرہ گرفتند در عمارت ایشاں

...ے کشیدند زمانے گذشت بکراہت زنبرے کشیدند حضرت خواجۂ ما قدس سرہ توجہ بآں
دوکس نمودند وفرمودند مراچہ سنت مے نہید اگر بایں زنبر اشارت کنم روان میشود خواجہ چوں
ایں سخن گفتند درحال زنبر رواں شد پربار میرفت وخالی مے شد وباز مے آمد ایں چنیں
تکرار واقع شد مطالعۂ آں سبب حصول عقیدۂ جماعتے شد بحضرت خواجۂ ما حکایت
کرد درویشے کہ روزے باحضرت خواجہ قدس سرہ درقصر عارفاں زنبرے کشیدم
لحظۂ یک طرف زنبر راحضرت خواجہ میگرفتند وطرف دیگر رامن میگرفتم زمانے ایں چنیں بود
بعدہ حضرت خواجہ ایستادند وفرمودند توطرف خود رابگیر مراگرفتن حاجت نیست برموجب
اشارت ایشاں یک طرف رامن گرفتم وہیچ المے بمن نمیرسید بلکہ مراحالے میشد کہ ازغایت
شوق درعقب زنبر بتعجیل تمام میرفتم دراں روز چند کرت ایں چنیں لطف فرمودند حکایت
کرد خواجہ علاء الحق والدین طاب مرقدہ کہ روزے حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ
دردروازۂ کلاباد باجمعی درویشان نشستہ بودند وخلق بسیار بفتح آباد میرفتند خواجہ فرمودند
درویشے راکہ ازمیان آں خلق انبوہ آں کہنہ پوش رانزد من بیار چوں او حاضر شد ازو پرسیدند
کہ بچہ سبب ازمیان عزلتیان جدا شدۂ گفت روزے برکوہ ابوقبیس بودیم قطب ما راخالص
نام بود وحال چناں بود کہ ہرگاہ ما را احتیاج بطعام شدے حاضر میشد روزے دردست
ہریک کاسۂ تتماجی پیدا شد درخاطر من گذشت کہ چہ بودی اگر اہل وعیال من شیئے بودے
بمجرد ایں خاطر ازصحبت ایشاں دور افتادم چندیں فرصت است بدرد فرقت ایشاں مبتلا
گشتہ ام وہرچند تضرع میکنم بشرف صحبت ایشاں نمے توانم رسید حکایت کرد یکے
ازمعتقدان حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ روزے حضرت خواجۂ ما درحمام بودند واول
حال من بود وازجہت آں کہ تا مرا یقین حاصل شود داعیۂ مشاہدۂ خوارق عادات وکرامات
ازحضرت خواجہ درمن مے بود درحمام عطش برمن غلبہ کرد درآں زماں خواجہ فرمودند مرا
پارۂ آب سرد بیار زود ازحمام بیروں آمدم قدح پرآب سرد کردم بقصد آنکہ بحضرت خواجہ برم

در خاطر من گذشت که اول من خورم آنگاه قدحے دیگر ازیں آب بحضرت خواجه برم آں آب سرد را خوردم قدحے دیگر بحضرت خواجه بردم فرمودند چرا آں خاطر را بخود راه دادی وآں آب سرد خوردی ایں از کرامات است **حکایت** کردند که حضرت **خواجۂ** ما قدس سره در نسف بودند فصل زمستان بود خواجه را اتفاق بطرف بخارا شد و دراں سفر خواجه محمد نبیره یعنی حضرت خواجه محمد پارسا که از فرزندان مولانا **حافظ الدین** کبیر بخاری بودند رحمه الله در صحبت خواجۂ ما بودند وآں روز هوائے ابر بود درویشان نسف درخواست میکردند که خواجه توقف فرمائید که هوائے ابر است خواجه توقف نکردند جمعی عظیم از درویشان در رکاب همایوں خواجه بودند باران باریدن گرفت و هر لحظه زیاده میشد حضرت **خواجه** اشارت بخواجه محمد کردند که بگو تا باران بایستد و خواجه محمد در حضور خواجه آنچناں گستاخی نمیکرد خواجه فرمودند من ترا میگویم بگو اے باران بایست چرا نمے گوئی پس خواجه **محمد** باشارت خواجه گفت اے باران بایست در لحظه باران ایستاد و هوا گشاده شد و آفتاب پیدا گشت حالے در حاضران پیدا شد و درویشان نسف که بجهت بدرقه آمده بودند بسیار گریستند و رکاب حضرت **خواجه** را بوسیدند و باز گشتند **حکایت** کردند شیخ **امیر حسین** که حضرت **خواجۂ** ما قدس سره در باغے بودند که ایں زمان مزار مرقد منور ایشاں در انجاست و امیر **برهان الدین** فرزند امیر کلال قدس سرهما بحضرت **خواجه** ما قدس سره پاره ماهی آورده بودند خواجه بپختن آں ماهی مشغول بودند چوں آں ماهی را در تنور گذاشتند اتفاقاً فصل بهار بود و ابرے عظیم پیدا شد خواجه اشارت بامیر برهان الدین کردند که بگو اینجا باران نبارد بفرمود اشارت خواجه امیر آنچناں گفت بقدرت الهی دراں موضع که حضرت خواجه بودند چند قطره بیش نبارید اما بیروں آں موضع چنداں بارید که در هر جائے آب جمع آمده بود از مطالعۂ آں حال یقین حاضران در حق حضرت **خواجه** زیاده گشت **حکایت** کرد دانشمندے یعنی مولانا **جلال الدین** خالدی که حضرت خواجۂ ما خواجه **بهاء الدین**

قدس سرہ بہ کش آمدند اتفاقاً فصل بہار بود و باران بسیارے بارید چنانچہ در فصل بہار در کش مے باشد و حالانکہ در موضعے کہ ایشاں نزول فرمودہ بودند خانہ بود کہ از سقف آں باران مے چکید ایشاں فرمودند ما دریں خانہ مے باشیم و آں روز باران بقوت مے بارید و از سقف خانہ آب چکیدن ایستاد و دراں فرصت پنج شبانروز پیوستہ باران مے بارید و در کش بسیاری از بناہا افتاد و از برکات خواجہ از سقف آں خانہ آب نچکید ہر کہ مشاہدۂ آں حال کرد بکمال ولایت ایشاں اعتراف نمود۔

حکایت کردند کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ بمنزل درویشی دوستے رفتند فصل بہار بود و آں روز باران بقوت مے بارید و از سقف خانۂ او آب مے چکید اتفاقاً خواجہ در انجا نزول فرمودند آں عزیز صاحب منزل ازاں حال نگران خاطر شد خواجہ فرمودند خاطر جمع دار باشد کہ بواسطۂ قدم درویشان دیگر آب نچکد چوں بر لفظ مبارک ایشاں ایں سخن گذشت دیگر از سقف خانۂ او آب نچکید دراں چند روز کہ خواجہ دراں خانہ بودند متصل باران مے بارید و بسیار خانہا و عمارتہا ویران شد روز آخر کہ خواجہ عزیمت سفر کردند و آں صاحب منزل طعام ساختہ بود و در زمانے کہ در سفرہ اہل بیت او نان مے نہادند آں عزیز گفت در سفرہ نان بیشتر نہید و آں جماعت بکراہت بودند دراں عمل میگفتند مارا نان کم مے ماند آں عزیز از عمل آں جماعت در بار شد چوں سفرہ را در حضور خواجہ باز کرد خواجہ از و پرسیدند کہ ایں نانہا خوردہ نمیشود بار آں عزیز زیادہ شد چوں دانست کہ کہ خواجہ عمل کراہت اہل بیت او را دیدند خواجہ لطف نمودند و فرمودند کہ اگرچہ آنجماعت ایں نانہا در سفرہ بکراہت نہادہ اند ولیکن ما بجہت خاطر تو ایں را میخوریم پس خواجہ ازاں بخوردند و چوں آں عزیز سفرہ را بر داشت و نزدیک آں جماعت برد و حیرت شدند از بسیاری نان کہ در سفرہ بود بعدہ چوں خواجہ قدم ازاں خانہ بیروں نہادند آب از سقف آں خانہ چکیدن گرفت بمثابہ کہ اندا دو داں آب فرو ریزد آں عزیز قصہ را بخواجہ باز نمود

که بر لفظ مبارک گذشته بود که دیگر آب نچکد خواجه فرمودند چنین بود اما بجهت کراهت این جماعت
این حال واقع شد با ایشان بگو اینک سفرهٔ پر نان واینک آب چون ناودان **حکایت**
کرد درویشے که حضرت **خواجهٔ ما** قدس سره از نسف به بخارا میرفتند وآفتاب در برج
جوزا بوده هوا بغایت گرم بود وجمعی از درویشان در قدم ایشان بودند در روز چاشت گاه
شده بود خواجه فرمودند دراز گوشان را بار سازند درویشان گفتند هواے قوی گرم
است خواجه فرمودند روان مے باید شد بے توقف درویشان روان شدند خواجه روے
مبارک باین ضعیف کردند وگفتند هوا گرم است من گفتم بلے گردن من بسوخت اتفاقاً
خواجه کلاهے از نمد بر سر داشتند وطرف آفتاب را سایه کرده بودند در حال طرف آفتاب
را کشادند چنانکه آفتاب بر گردن مبارک ایشان تافت وفرمودند گردن من نیز بسوزد چون
حضرت **خواجه** آنچنان کردند ساعتے نگذشت که پارهٔ ابر پیدا شد واندک اندک جمیع کنارا
برگرفت وآنچنان هواے گرم خوش وخرم شد خواجه فرمودند ببینیم این زمان چون خواهد سوخت
آن درویشان را حال دیگر شد **حکایت** کرد شیخ خسرو از مولانا عارف روح الله روحهما
که گفت روزے با حضرت **خواجه** قدس سره در راهے میرفتم فصل زمستان بود ومارا در
پاے کفش وموزه نبود وبرفے عظیم آمدن گرفت بغایت در تشویش شدم توجه بخدمت خواجه
کردم وگفتم این چه حالت است خواجه را صفت عجیبے بود بطرف آسمان بهیبت نظر کردند
در لحظه آن برف ایستاد وهوا خوش شد **حکایت** کرد درویشے که حضرت **خواجهٔ ما**
قدس سره در غدیوت بودند در منزل درویش اسحاق بترتیب طعام مشغول بودند و
در تنور آتش میکردند وزبانهٔ آتش بلند شده بود دران حالت حضرت خواجه دست مبارک خود را
دران تنور در آوردند وزمانے داشتند وبعد ازان بیرون آوردند بعنایت الٰهی یکتار موے از دست مبارک ایشان متغیر نگشته بود

خلیل الله با آتش همیگفت　　اگر موے ز من یافتے بسوز

همه را از مشاهدهٔ آن صفت وقت خوش شد **حکایت** کرد درویشے از حضرت **خواجهٔ ما**

قدس سرہ کہ در آں روز کہ پسر ایشاں فوت شدہ بود فرمودند ما بعنایت حق سبحانہ وتعالے بحضرت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم موافقت کردیم پسران ما نیز فوت شدند و فرمودند ہرچہ بر حضرت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم گذشت بحسب آنچہ ارادت اللہ بود بر ما نیز گذرانیدند وہر سنتے کہ از پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم بکار سید بآں عمل کردیم و نتیجہ و اثر آں را در خود مشاہدہ کردیم تا بحدیکہ بکار سید کہ حضرت رسالت صلے اللہ علیہ وسلم با اصحاب در منزلے بودند میخواستند کہ در تنورے نان بزند حضرت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم صحابہ را رضوان اللہ علیہم اجمعین فرمودند ہر کسے دریں تنور نانے بندید صحابہ چناں کردند و حضرت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم نیز نانے دراں تنور بستند و سر تنور را استوار کردند بعد از زمانے نظر کردند ہمہ نانہا پختہ بود مگر نان پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم ہمچناں خمیر بود خواجہ فرمودند ما نیز بر متابعت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم ہمچنیں عمل کردیم نان ہمہ درویشان پختہ بود و نانے کہ ما بستہ بودیم ہمچناں خمیر بود حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ بطرفے میرفتند و شیخ امیر حسین در قدم ایشاں بود بآب بزرگی رسیدند خواجہ بر سر پل ایستادند و فرمودند امیر حسین وقت و حیات ست خود را دریں آب انداز شیخ امیر حسین خود را در آب انداخت باشارت حضرت خواجہ و غوطہ خورد و حضرت خواجہ از پل گذشتند و در آں طرف آب فرود آمدند و زمانے بنشستند از اصحاب چند کس نیز در خدمت ایشاں بودند آنگاہ خواجہ فرمودند امیر حسین از آب بیروں آئی شیخ امیر حسین بیروں آمد ہمہ جامہ ہائے او خشک بود خواجہ از وے پرسیدند آں ساعت کہ خود را در آب انداختی چہ حال بود شیخ امیر حسین گفت عالم قوی خوش بود من در خانہ بودم بغایت با صفا چوں زمانے گذشت آں خانہ را درے پیدا شد حضرت شما را اشارت فرمودند از آں خانہ بیروں آمدم و بحضرت شما رسیدم

حکایت کرد درویشے کہ پدر من در غجدوان مے بود و ملازمت حاکمان آں دہ میکرد و بہم حق تبارک و تعالے بعنایت مے علت مرا بسعادت محبت حضرت خواجہ ما قدس سرہ مشرف گردانید و بو سطہ آنکہ پدر و مادر من درویشے از درویشان ایشاں را

جفا کردند و ناسزائے بسیار گفتند و او از پدر و مادر من بسیار آزردہ شد خواجہ نیز از ایشان آزردہ شدند بلا و حادثہ متوجہ حال ایشان شد و احوال ایشان ابتر گشت و پدر من برحمت سکرہ مبتلا گشت و بتطویل انجامید تا قریب چہار ماہ تا کار بجائے رسید کہ اکثر اوقات او را از حام بیبابست کردن و بدستے مرا با ایشان ملاقات نمے شد روزے بحضرت خواجہ رسیدم فرمودند بفلان حمام رفتہ بودم پدر ترا دیدم آں زمان مرا بر وے رحم آمد ترا میخواہد او را پرسش بکن من از حضرت خواجہ التماس کردم از لطف حضرت شما توقع آں دارم کہ از بندگی شما چناں روم کہ از پرسش من آں زحمت او کمتر شود و بجہت ایں تضرع بسیار کردم لطف نمودند و فرمودند چوں نزدیک او رسی او را بگوئے ایں کلمہ را بگوید یا غیاث المستغثین اغثنی کہ خوش خواہد شد بعدہ بااشارت ایشان نزدیک پدر رفتم و سلام حضرت خواجہ رسانیدم و گفتم فرمودہ اند ایں کلمہ را بگوید کہ یا غیاث المستغثین اغثنی کہ خوش خواہد شد پدر من سہ بار یا چہار بار بر زبان راند حق تعالے و تقدس او را از آں زحمت خلاص داد زحمت سکرہ از و منقطع شد و روز دیگر بطرف غدیوت اتفاق رفتن کرد و بر مرکب سوار شد و چوں بچہار سو رسید حضرت خواجہ بر در مسجدے نشستہ بودند پدر من از مرکب پیادہ شد و شکر لطف توجہ خاطر ایشان گفت و ذکر صحت خود کرد خواجہ مرا فرمودند پدر را بر مرکب سوار گرداں پائے پدر را گرفتم تا او را بر مرکب سوار گردانم مرا نگذاشت و گفت اگرچہ تو فرزند منی اما ازیں جہت کہ از خادمان خواجہ روا نباشد کہ پائے من عاصی جانی را بگیری خواجہ فرمودند بگذار تا پائے ترا بگیرد پدر من بہ نیاز تمام گفت فرزند من در حضرت شما قربے دارد مرا در حضرت شما چرا قرب نیست خواجہ فرمودند بواسطۂ فرزند ایں مقدار ترا قرب باشد کہ با ایمان ازیں عالم روے و لیکن در شدت غربت و تنگی خواہی مرد الحق ہمچنانکہ حضرت خواجہ فرمودہ بودند واقع شد و از برکت نفس مبارک ایشان بسعادت ایمان رفت حق سبحانہ و تعالی بالطف و عنایت خود ہمہ را بسعادت ایمان ازیں عالم فانی بآں عالم باقی برد و محبت اولیائے خود را وسیلۂ غفران ایشان گرداناد بمنہ و کرمہ حکایت کردند حضرت خواجۂ ما

قدس سرہ کہ از غدیوت بطرف باغ ارسلان میرفتند چوں نزدیک باں دہ رسیدند ایشاں را بمجذوبے ملاقات شد در موضعے باو نشستند تا دراں میان آں مجذوب در حضرت ایشاں بے ادبی کرد و سخنے بغایت بد گفت کہ من ترا و خدائے ترا افسوس میدارم خواجہ چناں متغیر شدند کہ حد نداشت بعدہ دو کرت عفو فرمودند و باز بطرف غدیوت متوجہ شدند آں مجذوب در عقب ایشاں میرفت پارہ کہ رفت گفت مرا اجازت فرمائند خواجہ فرمودند ترا اجازت نیست چند کرت ہمچناں واقع شد او نے توانست کہ از قدم ایشاں باز گردد آخر گفت یکے از درویشاں خود را فرمائند تا مرا در کنار گیرد خواجہ فرمودند اختیار تر است آں مجذوب گفت شیخ امیر حسین را فرمائید تا مرا در کنار گیرد خواجہ اشارت بشیخ امیر حسین کردند و بتعجیل رواں شدند چوں شیخ امیر حسین او را در کنار گرفت حالش دیگر شد و بیفتاد و روح او از قالب او بیروں آمد مجذوب متحیر شد و چوں حضرت خواجہ سافتے راہ رفتہ بودند بر اثر ایشاں میدوید چوں رسید صورت حال را عرض کرد خواجہ فرمودند نیک کرد کہ مرد ماشاء اللہ کان ما لم یشاء لم یکن گور و کفن سازد و دفن کن مجذوب بزارے در آمد و درخواست کرد کہ تدبیر فرمائند چوں درماندگی مجذوب بسیار شد خواجہ باو ہیچ التفات نمیکرد درویشاں را فرداً فرداً التماس کرد کہ از حضرت خواجہ التماس فرمائند تا ایں حادثہ دفع فرمائند خواجہ روئے بمجذوب کردند و گفتند کسیکہ خدائے مرا و مرا افسوس دارد میباید کہ از عہدہ مثل ایں واقعہ بیروں آید و او ہمچناں تضرع و زاری میکرد و صحاب ہمہ از حضرت خواجہ درخواست میکردند کہ او بغایت بد کردہ و ایں بے ادبی او از حد بیروں است و ایں زمان عجز و بیچارگی خود را دانستہ است خواجہ کرم فرمودند و باز گشتند و پائے مبارک خود را از کفش بیروں کردند و بر سینۂ شیخ امیر حسین نہادند روح در قالب او در آمد و حرکتے در وے پیدا شد و بحالت اصلیہ خود باز گشت خواجہ فرمودند نزدیک او رسیدم سیر کردم روح او را در آسمان چہارم یافتم باز گردانیدم و بحقیقت حیات آں درویش سبب حیات حقیقی آں جماعت حاضران شد و یقین ایشاں بہ نسبت ولایت خواجہ کمال یافت

حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ شیخ شادی را فرمودہ بودند کہ فراخ
شاخان خود را بفروش شیخ شادی امتثال امر خواجہ کرد اما یکے فراخ شاخ سرخ داشت
آنرا نفروختہ بود چوں حضرت خواجہ بغدیوت آمدند بشیخ شادی ہیچ التفات نکردند دراں
صحبت درویشان در غدیوت بسیار بودند بعد از ساعتے حال شیخ شادی دیگر شد و از درون
او آواز عظیم مے آمد چنانکہ گوئی کسے را جواب میگوید حضرت خواجہ روئے بشیخ شادی کردند
فرمودند با ہیچ الم نبر سانیم اما ہماں فراخ شاخ سرخ است کہ از شاخ ببرند و آں آواز را حاضران بشنودند بعدہ آن
درویشان از حضرت خواجہ درخواست بسیار کردند تا شیخ شادی را بخشیدند و از و عفو فرمودند و ظہور آں سبب رسوخ
عقیدۂ حاضران شد بحضرت خواجہ حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس
سرہ در غدیوت بودند و باطن بہ نسبت یکے شفقت میکردند تا دریں طریق در آید آنکس سیر
نباتے بمن داد کہ ایں را بحضرت خواجہ رساں چوں بایشان رسانیدم آنرا قبول کردند من
من آں سیر نبات را باز بہماں کس دادم و قصہ را باو گفتم آنکس فکر ولایت ایشاں کرد و
گفت ہر آئینہ چنیں است دراں ساعت کہ من ایں سیر نبات را بدست تو بحضرت ایشاں
فرستادم گفتہ بودم کہ اگر ایشاں را ولایت باشد ایں نبات را قبول نکنند اما ایں زمان ببرکہ
خواہند گرفت من باز سیر نبات را بحضرت خواجہ بردم قبول کردند و مرا فرمودند کہ نگاہدار
بعدہ از اں موضع بطرفے دیگر رفتند چوں پارۂ راہ رفتند نیازمندی سبدی پر از انار بحضرت
ایشاں آورد یک انار گرفتند و بمن دادند کہ بنزد آنکس رساں و فرمودند دریں سر بست سر
بمہر ایں بیت خواندند **فرد**

سخن سر بمہر دوست بدوست   حیف باشد بترجمان گفتن

چوں من آں انار را بنزدیک آنکس بردم حالش دیگر شد گفت در آندم کہ پارۂ نبات
بتو دادم در خاطر من ایں بود کہ نبات را قبول کنند و انارے بنزدیک من فرستند مرا
تحقیق شد کہ حضرت خواجہ قوی بزرگ و صاحب کمال اند و از برکت توجہ خاطر شریف ایشاں

دریں راه حق در آمد حکایت کردند درویشے که روزے یکے از اعزهٔ بخارا برائے بقصر عارفان
آورد و اتفاقاً او را بحضرت خواجه ملاقات شد بر ایشان عرض کرد ایشان فرمودند نزدیک
هر دم ده برد و آں جوان بے ادبی بحضرت خواجه کرد و کهنه پوستینے بود در بر خواجه از ایشان
کشیده با وجود آں لگدے بر ایشان زد و از آنجا بغدیوت رفت و شب قصد کرد که بحرم
کسے دست درازی کند سرش را بریدند و از شرش خلاص یافتند و هلاک آں ظالم واسطهٔ
تنبیه جماعتے شد که از آں بے ادبی با خبر شوند حکایت کردند درویشے که حضرت خواجه ما
قدس سره در غدیوت بر کنار حوضے بودند درویشے را گفتند پارهٔ چوب بید بیار تا کچه
تراشم درخت بیدے بود درویش از آں پارهٔ چوب برید و بحضرت خواجه آورد و جوانے
بود در غدیوت بیامد و آں درویش را که پارهٔ چوب بید بریده بود و بحضرت خواجه آورده بود
میزد خواجه فرمودند او را گناه نیست ایں گناه من کرده ام مرا بزن آں جوان بجای آنکه درویش را میزد و خواجه میگفتند مرا بزن
دراں میان بخواجه بے ادبی کرد و بیک چوب که بطرف خواجه انداخت و در آں غضب سوار شده در کنار جوے مرغزار کو بجهنده
اسپ او وا ایستاد از اسپ افتاد و همان پا که بطرف خواجه آں بے ادبی کرده بود در رکاب مانده آں اسپ را در مرغزار بسیار دوانید چنانکه پاے
بے ادب شکست و در آں آب آں ظالم بے ادب هلاک شد و از آں واقعه بسیار کس بسعادت صحبت خواجه رسیدند حکایت کردند درویشے که حضرت
خواجه ما قدس سره در شهر بخارا بر در دروازهٔ کلاباد در حجرهٔ درویشے بودند ساعتے گذشت آواز
سم مرکبے آمد که از طرف فتح آباد مے آمد بر در آں حجره ایستاد حضرت خواجه از درون حجره
فرمودند بیکی شاه در آئی که نسبتے که تو مے طلبی اینجاست و مقصود اینجا حاصل میشود چوں
بیکی شاه در آمد خواجه فرمودند استر ترا از پشتهٔ فراخون باز گردانیدیم و دانستیم که تو طلب
حق سبحانه مینمائی میر قوتی گفتم بے همتی باشند که طالب از اینجا بتر عذر رود بیکی شاه گفت چنیں
بود که سفر مینمود چوں بپشتهٔ فراخون رسیدم استر ایستاد و هر چند سعی کردم قدمے آں طرف
ننهاد گفتم مصلحت آنست که عنان او را گذارم تا هر کدام طرف که خواهد رود چوں گذاشتم
فی الحال ایں طرف رواں شد و بطرف منزل هم نرفت و تعجیل تمام داشت بدیں طرف

حجره آمده ایستاده که دران حجره بود ازان اشراف ایشان متحیر شد بعده آنکس از منسوبان
شد حکایت کرد درویشے که روزے حضرت خواجه ما قدس سره با شیخ امیر حسین
شفقتے میکردند و عنایت میفرمودند و میگفتند تراگفته بودیم که فلان زمین را مزارعی بیاید
کرد تا آب خورد و تو تقصیر کردی اتفاقاً دران مجلس خدمت مولانا حسام الدین خواجه یوسف
وجماعتے از علماء معتقد و محب حضرت خواجه ما حاضر بودند و بعضے از مردم قصر عارفان
نیز حاضر بودند درین زمان حسن نامی از قصر عارفان درخواست کرد از حضرت خواجه
که امیر حسین را بخشید خواجه او را فرمودند خاموش باش که من با میر حسین شفقت میکنم و تو
نمیدانی این معنی مکرر شد و آن حسن ہر لحظه درخواست میکرد آخر الامر خواجه بهیبت متوجه حسن
شدند و فرمودند امیر حسین را بتو گذاشتیم ہر چه شود تو دانی در حال در شیخ امیر حسین تغیرے
پیدا شد و سر خود را مقدارے بر سینه داشت و بر زبان میرو چون از کرنج کوے فرشتے که
حال چنان بود که خوفے و ہیبتے در اہل مجلس پیدا شد و ہیچکس را طاقت از حاضران نبود که
از خواجه التماس نماید بجہت شیخ امیر حسین خدمت خلافت پناہے خواجه علاء الحق والدین
بطرف مولانا حسام الدین خواجه یوسف اشارت فرمودند ایشان با جمیع علماء که بودند
برخاستند و درخواست کردند خواجه متوجه بخواجه یوسف و اکابر شدند و فرمودند بجہت خاطر شما
امیر حسین را بخشیدیم و در لحظه آن تغیر او تمام شد و ازان حال بحالت اصلی خود باز گشت حکایت
کرد عزیزے که روزے بلقاے حضرت خواجه شتافتم و نزدیک ایشان نشستم فرمودند از من
دور نشین که این زمان وقت نزدیکے نیست و باین مقدار که با ما نزدیک شدی بتو بلائے
خواهد رسید آن عزیز گفت چون ازان منزل حضرت ایشان بیرون آمدم ظالمان مرا
گرفتند و مبلغ ہزار دینار از من طلب داشتند و تشویش بسیار دادند چندین سعی بایست
نمود تا بدشواری تمام از ایشان خلاص یافتم و آن سخن حضرت خواجه بیاد من آمد این معنی
که بسیار شنیده بودم از درویشان که از خواجه نقل میکردند که میفرمودند از جذبات عنایت

آلهی درحق من آں بود که درمحل دریافت صحبتِ ایں طائفه موفق میشدم وازاں محل که نیابت
ازایشان دور بودن هم دورے بودم ازیں طائفه بهره کسے نمیتواند گرفت مگر کسے که شناسندهٔ
اوقات واحوال ایشاں باشد بهره درصحبت ایشاں گاهی عطاست گاهی بلاحکایت کرد
درویشے که یک بارے حضرتِ خواجه ما قدس سره درقصر عارفان مرافرمودند که درخانه
شصت من گندم است سے باید بشهر بخارا بردن ازاں گندم دو من گرفتم ودرموضعے گذاشتم
بعدازساعتے حضرت خواجه آمدند وشیخ امیرحسین رافرمودند کهایں گندم رادرجوال کن شیخ
امیرحسین باں مشغول شده وازحضرت خواجه پرسید کهایں گندم چندمن است گفتم شصت
من خواجه فرمودند شصت من نیست ایں گفتند وبطرف منزل رواں شدند وشیخ امیرحسین
نیز بکارے مشغول شد من متحیرشدم وتامل کردم وباخود گفتم چوں دانستند که آں گندم شصت
من نیست ایں راهم دانسته باشد که من گرفته ام آں دو من گندم راآوردم ودرجوال بختم
بعداززمانے حضرت خواجه آمدند وشیخ امیرحسین رافرمودند ایں گندم رابردرازگوش بارسانه
وبطرف شهر بخارا رواں شود دریں حال برلفظ شیخ امیرحسین گذشت که چندمن است خواجه فرمودند
شصت من شیخ امیرحسین تعجب کرده گفت آں ساعت فرمودند شصت من نیست وایں
زماں میفرمایند شصت من است خواجه فرمودند آں ساعت شصت من نبود وایں ساعت
شصت من هست حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین عطرالله تربته که حضرت
خواجهٔ ما قدس سره دربازارے میرفتند یکے راویدند کوزهٔ شیرهی دارد ومیفروشد حضرت
خواجه آں کوزه راشکستند حاضران راعمل آں کار درخاطرها گذشت چوں تفحص کردند دراں
شیرهی موش مرده یافتند ازاں فراست ایشاں تعجب کردند وآں انکار رابااقرار مبدل گشت
حکایت کرد درویشے که حضرت خواجهٔ ما قدس سره برکنار جوئے گذر میکردند کودکے
سبوئے آب برکنار جوئے نهاده بود خواجه آں سبو راشکستند کودک درگریه شد خواجه
یکے رافرستادند که ازبازار بجهت ایں کودک سبوئے بیارتفحص کردند آں کوزه ناپاک بوده

است حکایت کرد درویشی که حضرت خواجه ما قدس سره در باغچه بودند که این زمان هنوز
موسم طهر ایشان در آنجاست و من با درویشی دیگر در حضرت ایشان بودیم و خواجه تکیه فرموده بودند
ساعتی گذشت حالتی با هیبتی در خواجه پیدا شد آن درویش هیچ در ایستاد و خواجه برخاستند و گرد
آن حوض می گشتند بعد از زمانی درخت سیبی را در کنار گرفتند لحظه برین گذشت وجود
مبارک ایشان بزرگ شد چندانکه همه باغ از وجود مبارک ایشان پر شد و در هر جهتی که نظر
میکردم همین وجود شریف ایشان را میدیدم بعد ازان دیدم وجود مبارک ایشان خورد میشد
تا آن زمان که از وجود ایشان هیچ اثری نماند باز دیدم که از وجود ایشان اثری پیدا شد
تا چندانکه بحالت اصلی رسید و همان درخت سیب را در کنار گرفته اند و ایستاده بغایت در
حیرت شدم که این چه احوال است آنگاه خواجه فرمودند که از حضرت عزیزان علیه الرحمة
والرضوان این چنین احوال در نقل آمده است حکایت کرد درویشی که حضرت خواجه ما
قدس سره در قصر عارفان بودند و در روز وقت نماز دیگر بود موذن بانگ نماز گفت درین
حال از غدیوت قاصدی آمد که حال تو فلان درویش بیمار است و حضرت خواجه را با حال
من التفاتی بود بحکم آن مشغول بودند که موذن باقامت مشغول گشت خواجه نماز دیگر را
ادا کردند و اوراد بخواندند هنوز بر جای نماز بودند که قالوا انا لله و انا الیه راجعون گفتند
دیگر نماز خفتن شده بود که از غدیوت کسی آمد که حال تو فوت شد از آن قاصد پرسیده شد
که چه وقت فوت شد گفت وقت نماز دیگر بود حکایت کرد درویشی که حضرت خواجه ما
قدس سره در قصر عارفان بودند ابراهیم نام درویشی از غدیوت آمد بصحبت خواجه از وی پرسیدند
که پیاده آمدی یا بر دراز گوش آمدی درویش گفت بعضی راه را پیاده آمدم بعضی راه را سواره
خواجه گفتند اگر ترا محبت ما هست چرا تمام را پیاده نیامدی آن درویش را گریه شد در
حال حضرت خواجه بباغ ارسلان روان شدند چون بآن موضع رسیدند مجلسی عظیم شد
و درویشان و نیازمندان جمع شدند و صحبت خوشی بود و آن ابراهیم غدیوتی در عقب خواجه

بباغ ارسلان بہمان صفت میگریست وزاری میکرد ودرویشان باغ ارسلان را بر حال او ترحم آمد وبحضرت خواجہ آمدند ودرخواست کردند کہ ازیں درویش ابراہیم عفو فرمایند خواجہ او رانزدیک خود طلب کردند وبا او التفات کردند بیہوش افتاد وصلاً وقطعاً از وی نفس نمے آمد آں خلق متحیر شدند واعتقاد ایشاں چناں شد کہ او مردہ است آں مقدار زمانے گذشت کہ آشے بپختہ شود وآں درویش ابراہیم بر ہمان صفت بود وحضرت خواجہ بعدہ دست مبارک خود را بروے نہادند از اں صفت برآمد اما طاقت نشستن وایستادن نداشت خواجہ او را فرمودند بغدیوت مے باید برد ودر خانہ کہ او باشد کسے کہ از درویشان نسبت پیش او نہ درآید چوں او را بغدیوت بردند ضعیفۂ صالحہ بود کہ از محارم آں درویش ابراہیم بود چوں آں واقعۂ او شنود نزدیک او درآمد وساعتے بنشست صفت او دراں ضعیفہ عکس کرد وبیہوش افتاد وزمانے دراز برآں صفت بماند وچوں بخود آمد آں صفت ازو زائل نشدہ بود وتا مدت یک سال آں صفت دراں ضعیفہ باقی بود وحالانکہ کار او قوی شد وآثار بزرگ ازو مشاہدہ کردہ میشد حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ در شہر بخارا بودند وسخن در مقام عشق میگفتند وحالت شگرف در حاضران پیدا شدہ بود وآں صفت فی الحال در من عکس کرد وبہمان صفت بقصر عارفان رفتم اتفاقاً فی الحال مرا بیکے تعلقے پیدا شد چوں نزدیک یکدیگر رسیدیم درمیان من و او دستے پیدا شد نظر کردم دست وآستین خواجہ بود من زود چشم خود را پوشیدم وتعجیل تمام بطرف منزل رفتم شیخ شادی را دیدم گفتم در عقب تو خواجہ مرا رواں کردند ومن درہمیں ساعت رسیدم خواجہ فرمودند متعلقان ترا نیکو محافظت کنند ودریں معنی نہایت مبالغہ نمودند تا ما نزدیک تو خواہیم رسید ایں صفت از تو زائل نخواہد شد بعد ازیں ہفتۂ چوں بحضرت خواجہ ملاقات شد فرمودند تا دست مرا ندیدی چشم خود را نپوشیدی آنگاہ حضرت خواجہ باندک التفاتے آں صفت را از من زائل کردند روزے ایں ضعیف کہ جمع کنندۂ ایں آثار ولایت است

در بخارا بود در صحبت درویشان خواجه و ذکر شفقت شیخ به نسبت مرید میگذشت که تا چه
غایت است عزیزے که از جملهٔ درویشان خواجهٔ ما بود فرمود که دراں موضع که من بودم
تا بخارا دوازده فرسنگ راه بود روزے اتفاق مرا شد که بمنزل یکے از دوستان روم چوں
رسیدم آں دوست در خانهٔ خود نبود اہل او را گفتم جامه ہا مرا مے باید شستن و دریں حال مرا
با او میل خاطرے شد بہیچ نوع مرا طاقت آں نشد که خود را ازاں میل باز دارم او را گفتم در
خانه را بر بند ہمیں که او قصد کرد که در خانه را بر بندد و دریں حال آواز سم مرکب مرا بگوش رسید
که بتعجیل مے آمد و نام مرا میگفت که فلاں درویش دریں خانه ہست من قوی در خوف
شدم و آں ضعیفه نتوانست که خاموش باشد فی الحال جواب داد که دریں خانه ہست بضرورت
بخوف تمام من ازاں خانه بیروں آمدم آں سوار گفت خدمت خواجه ترا مے طلبند ایں
زمان از بخارا رسیدند و ایں مرکب ایشان است چوں رسیدند مرا فی الحال گفتند که او را
طلب و ہیچ توقف مکن و بریں مرکب سوار شو آں عزیز گفت من در تحیر شدم که میان من و
ایشاں چندیں مسافت راه است اگر دریں زمان لطف و شفقت ایشاں مرا در نے یافت
بر من آنچناں عمل میگذشت خوفے و ہیبتے ہر چه تمامتر در من پیدا شد بحضرت خواجه رفتم
و سلام گفتم در نظر خلق اظہار نکردند من زود بترتیب طعام مشغول شدم چوں طعام حاضر
شد لقمهٔ ازاں طعام بخوردند و بهیبت ہر لحظه در من نظرے کردند چوں خلوت شد مرا
گفتند اگر من نمے آمدم بر تو چه حال میگذشت من قوی خجل شدم حکایت کرد درویشیکه
من روزے در باغے بودم در موضعے و اتفاق چناں افتاد که مرا با یکے ملاقات شد و
با او میل خاطرے شد و خود را ازاں معنی نتوانستم باز داشتن و قصد او کردم چوں بنزدیک
او رسیدم حضرت خواجه را دیدم که ظاہر شدند و عصائے در دست مبارک ایشاں بود
خواستند که آں عصا را بر من بزنند چوں آں حال را مشاہده کردم چشم خود را پوشیدم و دست بر روے
خود نہادم و ازاں موضع زود بطرف منزل رفتم مدتے نمیتوانستم که در چیزے نگاه کنم

واز آنجا که من بودم تا بخارا دو از دو روزه راه بود حکایت کرد درویشی که در قصر عارفان
درویشی بود از درویشان حضرت خواجه با پالیزی کشته بود و توقع محل آب دادن بود
و اتفاقاً وقت بی آبی بود چنانکه در بخارا در اکثر اوقات در بهارے باشد روزی
حضرت خواجه نزدیک پالیز من آمدند و فرمودند این پالیز را وقت آب دادن است من
گفتم آب نیست خواجه فرمودند حق تعالی قادر است که آب دهد تو دلّهٔ آب را راست
ساز پس من زود دلّهٔ پالیز را راست کردم و همه شب منتظر می بودم چون صبح شد آب آمد
پالیز را آب دادم و در نزدیکی پالیز پارهٔ سیر و پیاز بود آن همه را آب دادم چون تمام شد
آب ایستاده تصور کردم که از طرف بالا آب افتاده است تفحص کردم بندی که در کنارهٔ جو
کرده بودم دیدم استوار است چون پیشتر رفتم در جوی هیچ آب نبود هر چند مبالغه کردم علامت
آنکه درین فرصت نزدیک در جوی آب بوده باشد نبود متحیر شدم چون بحضرت خواجه
رسیدم فرمودند پالیز را آب دادی گفتم بلی گفتند چون در جوی آب نماند چه کردی گفتم
بطرف بالا رفتم و تفحص بسیار کردم در جوی آب نبود و اثر هم نبود خواجه فرمودند چون انستی
خاموش باش حکایت کرد درویشی که جمعی از درویشان حضرت خواجه قدس سره
در قصر عارفان جوی پالیزه می کندند در ان اثنا من چنین گفتم شنیده ام که یکی از
درویشان خاندان خواجگان قدس الله اسرارهم بوده اند بدین طریق مریدان ایشان
جوی پالیزه می کشیدند چون طعام حاضر آوردند مریدان ایشان گفتند چه خوش بودی
اگر چند از خربزهٔ زامیچی بودی آن عزیز در آن زمین پالیزه در آمده است و خربزهٔ زامیچی
بیرون آورده است و پیش آن درویشان گذاشته من با درویشان خواجه درین سخن بودم
که حضرت خواجه رسیدند و فرمودند در چه سخن بودید من خاموش شدم از درویشان یکی
گفت قصه این بود خواجه تبسم فرمودند و ما را بسخن مشغول کردند و دست مبارک را دراز کردند
و از زمین پالیزه یک خربزهٔ زامیچی گرفتند و در آستین کردند و بطرف منزل روان شدند

وحال آں بود کہ وقت طعام خوردن درویشان شدہ بود ما نیز در عقب خواجہ داخل گشتیم آں درویشان با من گفتند کہ ما را بوئے خربزۂ زانبیجے مے آید راوی کہ محرم حضرت خواجہ بود گفت چوں حضرت خواجہ بخانہ در آمدند آں قصہ را پوشیدند و گفتند کسے ایں خربزہ را از شہر بخارا نزدیک ما آوردہ است و چوں من در عقب خواجہ بخانۂ ایشاں در آمدم اہل بیت رحمہم اللہ گفتند شما ایں زمان پالیزہ را جو سے مے گشتید و اینک خربزۂ زانبیجے از شہر بخارا آوردہ اند من حقیقت حال را در خانۂ ایشاں تقریر کردم حضرت خواجہ باز آں را بنوعے از خود نفی کردند و در خانۂ خواجہ چوں حقیقت آں معلوم بود مثال ایں ظہورات در صحبت خواجہ بسیار مشاہدہ کردہ بودند گفتند پیش دوستان حق تعالیٰ و تقدس ایں چنیں کارہا سہل است حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ در باغ آرسلان میرفتند و در راہ دہقانے زمین را از برائے پالیز شد کار میکرد آں شغل را گذاشت و چہار قدمے پیش آمدہ بر حضرت خواجہ سلام کرد خواجہ فرمودند در چہ کارے گفت زمین پالیزہ میرانم خواجہ پادشاہ مے باید کہ خربزہ نیک شود خواجہ فرمودند نیک میشود و برکات باشد خواجہ ازاں دہقان گذشتند و فرمودند وقتے دہقانے زمینے را ارزن مے کشتہ است سید آتا رحمہ اللہ بر و گذشتہ و از و پرسیدہ اند چہ کار میکنی و دہقان گفتہ است ارزن مے کارم ولیکن ایں زمین ارزن نیکو نمیدہد سید آتا گفتہ اند آں زمین را کہ ارزن نیکو بدہ میگویند چند سال دراں زمین ارزن شدہ ست بے آنکہ ارزن کشتہ شدے ارزن میشد ناقل گفت بعد ازاں فرصتے آں دہقان غدیو لی را دیدم را سوگند یاد کرد آں سال دراں زمین خربزہ نیک شد آں زمین را تیرماہ جو کشتم و بعد از جو ارزن کشتم چند سال دراں زمین در وقت جو شیدن جو جو میشد و در وقت ارزن شدن ارزن میشد بواسطۂ نفس مبارک حضرت خواجہ کہ گفتند برکات باشد و آں قصہ در نواحی مشہور شدہ بود و سبب عقیدۂ جماعتے شد حکایت کرد درویشے کہ روزے نیک روز کہ از درویشان

حضرت خواجۂ ما بود قدس سرہ از سوخارے بحضرت ایشاں آمد قوی خستہ خاطر بود از و
پرسیدند سبب تغیر تو چیست گفت حسین نامی در سوخارے مرا ناسزاے بسیار گفت از اں
الم نشد مرا ولیکن چوں بحضرت شما بے ادبی کرد از اں خستہ خاطر شدم خواجہ فرمودند تو خوش
مباش زود باشد کہ فضیحت دنیا و آخرت شود درویش نیکروز گفت آں ساعت کہ حضرت
خواجہ ایں سخن گفتند روز نماز دیگر بود از خدمت ایشاں بطرف سوخارے میرفتم
نماز شام شدہ بود آں حسین را دیدم در دست طعام داشت کہ نزدیک خادم خود بسر
زراعت مے برد چوں خادم او بطعام خوردن مشغول شد او بکار خادم مشغول شد
دراں حال گرگے بیامد و بروے او جست و بینی و لب او را بر کند و صورت او بغایت
کریہ شد و در میان خلق رسوا شد و ایں قصۂ او مشہور گشت و حسین گرگ گزفتہ و اور القب ماند
حکایت کرد درویشے از مولانا نجم الدین دادرک کوفینی رحمہ اللہ کہ گفت روزے
حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در نواحی بخارا میرفتند دشتے بود درآنجا ہفت آہو را دیدم
کہ بطرف حضرت خواجہ آمدند مرا گفتند بندگان حق تعالیٰ را ایں چنیں بودہ است کہ امثال
ایں جانوران نزدیک ایشاں مے آمدہ اند تو نیز طلب کن من گفتم در حضور شما مرا چہ حد
است خواجہ فرمودند طلب تو حاجت نیست بایں مقدار از توجہ ایشاں خواہند آمد چند
قدم رفتیم آں ہفت آہو آمدند و نزدیک ما ایستادند خواجہ مرا گفتند ہر کدام خواہی بگیر و من ہر
کدام را قصد میکردم کہ یکے از ایشاں را بگیرم دیگرے مے آمد کہ مرا بگیر چند کرت ایں چنیں واقع
شد من متحیر شدم حضرت خواجہ دست مبارک خود بر پشت آں ہفت آہو رسانیدند و گفتند
ما یافتیم حاجت نیست چوں از اں ہفت آہو گذشتیم و مبلغے راہ رفتیم ہنوز ایستادہ بودند در
ما نظر میکردند حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در شہر بخارا در
منزل مولانا حسام الدین خواجہ یوسف بودند و جمعی از علماء درویشان حاضر بودند و
شیخ شادی دراں جمع بود مردے بیامد و گفت بر شیخ شادی دعوی دارم خواجہ فرمودند

نیک باشد علما حاضر اند دعوی خود بگوئے آں گفت اورا پیش حاکم ولایت مے بریم خواجہ فرمودند ما فقیہ تراپیش حاکم بریم و تفحص کنیم آں مدعی ترس خواجہ راقبول نکرد خواجہ فرمودند شادی با او بروہمیں ساعت معلوم خواہد شد کہ ترا چوں مے برو نزدیک حاکم بعضے از درویشان با شیخ شادی موافقت کردند و با آں مدعی فرزندان او بودند پیش از آنکہ بحاکم رسند راہگذر ایشاں بحمام در آہنین بود حاضران گفتند ناگاہ آں مدعی از بالا آب در حمام سرنگون افتاد و در حلق و بینی او از آں آب در آمد فرزنداں را گفت مرا بگیرید و فرزندان زود او را از آں آب بیروں آوردند چشم باز کرد گفت ہیچکس را با شیخ شادی کارے نیست ایں زخم مرا از تیغ مشایخ رسید ایں دو سہ کلمہ گفت و در ساعتے فوت شد فرزندان بکار او مشغول گشتند و درویشان بحضرت خواجہ آمدند و آں قصہ را تقریر کردند آں جمع علما حاضر بودند خواجہ توجہ بشیخ شادی کردند و متبسم شدند و فرمودند کہ کارہاست در عالم خواجہ یوسف و آں حاضران از آں نفس حضرت خواجہ کہ فرمودہ بودند کہ ہمیں ساعت معلوم خواہد کہ ترا چوں خواہد برد تعجب بسیار کردند و سبب مزید یقین شد بحضرت خواجہ حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ کہ چوں طریقہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ استقامت و پیروی سنت بود اکثر صحبت ایشاں با علما بودے در وقت ایشاں مقدم علما در بخارا مولانا حسام الدین اصیلی و مولانا حمید الدین شاشی بودند رحمہما اللہ تعالے و حضرت ایشاناں را با حضرت خواجہ صحبت بسیار مے بود روزے حضرت خواجہ ایں فقیر را اشارت کردند کہ پارۂ بادام بگیر کہ بدریافت صحبت مولانا حمید الدین شاشی میرویم اتفاقاً مولانا با اصحابے کہ با ایشاں بودند در شرعا باد بودند چوں خواجہ را با مولانا ملاقات شد فرمودند ما در صحبت وجوسے شاد شاد در گفتگوئے ما حال دانشمندانی کہ در صحبت مولانا بودند دیگر شد و مولانا تواضع بسیار کردند حال آں بودہ است کہ پیش از ملاقات با خواجہ مولانا با اصحاب بجد کر خواجہ مشغول بودند چوں مولانا و اصحاب بادام خوردند خواجہ پوست بادام را جمع کردند و بر موضعے

پاکیزه دفن کردند بعضے از اصحاب مولانا انکار کردند مولانا ایشان را متنفر کردند و فرمودند
انکار مے نمائید صبر کنید خواجه فرمودند مغز در حمایت پوست است اگر در پوست خللے میباشد
در مغز سرایت میکند اگر در شریعت خللے واقع شود بطریقت سرایت میکند مولانا حمید الدین
تحسین بسیار کردند و شکر گفتند و جمیع منکراں را گفتند صبر کردید ایشان اثبات شما میکردند که
با دوستان حق گستاخی نمے باید کرد خواجه فرمودند سخن خواجگان نسبت که خوشه چینِ علمائیم
پس ما اثبات که مے کنیم روزے بزرگے از ما سوال کرد که بچه نسبت که مارا با شما ملاقات
میشود و در یابندهٔ طریقهٔ شما نیستیم در جواب آں بزرگوار گفتیم که طریقهٔ ما متابعت سنت
است به نسبت حضرت رسول صلے اللہ علیہ وسلم حضرت صدیق ثابت کردایم و به نسبت
عمل متابعت علماے نمائیم هرچه ایشان نقل میکنند از حضرت رسول صلے اللہ علیہ وسلم
عمل متابعت علماے نمائیم و به سنت پیروی آں مے کنیم از ابتدا تا ایں زمان وظیفهٔ
ما ایں است حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین طاب ثراه که اول ظهورے که
خدمت مولانا حمید الدین رحمه اللہ از خواجه ما قدس سره مشاهده کردند و سبب صحبت
ایشان بخواجه ما شد ایں بود که چوں طریقهٔ پسندیدهٔ ایشان بر همه لائح شده بود و بسیاری
از دانشمنداں را بصحبت ایشان میل شد خاصه خدمت مولانا حسام الدین خواجه یوسف
را که بخواجه پیوستند و محب ایشان شدند و بواسطهٔ احوالے که ایشان از حضرت خواجه مشاهده
کرده بودند ترک مدرسه و ترک تدریس در مدرسه کردند و اموال و اوقاف که دریں مدت
ملازمت مدرسه گرفته بودند حساب کردند مقدار دوازده هزار دینار شد در صدد آں شدند
که آنها را باز دهند و بسیاری از دانشمندان موافقت ایشان نمودند و ملازمت صحبت شریف
خواجه میکردند و بعضے از اکابر علماے بخارا انکار ایں معنی میکردند و مے گفتند نزدیک شده
است که مدارس مهجور گردد رونق و ابهت علم نماند و بعضے میگفتند خدمت مولانا حسام الدین
خواجه یوسف دانشمند صاحب کمال اند هر آئینه متابعت ایشان بے سرے نباشد آخر روزے

در حضرت خواجه بودم که مولانا خورد ظهیرے که از کبار تلامذهٔ مولانا حمید الدین بود بخدمت خواجه آمد و گفت مولانا فرمودند که بامداد میخواهیم که صحبت درویشان داریم خواجه قبول کردند فرمودند درین طلب سر تربیت بامداد پگاه بخدمت مولانا متوجه شدند چوں ملاقات شد مولانا از سبب تشریف حضور سوال کردند خواجه قصهٔ طلب را باز نمودند مولانا فرمودند مثال این سخنان وظیفهٔ من نیست من نفرموده ام طریقهٔ شما همه را معلوم شده است که بر نهج استقامت است کسے را بر شما اعتراض نیست خواجه فرمودند ما طالب حقیم اهم مقصود ما آنست که سلوک ما بر جادهٔ مصطفویه و متابعت سنت باشد و حق از باطل متمیز گردد و خدمت شما مقتداے عصر اید حکم کتاب از شما مے باید گرفت و اخبار رسول صلی الله علیه وسلم و آثار صحابه رضوان الله علیهم اجمعین از شما معلوم مے باید کرد الیته ما طریقهٔ خود را بر شما عرض میکنیم اگر موافق سنت باشد بآں مواظبت نمایم و اگر مخالف باشد ازاں رجوع کنیم چوں مولانا کمال جد حضرت خواجه در باب تمیز حق از باطل معلوم کردند باستدعا حضرت خواجه مولانا عقد مجلس کردند و از علما و فقرا از بخارا جمع شدند مولانا خورد و جمعی از طلبهٔ علم جراتے مے نمودند این چه طریقهٔ درویشی باشد که بعضے از مدارس بے رونق شده است و انهدست و عظمت علم نمانده است و اگر چند وقت برین گذرد طلبهٔ علم از افاده و استفاده باز خواهند ماند و درین جمع سخنانکه ایشان جمع گفتند حضرت خواجه خاموش شدند و چوں به نسبت روش حضرت خواجه و درویشان ایشاں آں جمع با هیچ محل اعتراض نیافتند سخنان بیروں از جاده بسیار گفتند مولانا در غضب شدند و مولانا خورد و متابعان او را منع بلیغ کردند و فرمودند این سخنان شما از طریقهٔ صواب بیروں رفت بعده خواجه توجه بمولانا کردند و فرمودند حق تعالی و تقدس بعنایت بے علت درد دین را در باطن ما پیدا کرده است در هر محلے که ما را مشکلے میشود بموجب فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون حق تعالے گفته است چیزے را که ندانید از اهل دانش بپرسید ما چیز کلی سے کنیم و رجوع بعلما مے نمائیم

وازیشاں سوال میکنیم وبعمل مے آریم ازیں سبب ملازمت صحبت ایشاں مے نمائیم ایں طریقہ صواب ہست یا نے مارا اعلام نمائند مولانا فرمودند ایں طریقہ بغایت مستحسن است وبرجادۂ سنت است وبرہمہ اہل اسلام لازم است کہ موظبت بریں طریقہ نمائند انگاہ خواجہ فرمودند چوں خدمت خواجہ یوسف ایں داعیہ درباشناختہ اند گاہے کرم میفرمایند و تشریف حضور ارزانی میدارند وحل مشکلات دینیہ فقیران میکنند ایں روش چگونہ است مولانا فرمودند قوی روش پسندیدہ است آں جمع تمام خاموش شدند ومحل مواخذہ میپافتند واتفاقاً خواجہ نمدے پوشیدہ بودند آں جمع گفتند ایں لباس منہی است رسول صلی اللہ علیہ وسلم امت را از پوشیدن جامۂ کہ سبب شہرت گردد نہی کردہ است وایں نمد سبب شہرتست خواجہ یوسف دراں جمع حاضر بودند فرمودند کہ ایں نمد ازاں نیست لباسے سبب شہرتست کہ دراعلاء مرتبہ تکلف باشد یا دراد نی مرتبہ بے تکلفی کہ خلق بآں مشغول گردند وایں نمد متوسط الحال است کسے بآں مشغول نیست حضرت خواجہ فرمودند ایں نمد سبب بحث شد اولی آنست کہ نپوشم فقیرے دراں جمع حاضر بود آں نمد را باو ایثار کردند بعدہ منکراں گفتند کہ طریقہ بحث ایں درویشاں را نمیدانیم ہم از جنس ایشاں یکے را حکم سازیم ہر سخنے کہ درحق ایں درویشاں او گوید سخن ہماں باشد وچنانکہ در عصرے صاحب دولتے اصحاب اقوال وارباب احوال را آرزوے مے آوردہ است وانکار آنچہ بیجا است آں صاحب دولت بظہور مے آمدہ است میکردند در وقت خواجۂ ما ایں طائفہ بسیار بودہ اند شعر

یریدالجاھدون لیطفئوا نورہٗ ویأبی اللہ الا ان یتمہٗ

بیت

ما بیخواہیم ودیگراں بیخواہند تابخت کرا بود کرا دار د دوست

بیت

لطفے نماند کاں صنم خوش لقا نکرد مارا چہ جرم گر کرمش با شما نکرد

وازاں جماعت دراں مجلس بسیار بودند اتفاق برآں کردند کہ درویشے ہست از فرزندان خواجہ اولیاے کلاں قدس سرہ اورا طلب باید کرد و دریں قضیہ حکم باید گردانید تا ہرچہ او گوید در حق خواجہ و درویشان ایشاں سخن آں باشد و بجہت ایں معنی آں درویش را حکم مے ساختند کہ دانستہ بودند کہ آں درویش از منکران عالی خواجہ بود اتفاقاً جمعی را کہ باآں درویش یک صفت بودند در انکار خواجہ بطلب او فرستادند خواجہ در جمیع ایں احوال خاموش شدند چوں آں درویش بیامد بقیہ اہل انکار یک بار مسافت راہ او را استقبال نمودند و تعظیم و احترام بسیار کردند بعدہ چوں آں درویش بمجلس مولانا رسید واصحاب تفرقہ جمع نشستند از طریقہ خواجۂ ما از آں درویش سوال کردند آں درویش گفت آنچہ حق باشد خواہم گفت پس توجہ بمولانا واہل مجلس کرد و گفت خواجہ قطب الدین والد بندہ را میدانید ہمہ بیک کلمہ گفتند کہ ایشاں مقتدائے اہل طریقت بودند خصوصاً اہل انکار کہ وصف خواجہ قطب الدین بسیار کردند انگاہ گفت روزے در خدمت والد خود بودم کہ خدمت خواجہ بہاء الحق والدین در لباس مقربان سلاطین آمدند و از مرکب پیادہ شدند و با والد ایں ضعیف ملاقات کردند بعد از لحظۂ والد بمن اشارت کردند کہ در خانہ در فلان موضع سیر نبات است چندیں گاہے است کہ آں را نگاہداشتہ ایم بیار من بتعجیل رفتم و آں را بحضرت والد خود آوردم دو قسم کردند یک قسم بایشاں دادند و دیگرے بمن دادند و فرمودند چونکہ تو فرزند منی ایشاں نیز فرزند من اند و میان ما عقد برادرے بستند و فرمودند یک دیگر کنار گیرید انگاہ والد مرا گفتند کہ واقف باش از ایشاں احوال و اسرار بزرگ بظہور خواہد آمد پس آں درویش چنیں گفت ایں زمان دم ظہور آں احوالست کہ والد ما فرمودہ بودند اہل انکار یکبار خجل و شرمسار شدند از اں ظہور حقانیت طریقہ حضرت خواجہ و سلطان ولایت ایشاں بعنایت حق تعالےٰ و تقدس برہمہ غلبہ کرد فوقع الحق وبطل ما کانوا یعملون فغلبوا ھنالک وانقلبوا صاغرین آنچہ حق بود ظاہر شد و آنچہ منکران مے اندیشیدند باطل شد مغلوب

ومحجوب ازاں مجلس باز گشتند حضرت خواجہ با خدمت مولانا را عذر بسیار خواستند و فرمودند
تصدیعہ خدمت کردیم وجرمانہ آں پیش مولانا بردند و مولانا از خواجہ درخواست کردند کہ ایں
طعام مے باید در قدم مبارک شما پختہ شود در حال خواجہ با درویشان لضبط آں اقدام
نمودند و با مولانا با اصحاب خاصہ جمع نشستہ بودند خواجہ لحظۂ بصحبت مولانا مے آمدند
وساعتے نزدیک آں درویشان میرفتند کہ بطعام پختن مشغول بودند اتفاقاً یک نوبتے
خواجہ بصحبت مولانا آمدند و در پہلوئے مولانا خورد نشستہ اند حال او دیگر شد خواجہ زود
بطرف درویشان رفتند مولانا خورد از خود رفت و بیہوش گشت و مولانا و اصحاب
بداں مشغول شدند و خاطر مولانا قوی نگراں شد ایں فقیر را طلب کردند و فرمودند بجیست
کہ مولانا خورد ہلاک شود مے باید واقعہ را بحضرت خواجہ باز نمودن من آں قصہ بر حضرت
خواجہ عرض کردم فرمودند محل نگرانی خاطر نیست اما رعایت خاطر شریف مولانا مے باید
کردن خواجہ دست مبارک بر کتف مولانا خورد نہادند آں صفت او کمتر شد و بحال خود
باز آمد و بسیار گریست و عذر بسیار خواست ازاں کردہ و گفتہ پشیمان شد و از صمیم قلب محب
و معتقد خواجہ شد و آں چنداں انکار و غبار او باقرار و داد متبدل گشت از مطالعۂ آں
احوال حضرت مولینا را بحضرت خواجہ محبت بسیار شد و ازاں سبب محبت خود مولانا
در حضور خواجہ چنیں میگفتند کہ چنانکہ سفیدی چشم را بسیاہی چشم در روشنائی احتیاج ہست
مرا بشما نیز احتیاج ہست اوّل کرتے کہ ایں بندہ ضعیف کہ جمع کنندۂ ایں کتاب عُمدۃ السالکین
است بحضرت خواجہ رسیدہ بودم وایشاں در قصر عارفان بودند دریں اثنا سخنے فرمودند
کہ دراں وقت ظہور شیخ نجم الدین کبرے قدس سرہ در خوارزم سخنان بسمع مولانا فخر الدین
رازی رحمۃ اللہ از شیخ رسیدہ است مولانا شیخ را طلب کردند و از شیخ پرسیدند کہ بمن
عرفت اللہ قال عرفت اللہ تعالی بالواردات غیبتہ یعجز عن ادراکہا العقول لملکم
بچہ شناختی خدائے را جل جلالہ گفت شناختم خدائے را جل جلالہ بانورانی کہ از غیب بمن

میرسند که عاجز است از ادراک آں واردات عقلہا که در شک انداز نده است مولانا
متحیر گشتند بعده خواجه باین ضعیف فرمودند که وقتے علمائے بخارا بما مشغول شدند و
این قصه را فرمودند حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین نور الله تعالے مرقده
که در اوایل ظهور خواجه ما قدس سره پیش ازیں قصه اجتماع علما و فقرا بخارا واقعے بود
در شهر بخارا از فرزندان بکر فضیل بخاری رحمه الله او را نیز ازیں پیوستن خواجه یوسف
رحمه الله بحضرت خواجه بغایت دشوار آمده بود و بسیار میگفت که آں درویش سر و پا برهنه
را علم و دانش نیست متابعت کردن او چه معنی دارد وے باید او را منع کردن تا با اهل علم
دیگر صحبت ندارد هم وے روزے اتفاق کرد جمعی از یاران خود بطرف قصر عارفان
متوجه شد و اتفاقاً در همان روز خواجه یوسف نیز با جمعی طلبه بحضرت خواجه بقصر عارفان
آمده بود در باغ خانقاه اجتماع عظیم شد چوں از طعام خوردن فارغ شدند اصحاب آں
وعظ را صبر نمانده بود تا زودتر بخواجه و اصحاب و درویشان ایشاں مشغول گردند با
حال شیخ امیر حسین از در باغ در آمد و سلام گفت خواجه فرمودند امیر حسین بدیں طرف بیا آنگاه
گفتند چند مخالفت ما میکنی هر چند ترا یقین بیشتر میشود خلاف بیشتر مے نمائی شیخ امیر حسین
گفت مرا چه مجال خلافست خواجه فرمودند ترا گفته بودیم که سینه فلان زمین بلند است آنرا
هموار مے باید کرد تا آب خورد و ترب کشته بشود وے کشته نماند شیخ امیر حسین گفت چناں
کردم خواجه جمعی از کبار اصحاب را فرستادند تا از حال آں زمین تفحص نمایند چوں درویشان
رفتند آں چنانکه خواجه فرموده بودند در سینه آں زمین ترب کشته نشده بود بواسطه آنکه
بلند بود و آب نرسیده بود درویشان آنچه دیده بودند گفتند حضرت خواجه شیخ امیر حسین
را فرمودند این چنیں سخن مرا مے شنوی و بهیبت در شیخ امیر حسین نظر کردند در حال حالش
دیگر شد و افتاد و از گردن او آوازے مے آمد و روے او بطرف قفا و قفاے او بطرف
سینه گشت احوال حاضران از مشاهده آں حال متغیر گشت و فرصت دراز بریں بگذشت

ہیچکس را از حاضران مجال آں نبود کہ از حضرت خواجہ درخواست کنند آخر الامر خواجہ
یوسف و آں واعظ و جمع طلبہ برخاستند و شفاعت بسیار کردند حضرت خواجہ درخواست
ایشاں را قبول کردند و فرمودند تا دست امیر حسین را مالیدند روئے او و قفائے او
بحالت اصلی باز آمد و آں انکار حاضران باقرار مبدل گشت حکایت کرد درویشے کہ
شامے بود حضرت خواجہ ما قدس سرہ در شہر بخارا در منزل درویشی بودند شیخ
از قصر عارفان بیامد خواجہ در روئے او نظر کردند کہ میر حسین بر توجہ رفتہ است او خاموش شد خواجہ از وی پرسیدند
چند سال است کہ تو در صحبت ما مے باشی گفت ہفتدہ سال است خواجہ فرمودند دریں مدت ہرگز از ما
سخنے شنودۂ کہ آں غیر واقع بودہ باشد شیخ امیر حسین گفت نے خواجہ فرمودند پس چرا آنچہ
بر تو گذشتہ است نمیگوئی او ہیچ نگفت خواجہ فرمودند چوں نمیگوئی من گویم پس ہمین
در و نظر کردند و گفتند کہ بر ضعیفۂ من یا دختر من نگراں خاطر شدہ چوں خواجہ ایں سخن گفتند
از گردن شیخ امیر حسین آواز آمد و روئے او بطرف پشت او شد و قفائے او بطرف سینہ
او گشت و رنگ او سیاہی سبز د و زمانے بسیار براں حال بود و شب بیگاہ شد و من ہرگز
پیش ازاں ایں حال را مشاہدہ نکردہ بودم از خود رفتم دراں خانہ عزیزے بود او برخاست
والتماس کرد خواجہ فرمودند کہ ایعزیز خاموش باش تو طریقہ درویشاں را نمیدانی در صحبت
ایشاں نبودۂ و نزدیک آمدہ است کہ راستی را بگوید آنگاہ شیخ امیر حسین گفت صورت حال
ایں بود کہ حضرت خواجہ پارۂ صابون و روغن چراغ بمن دادند کہ بقصر عارفان بمنزل ما
رساں بایں طریق کہ در خانہ را کشائی و ایں چیزہا را در تن شوئی گذار چوں بمنزل ایشاں
رسیدم و بہماں طریق آں چیزہا را در تن شوئی گذاشتم نظر بر خواہر خاتون خواجہ افتاد خاطر
من میل کرد خواجہ فرمودند چوں میدانی کہ دیدۂ ما از بصیرتے است کہ حق تعالےٰ و تقدس
ما را کرامت کردہ است در حکم حدیث نبوی اتقوا فراسۃ المومن فانہ ینظر بنور اللّٰہ چرا ما را تشویش
میدہی و نزد و راستی را نمیگوئی گفت بد کردم و توبہ کردم عفو فرمائید خواجہ دست مبارک

خود را بر گردن او نهادند از گردن او آواز بر آمد روئے و قفائے او بر حالت اصلی خود باز
گشت و اسحق مشاهدهٔ این احوال سبب رسوخ شد بحضرت خواجه حکایت کردند
از شیخ شادی که گفت یکبارگی پارهٔ کرباس ببازار شهر بخارا بردم و فروختم آن عادلی
را حضرت خواجهٔ ما خرج کردند و مرا فرمودند که چون بخانه رسی بگوے بهائے کرباس
را خواجه خرج کردند من از بازار شهر بخارا بغدیوت آمدم و اهل خانه از من پرسیدند که
عادلی کرباس را چه کردی گفتم که بر میان بسته بودم کشاده شد و افتاد و آنجماعت خاموش
شدند صفت قبض عظیمے در من پیدا شد و آرام و قرار از من رفت بعد از زمانے حضرت
خواجه از شهر بخارا آمدند و بآن جماعت خانهٔ من گفتند که شادی آمد با تو گفت که عادلی را
بر میان بسته بود کشاده شد و افتاد فرمودند این سخن خلاف واقع است من او را گفتم که
صورت حال را گوئی او نگفته است اکنون این قبض او از جهت آنست که بیان واقع نکرده
است بعد از آن لطف نمودند و او را از صفت قبض بیرون آوردند و آن شفقت و تربیت
را بجائے آوردند حاضران را از آن اشراف و شفقت ایشان حال دیگر شد حکایت
کردند که چون حضرت خواجهٔ ما در منزل شیخ شادی بودند و با فقیران لطفے میکردند
شیخ شادی میخواست که دران خانه در آید خواجه فرمودند شادی از سر غفلت در آمدی بر توجه
گذشته است که غافل شده در خانه که ما باشیم چرا بغفلت مے در آئی چرا واقف نمے باشی پس
از آن خواجه انگشت مسبحهٔ خود را بر زمین نهادند شیخ شادی سرنگون در تن شوری افتاد
و احوال او دیگر شد و از خود رفت خوفے از مشاهدهٔ آن صفت بر حاضران مستولی شد در
گریه شدند درین ساعت درویشے از باغ ارسلان آمد و آن حال را دید روے بر زمین
نهاد و تضرع بسیار کرد خواجه از شیخ شادی عفو فرمودند و گفتند مرشد آنست که ذرهٔ تعظیمے
را در محل شفقت فرو نگذارد و اگر غفلت را بتو نمائیم پس من چه شفقت کرده باشم حکایت
کردند که یکبار درویشان در غدیوت در منزل شیخ شادی تتماج مے پختند و اتفاقا

بعضے از درویشان تتماج را بغفلت در دیگ سے انداختند و مزاح میکردند چوں تتماج
اندختن را تمام کردند حضرت خواجۂ ما از قصر عارفان رسیدند قوی بہیبت شیخ شادی را
گفتند کہ سر دیگ را استوار پوشی پس روئے باں درویشان کردند و فرمودند ایں چہ عمل
است کہ شما میکنید مرا چندیں کار بود و بدم کہ شما تتماج را بغفلت سے اندازید تعجیل
آمدم آنجا عرت کہ غافل بودند احوال ایشاں دیگر شدہ بیخود شدند شیخ شادی در خواست
کرد حضرت خواجہ ایشاں را عفو فرمودند شیخ شادی گفتند سر دیگ را کشائی شیخ شادی
نظر کرد آں تتماج انگور باشدہ بود حال آں بود کہ فصل بہار بود چنانکہ معہود مے بود تتماج
در غفلت اندختہ بودند و آں واقعہ سبب ارشاد بسیاری از خلق شد حکایت کردند
کہ روزے درویشان حضرت خواجہ قدس سرہ در غدیوت در منزل شیخ شادی شیر
کرنج مے پختند چوں آں طعام را در کاسہ ہا کشیدند و قسمت کردند ہیچکس نتوانست کہ ازاں
طعام لقمہ خوردہ ہمہ متحیر شدند و گفتند حلق ما گرفتہ است امکان خوردن نیست ہر آئینہ دریں سرے
خواہد بود مصلحت آنست کہ ایں آش ہا در دیگ باشد و ما منتظر باشیم تا چہ بظہور آید لحظۂ بریں
گذشت حضرت خواجہ رسیدند و فرمودند کہ من از قصر عارفان روان شدم شما دیگ بر
آتشدان نہادید و چوں چہار دانگ راہ آمدم آش را از دیگ کشیدید پس ازاں حلقہائے
شما را گرفتم تا نتوانستند آش خوردن آں درویشان بذوق تمام آش را بخدمت خواجہ حاضر
آوردند و آں روز دراں صحبت احوال عجیبے گذشت حکایت کرد درویشے بار اول کہ
حضرت خواجۂ ما قدس سرہ بزیارت بیت اللہ میرفتند در خراسان بودند مکتوبے
ازانجا فرستادند و شیخ امیر حسین را از بخارا طلبیدہ شتند و اتفاقاً من با شیخ امیر حسین بخراسان
رفتم چوں بمرو رسیدیم چنیں گفتند کہ خدمت خواجہ بجانب سرخس رفتند چوں باں طرف
متوجہ شدیم و نزدیک رسیدیم حضرت خواجہ ما را استقبال کردند ما در تعجب شدیم کہ حضرت
خواجہ را چگونہ معلوم شدہ است از آمدن ما خواجہ فرمودند کہ دوش دو کرت با من گفتند

که درویش امیر حسین میر سا او را استقبال کن حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین طاب تربته که روزے خدمت خواجه یوسف رحمه الله از حضرت خواجه ما قدس الله سره التماس نمودند که مے باید که قدم شریف بباغ این فقیر که در مزار سفید مون است رسد خواجه التماس ایشان را قبول فرمودند و بطرف سفید مون بآن باغ ایشان با درویشان رفتند و دو روز آنجا توقف کردند از عنایت آلهی در روز سوم در میشان را در صحبت خواجه احوال خوش بود و صحبتے بغایت گرم دران حال مولانا عارف رسیدند و بصحبت خواجه مشرف گشتند چون زمانے گذشت خواجه ازان باغ بیرون آمدند و در سایه درختے تکیه فرمودند و این ضعیف در قدم ایشان بود بعد از فرصتے خواجه یوسف با بعضے از طلبه علم از باغ بیرون آمدند اما بصحبت خواجه نے توانستند آمد چون نزدیک ایشان رفتم فرمودند در ما خوفے پیدا شده است از آنجهت نمیتوانیم نزدیک خواجه آمدن و سبب خوف آنست که بعد از انکه خواجه باین طرف آمدند مولانا عارف سخنے میگفتند بخاطر امتناع کلمات او کردیم ثقالتے و قبضے در ما پیدا شد زود ازان مجلس بیرون آمدیم خوف عظیم بر ما مستولی شد من قصه خواجه یوسف را بحضرت خواجه عرض کردم بباغ در آمدند و وقت نماز پیشین شده بود بنماز مشغول شدند و مولانا ابوبکر ابیجه را امامت فرمودند بعد از تکبیر تحریمه فرصتے گذشت از مولانا ابوبکر هیچ حرکتے پیدا نشد خواجه او را از محراب بیرون آوردند و خود بامامت مشغول شدند میبینے دران قوم که با خواجه بنماز ایستاده بودند پیدا شد و در هر یکے کیفیتے تصرف کرد که نتوانستند نماز گذاردن مگر یک کس که بخواجه نماز گذارد و آنقوم که دران باغ خواجه یوسف بودند قریب هفتاد تن بودند هر یکے را حالے بود بعضے مے گریستند و بعضے در خاک مے غلطیدند و بعضے بطرف صحرا میرفتند و مولانا امیر ابوبکر عمامه و دراعه انداخته بود و بهر طرف میدوید و میگفت دل من از من رنجیده است و خاک و خاشاک بر سر میکرد و حضرت خواجه چون نماز پیشین تمام کردند احوال آن قوم را بران صفت

مشاہدہ کردند حال عجیبے داشتند از باغ بیروں آمدہ بر بالائے تودۂ ایستادند دراں حال خواجہ
یوسف میگفت کہ خوف ما زیادہ شد تدبیر ایں حال چیست آں حال وصفت خواجہ یوسف
را بر خواجہ عرض کردم از راہ غیرت واظہار عجز آں قوم گفتند تدبیر ایشاں آنست کہ نزدیک
مولانا عارف روند بسبب آنکہ ایں احوال ایں قوم را از کلام وبیان او پیدا شدہ است او
راسے باید پیدا کرد واتفاقاً مولانا بطرفے مختفی شدہ بود جمعی بطلب مولانا عارف رفتند
دریں زمان من در حضرت خواجہ تضرع نمودم کہ خاطر خواجہ یوسف قوی در بار شدہ است کہ
ایں قوم از جہت صحبت شریف شما بایں باغ آمدند وایں حال ایشاں را از وے معرفتے ونادانے
واقع شدہ است علاج حال ایشاں باندک التفات حضرت است حضرت خواجہ لطف
نمودند وبہر یکے ازاں قوم التفاتے نمودند واو را بحال خود باز آوردند اما بمولانا ابو بکر ہیچ
مشغول نشدند تا آں زمانیکہ مولانا عارف آمد خواجہ متوجہ مولانا عارف شدند وفرمودند
ایں عمل کہ تو کردی از باب درویشی است صحبت گرم یافتی وقومے را دیدی کہ بغایت متعلق
شدہ اند قصد آں کردی کہ ایشاں را بطرف خود جذب کنی تنور گرم یافتی خواستی کہ فطیرہائے
خام خود را در بندی وفساد کردی بر تو واجب است کہ صلاح ایشاں بکنی من خود بواسطۂ
التماس جدید خواجہ یوسف تدبیر کار ایں قوم غیر مولانا ابو بکر کردم آں زمان کہ من از باغ
بیروں آمدم تو صحبت گرم یافتی ومتوجہ بایں مولانا ابو بکر شدۂ وشرح معارف آلہی میکردی
باید کہ صلاح حال مولانا ابو بکر بکنی بزرگ عالم فاضل کامل راسخن از خود بخود کردۂ وغیر منتفع
گردانیدۂ فرزندان او ترا کجا گذارند چوں حضرت خواجہ ایں سخن گفتند واثر ہیبت وحال
از ایشاں ظاہر میشد مولانا عارف گریاں شد وبسیار درخواست وتضرع بسیار کرد وگفت
بد کردم مرا حد ایں نیست وخدمت خواجہ یوسف برخاستند وشفاعت کردند خواجہ از
مولانا عارف عفو کردند وحضرت خواجہ مولنا ابو بکر را التفات بسیار نمودند وآں صفت را
از ایشاں زائل گردانیدند وفرمودند تا عمامہ بر بستند ودراعہ در پوشیدند مولنا ابو بکر

ابوبکر بحال اصلی خود باز گشتند و حضرت خواجۂ ما و خواجہ یوسف و علماء و اکابر و درویشان از باغ مزار سفیدمون بطرف شہر بخارا رفتند حکایت کرد عزیزے کہ روزے حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در شہر بخارا می رفتند بر دراز گوش نشستہ بودند اتفاقاً درویشے بر راہ گذر ایشان بود خواجہ چوں بادے نزدیک رسیدند آں درویش درخواست کرد کہ از دراز گوش فرود آمدن حاجت نیست خواجہ فرمودند کہ مارا در خاطر نبود کہ فرود آییم درخواست حاجت نیست آں درویش در غضب شد و خواجہ را ناسزائے بسیار گفت خواجہ تبسم کردند و بشاشت نمودند حاضران ازاں لطف حضرت خواجہ تعجب کردند اتفاقاً روز دیگر خواجہ با جمعی از درویشان بطرف کوفین رفتند و آں درویش را مرضے صعب پیدا شد بعضے از کسانیکہ درآں روز بے ادبی او بہ نسبت خواجہ حاضر بودند نزدیک او رفتند و او را گفتند سبب مرض تو از سخنانے ہست کہ بہ نسبت ایشاں آں روز گفتی علاج تو ہم از ایشان خواہد بود و آں درویش دایم از خواجہ یاد میکرد روزے مرا طلب کرد و گفت اگر ایشاں نخواہند آمد من ہلاک خواہم شد بعد ازانکہ از پیش او بیروں آمدم بطرفے میے داشتم میرفتم مرا با خواجہ ملاقات شد کہ ہماں ساعت از طرف کوفین مے آمدند بر ایشان سلام گفتم از من پرسیدند کہ حال آں درویش بیمار کہ ایں زمان پیش او بودی چونست بہتر ہست من تعجب کردم و انگاہ گفتم مرحمت قوی دارد منتظر لقائے شریف شماست خواجہ بمنزل نرفتند و بر فور بعیادت او رفتند و من نیز در قدم ایشان بودم آں درویش را پرسش کردند و فرمودند الشافی ھو اللہ خوش خواہی شد نترس و ریں مرض نخواہی مُرد از برکت دعاے ایشاں اثر صحت در آں درویش پیدا شد از خواجہ عذر بسیار خواست و گفت کہ خاطر شریف شما از من رنجیدہ شد من بے ادبی کردم عفو فرمائید خواجہ فرمودند خاطر ما از تو نرنجیدہ ہست و در دل از تو غبارے نیست آنگاہ خواجہ از پیش آں درویش بیروں آمدند و دیگراں اثنا فرمودند ما متابعت روش پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم مے نمائیم دندان مبارک او را شکستند فرمودند

اَللّٰھُمَّ اھدِ قومی فانھم لا یعلمون اما گفته اند مشائخ رحمهم الله تیغ برهنه اند مردم خود را بر آن تیغ بیزنند ایشان خود را بر کسے نمیزنند از حضرت عزیزان قدس سره سوال کردند که میگویند فلان کس را تیغ مشائخ رسید این سخن چگونه است ایشان فرمودند که آن کس که مردِ است بتیغ نمے پردازد و آنکه نا مرد است نے تواند اما مشائخ را درین راه تیغے است برهنه که خلق خود را بر آن میزنند حکایت کرد درویشے که ملازم سفر حضرت خواجهٔ ما قدس سره بود که کرت دوم که خواجه بزیارت عزیمت بلیت الله ببغداد رسیدند و وقت آن شد که از حجاج بجهت راه کعبه شتر کرایه گیرند خواجه اصحاب را اشارت کردند که هر کسے بجهت خود شترے گیرند آخر یکے شتر لاغر ضعیف ماند که از حجاج هیچکس آنرا التفات و قبول نکرد خواجه فرمودند که این شتر را ما مے گیریم اصحاب نگران خاطر شدند و بطریق تضرع بحضرت خواجه عرضه داشتند که این شتر قوی لاغر است و بیقوت راه کعبه بغایت دشوار است خواجه فرمودند البته ما برهمین شتر خواهیم نشست بعده چون در بادیه در آمدند بسیاری از شتران با قوت بر جائے ماندند و سقط شدند و حضرت خواجه در وقت رفتن و در آمدن برهمان شتر ضعیف و لاغر سوار بودند و حضرت خواجه بسیار میفرمودند که هر که بر ستورے سوار شود باید بار خود را بر ستور نینداز و بقدر رعایت حال ستور نماید از اولیاء الله کسانے بودند که از راه صورت بر مرکب نشسته اند اما از راه معنی بار ایشان بر مرکب نبوده است چنانکه از سلطان ابویزید بسطامی قدس سره منقولست که در راه حجاز چنین میکردند و از صفت خضر خواجه را تعجب بسیار شد حکایت کرد شیخ امیر حسین که اول سبب محبت و پیوستگی من بحضرت خواجهٔ ما قدس سره آن بود که من در قصر عارفان بودم در چهار منزل خواجه و من در سن بلیست سالگی بودم و کسب من زراعت بود اما همه همت و مقصود من بر خورد و خواب بود و قرآن و آداب و احکام مسلمانی نمیدانستم و گذر حضرت خواجه که بمسجد میرفتند بر در خانهٔ من بود و هر کرت که میگذشتند در من نظر میکردند و تبسم میفرمودند تا چند کرت این چنین واقع شد در من اندوه عظیم پیدا شد که چرا من نماز نمیگذارم و کسے وقت این حال نبود درین اندوه بخواب رفتم حضرت خواجه

را بخواب دیدم که آئینه بزرگ و روشن در دست ایشان بود و در دست من نهادند خود را دران آئینه دیدم ہم درین حال بودم که از خواب بیدار شدم گریه قوی بر من مستولی شد و ہر ساعت میخواستم که نعره زنم بتکلف بسیار خود را نگاه میداشتم درین حال بودم که خواجه از در خانه در آمدند و نزدیک من نشستند و فرمودند ترا چه شده است من خاموش شدم خواجه فرمودند آنکس که آئینه را در دست تو نهاد که بود گفتم حضرت شما بودید فرمودند چون النتی خاموش باش گفتند چرا نماز نمیگذاری من گریستم و گفتم نماز گذاردن نمیدانم و قرآن نخوانده ام خواجه فرمودند من ترا تعلیم کنم و نیز تربیت و شفقتی که باید بجا آرم والحق آنچنانکه فرمودند بجای آوردند و اول سبب محبت من این واقعه بود و دایم در خدمت ایشان مے بودم منتظر اشارت که چه فرمایند حکایت کرد شیخ امیر حسین که دران فرصت که بازار تاراب را غارت میکردند خلق ولایت بخارا قوی در تشویش شده بودند و خاطر شریف حضرت خواجه ما قدس الله سره از جهت تفرقه اسلام در بار شده بود من در آن وقت از سو خارے بجهت دیوار باغ بر پشت خار سفید مے کشیدم خواجه فرمودند قدم شوم را بطرف بازار تاراب رسان باشد که مسلمانان خلاص یابند باشارت خواجه بطرف بازار رفتم چون نزدیک بازار تاراب رسیدم غلبه و شورے دران خلق دیدم چون پیشتر رفتم معلوم شد که حکم شده است که خلق باز گردند در حال ہر دم از بازار تاراب بطرف شهر بخارا روان گشتند من نیز با ایشان باز گشتم و روز دیگر بحضرت خواجه آمدم سوال کردند که چرا زود آمدی قصه را گفتم خواجه فرمودند که کاشکے پیش ازین میرفتی حکایت کرد یکے از ساکنان قصر عارفان که شبے حضرت خواجه ما قدس سره در مسجد قصر عارفان بودند و جمعی از درویشان حاضر بودند خواجه متوجه من شدند و نام پدر مرا گرفتند فرمودند که کیست که او را بنا زحاضر آرد و حال چنان بود که پدر من نماز نمیگذارد دیگری که خواجه این سخن فرمودند جمعی را دیدم قوی با ہیبت سلاح از تیغ و دبوس در دست دارند و قصد پدر من میکردند زود برخاستم و

گفتم من او را بنماز حاضر گردانم خواجہ فرمودند دولت وسعادت یابی من از مسجد بیرون آمدم
وبہ تعجیل بطرف خانہ رفتم آں جمع را دیدم بہمان کیفیت درعقب من بخانہ آمدند من پدر را
گفتم بنماز مے باید رفت گفت بلے بروم اما مساہلتے میکرد آں جمع را دیدم کہ قصد او میکنند
من تعجیل کردم و پدر را بوضو ساختن مشغول کردم وچشم من دراں جمع بود پدر من وضو
ساخت وبطرف مسجد روان شد من درعقب او رفتم چوں بکنار حوضے رسیدیم کہ بر در
مسجد است حال من دیگر شد واز خود رفتم وآں خلق عقب خواجہ چوں نماز گذاردند من بر
ہمیں حال بودم حضرت خواجہ آمدند وبدست مبارک خود گوش مرا مالیدند بحال خود آمدم
آں واقعہ را بپدر خود گفتم تعجب بسیار کرد ومن بعد نماز را ترک نکرد **حکایت** کرد شیخ
امیر حسین کہ دراں فرصت کہ حضرت **خواجہ** ما قدس اللہ سرہ مرا بطرف لشکرگاہ امیر بیابان
بجہت طلب والد خود رواں کردند اتفاقاً خواجہ در قرشی بودند وفصل زمستان بود وہوا
بغایت سرد بود وبرف بسیار باریدہ بود وروز وقت نماز پیشین بود خواجہ لطف نمودند
وباجمعی درویشان تا سر راہ رفتند وسخنان بسیار بایں فقیر گفتند وفرمودند کہ در جمیع احوال
من با توام ودر عالم صورت تو میروی بحقیقت من میروم خاطر جمع دار بے توشہ ومرکب وہمراہ
مرا روانہ کردند چوں از نظر ایشاں رواں گشتم حالے عجیبے داشتم وقت نماز شام بموضعے رسیدم
کہ در آنجا دو گنبد بود ودر بیرون آں شتران خفتہ بودند وخاوندان شتران نیز خفتہ بودند
ودراں حال برف مے آمد ساعتے آنجا نشستم سہ سوار از عقب من رسیدند ودر لباس فاخرہ
در ہر یکے از ایشان آثار امارت پیدا بود بر ایشاں سلام گفتم آں امیر ایشاں چوں از مرکب
خود فرود آمد دست مرا گرفت وبا خود دراں گنبد در آورد چناں معلوم کردم کہ خاطر او بطرف
من میل کردہ بود بعدہ آں جمع پرسیدند کہ ایں چہ کس است امیر ایشاں گفت ما اینجا رسیدیم
او نزدیک شتران نشستہ بود آں جمع گفتند او دزد است من تبسم کردم وہیچ سخن نگفتم امیر ایشاں
کیفیت احوال از من پرسید گفتم از طرف بخارا بطرف لشکرگاہ امیر بیابان میروم گفتند بچہ

سبب گفتم من در صحبت عزیزے مے باشم پدر ایشاں دراں لشکرگاہ ہست و آں عزیز امانعی
بود بنا بران نیامد آں جمع گفتند اگر راست میگوئی توشہ و مرکب و ہمراہ تو کجاست من
گفتم آں عزیز مرا این چنیں فرستاد مرا اختیارے نیست یکے ازاں جمع مردے بود حاجی
گفت آں عزیزے کہ او را این چنیں فرستادہ ہست از بندگان خاص خدا تعالے ہست آں دانستہ
ہست و دیدہ کہ درویش در راہ بہا ہمراہ خواہد شد ازیں جہت او را بے توشہ و مرکب و ہمراہ
فرستادہ ہست پس ازاں امیر و آں جماعت مرا رعایت بسیار کردند و حقیقت حال آں جماعت
چناں بود کہ ایشان از ولایت کات مال عظیم نزدیک ایں امیر مے بردند بامداد چون روان
شدند خادمے داشتند او غایب شد متحیر شدند من گفتم من خادم شما باشم جوالہا بسیار داشتند
پر از غلہ چہار تن از ایشان یک جوال را برمیداشتند و من تنہا یک جوال را مے برداشتم
و آں جماعت تعجب میکردند و میگفتند کہ مگر او خضر است و مدت چہل و پنج روز با ایشان
رفتم بعد ازیں چنیں شنیدہ شد کہ لشکرگاہ امیر در فلان موضع است چون نزدیک رسیدیم
معلوم شد کہ آں امیر در لشکرگاہ خود نیست بطرف شکار رفتہ ہست آں جماعت بطرف امیر
رفتند من گفتم بطرف لشکرگاہ میروم کہ مرا آں عزیز چنیں امر کردہ ہست زینہار بلشکرگاہ
روی آں جماعت ہرچند سعی کردند با ایشاں موافقت نکردم و اتفاق میان لشکرگاہ دو کوہ
بود و دریاے وحش در ہمین حال ماندہ بودم از طرفے دو کس پدید آمدند و گفتند کہ ما نیز
بلشکرگاہ میرویم مرکبان داشتند مرا نیز بر مرکب نشاندند و ازاں دو کوہ گذرانیدند و شام بمنزل
خود بردند و خدمت و رعایت بسیار کردند و بامداد مرا بر اسپ نشاندند و گفتند چشم خود را بپوش
و از دریاے وحش گذرانیدند چون بلشکرگاہ رسیدم منزل والد خواجہ معلوم کردم ایشان
نیز بشکار رفتہ بودند کاروانے یافتم کہ بطرف ترمذ میرفتند با ایشان تبرمذ رفتم بر دراز
گوش مرا سوار کردہ بودند چون بآب چغانیان رسیدہ شد خلقے از اہل کاروان در آب
افتادند و بسیاری از دراز گوشاں را آب برد و در گذشتن ازاں آب جامہ و موزہ من تر

نشد بسبب آنکه چوں دراز گوش من بکنار آب رسید افتاد من از دراز گوش فرود آمدم چنیں
شنیدم دراں حال برکنار آب جمعی از بخارا بوده اند و مرا آنحال را دیده اند و گمان برده مرا آب
برد در بخارا بحضرت خواجه گفته اند که امیر حسین را آب برد خواجه فرموده اند که اگر او در آب افتد
یا در آتش نزدیک ما بسلامت و عافیت خواهد رسید چوں بترمذ رسیدیم هر کس متفرق شدند من
بطرف بازار سه سوئے بترمذ رفتم و در موضعے نشستم هوا بغایت سرد بود و نماز دیگر و شام بر
من قضا شده بود بار عظیم قسم در خاطر من آمد که مرا دریں شهر آشنائے نیست دریں حال
درویشے آمد و دست مرا گرفت دریں حال دیدم که او را محبت من پیدا شد و مرا بطرف
منزل خود برد جائے قوی با روح و صفا بود و چهار کس دراں منزل بودند زود جامه مرا
کشیدند و موزه مرا بکار و شگافتند و خشک کردند و طعام حاضر آوردند چوں از طعام فارغ
شدیم مرا گفتند مے باید که نماز خفتن را تو امامت کنی هر چند عذر گفتم قبول نکردند بعد از ا
وضو ساختم و نماز دیگر و شام را قضا کردم و نماز خفتن را بضرورت امامت کردم آں درویش و
آں جمع بسیار گریستند بعده از حال من پرسیدند قصه را با یشاں تقریر کردم تعجب بسیار
کردند بعد از نماز بامداد ازاں درویش اجازت طلبیدم که بطرف چهار سو ترمذ روم و لیکن
باز خواهم آمد انشاء الله تعالیٰ زمانے بر دکانے نشستم جوانے ترک را دیدم دراز بالا
پوستین پوشیده قرصے بزرگ از خشیلو پوستین بار کرد و پوشیده در کنار من نهاد و در
من نظر کرد و من نیز آں نان را پوشیدم و مسجدے بود دراں نزدیک در آنجا در آمدم و بسیار
گریستم و اندک ازاں نان بخوردم و چوں ازاں مسجد بیروں آمدم یکے را دیدم بر مرکب
سوار ایستاده است در خاطر من آمد که ازیں سوار از حاکم بخارا که پدر خواجه در ملازمت او
مے باشد بپرسم نزدیک او رفتم و برو سلام کردم و از و پرسیدم آں سوار گفت آں جماعت که
که از کانت آمدند خبر شما را بپدر شیخ شما رسانیدند و پدر شیخ شما قوی منتظر ند و من از جمله
خادمان حاکم بخارا ام و بعد و در روز خواهم آمد بطرف لشکرگاه منزل من در ترمذ در فلاں

جائے است خاطر من تسکین یافت آنگاه بطرف آں درویش رفتم و خبر پدر خواجه را گفتم او تعجب
کرد و گفت در رفتن شما بطرف چهار سوئے حکمت بوده است بعد از دو روز با قاصد حاکم
بخارا بطرف لشکرگاه رفتم و خدمت پدر خواجه را دریافتم و سلام خواجه را رسانیدم از من پرسید
که فرزند بهاء الدین چه گفت گفتم چنیں فرموده اند مے باید که آنچه در دست ایشانست بگیرند
و بایں طرف بیایند و اگر نیایند لشکرگاه برافتد ، پدر خواجه گفتند این چه سخنان است که فرزند
من میگوید مرا ایں امیر بعمل به بخارا خواهد فرستاد و ایں مقدار عدلی بمن خواهد رسید آنگاه مرا
نزدیک حاکم بخارا بردند من سلام خواجه را رسانیدم بعده در خدمت ایشان مے بودم
معلوم کردم که آں حاکم بخارا و ملازمان او نماز نمیگذارند ایشاں را امر معروف کردم جماعه بنماز
درآمدند و من مؤذن بودم مقدار دویست کس نماز میگذاردند چوں طریقه خواجه آں بود که
در خرقه و لقمه احتیاط بسیار میکردند من از طعام آں مردم و هر که در ملازمت او بود نمیخوردم
و کسب من آں بود که بر کنار دریا نشسته بودم و هیزم جمع میکردم و میفروختم و قوت خود
مے ساختم و هر گاه که مرا با پدر خواجه ملاقات میشد ایشاں را میگفتم که حضرت خواجه منتظر و
مشتاق خدمتِ شما اند اصلاً پدر خواجه بدیں سخن من التفات نمیکردند و مدت پنج ماه و
پانزده روز شده بود که من از حضرت خواجه مفارقت نموده بودم و شوق من بحضرت
ایشاں از حد گذشته بود در روزے بغایت محزون در گوشه نشسته بودم بعضے از ملازمان و
مقربانِ آں حاکم بخارا که با من میل خاطر میداشتند نزدیک من آمدند و گفتند چنیں شنیده
ایم که ایں امیر روزگار را که حاکم بخارا در خدمت اوست خصمے پیدا شده است چه میگوئی مارا
مصلحت هست که پیش او توقف نمائیم یا بطرفے سر خود گیریم پیش از آنکه فتنه و کارزار پیدا
شود من گفتم ایں سخن را من چه دانم چوں آں جماعت بسیار الحاح کردند که ما را بر سخن تو
اعتقاد هست از آں جهت که تو فرستاده حضرت خواجه ما را اعلام مے باید کرد بر زبانِ من گذشت
که آں خصم بر ایں امیر غالب خواهد آمد آں جمع ازیں سخن متغیر شدند و گفتند ایں امیر را شکست

هزار سوار جرار است و آن خصم را ده هزار هر و بیش نیست و من گفتم اگر حکم خدای تعالی باشد آن باشد که این لشکر اندک
غالب آید شما چه میگوئید ایشان گفتند چه توان گفت در حال رفتند و قصه را با حاکم بخارا گفتند که مولوی چنین
گفت نقل کردند او بلحظه خاموش شد و گفت او خورد سال است او را علم نیست و رمل نمیداند سخن او عمل نتوان
کرد امیر بیرون کردند آخر الامر چنان شد که آن لشکر اندک نزدیک آمد من پدر خواجه را گفتم یکبار گوشه بیرون میباید
شدن بعده هر دو لشکر مقابل شدند و آن لشکر اندک غالب آمد و آن امیر با شصت هزار سپاه هزیمت
یافت بعده حاکم بخارا دیدم کهنه نمدے در خود پیچیده بود مرا دید و گفت شیخ سخن تو نشنیدیم پس از آن پدر
خواجه با چند کس دیگر سیاحت بودند و پدر خواجه میگفت که بکابل میروم که سه هزار دینار عدلی دارم من گفتم
چنین مگوئید بچشم خود دیدید که لشکرگاه امیر در طرفة العینی بر افتاد خواجه منتظر شما اند اکنون نباید که فسادے
واقع شود پدر خواجه بدین سخنان من هیچ التفاتے نمیکردند و میخواستند که بطرف کابل روند روز دیگر حاکم آن موضع
که ما در آنجا بودیم خبر یافت آمد و مرکبان و چیزهائے پدر خواجه را و آن مردم که با پدر خواجه همراه بودند گرفت و ایشان را
تشویش بسیار کرد همه در حیرت شدند من پدر خواجه و آنکسان را که مال ایشان گرفته بودند گفتم که از برکت ولایت خواجه
این چیزهائے شما حاصل شود بطرف بخارا بے توقف میروید همه گفتند خلاف نکنیم و بطرف بخارا بے توقف روان گردیم
من زود نزدیک آن امیر که غالب آمده بود رفتم و گفتم حاکم فلان موضع چنین ظلمے کرد آن امیر حکم کرد که هرچه از شما
گرفته‌اند بدهند و خاصه‌ے را نیز و آن معنی کرد آن تا صد اموال از آنکسان گرفت و پدر خواجه و آنکسان را
سفارشی نمود آن امیر پدر خواجه را گفت دو سه روز توقف نمائید بعده اتفاقاً کاروانے از طرف هندوستان
رسید آن امیر پدر خواجه را با آنکسان باهل کاروان سفارش نمود که ایشان را تا نزدیک بخارا رسانند چون بلند
آمویه رسیدیم نیم روز بود مرکب پدر خواجه را بر کنار آب علف میدادم ناگاه در باطن من خوفے پیدا شد
زود موزه و جامه در پوشیدم نظر کردم روان آماده بودند اهل کاروان را از آن حال واقف کردم بعده
چون پدر خواجه سلامت بقرشی رسیدند والده حضرت خواجه در قرشی بودند پدر خواجه آنجا توقف نمودند
طاقت من از اشتیاق لقائے مبارک حضرت خواجه طاق شده بود زود از ایشان اجازت طلبیدم
و بطرف بخارا روانه شدم وقت توت و زردآلو بود هوا قوی گرم بود اما بذوق دریافت لقائے شریف

ایشاں خوشحال میرفتیم چوں بسعادت نظر مبارک خواجہ مشرف گشتیم ذوق آنرا نہایت نبود و تقیہ احوال
والد و والدہ پرسیدند و فرمودند احوالے کہ در رفتن و آمدن بر تو گذشتہ ہست تو بیان میکنی یا من گویم گفتیم
کہ ہمہ بر حضرت شما روشن ہست فرمودند کہ شام اول کہ بآں دو گنبد رسیدی و در پیش شتران نشستی و ساعتے
از عقب تو آں امیر آمد و او را با تو میل خاطر شد و تو با او دراں گنبد در آمدی و آنجماعت ترا بدزدان نسبت
کردند و تو تبسم کردی و از احوال تو پرسیدند و آں مرد حاجی ایں سخن گفت و آخر کار ترا تعظیم کردند و بامداد
کہ غلام ایشاں گریخت و تو تنہا آں جوال عدلی را بردوشتی و ترا گفتند کہ او خضر ہست آں زمان تو نبودی من
بودم فرمودند چوں نزدیک آں دو کوہ رسیدی آں سواراں از دو کوہ گذرانیدند و بعد ازاں ترا بمنزل خود بردند و شب خدمت کردند و
بامداد ترا بر اسپ نشاندند و گفتند چنیم خود را پوش و ازاں دریائے وخش گذرانیدند و آں زمان ما با تو بودیم
و فرمودند چوں برادر از گوش نشستی و در چغانیاں زود در آمدی و برادر از گوشاں اہل کاروان از آب برد
و برادر از گوش تو نزدیک بکنار آب در آب افتاد و تو فرود آمدی و جامہ و موزہ تو تر نشد و آں بار بخاری
کہ ترا با آنجا نرفت ہایں تصور کردی کہ ترا آب برد نزدیک ما آمد و آں خبر ترا گفت ما او را گفتیم اگر در آب و در باد آتش نزدیک ما و بسلامت خواہد
رسید و چوں برادر تو آں خبر را شنید بیامد کہ برادرم بسبب فرستادن شما در آب فتنہ خون بہائے او را امید ما و را گفتیم اگر امیر حسین بسلامت
نیاید ہر چہ تو طلبی بدہیم فرمودند چوں در ترمذ در آمدی و بسر سہ سو رسیدی در خاطر تو گذشت کہ درین شہر
مرا آشنائی نیست حق تعالیٰ بفضل و کرم خود آں درویش را نزدیک تو رسانید تا ترا بمنزل خود برد و آش پخت
و امامت نماز خفتن فرمودند و آں قوم بسیار گریستند فرمودند کہ بامداد کہ بطرف چہار سوئے ترمذ رفتی و آں ترک
بر سر تو رسید و نان گرم بزرگ در کنار تو نہاد و بگوشہ چشم با تو نظر کرد ہیچ میدانی او کہ بود من گفتم نمیدانم
خواجہ فرمودند کہ او خضر بود و در خاطر تو آمد کہ ازاں سواری ہم کہ از حاکم بخارا و از پدر خواجہ خبر دار و از و پرسید
چوں سلام من بپدر من رسانیدی و سخن مرا گفتی پدر من گفت ایں چہ سخنہاست کہ فرزند من میگوید مرا
ایں امیر حل بخارا خواہد فرستادن و ایں مقدار عاملی من خواہد رسید فرمودند چوں ملازمان حاکم بخارا
آمدند و از تو احوال آں دو لشکر پرسیدند تو گفتی ایں امیر مغلوب خواہد شدن فرمودند چوں پلنگ من
عزیمت رفتن کابل کردند و سخن ترا نشنودند در روز دیگر حاکم شہر سفا چیزہائے او را و آنکساں کہ با

او بودند گرفت و تو با ایشان اقرار کردی و نزدیک آن امیر غالب رفتی و قصهٔ ظلم آن حاکم شهر صفار را عرضه داشتی
و چیزهائے ایشان بایشان باز داد فرمودند در آن زمان که بر در بند آهنی بر کنار جوی مرکب پدرم را علف
میدادی در خاطر تو خوفی پیدا شد آن خوف را در باطن تو من انداختم تمامی آن احوال را که در آن راه بر من
گذشته بود همه را بیان فرمودند مرا تحقیق شد که آنچه در زمان روان کردن من فرموده بودند که بزودی
روی من میروم حقیقت بوده است و مشاهدهٔ این احوال سبب یقین من شد بحضرت ایشان حکایت
کرد درویشی یعنی شیخ عمر تانکنی که سبب محبت من بحضرت خواجهٔ ما قدس سره آن بود که من در تانکن
میبودم و بعضی از درویشان حضرت خواجه که در بخارا میبودند مصاحب می بودم و از طریق کسب خود گاه
گاه خدمتی میکردم بقدر حال خود و در صحبت آن درویشان از شمایل و فضایل شریف حضرت خواجه بسیار
می شنیدم مرا میل خاطر تمام بدریافت صحبت شریف حضرت خواجه پیدا شد و از برکت ایشان در میان
آن درویشان صفتهای پسندیده بسیار بود روزی جهت کفایت مهمی یکی از درویشان بمنزل او رفته
بودم و متوجه بحضرت خواجه بودم بعد از لحظهٔ آن درویش طعام حاضر آورد در آن زمان صورت حضرت خواجه
در نظر من آمد و آوازی بگوش من آمد که ترا بخراسان میباید آمد صفتی در من پیدا شد آن طعام را بخوردم و
بطرف سمرقند متوجه شدم که از آنجا بطرف کش روم بخدمت مولانا جلال الدین خالدی رحمه الله بواسطهٔ آنکه از
درویشان شنیده بودم که مولانا با حضرت خواجه صحبت بسیار داشتند و در میان ایشان محبتهای بسیار
شده است چون بکش بمنزل مولانا رسیدم پیش از ملاقات بمولانا متوجه شدم که تا باشد که از طرف ایشان
طلبی پیدا شود ساعتی گذشت جماعتی از آنجا بمنزل مولانا بیرون آمدند و بعد ایشان مولانا آمدند و مرا طلب
کردند چون ملاقات کرده شد مرا عذر بسیار خواستند و گفتند که از زمان آمدن تو ما را خبر شد ما خواستیم که در
صحبت خلوت ترا ببینیم من قصهٔ خود را عرض کردم و بسیار گریستم و از مولانا نظری و التفاتی التماس کردم
مولانا فرمودند اگر دانم که مقصود تو از من کفایت میشود و من تقصیر کنم قوی نامسلمان باشم آن مقصود تو از
خواجه بهاء الحق والدین کفایت میشود و از فضایل و کمالات ایشان بسیار ذکر کردند و گفتند همه خلق نگران
حال می باشند و حال نگران خدمت خواجه است و مرا فرمودند که زود می باید که بخدمت ایشان متوجه

گردی و بعضے احوال و وقعات که در راه خراسان مرا پیش خواهد آمد اشارت کردند بر فور از خدمت مولانا
بطرف نسف روان شدم و از آنجا بطرف خواجه جبران متوجه شدم و در کشتی نشستم چون پارهٔ راه رفتیم نماز
پیشین شد بانگ نماز گفتم آن جمع که در کشتی بودند با سنت ادا و وضو مشغول شدند خاطر من نگران شد
ایشان را نصیحت کردم همه قبول نکردند مرا از صحبت ایشان نفور شد و حال بر من تنگ شد خواستم
که خود را در آب اندازم قدم از کشتی بیرون نهادم و به برکت توجه حضرت خواجه بروے آب روان شدم
آن جمع که در کشتی بودند آن حالت مرا مشاهده کردند گریان شدند و گفتند بد کردیم و توبه کردیم هرچه
تو رسانی ما با آن عمل کنیم و درخواست آنست که بکشتی درآئی بعده من بکشتی درآمدم و نماز پیشین با جماعت
گذاردم چون بقلعهٔ آموے رسیدیم در آنجا احوال عجب گذشت بعد ازان براه مرو یگانه روان شدم
و متوجه بحضرت خواجه شدم چون نزدیک رباط شیر شتر رسیدم کاروانے مرا پیش آمد گفتند این راه که
ریگ قوی است در راه بسیار غلط میشود سعی در آن کن که در رفتن میل بدست راست نمائی که طرف
چپ بیابان جول زردک است و پایانے ندارد و بیم هلاکت است چون از ایشان گذشتم گفتم
نزدیک خواجه میروم و طالب راه حقم مرا چه خطر باشد بقاصد بطرف بیابان جول زردک روان
شدم پارهٔ راه رفتم بخود آمدم معلوم کردم که گرسنه ام و اشتهائے طعام دارم در خاطر من گذشت که اگر
اینجا باین صفت طعامے بودے در دیگ مسین و سفرهٔ نان و سبزی چه خوش بودے نظر کردم و
دیدم که طعامے بدان صفت درهمان دیگ با سفرهٔ نان در سایه تودهٔ ریگے است چون آن حال
را مشاهده کردم حال بر من دیگر شد و بسیار گریستم و گفتم اے کریم علی الاطلاق هر که ترا طلبد هرچه او را
باید حاصل است من چرا از تو غیر ترا طلبم این بگفتم کشش من زیاده شد آن طعام را بهمان حال
گذاشتم و روے دران ریگستان آوردم و روان شدم چون پارهٔ راه رفتم رمهٔ آهوے پیش من آمدند
چون مرا دیدند از من رمیدند بر خاطر من گذشت که اگر این طلب من بر حق است و توجه من بحضرت خواجه
درست است میباید که این جانوران از من نگریزند در حال و طرف من آمدند و خود را بر من مے مالیدند
باز حال بر من دیگر شد بسیار گریستم و مستغرق توجه حضرت ایشان روان شدم آخر الامر چون

بلغان رسیدم احوال شگرف از توجه و برکت حضرت خواجه ظاهر شد پس از آن موضع بطرف سرخس روان
شدم چون نزدیک رسیدم بر خاطر من گذشت که هیچ منزلے و دیارے از دوستان حق تعالے
خالی نمے باشد توجه کردم و گفتم تا اجازت آن صاحب دولت نشود درین شهر در نیایم اتفاقاً
دو درویش از مرو با من همراه شده بودند لحظهٔ گذشت آن دو درویش گفتند اینک داودی دیوانه
آمد دیوانه این ملک اوست چون نزدیک رسیدم او را استقبال کردم و سلام گفتم علیک گفت
و بعد ازان گفت خوش آمدی درویش ترکستانی و مرا در کنار گرفت و گردهٔ بیرون آورد و دو نیمه کرده
داد و گفت نیمهٔ این ملک را بتو دادیم در آی چون سرخس در آمدم و بچهار سو رسیدم یکے را دیدم که
کودکان با و سنگ میزدند از وے پرسیدم که این کیست گفت این دیوانه را چهار دار دیوانه میگویند
او نیز دیوانه است در خاطر من گذشت که از و نیز اجازت درین شهر در آمدن طلبم دران حال که
کودکان او را سنگ میزدند گفت درویش ترکستانی سخن همانست که داودی دیوانه ترا گوید بعد
ازان معلوم کردم که میل طعام مرا شده است و با خود گفتم که درین شهر هر آئینه از کسان درویشان
حضرت خواجه مے باید که کسے باشد من اول لقمه از دست آن درویش طعام خورم چون برین
سخن بودم که سقائے آمده مرا گفت که من از خادمان حضرت خواجه ام و مرا بمنزل خود برد و سه
نوع طعام پیش من آورد و گفت که حضرت خواجه بهرات رفتند تا ایشان بیایند منزل تو این است
و من خادم توام چون روزے چند شد خبر رسید که حضرت خواجه آمدند فی الحال با آن درویش بدیدن
خواجه بیرون آمدم اتفاقاً حضرت خواجه بر مرکبے سوار بودند و خلق بسیار در رکاب همایون ایشان مے دوید
که بطرف مزار چهل دختران میرفتند از بسیاری مردم نتوانستم که بحضرت ایشان ملاقات کنم بر خاطر من
گذشت که خواجه بهاء الدین بخلق مشغول بوده است و من مدتے مشقت کشیدم و آمدم و ایشان با من
هیچ التفاتے نکردند مرا تدبیر کار خود می باید کرد همین که این سخنان بر خاطر من گذشت خواجه از مرکب
پیاده شدند و از میان خلق بسیار نزدیک من آمدند و فرمودند خوش آمدی درویش تاشکنتی تو آن
ساعت که اینجا رسیدی مارا معلوم شد خواستم که در خلوت ترا بینم و بتو مشغول گردم اما چون نزدیک

شد که بواسطهٔ آن خاطر عطاهای خود را و اشارت آن صاحب دولت را ضبط گردانی بضرورت درین جمع این مقدار
بانو بایست مشغول شدن چون حضرت خواجه از بخارا مراجعت فرمودند و بمنزلی که بود نزول کردند و انبوهی خلق
کم شد و خلوت گشت مرا نزدیک خود طلب فرمودند و گفتند درچه کاری هرچه بر تو گذشته است از آن روز که
در تاشکند بمنزل فلان درویش با بودی بجهت کفایت مهم او و ترا آن جذبه پیدا شد تا این زمان از همه ما را
اعلام کن و همه آن احوال که ترا پیدا شد از واسطهٔ توجه ما بود و از آن ماست از آن روز که در صحبت مولانا جلال الدین
خالدی بودی و ایشان آن الطاف فرمودند من در آن مجلس حاضر بودم و آن اشارت که ایشان کردند از همه
من واقفم و آن زمان که قدم بر آب نهادی و روان شدی بر آب ملاح تو من بودم و آن همه احوال که در قلعهٔ آموی
از تو ظهور کرد از توجه ما بود و آن طعام که در ریگ رباط شیر غنی دیدی آن طعام را من حاضر کرده بودم و آن
رمهٔ آهو که نزدیک تو آمدند چوپان ایشان من بودم و قصهٔ داودی دیوانه و چهار دار دیوانه و سقا نیز فرمودند
بعده فرمودند این حال که این زمان داری از سبب توجه ماست و از آن ماست اگر میگیریم و اگر خواهیم گذاریم و گفتند
که واقف باش که خواهیم گرفتن بلحظه گذشت دیدم که آن حال هیچ نماند و من تمام خالی شدم خواجه فرمودند هیچ خواهی
که باز بتو دهیم من گفتم بلی در لحظه دیدم که آن حال مرا باز من ایثار کردند چند کرت اینچنین واقع شده و من
متحیر بودم که چه کیفیت این حال را می گیرند خواجه فرمودند که من متصرفم اگر میخواهم میگیرم و این حال ترا جذبه پیدا
شده است از آن جهت محل تصرفست و حالیکه بمتابعت و سلوک میبود صاحب دولت و تصرفی آن را نمیتوانند تصرف
کردن درین اثناء حال بزرگی مشاهده کردم مرا رقتی پیدا شد بسیار گریستم خواجه فرمودند چرا میگریی گفتم من چنین
گاه در تاریکی بوده ام خواجه فرمودند چنین مگو آنچه پیش ازین معلوم کرده بودی آن نیز حق بود اما آنچه این زمان
مشاهده کردی از آن بزرگتر است بواسطهٔ آنکه احوال گذشته ترا چنان می نماید بعده مرا گفتند که این حال را میخواهی
یا گذشته را من گفتم این را میخواهم خواجه فرمودند این معنی بی متابعت میسر نمیشود گفتم قبول کردم آنچه که اشارت
حضرت خواجه باشد بجای آرم خواجه فرمودند مرگ نوبت مبارکباد حکایت کرد درویشی که حضرت
خواجهٔ ما قدس سره از سرخس بباخان آمدند درویشان که در حضرت ایشان بودند هر کسی را خدمتی میفرمودند
روزی فقاعی بود در جوار حضرت خواجه او را گفتند هیچ کاری داری ترا کسی دهیم که بمزد کار کنند - آن

فقاعی گفت مهمے دارم یخدانرا میباید که از خاشاک و خاک پاک سازم و حضرت خواجه مرا و درویش اسماعیل
غدیوتی را امر کردند که شما هر دو یخدان فقاعی را پاک سازید حضرت خواجه فقاعی را گفتند که ایشانرا کار فرمائی
تا آخر روز اما بیک شرط که ایشانرا هیچ طعام ندهی باشارت خواجه ما هر دو بکار یخدان مشغول شدیم اتفاقاً
آن روز باد سخت بود و مشقت بسیار کردیم و دران کار چندین حرکت کردیم که طاقت ما طاق شد فقاعی را بر
حال ما رحم آمد و در گریه شد و گفت میدانم که شما گرسنه شده اید اما از طاقت امر خواجه قوی میترسم آخر گفت امیدوارم
از کرم ایشان که این بے ادبی مرا ببخشند چیزے بمن داد و مرا ببازار فرستاد که طعام بیار چون ببازار رسیدم
نزدیک دکان نان فروش رفتم و در خوف بودم از طرف خواجه اگرچه از آنجا تا منزل حضرت خواجه رحمه مسافتے
راه بود زود در دکان نان فروش در آمدم و نان گرفتم و بخوف تمام از دکان او بیرون آمدم درین حال
از طرف قفائے من گریبان مرا کسے گرفت نظر کردم خواجه بودند نان را از من گرفتند و فرمودند با من این
نقشها میسر نمیشود و طپانچه بر گردن من زدند و فرمودند بغیر از من کسے دیگر شما را نمے تواند طعام دادن گرسنه
مے باید کار کرد و بخوف تمام و اندوه بطرف یخدان رفتم و قصه را باز نمودم و باز بکار مشغول شدیم و بهر طریق که
بود تا نماز دیگر کار کردیم ضعف دل و بیطاقتی بنهایت رسید باز آن فقاعی گفت ببازار برو باشد که این زمان
توانی طعام آوردن بخوف بسیار بطرف بازار روان شدم و با خود گفتم آن ساعت که حضرت خواجه بنماز دیگر
در مسجد در آیند نان بگیرم زیرا که منزل ایشان مقابل بازار بود و چون خواجه بمسجد در آمدند زود از نان فروش
نان گرفتم و براه چهارسو بطرف یخدان بتعجیل روان شدم چون بچهارسو رسیدم حضرت خواجه پیش راه مرا گرفتند و
نان را از من گرفتند و فرمودند که بهاء الدین تدبیرات پیش نمیرود بطرف یخدان رفتم و حال را باز گفتم بعده با
درویش اسمعیل مقرر کردیم که میباید گریخت هر چند کوشیدیم آن میسر نشد و بواسطه آن خبرات در صحبت
شریف خواجه راه نمے یافتیم آخر الامر بدر حضرت خواجه را شفیع ساختیم تا ما را شفاعت کردند تا بصحبت خواجه
توانستیم رسید حکایت کرد این درویش که حضرت خواجه ما قدس سره مرا با درویش اسمعیل فرمانخان بهیزم آوردن
فرستادند و دو دراز گوش بما دادند یکے دراز گوش خواجه بود چون هیزم را بر دراز گوش بار کردیم در راه از دراز
گوش خواجه هیزم بیفتاد اسمعیل در غضب شد و چنانکه عادت عوام خلق است که در حال غضب بر خداوند

چهار پادشاه میدہند از دے سخنے صادر شد من او را گفتم اے مسکین اینچہ سخن بود کہ درین محل از تو صادر شد
او در گریہ شد و بر سر و روے خود بسیار طپانچہ میزد و قوی در بار شد چوں نزدیک خانہ رسیدیم حضرت خواجہ
مسافتے راہ مارا پیش آمدند و بہیبت گفتند آں ہیزم ناپاک را ازیں در از گوشہ ما بیفگن کہ آں ہیزم
سوختن را نمے شاید ہیزم کہ کسے بجہت ما آرد و غضب کند و اینچناں ناسزا گوید سوختن آں ہیزم روا نیست و
فرمودند در آوان طلب من در بخارا بودم و خدمت سید امیر کلال قدس سرہ در نسف بودند مرا داعیہ پیدا شد
کہ بخدمت امیر روم از بخارا بتعجیل رواں شدم و چوں بخدمت امیر رسیدم فرمودند فرزند بہاء الدین قوی
خوش آمدی در محل مناسبت کہ بجہت خمدان ہیزم دریدہ شدہ است کسے نیست کہ ہیزم را نزدیک خمدان
آرد و حالانکہ ہیزم خار مغیلاں بود بر پشت برہنہ آں ہیزم را بخمدان مے آوردم و دائم تفکر میگفتم و اینجا
ناسزا میگوئید و غضب میکنند چند روز آں درویش غد بود قبض و بار عظیم کشید و کارش تنگ شد تا پدر
خواجہ الناس عفو کردند حضرت خواجہ ازاں درویش عفو فرمودند و او را در صحبت شریف خود راہ ندادند
حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ تربتہ کہ در اوائل کہ من بحضرت خواجہ قدس سرہ پیوستم
و بقبول نظر ایشاں مشرف گشتم صفت محبت ایشاں درمن چناں اثر کردہ بود کہ قرار و آرام از من رفتہ بود
و لحظہ بے صحبت شریف ایشاں نمے توانستم بود روزے حضرت خواجہ متوجہ من شدند و فرمودند تو مرا
دوست میداری یا من ترا گفتم اے مخدوم شمارا بایں فقیر چہ التفات خواہد بود من حضرت شمارا دوست
میدارم خواجہ فرمودند ساعتے ساکن باش تا حال ترا معلوم کرد و چوں زمانے گذشت نظر کردم در
وجود من از محبت حضرت ایشاں ہیچ اثر باقی نماند خواجہ فرمودند اکنوں ترا معلوم شد کہ محبت و دوستی از
طرف ما بودہ است فرد

اگر از جانب معشوق نباشد میلے ٭ طلب عاشق بیچارہ بجائے نرسد

اگر محبوب حقیقی نقاب قبول از روے بجبہ نکشودی کرا زہرہ آں بودی کہ قدم در سراپردہ محبوبیت نہادی
حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ بربام بودند و جمعی از درویشان در حضرت ایشاں حاضر
بودند و صحبتے بغایت خوش بود خواجہ توجہ باصحاب کردند و فرمودند شما امید اگر وہ آید یا من شمارا درویشان

مجموع گفتند با شما آنچه کرده‌ام خواجه فرمودند حال چنین است مرا پیدا بسازید خواجه این سخن گفتند و از نظر اصحاب غائب شدند
هرچند اصحاب که بر آن بام بودند خواجه را طلب کردند نیافتند همه متحیر شدند بعده دانستند که حال چیست از آن سخن استغفار
کردند و گفتند حق این است که خدمت شما ما را پیدا کرده آید اگر جاذبهٔ لطف شما نبودی کرا طاقت آن بودی که در صحبت
قبول شما راه یافتی اصحاب چون آن عذر گفتند بعده حضرت خواجه را دیدند که بر همان وضع که پیش از آن بودند
نشسته‌اند جمیع درویشان متحیر شدند و آن معنی سبب رسوخ محبت ایشان شد بحضرت خواجه حکایت کرد همین درویش
که سبب محبت من بحضرت خواجه قدس سره آن بود که من از چغانیان در صغر سن بطرف فاخرهٔ بخارا رفته بودم
و ملازمت علمای نمودم در آن اثنا مرا داعیه پیدا شد که بزیارت بیت الله روم چون باین سعادت مشرف گشتم
باز به بخارا آمدم و حال آن بود که نفس من قوی طاغی بود و خود بین شده بود و نزدیک بود که حال دیگرگونه
شود و سر بشقاوت کشد در چنین حال در من جذبه پیدا شد که بی اختیار مرا بصحبت شریف حضرت خواجه
رسانید چون بآنحضرت رسیدم درویشان بسیار در صحبت ایشان بودند خواجه مرا نزدیک خود کشیدند و طپانچه بر
گردن من زدند حال من دیگر شد در آنحالت ناله از من پیدا شد خواجه بانگ بر من زدند که خاموش باش چه
جای ناله است که اگر این ناله از تو پیدا نمیشد کار تو در همین یک صحبت تمام میشد و چون خاموش نگردی از
حال خود بمعنی باز نمائی و بگوی که خود را چون می‌بینی گفتم وجود خود را این زمان در میزری می‌بینم پُر
از نجاست که هر طرف از و نجاست و پلیدی میرود حضرت خواجه سوگند یاد کردند که راست میگوید صفت
و حال وی چنین است بعد از آن روی باصحاب کردند و فرمودند اگر بصحبت ما نمیرسید بی ایمان از دنیا
میرفت حکایت کرد یکی از درویشان حضرت خواجه ما قدس سره که مرا داعیهٔ صحبت شریف خواجه پیدا شد
از مانکن بطرف بخارا متوجه شدم و در آنحال ضعیفهٔ من چند درمی بمن داد که این را بحضرت خواجه می‌باید رسانید
هرچند از وی پرسیدم که بچه سبب هیچ معنی سخنی نگفت چون به بخارا رسیدم و بصحبت خواجه مشرف شدم و آن درمها را در حضرت
خواجه ظاهر کردم تبسم کردند و فرمودند از این چند درم بوی فرزندی می‌آید امید است که حق سبحانه و تعالی ترا پسری
کرامت فرماید بعده از برکت دعای حضرت خواجه خدای تعالی مرا پسری داد در آن زمان که ناقل این قصه را این ضعیف
تقریر میکرد آن پسر او در آن مجلس حاضر بود حکایت کردند که حضرت خواجه ما قدس سره بسیار سفر مودند که صحبت

اولیاء الله نعمتے بغایت بزرگست بلیت آنکسکه یافت دولتے یافت عظیم و انکسکه نیافت داغ نایافت بس است
و دولت عظیم نیافتن سبب در ماندن از این صحبت قصوریست که بر رونده راه میگذرد و در آن فرصت که این بنده
ضعیف از سمرقند بنجارا رفت بدریافت صحبت شریف خواجه وظیفه اصحاب ایشان چنان بود که بقدر امکان نماز
را در صحبت شریف خواجه در مسجد ایشان میگذاردند خاصه نماز بامداد را روزے آن وظیفه ازین ضعیف فوت شده
بآن سعادت مشرف نشدم که نماز بامداد در آن جماعت با برکت صحبت حضرت ایشان گذارم در بار شدم و در انحال
متوجه ایشان شدم و روز دیگر نماز بامداد را در خواستم که در مسجد حضرت ایشان گذارم رکعت اول را بعذر نتوانستم که با جماعت
ادا کنم آن بار من زیاده شد بعده بتعجیل تمام روان شدم که چون حضرت خواجه از مسجد بیرون آیند بر ایشان
سلام گویم و این دولت از من فوت نشود منترصد این معنی میبودم چون بر حضرت ایشان سلام کردم و جواب
سلام مرا فرمودند آهسته در گوش من گفتند که هرگاه که بر کسے قصورے میگذرد از صحبت دوستان حق تعالی و تقدس
دور بماند حال چنان میباشد از ان سخن حضرت ایشان اندوه بار من زیاده شد بر همان حال بودم چون نماز
پیشین شد حضرت خواجه با اصحاب بمنزل دوستی رفتند و این ضعیف را نیز در یک خود نشانیدند و انگاه فرمودند از
حضرت عزیزان علیه الرحمة والرضوان پرسیده اند که مسبوق بقضائے مسبوقیه چه وقت برخیزد ایشان فرمودند پیش
از وقت صبح تا نماز بجماعت از و فوت نشود و حکایت کردند که هرگاه عزیزے فوت میشدے حضرت خواجه ما قدس
سره آن حدیث را میخواندند که الموت ریحانة المؤمن و تحیة یعنی تاویل آنست که موت وسیله رحمت لقاء حق است چنانکه
در حدیث آمده است که لا راحة للمؤمن دون لقاء الله تعالی یعنی مومن را بغیر از لقاء حق تعالی و تقدس راحتے
نیست بجهت آنکه وصول بدولت لقاء حقیقی آلهی جل انعامه در زندان دنیا با حجاب بقاء بدن ممکن نیست بدلیل
الدنیا سجن المؤمن لاجرم بآن رحمت مشرف شدن را سابقه چشیدن موت بایست چنانکه در حدیث وارد شده
است الموت دون اللقاء منقولست که حضرت خواجه ما موت را بسیار یاد میکرده اند خصوصا در آخر حیات و میگفتند
دوستان رفتن آن عالم بغایت خوش است و بعده طبقات خواجگان را قدس الله اسرارهم ذکر میکردند و در همان نزدیک
رحلت نمودند در احادیث صحیح که عائشه رضی الله عنها طریق زندگانی و احوال پیغمبر صلی الله علیه وسلم روایت میکنند
مذکوست یا عائشه اخوانی من اولی العزم والرسل قد صبروا علی ما هو اشد من هذا فمضوا علی حالهم فقدموا علی ربهم

فاکرم مآبهم و اجزل ثوابهم الی قوله فما من شیء احب الی من اللحوق باخلائی و اخوانی قالت عائشة رضی الله عنها فما
ما اشکل بعد ذلک جمعة حتی قبضه الله تعالی عائشه رضی الله عنها روایت میکنند که حضرت رسول صلی الله علیه وسلم
هرگز طعام سیر نخوردند من درخواست کردم پیغمبر گفتند ای عائشه دوستان و برادران من از اولوالعزم رسولان
هستند که بر سخت تر ازین کارها صبر کردند و بر این حال خود از دنیا گذشتند و بحضرت پروردگار ایشان رسیدند پس
ثواب بزرگ و بازگشت نیک ایشان را کرامت کرد و هیچ چیز دوست تر نیست مرا از پیوستن با دوستان و برادران
خود عائشه رض گفت بعد ازین یک هفته تمام رسول الله در دنیا نبود و ازین عالم بجوار لطف حقتعالی انتقال فرمود
حکایت کردند از برکة الزمان قطب عزلتیان عبد القدوس الوهاب که گفت چون حضرت خواجه ما را دفن
کردند از طرف روی مبارک ایشان بحکم القبر روضة من ریاض الجنة دریچه از جنت در قبر منور ایشان کشاده شد
و دو حور در آمدند و سلام کردند و گفتند ما از آن شمائیم از آنوقت که حضرت حکیم کریم علی الاطلاق جلت الطافه ما را آفریده
است منتظر خدمت شمائیم حضرت خواجه فرمودند مرا بحضرت حق سبحانه وتعالی عهدیست که تا بدیدار بیچون و بیچگونه او مشرف
نگردم و جمیع آنکسانرا که بمن پیوسته اند و کلمه حقی از من شنیده اند و بآن عمل کرده اند شفاعت نکنم بهیچ چیز و بهیچ
کس اصلا مشغول نگردم حکایت کرد دانشمندی که در آنوقت که حضرت خواجه ما قدس سره از دار فنا بدار البقا
رحلت نمودند من در ولایت کش بودم چون آن خبر بمن رسید قوی شکسته خاطر شدم با خود گفتم که باز بجا رسیدم
همانشب حضرت خواجه را بخواب دیدم که این آیه میخوانند افائن مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم و میگویند زید بن حارثه گفته
است چون از آن خواب بیدار شدم اشارت حضرت خواجه را فهم کردم بحسب روحانیت با همه فقیران که با ایشان
متوجه می بوده اند این زمان نیز عنایت خواهند نمود اما آنچه فرمودند زید بن حارثه گفته است آنرا معلوم
نکردم در همان نزدیک حضرت خواجه را بخواب دیدم فرمودند قال زید بن حارثة الدین واحد و دانستم آن اشارت
حضرت خواجه در خاطر من میبود و این خواب دلیل حقانیت حضرت ایشان است که در حیات و ممات بندگان
حق تعالی را جل انعامه دلالت براه راست میکنند و آنچه مینمایند از کتاب و سنت و آثار صحابه و سیرت سلف صالح است
قدس الله روحه و افاض علینا برکاتهم بمحمد و آله و صحبه اجمعین صلی الله علیه و علیهم و سلم تسلیما کثیرا ❋

عرضداشت

ایہا الاحباب! آج یہ نادر کتاب ہدیۂ احباب ہے۔ کتاب کیا ہے حقائق معرفت الٰہی کا خزینہ ہے کیسے نہ ہو۔ اسمیں اس شہنشاہ فلک بارگاہ کی مقدس اور بیش قیمت زندگی کے حالات درج ہیں جس کی مشکلکشائی کا ڈنکا چاردانگ عالم میں بج رہا ہے جس کے در کی غلامی بڑے بڑے بادشاہان و سلاطین کے لئے مایۂ عزت اور بڑے بڑے علمائے نامدار و مشائخ کبار کے واسطے ذریعۂ سعادت ہے یعنی امام شریعت خضر راہ حقیقت مرجع اقطاب۔ ہادی شیخ و شاب سایۂ حق بر زمین۔ نور چشم حضرت سید المرسلین خواجہ خواجگان عالیجناب حضرت شہنشاہ مشکلکشا بہاء الحق والدین المعروف بہ شاہ نقشبند بخاری رضی اللہ عنہ ؎

سکہ چو در یثرب و بطحا زدند	نوبت آخر بہ بخارا زدند
از خط آں سکہ نشد بہرہ مند	جز دل بے نقش شہ نقشبند
اول او آخر ہر منتہی	آخر او جیب تمنا تہی

ہم یہ دعویٰ سے کہہ سکتے ہیں کہ حضرت خواجہ ممدوح القدر کے حالات میں اس کتاب سے پہلے کوئی کتاب ہندوستان میں نہیں آئی۔ گویا یہ حقائق و دقائق معرفت الٰہی کا خزینہ آٹھویں صدی ہجری سے سربمہر تھا اور حکم قضا و قدر میں اس مہر کا کھلنا چودھویں صدی کے قطب یعنی محبوب الٰہی فرزند حضرت رسالت پناہی قطب جہاں غوث دوراں عالیجناب حضرت حاجی حافظ سید جماعت علی شاہ صاحب قبلہ علیپوری دامت فیوضہم ؎

بقا بادش چو عمر نوح بل بیش	کہ خورشید است ذرہ و بیگانہ خویش

کے دست مبارک سے لکھا تھا آپ بغرض سیر و سیاحت کشمیر تشریف لیگئے اور نہایت کوشش سے پرانے پرانے کتب خانوں میں تلاش کر کے یہ کتاب اور مقامات حضرت میر سید کلال رح و دیگر کتب نادرہ علم تصوف کا ایک ذخیرہ ہمراہ لائے اور اپنی عالی ہمتی سے بغرض فائدہ عام انجمن خدام الصوفیہ کو وہ کتابیں عطا فرمائیں۔ جو انجمن کی طرف سے وقتاً فوقتاً شائع ہوکر ہدیۂ احباب ہوا کریں گی ۔

راقم حافظ ظفر علی سکرٹری انجمن خدام الصوفیہ لاہور